

Ph. Pr.

800.5

Ph. pr. 800²

~~Ph. pr. 800²~~

Martini

CAROLI ANTONII
DE MARTINI

S. C. R. A. M.

IN SUPREMO JUDICIORUM TRIBUNALI

A CONSILIIS AULICIS, ET PROF. PUBL. ORD.

DE LEGE
NATURALI
EXERCITATIONES
SEX.

R

AD ILLUSTRANDAS POSITIONES SUAS
DE LEGE NATURALI.

CONFLUENTIÆ,
SUMTIBUS J. C. HUBER
1781.

*Quidnam esse, Brute, causæ putem, cur quum con-
stemus ex animo & corpore, corporis curandi,
tuendique causa, quæsitæ ars ejus atque utilitas
- - - - animi autem medicina nec tam desiderata
sit, antequam inventa, nec tam culta, postea-
quam cognita est, nec tam multis grata & probata,
pluribus etiam suspecta & invisa?*

CICERO Tusc. Disp. III. pr.

SERIES CAPITUM.

I.

De Natura statuque hominum morali.

II.

De Obligatione, Lege, & Jure, generatim ac singulatim Naturali.

III.

De Legum Naturalium principiis ac proprietatibus.

IV.

*De Furibus hominum Universalibus, & eo,
quod inde fluit, actionum Moralium
Discrimine.*

V.

*De varia actionum Moralitate, imputatione,
ac conscientia.*

VI.

De Furis Naturalis partibus atque usu.

CAPUT PRIMUM DE NATURA STATUQUE HOMINUM MORALI.

§. I. Natura Græcis *Φύσις* à *Φύω* Naturæ
gigno inde dicta est, notatio, & definitio.
ut observat SERVI-
US, (a) *quod nasci*
aliquid faciat : atque in hanc originem vo-
cis, quotquot a Philosophis datæ sunt natu-
ræ definitiones, variæ licet ac vehementer
discrepantes, conspirant; abjectis enim, quæ
ad propriam cujusvis hypothesein pertinent,
notis, eam omnes dicunt vim cientem mo-
tus, seu *Principium actuosum*, quod scilicet
rationem continet operationum, *entis internum*.

(a) Ad Virgil. Georg. II. 49.

Id ne ultro affirmare videamur, juvat aliquas
Veterum, ac Recentiorum definitiones proferre : ac
ARISTOTELES quidem, *Physic. II. c. I. & Met. I. c. 7.*
Naturam *Principium & causam motus atque quietis in*
eo, in quo primum est per se, non ex accidente, ZENO

Ignem artificiosum ad gignendum progredientem via, EPI-
CURUS Corpora, seu rerum materiam, ex qua & a
qua fierent omnia, & inane, adpellant; V. CICER.
N. D. II. 22, et 23. Ex Recentioribus CHR. WOLFIIUS
Dan. Sennertum secutus eam definit: *Principium ac-*
tionum et passionum entis Internum. Cosm. §. 145. THO-
MASIUS, *Invisibilia, quæ tangi non possunt*; ut semper
natura denotet *potentias & virtutes*. Fund. Jur. nat.
L. I. C. I. §. 3. Igitur, si Epicuri atomos, Zenonis
ignem & quem Aristoteles sensisse creditur, calorem
animalem ex sole et astris natum generationis universæ
causam, MOSHEIM. ad Cudworth, Syst. Int. C. V.
Sect. 2. §. 27. n. 2. a primis illis definitionibus abstra-
hamus, patebit, naturam omnibus esse vim gignen-
tem aliquid: & solum, undenam hæc sit, discrepari.

Naturæ na-
tura æter-
terna.

§. II. Res innumeras existere in hoc univer-
so, aliasque ex aliis oriri quotidie intuemur: quo-
niam vero sine ratione aliquid esse, fieri ve, ac
vim efficiendi nihilo tribuere, manifestam in-
voluit repugnantiam, nihilum enim, seu
quod non est, tamen esse simul & aliquid pro-
ducere putaretur, nullum fane fingi tempus
potest, quo nihil prorsus extitisset; sed æter-
nam quandam esse Naturam, confitendum est.

Qui casu & fortuna, quæcunque sunt, proge-
nita esse effutiunt, qualem his vocibus subdant pote-
statem, declarent, necesse est; vel enim casus & for-
tuna illis nihilum est præter innanem sonum, vel
hæ voces aliquam quidem, sed ignoratam causam de-
signant; si prius, aliquid fuisse antequam esset, con-
sequetur, quod aperte absurdum; si posterius, id ta-
men, quod sumsimus, manebit. Præclare CICERO:
Quidquid enim oritur, quaecunque est, causam habet
a natura necesse est -- Causam igitur investigato. Si nullam
reperies: illud tamen exploratum habeto, nihil potuisse sine
causa. Divin. II. 28.

§. III.

§. III. Quæ sæculis omnibus prius fuit natura, quam nos facti, atque in lucem editi simus, nisi per se ipsam & necessitate intestina existere statuatur, fortuita tantum, aut quod idem est, contingens & ab alio auctore creata prodibit; at indagare tunc ulterius oportet, unde alius iste auctor proficiscatur, eaque tamdiu recurret quæstio, donec ad ultimam & sufficientem pervenitur rationem. Hæc in progressionem causarum in infinitum non est, quum nova semper requiri possit. Vel sic igitur æternæ non modo, sed etiam absolute necessariæ, ac a nulla alia pendentis naturæ existentia elucet.

Necessaria
& inde-
pendens.

Eo recidunt argumenta, quibus ex motu motorem, e re producta improductam, seu ex facta non factam arguunt. Nullam vero contingentium seriem excogitari posse, quæ non in quodam necessario terminetur, vel noto ovi & gallinæ exemplo etiam rudes intelligent; quousque enim progrediaris, semper ovum ponere debes, ut gallinæ ortum concipere possis, & rursus gallina ante ovum ponenda, quam ovi existentia concipiatur. Quamdiu igitur in illa subsistitur serie, nulla unquam ovi aut gallinæ sufficiens ratio reperitur. WOLF. *Cosmol.* §. 90. Non inscite in hanc rem Carneades apud CICERONEM N. D. III. 12. *Si nullum, ait, corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum -- & si omne animal mortale est, immortale nullum est.*

§. IV. Atque hac primæ & per se existentis naturæ necessitate perfecta, id quoque intelligitur; eam nullis unquam mutationibus aut interitus periculo subesse posse: quid autem inscitius quam illam naturam, quæ nec incrementi, nec diminutionis est capax, compositam

Immuta-
bilis por-
ro, sim-
plex, at-
que infini-
ta &c.

dici aut finitam, aut quum infinita sit ac simplex non primum unam esse, dein immensam & interminatam, postremo omnia, quæ eidem inesse possunt, absolute sine ullo gradu simul possidentem?

Quæ cum entis necessarij notione conjuncta sunt attributa, & proprietates, eorum demonstrationem præbet Theologia naturalis: quare vel cum Pufendorfio, O. H. &c. I. IV. 5. Coccejo, Syst. I. N. 9. 24, Heineccio, El. 7. N. I. 127. aliisque inde tantum sumi, vel etiam ex dictis latius evolui possunt. Nec illa Ethnicis Cultioribus erant incognita: præclare SOPHOCLES.

*Unus profecto est, unus est tantum DEUS,
Qui cælum & amplum condidit terræ globum.*

Apud EUSEB. præp. Evang. p. 348. & CICERO ipse: Nec DEUS, inquit, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Quæst. Tusc. I. 27.

Ab hoc
mundo.

§. V. Has ita expositas primæ omnium naturæ proprietates ad totum hunc mundum adspectabilem non pertinere, res est longe manifestissima. Est enim mundus Ens compositum ex plurimis corporibus, quorum alia nascuntur, alia cadunt, & tali sibi invicem succedunt serie, ut diversissimas ab his rerum successiones fieri nullo modo repugnet. Ubi igitur mundi necessitas, ac immutabilitas, ubi infinitio?

Temporum varietates, cæli mutationes, aliasque innumeras rerum vicissitudines in hoc universo quis ignorat?

*Habet novitatem summa recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cæpit;*

Quare

*Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam angescunt, nunc addita navigiis sunt
Multa . . .*

Ut recte hac in re LUCRET. *Rer. Nat. V. 331.*
Quam diversa non esset Europæ facies, si nec America
detecta, nec pulveris pyrii, artisque Typographicæ
usus repertus esset? Qua ratione vero hisce primum
adjuventis ineluctabilem æternamque necessitatem tri-
buemus? Sed nec a mundi æternitate ad ejusdem
necessitatem peti posset conclusio. Vid. DARJES *Th.*
Nat. §. 122.

§. VI. Cur vero nec corpora propter solidi-
tatem individua sive atomi, nec materia unifor-
mis, nec elementa rerum materialium, alia-
que Entia simplicia, e quibus concretum est
hoc universum, istam sibi vindicare possint
dignitatem, eadem sunt causæ; quæcun-
que enim adsumantur primigenia mundi sta-
mina, finita ea esse oportet, atque fortuita,
quum & a mundo non differant, & plura dari
infinita, perfecteque eadem utique absurdum
sit. Tandem hujusmodi orbis semina vel sunt
tantum patibilia: & primo indigebant mo-
tore ab ipsis distincto; vel proprio simul fe-
runtur impulsu: & aliqua iterum necessaria
fuit infinita effectrix causa, ut his potius,
quam tot aliis possibilibus concursionibus in-
ter se cohærescerent: atqui primam talem
causam totius universi & omnium, quæ in
eo deprehenduntur, nominamus DEUM: da-
tur igitur profecto DEUS.

Ac qui-
buscun-
que ejus
Elementis
diversa,
quæ dici-
tur DEUS.

Quum mundi compositio atque mutabilitas in
sensus omnium cadat, eam negare nemo facile auit;
sed ne dein ad materiam absolute necessario existen-
tem recurratur, addita fuit hac paragraphus. Ac
tomos quidem finxerat Democritus quem Leucippus,

Epicurus, Lucretius secuti sunt. Cum vero iis variam tribuant figuram, CICERO N. D. I. 24. patet atomos longe abesse a necessitate. Præterquam quod harum defensores. Cum duo quærenda sint, unum quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur, alteram, quæ vis sit, quæ quidque efficiat, de materia differuerunt, cum & causam efficiendi reliquerunt, ut Idem scribit *Fin. I.* §. 6.

Quod & aliis argumentis probari solet.

§. VII. Sunt & alia multa, quæ probandæ hujus veritatis argumenta proferri vulgo solent, cum a sensibus abstracta et metaphysicis elicita principiis: veluti quando ab Entis infiniti possibilitate et Idea ad veram ejusdem existentiam concluditur; tum popularia omniumque mentibus accommodata; quorum *physicum* ab eximia pulchritudine & ordine hujus universi, *historicum* ab unanimi cunctarum gentium consensu, *politicum* denique a maxima hujus persuasionis utilitate repetitum pertinent. Ast primum illud non æque omnium subigit animos, secundo ad ulteriora quædam summi Numinis attributa demonstranda potius utemur, quantum vero tertio & quarto insit ponderis, aptior erit infra dicendi locus.

Erunt fortasse, qui hanc materiam a re nostra prorsus alienam putent. Sed præterquam quod nobis præivere Winklerus, I. c. 3. Pufendorfius, I. IV. 2. Coccejus, §. 24. Burlamaquius, II. I. 8. imo etiam Hobbesius XV, 14. iique ipsi, qui investigandas in progressu veritates alia etiam methodo eruere conantur; V. KOELER Exerc. §. 284. 286. 289. qua ratione id prætergredi licuisset, quod duo magni Viri LOCKIUS de *Intell.* L. IV. C. X. §. 7. & LEIBNITIUS *Ep. Cens. ad Puf.* §. 16. unicum hujus disciplinæ solidum fundamentum esse statuunt cum aliis plurimis? quam recte! infra constabit. Sane CICERO, cum de legibus agere constitui-

luisse

tuiſſet, *Daſne*, inquit, *Pomponi de Deorum immortalium vi, natura, ratione, poteſtate, mente, numine, ſive quod eſt aliud verbum, quo planius ſignificem, quod volo, Naturam omnem regi, nam ſi hoc non probas, ab ea nobis cauſa, oriendum eſt potiffimum.* de LL. I. c. VII. Scrip-
tores de DEI exiſtentia egregios laudat TREUER. ad
Puf. l. c.

§. VIII. Ex his, quæ haſtenus diſputata ſunt, ratio reddi poteſt, cur naturæ nomen, nunc pro ipſo DEO, nunc pro tota hujus mundi machina uſurpatum ſit. Eſt enim DEUS, qui omnia naſci fecit; mundus autem vim ſibi a DEO initio tributam innumeris manifeſtat modis ſine ulla minimi temporis intermiſſione; atque viſ hæc rerum in hoc mundo exiſtentium a rebus ipſis abſtracta haud inconcine *Natura* adpellatur. Quamquam non deerant, qui abuſi vocis ambiguitate creatam hanc naturam cum increato ejusdem Auctore turpiter commiſcerent.

Cur jam
Naturæ
Auctor,
jam vires
mundi
motrices.

Variaſ hæſce Naturæ ſignificationeſ plurima Veterum loca comprobant. Ita (a) pro DEO ſumſit SENECA. Ben. IV. 7. ibi *Natura*, inquit, hæc mihi præſtat: non intelligis te, cum hoc dicis: mutare nomen DEO? quid enim aliud eſt *Natura* quam DEUS! & alibi: Viſ illum, Jovem, Naturam vocare, non peccabis, eſt enim ex quo nata ſunt omnia, N. Q. II. 45. Idem habet Taurus apud GELLIUM XII. 5. *Naturam omnium rerum, quæ nos genuit.* (b) Pro mundo accepit CICERO de LL. §. 7. Cum dicit: *Deorum immortalium vi, natura, ratione, poteſtate naturam omnem regi.* (c) Aſt plures utrumque confuderunt, uti PLINIUS, H. N. II. I. *Mundum & hoc, quod alio nomine Cælum appellare libuit: Numen eſſe credi par eſt, idemque Naturæ Opus & rerum ipſa Natura.* Unde haud immerito conqueſtus eſt

LACTANTIUS, *Illos uno Naturæ nomine res diversissimas comprehendisse, DEUM & Mundum, artificem & Opus, Inst. Div. VII, c. 1. Ideo Scholastici DEUM Naturam naturantem, Mundum Naturam naturatam adpellarunt. V. WOLFF. Theol. N. P. I. §. 822.*

Jamque
vis cujus-
vis Entis,
propria;
imo &
ejusdem
essentia
tam possi-
bilis quam
existens
naturæ
nominen-
tur.

§. IX. Quemadmodum virium omnium complexus in hoc universo communem naturam constituit, ita efficacitate agendi cujusvis Entis propria, particularis ejus natura continetur; quam cum nonnisi per fictionem a re ipsa distinctam mente & cogitatione consideremus, aliæ ortæ sunt vocabuli naturæ significationes cum prima illa tamen & inter se colligatæ; etenim rerum quarumvis *essentiæ* sive *logicæ* soloque animo conceptæ, sive *physicæ* actuque existentes *Naturæ* nominantur.

Neque heic difficile fuerit probare usum loquendi. Siquidem observat CICERO, *Naturas esse diversas, ut aliud Equo sit Natura, aliud Bovi, aliud Homini, & tamen in omnibus summa, communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur. V. de Fin. 9.* Improperie autem Natura pro essentia rei, quatenus tantum est possibilis, usurpatur; Veluti cum definitio dicitur explicare rei Naturam; proprie enim Natura differt ab Essentia, quia hæc absolvitur sola interna rei possibilitate, Natura vero vim cum existentia conjunctam complectitur: quare CUDWORTH. *de Aetern. Just. & bon. not. L. 1. c. 2. §. 2. Naturam rerum vocat, id, quod res sunt, nec quidquam aliud.*

Naturale
quid dica-
tur?

§. X. Naturale est generatim, quod intelligi atque explicari potest ex rei alicujus natura. Palam igitur est hoc nomine venire, quidquid aut ex Entis cujusdam essentia, no-
tione

tione, seu conceptu primo, aut ex ejus essentia actu existente, aut ex principio rei alicujus actuoso proficiscitur. Quum vero, quod fuit ex rei natura, vel in ea sola rationem sufficientem habet, vel in alia simul quadam adjunctione: hinc naturale in ABSOLUTUM, seu mere tale, & in HYPOTHETICUM distribuunt. Sed & naturale quod per se inest rei esistenti, vel est pariter ESSENTIALE, si rei ita insit, ut salva ejus substantia abesse nequeat, vel NON ESSENTIALE, *naturale in specie*, si ex re quidem per se consequitur, verum salva ejus substantia tolli, variarique potest.

Eadem reipfa est *naturalis* notio, quam dederunt D. THOMAS, l. 2. Q. 10. art. 1. & WOLFIIUS *Cosm.* §. 509. Diversas autem naturalium species hæce in præfenti exempla illustrabunt: Solem oriri, occidere, lapidem ad centrum tendere, aurum posse liquefieri, est naturale *absolutum*; ast aurum esse actu liquefactum, triangulum esse figuram æquilateram, vel scalenam, est naturale *hypotheticum*. Latrandi facultas cani naturalis videtur: absoluta atque *essentialis*, ast facultas mordendi naturalis quidem, sed *non essentialis*; manet enim canis substantia etiam dentibus avulsis. v. L. 1. §. 7. D. Aed. Edict. Hic igitur *Essentialia*, proprietates, attributa, & substantialia sunt Synonyma, & ab iis differunt non modo *accidentalibus*, quæ plane rei per se non insunt; sed etiam *naturalia*, in specie; modi stricte dicti. Aliis id expressit vocibus LUCRETIVS, cui

CONJUNCTUM est id, quod nunquam sine pernicali
Discidio potis est sejungi seque gregari,

Pondus uti saxi, calor ignibus, liquor aquarum
. Cetera quorum

Adventu manet Incolumis natura abituque,

Hæc soliti sumus, ut par est, EVENTA vocare. R.

N. I. v. 452.

§. XI.

Hominis
natura unde sit de-
rivanda.

§. XI. Nunc de hominis natura videamus. Communes equidem nos habere cum omnibus corporibus figuram & quantitatem, cum plantis & arboribus augescendi potentiam, cum luna, planetis, aut statua quadam artificiosa vires locomotivas, cum belluis demum sui rerumque extrinsecus objectarum cognitionem facile quivis deprehendet. Sed præter singularem humani corporis structuram, mens, quæ Ideas distinctas rerum incorporearum sibi repræsentat, earum causas perspicit, atque progressus, præterita præsentibus, ambo futuris adjungit, totiusque vitæ cursum quasi uno in conspectu contemplatur, ea fane solius hominis est propria. Quare in definitione, qua homo a plerisque *animal rationale* dicitur, neque abesse quidquam videtur, neque redundare.

Plenam esse hanc definitionem negant *Trialistæ*, qui tres faciunt hominis partes: Corpus, animam atque Spiritum. Sed redundans *Monistis*, videtur, qui nonnisi unicam partem statuunt, & quidem vel animam solam, *Idealistæ*, vel solam materiam, *Materialistæ*. Istorum errores Metaphysici *dualistæ* satis refutarunt. Adposite ad horum mentem advertit CICERO: *Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilii, quem vocamus hominem, præclara quadam ratione generatum esse a supremo DEO: solum est enim ex tot animantium generibus, atque Naturis particeps rationis* I. de LL. 7.

1) Quoad
Corpus.

§. XII. Ex data modo hominis definitione perspicuum est, omnia, quæ eidem competunt, attributa, vel ex notione animalis cum brutis communi, vel a propria ipsius ratiocinandi facultate esse derivanda. Animalis essen-

sentia duas iterum partes involvit, *corpus organicum, atque animam*. Ac corpus quidem quod attinet, nemo non experitur, mirificam illius compagem plurimis esse aptatam mutationibus, quæ ex ejusdem structura vi motus vel per pressum, vel per calorem, vel per materiæ fluxionem excitatæ consequuntur. Non igitur sine fundamento corpus, *machinam mechanico pyrabolico hydraulicam*, definiunt.

Tam stupendum est humani corporis artificium; ut alii ex sola fabrica oculi, alii ex auris conformatione, alii ex structura cordis, alii ex dispositione manus ad infiniti opificis existentiam concluderint. RAYNAUD. Th. Nat. Dist. V. Q. I. art. 6. Et sane singulæ ejus partes *incredibilem artificiosi operis divinique testantur*; V. CICERO, N. D. II. §. 53. seq. Ceterum exempla motus *mechanici* inclinatio capitis, & usus facultatis locomotivæ, motus *pyrabolici* ciborum digestio, motus *hydraulici*, circulatio sanguinis suppetant.

§. XIII. Sanitatem corpori tribuimus, vel Hoc suas
 morbum, prout singula ejusdem membra na- habet mo-
 tivis functionibus suis efficiendis apta, aut in- tus regu-
 epta invenimus. Igitur rationem aliquam ad- las.
 esse oportet, secundum quam diversi illi mo-
 tus sint determinandi. Hæc ratio quin ver-
 bis exprimi & explicari possit, salutaris artis
 magistri non sinunt dubitare. Quoniam autem
formula enuntians determinationem rationi
conformem, seu propositio docens, quo modo
 aliquid fieri debeat, regulæ venit nomine;
 consequens est, ut quicumque in corpore ex-
 citantur motus, suas habeant regulas.

Tales sunt regulæ: Ut ventriculus excipiat &
 concoquat cibos, dein elaboretur chylus, tum san-
 guis,

guis, hic in arteriis & venis commet & omnibus partibus congruum succum suppeditet. Quæ si cum reliquis, e quibus constamus, membris congruant atque inter se, existit sanitas. Ubi vero sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi ægrotationesque nascuntur; ut loquitur CICERO Tusc. Disp. IV. 10. Ne vero hæc ab instituto nostro videantur penitus aliena, audiatur Ictus SABINUS morbum definiens *Habitu* cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus ad id facit deteriolem, cujus causa natura nobis ejus corporis sanitatem dedit. L. 1. §. 7. dig. de Aedil. Edict.

Unde illius perfectio, aut imperfectio. §. XIV. Plura inter se copulata concordant, si ad idem præstandum tendunt, & ex communi quodam fundamento possunt declarari, secus discordant. *Variorum concordia*, seu conspiratio in unum dicitur PERFECTIO, discordia & contrarietas, IMPERFECTIO. Prior ex omnimoda rei expletionem, posterior ex quolibet defectu confurgit. Abit autem perfectio primum in *essentialem*, *naturalem*, & *accidentalem* (§. 10.) dein, prout vel uni, vel pluribus est adstricta fundamentis, in *simplicem*, & *compositam*, ac demum in *privativam*, quæ rei existentiam conservat, & *positivam*, quæ, præter conservationem, rei adhuc aliquid adjungit. Atque his perfectionum formis totidem imperfectionum genera respondent. Adplicentur hæ regulæ ad varia corporis membra, & perfecta ne sit machina, vel imperfecta potest judicari.

Imago est perfecta, si v. c. frons, oculi, vultus, ceteraque lineamenta omnia in exemplari suo exprimendo concordant, alias est imperfecta. Quare SIMPLICIUS Non prima tantum, ait, & media habere, sed extrema quoque proprium est perfectionis; ad EPICT. Enchir.

c. 34 p. 176. Et CAJUS *Id perfectum esse*, dixit, quod ex omnibus suis partibus constaret. L. 1. pr. D. de O.I. Ratio in homine perfectionem essentialem, sanitas naturalem, doctrina accidentalem constituunt. Dein horologium, quod horam tantum indicat accurate, habet perfectionem simplicem, quod si minuta, diem mensemque simul designet, aderit perfectio composita. Patet porro tam essentialem, quam naturalem perfectiones privativas, accidentalem vero positivam esse.

§. XV. Inter *esse & non esse* medium nullum dari constat: quidquid igitur in Ente reperitur, vel ejusdem est expletio, vel non est, ac consequenter vel perfectum illud efficit vel imperfectum. Quum autem BONUM sit, quod cum perfectione connectitur, MALUM vero id, quo posito adest imperfectio, haud fane difficile est intellectu, omne quod in alicujus Entis, adeoque & corporis essentia aut affectionibus occurrit, vel bonum eidem esse, vel malum, nihilque excogitari posse, quod non ad alterutrum pertineat.

Nec non
bonum
malum
que intel-
ligitur.

Sunt, qui perfectionem inter & imperfectionem medium aliquod ponunt ob illam rationem, quod si ex pluribus assessoribus unus suffragium suum suspendat in alteram diem, hic neque consentire, neque dissentire dici possit. Verum enim vero etsi talis assessor stricte non dissentiat, neque consentit tamen; adeoque datur semper aliqua imperfectio, non quidem, ut ajunt, *contraria*, sed *privativa*, seu *remotiva*: quæ in perfectionis negatione consistit. Vid. BAUMG. *Met.* §. 121. Sed & boni notionem plenioram dederunt Recentiores, quam illa est apud CICERONEM. *Fin.* II. 2. ubi bonum definiri posse creditur.

Aut quod prodesset, aut quod juvaret, aut quod liberet modo. Quoniam vero omne Ens existens perfectionem habet essentialem: quare omne Ens bonum metaphysice dicatur, patescit.

Et (2)
quoad ani-
mam ge-
neratim.

§. XVI. Progredimur ad alteram animalis partem, scilicet animam, quo nomine generatim venire diximus Ens illud, quod sui rerumque extra se positarum sibi conscium est. Hujus eam vim esse experimur, ut res externas sensibiles sibi objectas per quinque sensuum instrumenta diversimode repræsentet & percipiat, easque vel præsentis *sentiat*, vel absentes, sed olim perceptas *imaginetur*, vel nunquam antea sensibus eo modo comprehensas *fingat*. Negari ergo non potest, percipiendi, imaginandi, & fingendi facultates eidem inesse.

(a) Facultas percipiendi *sensus externus* dicitur, veluti cum CICERO *Sensus facit interpretes & nuntios rerum*, N. D. II. 56. & *satellites naturæ homini tributos*. I. de LL. 9. Ejus facultatis exercitium est *sensatio*, & quæ exin fit mutatio in anima. *Idea vel perceptio*. (b) Facultas imaginandi & ejus exercitium *imaginationis* voce veniunt promiscue; quæ vero inde sequuntur animæ mutationes, sunt *Imagines* secundum illud OVIDII Trist. III. El. IV. v. 59.

Conjugis ante oculos sicut præsentis imago est.

Illa meos casus ingravat, illa levat.

(c) Denique facultas fingendi videtur vocari posse *Phantasia*, ejus exercitium *fictio*, mutationes animæ *Phantasmata* vel *figmenta*; ita AUGUSTINUS, *Alexandriam cum eloqui volo, quam nunquam vidi, præsto est PHANTASMA ejus*: de Trinit. VIII. 6. Sed Phantasiam pro imaginandi facultate, & Phantasma pro imagine usurpari passim videas; tum vero figmen-

tum

tum vocant *Phantasma fictum*. Sed etiam *sensus* nunc pro facultate, nunc pro organo sensorio, nunc pro ipsa perceptione sumitur. KOELER. §. 26.

§. XVII. Quæ in anima existit percep-
tio, cur sit, & cur talis sit, in motu ab
objectis externis in aliquam corporis par-
tem inducto rationem habet. Proinde *sensus*
hisce semper subjacet regulis; ut si *res exter-*
næ non agant in sensuum instrumenta, nun-
quam oriri possint Idea, seu perceptiones, &
contra, ut positæ in organis sensoriiis nullo
morbo laborantibus mutationi necessario re-
spondeat Idea sensualis. Ex quibus cum ar-
ctissima colligitur corporis & animæ Harmo-
nia, tum certa magnumque usum habens fluit
conclusio: *A quo non pendet causa, mutatio*
in sensuum instrumentis, ab eo nec effectum,
perceptionem, pendere.

Vel intuitu (a) perceptionum.

Ita nemo videt, nisi lucis radii retinam tan-
gant, & rei objectæ depingant imaginem: ubi
vero lucis radii oculos pervaserunt medios; & objec-
torum imago delineata est in retina, anima non po-
test eam non percipere. Idem obtinet in reliquis sensi-
bus. Tenenda igitur est regula: *Qui non est causa cau-*
sæ, non est causa causati; ac vicissim. Hoc modo se ex-
cusat OVIDIUS Trist. III. II. V. v. 59. & Trist. v. 103. seqq.

Inscia quod crimen viderunt lumina plector,
Peccatumque oculos est habuisse meum.

§. XVIII. Sed & Phantasia ad eum se ad-
temperat modum: ut præsentibus rerum ima-
ginibus quibuscunque aliæ, vel ante simul hau-
stæ, vel iisdem similes, integræ aut pro par-
te, sive in vigiliis, sive somniis recurrere pos-
sint; positis igitur sensuum perceptionibus,

Vel (b) phantasia.

quæ postea nascuntur phantasmata, non semper queunt impediri. Et quoniam memoria fere omnis, seu facultas ideam productam agnoscendi, ex phantasia arcessitur; quidquid de hac traditur, ad illam quoque debet adplicari.

Sic si persona, quæ heri visa fuit in comœdia, hodie obviam fiat, facile totius spectaculi imago recurrit, sic vel nodus necti in sudario, vel papyri ut hoc utar, frustulum in pixide poni solet, ut visis his signis idea cum iisdem conjuncta reproducatur: Ast

Humano capiti cervicem Pictor equinam

Fungere si vesit; ut perbelle Horatius, Art. poet. v. 1.

Is vanas species & Chimæras fingeret. Vid. &

PLIN. Ep. V. 5.

Quæ varie adjuvari ac impediri potest.

§. XIX. Ut vere plura, magisque perspicua præsto sint fundamenta, quibus tradendæ in progressu veritates innitantur, opportunum videtur, alias quasdam phantasiæ regulas ex Psychologia huc transferre. Sunt autem hæ: adjuvari imaginationem, si, quæ reproduci vult Idea, *clare*, vel *recenter*, aut *sapius*, percepta sit: dein si perceptio eidem *socia* adjungatur, diversa autem sensatio, quæ *fortis* sit, vitetur; demum si ad illam non nisi *post habitas alterius generis Ideas debiliores*, revertatur, Modis porro contrariis instaurationem Ideæ debilitari, aut prorsus impediri liquet.

Inde lucem capiunt notæ studendi regulæ: Eo facilius quis domi prælectiones imaginatur, I. Quo clarius atque distinctius illas ante percepit. II. Quo citius eas recolit. III. Et quo frequentius lecta & audita revolvit juxta illud: *Repetitio est anima studiorum*. Siquidem posita sæpius ratione, rationatum quoque sæpius poni debet; atque huc spectant versus LUCRETI:

Nonne

*Noune vides etiam guttas in saxa cadentes
Humores longo in spatio pertundere saxa. R. N.
IV. v. 1280.*

Nec minus ex his intelligitur. IV. Cur in Geometria figura vires addat Imaginationi; V. Carmina autem, *Secessum scribentis & otia quærant*, ut ait OVIDIUS *Trist. I. I. v. 41.* ac proin VI verum esse vetus adagium; *Aurora Musis amica*. Vid. BAUMG. *Met. §. 568. seq.*

§. XX. Præter memoratam cognoscendi facultatem nifum quoque, ac conatum in anima observamus, quo perceptiones alias producere, alias e contrario abigere molitur. Vim hanc suam anima quum priore exferit modo, tum appetit, quum vero posteriore modo determinat, *aversatur*. Habet igitur appetendi, & averfandi facultatem, cujus exercitatio vel appetitiones parit, vel averfationes, quæ *sensitivæ*, seu animales propterea dicuntur, quod a repræsentationibus sensualibus, ideisque confusis proveniunt. Vel (c) facultatis appetendi aut averfandi sensitivæ.

Igitur adpetebat Canis, qui
*Per flumen carnem dum ferret natans,
Lympharum in speculo vidit simulacrum suum.
Aliamque prædam ab alio ferri putans
Eripere voluit. PHAEDR. Fab. I. 4.*

Contra averfabantur:

*Columbæ sæpe cum fugissent milvium,
Et celeritate pennæ vitassent necem. IDEM I. 31.*

Utrumque tam appetitum, quam averfationem sic expressit CICERO: *Natura, inquit, bestiis sensum & modum dedit, & cum quodam appetitu ACCESSUM ad res salutare, a pestiferis RECESSUM. N. D. II. 12.*

§. XXI. Posse animam appetere, posse averfari, fatis quidem expeditum est. Jam Istam boni & mali
B 3 vero

repræsen-
tationes
impellunt.

vero inquirendæ nobis sunt causæ impellen-
tes, sive elateres, qui efficiunt, ut in actum
erumpat hujusmodi potentia, & ut anima nunc
ad rem unam accedat, nunc recedat ab altera,
nec eundem semper modum exsequatur. At-
qui ab intima experientia quivis edocetur,
*simul ac objecta species cujusquam est, appetere
omne animal, quod bonum sibi futurum cogi-
tat, averfarique contrarium.* Quæ appeti-
tus regula non minore pollet evidentia, quam
illæ aliæ de sensatione, & phantasia supe-
rius adductæ.

Fieri igitur non potest, ut, manente boni con-
venientis repræsentatione non adsit appetitus, aut,
manente repræsentatione disconvenientis mali, non
adsit averfatio. Ast si desinat repræsentatio, appeti-
tus quoque vel averfatio cessabunt. Quam regulam
ita enuntiant CICERONIS verba: *Natura omnes ea, quæ
bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria, & paullo
post, ut bona natura appetimus, sic a malis declinamus.*
Tusc. Q. IV. 6. Contingit tamen, ut bonum sæpe non
appetat animal. I. Si non cognoscit; unde *ignoti nulla
cupido.* II. Si cognitum non prævidet. III. Si præ-
visum, ullo tamen suo conatu exstiturum prorsus
non præfagit. IV. Si sua non refert; ideo non appe-
tit sanus medicinam. V. Denique si malum esse co-
gitat; quod postremum eo frequentius usu venit,
quoniam ab ideis confusis appetitiones sensitivæ deri-
vantur. Eadem est averfationum ratio. Vid. BAUMG.
Met. §. 665. seq.

Variique
stimuli na-
turales.

§. XXII. Si tamen insuper experimur,
cuncta animalia ad aliquid adipiscendum, aut
propulsandum citra cogitationem sæpissime sti-
mulari: quemadmodum vehemens dilectio sui,
sibique similium, nisus in pabulum & potum,
vis

vis repellendæ studium, fuga interitus, generis propagandi lubido, cura natorum, sempiternæ quietis impatientia ac curiositas, aliaque hujusmodi satis id comprobant; nemo utique negaverit, esse propensiones quasdam animæ innatas, ante omnem rerum usum, quum ex iis potius usus proficiscatur; quæ porro *sensum internum*, dein cogitationem boni vel mali, & demum appetitum vel aversionem progignant, quæque ideo *conatus essentielles, inclinationes congenitæ, instinctus intrinseci, stimuli naturales, prima naturæ, & intus monstrata* adpellantur.

Quoniam experientia magis quam ratiocinio hic agitur, ad auctoritatem quoque licebit provocare. Hos autem stimulos cum præclare docent GROTIUS I. C. 2. §. I. CUMBERLANDUS II. 20. THOMASIUS I. I. 120-126. ROELERUS §. 163. BURLAMAQUIUS I. II. 2. & II. III. I. seq. COCCEJUS §. 44. DARIESIUS §. 26. SCHMAUSEN I. IO, & II. ANT. GENUENSIS I. 3. ACHENWALLUS §. 14. tum etiam ARISTOTELES *Phys.* II. 8. & CICERO passim. Et hic quidem (a) animal diligere se. *Infixum* esse, ait, in ipsa natura, comprehendique suis cujuscunque sensibus, ne contra si quis dicere velit, non audiatur. Simulque quod obstare videbatur, refellit. *Fin.* V. 10. (b) De stimulo cibi v. IDEM *Fin.* V. 9. *Off.* I. 4. (c) De defensione eleganter HORATIUS dixerat *Serm.* II. I. v. 52.

Dente lupus, cornu taurus petit. Unde nisi intus
Monstratum?

V. CICERO *Fin.* V. 9. & quæ distinguit Q. MUCIUS in L. I. §. 11. D. si quadr. pauper. (d) De fuga interitus V. CICERO. *Fin.* III. 5. (e) De procreatione & educatione natorum IDEM. *Off.* I. 4. cum L. I. §. 3. D. de J. & J. (f) De quietis impatientia & curiositate v. CICERO. *Fin.* V. 18. & 20. & *Fin.* III. 5. Adde PLIN. *H. N.* VIII. 25. SENECA. *Benef.* I. 3. *Ep.* 2. 21.

Cum propensionibus adscititis haud confundendi.

§. XXIII. Multum fane ad ea, quæ quærimus, firma naturalium propensionum comprehensio profecerit. Convenire enim omnium animantium essentiae ac conservationi; bonasque adeo esse probe intelligimus; quod, quanquam dubitationem non habet, tamen congenitas inclinationes ab illis, quæ primo post nativitatem ex sensuum externorum perceptionibus oriuntur, summa cautione discerni oportere ii etiam agnoscunt, quibus ceteroquin stimuli naturales in tradenda hac doctrina utramque faciunt paginam.

Quantum intersit pro scopo nostro naturales stimulos contemplari, argumento esse potest, quod uterque COCCEJUS *Differ. X. §. 7. lit. E.* illis utatur, ad probandam hanc disciplinam, eorum usum vero in concipiendis naturæ regulis negligi posse neget KOEHLERUS *Ex §. 163.* omnia fere ab iis duci tradat ERNESTI §. 6. & 15. dein ex his præsentia disciplinarum systemata in plurimis emendari posse judicet GENUENSIS *Met. II. prop. 44.* Iisdem denique totum suum ædificium superstruat SCHMAUSIUS c. III. Cum tamen veros a spuriis distinguendos etiam postremus inculcet; c. I. §. 11. ne alias Ebriosorum aut Mœchorum cupiditates, vel pudor arbitrarius pro naturæ instinctibus venditentur; Quænam in specialibus materiis adhibenda sit obrussa, infra ostendemus.

Quomodo appetitio aut averfatio in affectus abeant.

§. XXIV. Quo plures objiciuntur sensibus causæ aliquid sumendi, vel rejiciendi, eo major fieri debet adpetentia, vel averfationis sensitivæ gradus, potest vero alterutra crescere adeo, atque augeri, ut sola dominetur, & plane evanescat contraria. Vehementior huiusmodi animæ commotio ex Ideis confusis orta, seu *prædominium appetitus*, vel *averfationis sensitivæ*, AFFECTUS & perturbatio

tio dicitur. Possibile igitur est, ut appetitio vel averfatio sensitiva in affectus & perturbationes abeant.

Effrenatum fieri appetitum posse expertus est Adolescens, quem sic loquentem induxit PLAUTUS *Cistell.* II. sc. 1. v. 4. *Factor, crucior, agitor, stimulator, versor in amoris rota miser, examinator, feror, differor, distrahor, deriptor, ita nullam mentem animi habeo.* Crescere vero averfationem sensit alter apud TERENCEM. *Me miserum!* clamat, *vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.* Adelph. II. sc. 2. v. 12. Non omnis igitur appetitio, vel averfatio sunt affectus, ut THOMASIO visum I. I. §. 89

§. XXV. Acriores concitationes in appetendo, *grati* & jucundi, in averfando *ingrati* & molesti sunt affectus. Horum etsi variae sint partes, omnes tamen ex aliquot praecipuis radicibus fibrarum more enascuntur. Quum enim omnis appetitio sit vel boni impetrati *Voluptas*, vel boni venturi *Desiderium*, *Libido*, & omnis averfatio vel mali praesentis *Tedium*, *Aegritudo*, vel mali futuri *Metus*, sequitur cunctos affectus, voluptatis, libidinis, aegritudinis & metus praedominio contineri, atque esse genera quatuor, *Gaudium* seu laetitiam, *Cupiditatem*, *Tristitiam*, ac *Terrorem*. Et quae horum sint radices.

Partitio haec affectuum jam inter antiquissimos Philosophos recepta est. Sic AGATHO in *αδηνλω*. *Τὴν ἡδονήν, επιθυμίαν, λύπην, φόβον.* Et HORATIUS: *Gaudeat an doleat, cupiat, metuatve.* I. Ep 6, tum VIRGILIUS *Aen. VI. v. 733.*

Hinc metuant, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Quando vero THOMASII affectus omnes ad cupidita-

tem, avaritiam, & ambitionem reducit. §. 127. 599.
de iis tantum, qui ex libidinis prædominio pro diver-
sitate objectorum nascuntur, capiendus est.

Sæpe ani-
ma est in-
differens;
aliquando
in æquili-
brio.

§. XXVI. Quoties anima neque in rem quam-
dam propendit, neque ab ea abhorret, ad illam
INDIFFERENS esse dicitur. Adest itaque hæc in-
differentia, quando rem talē vel plane non
cogitat, vel cogitat quidem, sed non ut bo-
nam sibi, vel ut malam. Quare nec averfatio
in sola appetitionis privatione consistit, nec
appetitio in nudo averfationis defectu. Sed
etiam ab indifferentia differt æquilibrium, in
quo stat anima, si pares aliquid ad se relatum
optandi, æque ac vitandi rationes videantur.

Leporem nondum perceptum nec sibi nec Do-
mino venatur vertagus acer, sed neque aspernatur;
En indifferentia ob cogitationis defectum: Dum vero
Leporem persequitur, equos, boves, capellas, arbo-
res, fontes percipit, ad se tamen non refert, ut bo-
nos, vel malos; indifferentes est, quia hos ad se perti-
nere non cogitat. Quod si currens canis ad bivii ca-
put pervenit, feram utrinque olfacit, cursum sistit
paulisper, tum stat in æquilibrium.

Quæ ani-
ma homi-
nis in spe-
cie, ejus-
que facul-
tates.

§. XXVII. Unum adhuc super est, quod
de facultatibus, quæ brutis atque hominibus
communes sunt, addamus. Posse nimirum
animalia habitas perceptiones, imaginatio-
nes, appetitus, & affectus diversis quibusdam
sonis, signisque manifestare, ac propterea
Loquelam iis merito vindicari. Proximum
vero est, ut facultates strictim delibemus so-
lius animæ humanæ proprias. Fluunt autem
hæ ex animalis rationalis notione, ac earum
ope objecta non modo ut sensibilia, verum
etiam ut insensibilia nobis repræsentare, &
appe-

appetere valemus. Hinc primæ illæ *inferiores* seu ignobiliores, istæ vero *superiores* ac nobiliores salutantur.

Exempla loquelæ nobis offerunt canes venatici, cum perdices persequuntur; gallinæ domesticæ dum ova gignunt, pullos vocant, & dum dulce canit Philomela; v. G. A. BOUGEAUTE *Amusement philosophique sur la Langage des Betes*. Sed non enuntiant animantes nisi res singulares, individuas & quæ cadunt sub sensus. Entia enim universalia v. c. *naturam*, *perfectionem* sibi repræsentandi non habent potestatem. Perquam idonee CICERO: *sed inter hominem, & belluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paullulum admodum sentiens præteritum aut futurum.* Off. I. 4.

§. XXVIII. Id nimirum homini tributum a supremo DEO, ut non cogitare modo, quod & bruta faciunt, sed etiam ATTENDERE, seu cogitationes suas ad unam rem ita transferre, ut illam ab aliis abstrahat, licet simul perceptis; tum REFLECTERE, hoc est objecti, ad quod attendit, partes membratim perlustrare, & considerare; ac porro, quid singulæ hæ partes separatæ cum aliis entibus commune habeant, INTELLIGERE, vel quod idem est distinctas rerum ideas & notiones universales consequi possit, quas humanæ mentis potestates & exercitationes *attentionis*, *reflectionis*, & *intelligentiæ*, seu intellectus in specie vocabulis designant.

Cum hominem abstrahimus, ut obvio utamur exemplo, a plantis, brutis, statuis & lapidibus, ad eum attendimus; ubi vero singulas hominis partes investigamus, v. c. corpus, animam, varios corporis motus, variasque potentias, reflectimus; tandem
quando

quando, investigatione hac instituta, corpus & animam, aliasque partes a se invicem discernimus, contingit, ut per associationem Idearum alia etiam corpora animata, & inanimata, & alias animas brutorum, hominumque nobis repræsentemus; quod si notas istas differentiales corporis, id est, an sit animatum, vel inanimatum, & animæ, an sit bruti, vel hominis abstrahimus; Ideæ corporis & animæ nascuntur distinctæ, & universales; sicque *exercemus intellectum* in specie. Hac enim voce alii totam facultatem cognoscendi superiorem, alii v. c. Puffendorffius I. 1. 3. Thomafius, I. 1. 7. Burlamaquius I. 1. §. 6. & 8. etiam inferiorem denotant. Sed v. WOLF. *Psych. Emp.* §. 275.

Deinde Ingenium, ratio, atque iudicium.

§. XXIX. Præcipue autem in eo excellit animæ humanæ dignitas, quod **INGENIO**, **RATIONE**, atque **JUDICIO** instructa est. Quæ facultates, teste proprio cujusvis sensu, diversimode se se exserunt; & Prima quidem, universalibus rerum notionibus per intellectum formatis, similitudines earum observat; Altera nexum quoque seu dependentiam unius ab alia, causas, & consuetudines perspicit; Tertia, vero, quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligit, atque ideas diversas inter se componit. Inde vero perspicuum est, hasce animi vires ad eum omnes scopum contendere, ut rerum inter se repugnantiam sive **FALSITATEM**, & a repugnantia vacuitatem, uno verbo **VERITATEM** deprehendamus.

Equidem aliquando omnes mentis potestates appellantur, uno *Ingenii* nomine, CICER. *Fin.* V. 13. Inprimis tamen poetis tribuitur Ingenium. VELL. PATERC. H. R. I. c. 5. & 7. nec non Histrionibus, atque Pictoribus propter acute jocoseque dicta, plautinos sales, tropos, colores, gestus, quibus rerum expriment

munt similitudines. Quare SALUSTIUS pro negotiis, quæ ingenio geruntur, memoriam rerum gestarum exigit, ut ad similitudinem majorum Virtus accendatur. Jug. C. IV. PETRONIUS Cocum vocat ingeniosum, qui de bubula piscem, de lardo palumbum, de perna turturem facit, quod rerum similitudinem adsequitur. Satyr. c. 70. Rationis notio eadem est veteribus, uti probat locus CICERONIS: Homo, ait, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque præsentibus adjungit, atque annectit futuras. Off. I. 4. Judicium quoque ab ingenio, & memoria distinxit PLINIUS Ep. VI. 11.

§. XXX. Quicumque volet se ipsum, atque alios homines paulisper scrutari; non ibit inficias, se quidem aliquando, cur aliquid repugnantia vacuum sit, vel non sit, id est veritatum vel falsitatum rationem sufficientem ostendere posse, aliquando non posse. Prioris generis cognitio CERTA est, posterioris INCERTA. Præterea animadvertet; homines multos, sive ob naturalem maturæ ætatis, deinsanæ mentis, atque institutionis defectum, sive ob superveniens somni ebrietatis, aliusve morbi impedimentum sufficiente rationis usu destitui, omnes vero ob humanæ intelligentiæ circumscriptionem innumerarum rerum cognitione carere, & non paucas concipere ideas ab objecto discrepantes. Certa rei cognitio parit EVIDENTIAM, incerta OPINIONEM, absentia cognitionis dicitur IGNORANTIA, Idæ vero dissimilitudo cum objecto ERROR. Hæc si cum supra traditis conferantur, liquebit, evidentiam esse mentis perfectionem; opinionem vero, multoque magis ignorantiam & errorem imperfectiones.

Quibus
evidentia
perfectio-
nem, opi-
nio, igno-
rantia, er-
ror imper-
fectionem
afferunt.

Nemo fanus est, & cogitans, cui certa ac *evidens* non sit propria existentia. Contra quæ de commercii modo inter animam & corpus a Philosophis traduntur, aliud non sunt quam *opiniones*. Quis vero res a nobis *ignoratas* enarret! ut enim cetera prætermittam omnia, quot sunt, qui corporeæ suæ machinæ partes, & structuram intelligant? Sed & *errores* in falsis perceptionibus & judiciis oriri quotidie quamplurimos tota mundi docet historia: quoniam, ut ait CICERO: *Cujusvis hominis est errare: addit tamen: Nullius nisi insipientis in errore perseverare.* Phil. XII. §. 2.

Tum (b) In appetendo voluntas, & declinatio.

§. XXXI. A Superiore cognoscendi facultate superior quoque appetendi facultas pendet: quippe quæ in eo sita est, ut homo res intelligentiæ, rationis; atque judicii usu, vel vere, vel etiam falso comprehensas appetere valeat, aut averfari. Vocantur hæ potentiæ *VOLUNTAS in specie*, & *NOLUNTAS*, Latinis *declinatio*; actus vero voluntatis *volitio* est & noluntatis *nolitio*, sive appetitus, aut averfatio *rationalis*, latius sumtus. Velle igitur & nolle, cum aliquo rationis usu ita conjunctum est, ut primum sine altero ne cogitari quidem possit.

Etiam ARISTOTELI voluntas est *μετὰ λόγον ὁρεξις*, *Conjunctus cum ratione appetitus*. I. Rhet. 10. Nimis arcte vero sumebant Stoici voluntatis vocabulum, eam enim putabant in solo esse sapiente: CICERO Tusc. VI. 6. Sed ab iis recte recessit WOLFIIUS *Psych. Emp.* §. 886. & definit appetitum rationalem, *Inclinationem animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo tñesse distincte cognoscimus, vel nobis cognoscere videmur.*

§. XXXII.

§. XXXII. Quemadmodum facultas appetendi generatim, nonnisi boni repræsentatione ad appetitum, & repræsentatione mali ad averfationem determinatur, (§. 21.) ita & voluntas quoad facultas est, nihil per essentiam suam habet, quam ut se inclinare in alterutram partem possit; aliquam igitur sufficientem rationem accedere oportet, quæ voluntatem ad volendum aut nolendum impellat. Hæc que ratio sufficiens volendi aut nolendi nominatur MOTIVUM, seu *momentum*. Ex quibus planum est, cur anima ad bonum & malum distincte quidem cognitum, sed quod sua nihil censet interesse, indifferens quiescat (§. 26.) curque boni tantum convenientis iudicium, volitionis, & iudicium disconvenientis mali, nolitionis sint momenta. (§. cit.)

Hæ agere nequeunt sine momentis.

Res hæc tota illustrari potest, si animam *libræ*, dein *lanci dextræ* facultatem appetendi, *lanci sinistræ* facultatem averfandi, *ponderibus* vero impositis momenta comparemus; uti enim libra sine pondere quiescit indifferens, & si geminæ lancis pondera sint æqualia, anceps stat, & in æquilibrio; pondere autem uni lanci tantum, vel majore imposito, in eam, quæ præponderat, partem deprimitur; idem quoque in anima fieri observatur, quæ sine motivis, aut si motiva sint æqualia, nec velle potest, nec nolle. V. CICER. *Fin. V. 10 in fin.* & *Acad. Quæst. IV. c. 12.* Positis vero motivis præponderantibus volitionem, aut nolitionem elicere, & si unum appetit, ejus contrarium averfari debet. Inde vero ulterius colligimus, quænam (a) sint volendi, & nolendi requisiti, dein, (b) quare velle, & non nolle, atque adeo nolle, & non velle, distinguantur. v. L. I. §. 3. D. Trib. Act. demum (c) a vero prorsus aberrare THOMASI opinionem docentis: *Intellectui quid bonum videri, quia*

quia id voluntas appetit; & sic volitionem cognitione boni esse priorem. *Fund. I. c. 1. §. 46. seq.*

Quæ vera
sunt aut
opinata.

§. XXXIII. Quoniam hominum sensus non modo, sed etiam ratiocinationes atque judicia erroribus sunt obnoxia, (§. 30.) sæpius bona vel mala nobis esse opinamur, quæ vere talia non sunt. Ita intelligimus tam bona quam mala in VERA & OPINATA seu *apparentia*: momenta vero in *genuina*, quæ veritate, & *spuria*, quæ falsa opinione nituntur, recte distribui. Hinc bona opinata ad vera mala, & mala opinata ad vera bona pertinere, & porro malum a nobis nonnisi sub specie boni appeti, & bonum tantum sub specie mali declinari: denique illas solummodo volitionum & nolitionum formas proprie rationales esse appellandas, quæ vero rectoque boni malique iudicio congruunt.

Vere cecinit PERSIUS:

*Mille hominum species, & rerum discolor usus,
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno. Sa-
tyr. V. v. 52. seq.*

Quot non sunt, qui de perfectione intellectus parum solliciti & attentionem fugientes Bonum otium contemnant socordia SALUST. *Cat. 4.* quot non contra, qui cibo ac potui indulgentes immodico, integritatem perdunt valetudinis? Anima igitur, ut advertit SIMPLICIUS ad *Epict. Ench. c. 34. p. 184.* *Suapte voluntate, alias verum bonum amplectitur, alias imaginarium; quia nimirum bonum esse arbitratur. Unde illud: Nemo gratis malus.*

Ambo vel
in se, vel
compara-
tive tan-
tum.

§. XXXIV. Ubi rei perfectio, vel imperfectio diversos habent gradus, ibi major quoque & minor tam boni, quam mali quantitas

titas concipi potest; fac autem minus bonum majoris esse impedimentum, tunc plus imperfectionis rei adferret, quam perfectionis; fieret igitur *comparative malum*. Fac contraria ratione minus malum, quod malum majus excludit, eritque illud *comparative bonum*. Qua de causa mirum non est, animam id, quod ut bonum minus cogitat, averfari tanquam *comparative malum*, & quod ei malum minus videtur, appetere utpote *comparative bonum*. Quod si bonum minus arripiat præ majori, aut malum minus præ majori declinet, motiva fechtatur spuria, & bono malove impellitur pro parte opinato.

Ita bonæ sunt exercitationes, quibus diversa corporis membra agilitatem consequuntur: aut fiunt *comparative mala*, si ingenii & rationis exercitationem impedian. Nam *proprie bona dici non possunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent. L. 83. D. de V. S.* Contra mercium e navi projectio in mare mala est, sed si navis aliter ferveri nequeat, fit *comparative bona*; quo pertinent verba THOMASII *Fund. I. c. I. §. 87. Bonum totius est verum bonum, bonum partis totum destruens est verum malum, seu bonum adparens. Accedit CICERO de LL. III. c. 10. Sed est iniqua in omni re accusanda prætermiffis bonis malorum enumeratio - - Ego fateor in ista potestate (Tribunatus) inesse quiddam mali, sed bonum, quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus, & QUINTIL. VII. c. 4. In comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

§. XXXV. Ufu persæpe venit, ut quod semel voluimus, iterum velimus, nec non ut rei alicujus appetitum sensitivum rationalis etiam appetitio subsequatur, & porro hæc novum

Quando
appetitio-
nes pug-
nent inter
se.

C

vum fumat incrementum : sed fieri quoque solet, ut volitio una, alteri volitioni sit contraria; & ut appetitio sensitiva, ap petitioni rationali adverfetur : igitur in superiore specie, quum plures ap petitiones ad idem tendant obtinendum, si & cætera concurrant omnia, existet perfectio, (§. 14.) at in specie posteriore, quoniam ap petitiones ex eodem fundamento non possunt explicari, erumpit imperfectio. Idem ipsum de averfationibus sensitivis & nolitionibus est dicendum.

Ponas me venæ sectionem, quam bonam ante judicaram, iterum adpetere, & volitiones consentient. Ponas porro vinum, olim meo gustui gratum, ad digestionem promovendam mihi rursus præscribi, & adpetitio rationalis crescet per sensitivam. Quod si, ut loquitur Phormio apud TERENTIUM, *Nolo, volo: volo, volo rursus, cedo sæpe, quod dictum, indictum est, Phorm. Act. V. Sc. 6. v. 56.* volitiones, & nolitiones, dissentiunt. Denique quando de se fatetur Medea,

- - - *Si possem, sanior essem,*

Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido,

Mens aliud suadet, video meliora, proboque!

Deteriora sequor - - OVID. Met. VII. 19.

Appetitus sensitivi & rationalis eleganter expressit pugnam. Vid. Div. PAULUS *Rom. c. VII. v. 23. & c. VIII.* Ceterum ex his nondum satis patet, quænam sit appetitus, ac averfationis perfectio. Id modo demonstrasse sufficiat, posita volitionum, aut nolitionum contrarietate, perfectionem exulare.

Definitur §. XXXVI. Varias fieri hætenus vidimus actio in in homine mutationes, quæ si in illo ipso rationem habent sufficientem, ACTIONES, si in alio externa mixta, perpe- PERPESSIONES appellantur. Item actiones aliæ tio, possibi- externæ sunt, quæ a motu organorum corporis,

ris, aliæ *internæ*, quæ a sola vi animæ, aliæ *mixtæ*, quæ ab anima & corpore simul proveniunt. Quoniam igitur id homini POSSIBILE est generatim, quod nullam in eo ponit repugnantiam, & in specie physice possibile, quod viribus ejusdem haud repugnat, seu cujus existentiae præstandæ ejus vires sufficiunt; potentia vero agendi quod physice possibile, *facultas agendi physica* vocatur; evidens est competere homini etiam qua animali, physicam innumeras actiones agendi facultatem.

litas, seu
facultas
agendi.

Cogitare, attendere, reflectere sunt actiones *internæ*; Spiritum ducere, crescere, sudare, *externæ*; edere, bibere, ambulare, librum legere, *mixtæ*. Ast in forum rapi obtorto collo, gladio transfigi, sunt *perpersiones*. Et quoniam homo bonum verum sub specie mali sæpe averfatur, ac malum verum sub specie boni appetit, utique id ei est physice possibile. V. WOLF. *Th. N.* §. 952. seq.

§. XXXVII. Ex *possibilis* definitione intelligimus, id esse IMPOSSIBILE, quod non caret repugnantia, & hinc physice seu naturaliter impossibile, quod viribus nostris repugnat, seu ad quod efficiendum vires nostræ non sufficiunt. Cuius contrarium est impossibile, sive quod non potest non esse, id NECESSARIUM nominatur; igitur oppositum *physice impossibilis* est physice necessarium; quod vero nec impossibile est, nec necessarium, sed ita possibile, ut ejus contrarium quoque respectu virium nostrarum fieri possit, illud fortuitum ac in *potestate* nostra positum est seu *subjective* CONTINGENS. Ex his patet necessarium unico tantum, contingens vero duplici modo posse determinari.

Nec non
impossibile,
necessarium,
contingens.

Cælum digito tangere homini est physice impossibile

sibile, aut mori eidem physice necessarium. Regulas, quibus natura hominis accomodatur, addiscere, non est physice impossibile; nec tamen physice necessarium; qui enim prælectionibus nostris interfunt, experiuntur, posse se huic studio vacare, aut non vacare. Id igitur in cujusvis potestate positum est, ac *subjective contingens*.

Necessitas
simplex,
& cum ad-
junctione,
interior,
ac exte-
rior.

§. XXXVIII. Utrumque tam impossibile, quam necessarium vel *simpliciter* tale est, vel solum *hypothetice* & *cum adjunctione*, si nimirum quid aliud adipisci, aut effugere velimus. Quæ simplex & absoluta est necessitas, iterum vel a propria nostra constitutione trahit originem, vel solum ab alia effectrice causa extra nos existente. Illa necessitas dicitur *interior*, hæc *exterior*, sive coactio physica in specie. Itaque tam necessitas interior, quam coactio physica contingentiam subjectivam prorsus excludunt, quæ tamen contingentia de impossibilitate vel necessitate hypothetica negari nequit; nisi cum aliqua exceptione.

Necessitatem simplicem describit CICERO, Cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest: eamque paulo post sic declarat: *Homines mortales necesse est interire sine adjunctione: ut cibo utantur, non necesse est, nisi cum illa exceptione: extra quam si nolint fame perire, de Inv. II. 57.* Quod si quis morbo correptus, quem apoplexiam vocant, humi cadat, necessitate *interiore* agit; si vero cadat ab altero percussus, necessitatem patitur *exteriolem*, seu coactionem physicam.

Princi-
pium quo-
tuplex sit

§. XXXIX. Principium generatim definiunt esse id, quod rationem alterius in se continet, (§. I.) atque ita distribuunt, ut aliud faciant principium *possibilitatis*, aliud *existentiæ*, aliud cognitionis. Ex primo quare,
&

& quomodo aliquid sit possibile, ex altero quare aliquid fiat existatque, ex tertio denique, quare quid nobis ita notum sit, perspicitur. Huic divisioni duas adhuc adjiciunt, ut inprimis omne principium vel sit in eadem ipsa re, in qua illa reperitur, quæ ex principio pendet, *intrinsecum* vel extra eam rem, *extrinsecum*. Dein vero principium existenti sit vel *efficiens*, vel *removens*, illud, quod rei ipsius est causa, eamque producit, hoc, quod solum tollit impedimentum.

Ita DEUS principium est mundi, tam possibilitatis, vel quod idem est *essendi*, quam causa & principium syntheticum seu metaphysicum existentiae sive realitatis, actualitatis, existendi, *fiendi*. Contra a contemplatione hujus universi Creator infinitus agnoscitur; est ergo mundus principium analyticum, vel logicum cognitionis DEI, sive *cognoscendi*. Canis porro est principium *intrinsecum* latratus. Sculptor principium *extrinsecum* statuæ. Tandem sol est Principium *efficiens* lucis; qui vero valvas aperit obductas, principium *removens*. V. ARIST. *Met. IV. c. I.*

§. XL. Facultas Entis per principium efficiens intrinsecum aliquid agendi sine externa quadam vi, est SPONTANEITAS in sensu lato; illa vero spontaneitas, quæ simul ad actiones physice & subjective contingentes, id est tam ad unum possibile, quam ad alterum ejus contrarium competit, cum ad nullum eorum per essentiam determinatum est, spontaneitas in arctiore significatione, vel etiam NUDUM ARBITRIUM appellatur: quoniam igitur animam prima illa physica facultate agendi pollere ostendimus, (§. 36.) absurdum foret eidem latioris generis spontaneitatem denegare.

Gaudet
anima
spontaneitate.

Ampliorem hancce spontaneitatis significationem

amplexus est cum Aristotele CHR. WOLFIIUS, eamque rebus quoque inanimatis tribuit, *Psych. Emp.* §. 933. Sane ignis sponte moveri dicitur, & VIRGILIUS:

Arboribus, ait, varia est natura creandis,

Namque aliae nullis hominum cogentibus ipsæ.

SPONTE sua veniunt. Georg. II. v. 10. seqq.

Ideo Jcti fructus sponte natos ab illis distinguunt, qui adhibita Coloni industria producuntur. HUBER. *ad Inst.* II. tit. I. §. 46.

Et nudo
arbitrio.

§. XLI. Verum & altera spontaneitatis specie, sive arbitrio, cum primis in attentionis, & reflexionis usu animam gaudere, & sua quemvis docet experientia & facili negotio demonstratur. Si enim attendere & reflectere, cum id agimus, nobis non esset physice & subjective contingens, sequeretur, ut non attendere & non reflectere sit physice impossibile; hinc ut attentionis actus vel necessitate interna per animæ essentiam, vel necessitate externa seu coactione physica determinentur. Ast neutrum accidit: non necessitate intestina, siquidem hi actus salva animæ essentia atque natura, augeri, minui, imo & prorsus non inesse possunt: (§. 28.) non coactione physica, quoniam in nobis ipsis fit attentionis & reflexionis exercitatio, & porro hæc in actionum genere continetur. (§. 36.) Quæcunque vero hominis mutatio, cujus ratio sufficiens est in coactione physica, nullam in nobis causam habet, sed in externa tantum vi, (§. 38.) atque adeo non ad actiones, sed ad perpeffiones pertinet.

Ex his adparet: (a) spontaneitatem nobis non actum designare sed potentiam, qua & tunc præditi sumus, cum prorsus nihil ex arbitrio agimus. (b) Deinde non omnia, quæ ab homine sponte fiunt, fieri etiam

etiam arbitrarie. Ita homines æque ac plantæ crescunt sua sponte quidem, sed physice necessario; quoniam hæ mutationes absolute & in se fortuitæ, subjective tamen seu respectu virium agentis, & in iisdem circumstantiis contingentes dici nequeunt: contra sedemus, stamus, ambulamus, oculos claudimus, aperimus, sponte & fortuito, quoniam per corporis structuram utrumque fieri potest. Senferant hanc veritatem Epicurei, siquidem ut Autumorum doctrinam cum animæ arbitrio conciliarent, ad seminum declinationem recurrerunt. Sic LUCRETIVS:

Sed ne mens ipsa necessum

Intestinum habeat cunctis in rebus agendis,

Et devincta quasi cogatur ferre, patique,

Id facit exiguum clinamen principiorum. de N.

R. II. 289.

§. XLII. Quemadmodum sine attentione, In actionibus ac reflexione neque intelligere; neque ratiocinari, neque judicare quisquam potest, (§. 28.) lectus & ita & intellectus, rationis, atque judicii usus voluntatis. ad operationes voluntatis & noluntatis præstare debet. (§. 31.) Quoniam igitur anima interne necessitari, aut physice cogi nescia, sponte attendit & reflectit; (§. 41.) consequens est, ut nec intellectus, ratio & judicium hinc nec voluntas & declinatio interiori necessitati aut coactioni physicæ subesse possint, sed omnes harum facultatum actiones ad spontaneitatem, atque arbitrium referendæ sint.

Nulla vi unquam efficit, ut quisquam Xantippen quamdam fædissimam appetat, vel viperam venenatam, & contra matrem sibi carissimam aversetur. Id confirmat WOLFIUS *Psyc. Emp.* §. 927. exemplo Th. Campanellæ, qui per quadraginta horas in durissimam questionem datus eo adigi non potuit, ut se perduel-

lionis reum confiteretur. Quid, quod tot Martyrum millia omni potius tormentorum genere dilaniari voverunt, quam Diis immolare? Vere igitur SENECA:

Cogi qui potest, nescit mori. Hercul. fur. v. 425.

Refellitur,
quod obji-
ci posset.

§. XLIII. Id equidem fallere posset incautos, quod sæpe vel ob illatos corpori cruciatus, vel ob mali alterius imminentis trepidationem priori appetitui, appetitus posterior refragetur. Verum inde non aliud evincitur, quam flexibilem esse, ac mutationi obnoxiam voluntatem, eamque malum minus in se odio habitum, ad effugienda tamen mala majora tanquam comparative bonum sponte sua amplecti; quare appetitionem non coactio physica, sed ipsa voluntas producit propter novum momentum sibi suppeditatum a coactione *secundum quid*, seu cum adjunctione; quæ utique non tollit contingentiam; (§. 34.) quidquam enim semper est in pectore, quod contra pugnare atque obflare possit.

Fac adolescentem minis, atque verberibus compulsum thema aliquot memoriæ mandare; propterea coactionem physicam non patitur memoria, sed sua adhuc vi agit. Eadem est voluntatis ratio. Nec obstat vulgata regula, *Coacta voluntas, est etiam voluntas. L. 21. §. 1. D. quod Mer. Caus.* Non enim ad coactionem physicam, sed ad coactionem secundum quid pertinet. Rem acute exponit EPICTETUS apud Arian. I. 17. *Qui mihi mortis metum objicit, cogit me, inquit? Profecto non id, quod objicitur, sed illud, quod præstare tibi videtur, aliquid istiusmodi committere, quam oppetere mortem. Hic igitur etiam tua te cogit opinio, hoc est, voluntas voluntatem.*

Gaude &
libertate.

§. XLIV. Postquam in superioribus confectum est, hominem animal esse ratione præditum,

ditum, & intelligentia (§. 28. 29.) ad varias actiones sponte ac ex arbitrio edendas aptum, (§. 40. 41.) porro ita comparatum, ut nihil nisi sub specie boni, seu quod præ se fert perfectionem, & hinc placet, appetat, nihil nisi sub specie mali, seu quod præ se fert imperfectionem, adeoque displicet, aversetur (§. 32.) dubium non est, quin homo, quidquid agere, vel non agere sibi in iisdem circumstantiis contingens est, illud quoque in suspenso habere, tum ex omni parte prius perlustrare, ac quid cum eo connexum sit perspicere, deinde quod maxime placet velle, & quod maxime displicet nolle, consequenter unum alteri præferre, id est *eligere*, possit. Ast *facultas mentis proprium arbitrium ope rationis determinandi*, seu ex pluribus possibilibus, quæ sint ad eligendum proposita sponte eligendi id, quod maxime placet, vocatur LIBERTAS, vel *liberum arbitrium*; palam igitur est, libertatem esse humanæ menti attributam.

Consentit in definienda libertate D. THOMAS, qui Part. I. Q. LXXXIII. Art. IV. *Liberum arbitrium*, inquit, *nihil aliud est, quam vis electiva*; & I. 2. Q. 17. Art. I. ad 2. *Radix libertatis est voluntas, sed sicut causa est ratio*. Tum Q. XXIV. de verit. Art. II. *Totius libertatis radix est in ratione constituta*. Nec aliter re ipsa WOLFIUS *Psyc. Emp.* §. 941. & LOCKIUS de *Intell.* II. c. 21. §. 8. Atque in eum sensum trahi potest definitio data a Cicerone, quod sit *Potestas vivendi, ut velis*. Parad. V. I. Sunt igitur duo requisita libertatis, alterum: *Arbitrium*, cui inest *spontaneitas* late sumpta & *contingentia subjectiva*; alterum *Ratio* seu *Intelligentia*: ut nimirum in potestate agentis positum sit, adhibito usu rationis se se ad agendum determinare. Attendamus ad illos, qui certum eligunt vitæ genus, & ea requisita a se invicem distincta concurrere deprehendamus.

Quod ulterius declaratur.

§. XLV. Nec adfertam modo hominis libertatem confringit ineluctabilis illa necessitas, qua tam intellectus res, ut se se exhibent, percipere, (§. 17.) atque evidentiae assentire, quam voluntas in bonum inclinare, & malum respuere, (§. 21.) simulque ab impressionibus pendere coguntur. Quod enim intellectum attingit, est adhuc in hominis potestate ad res evidentes longius attendere, reflectere, animum ab iisdem avertere, aliasque contemplari; res vero obscuras, aut minus evidentes penitus investigare, nova certae cognitionis argumenta conquirere, aut totam illam considerationem in aliud tempus differre. Intuitu vero voluntatis, trahitur ea quidem ad bonum generatim, & a malo generatim declinat, sine ullo arbitrio, bonis autem vel malis singularibus non aliter afficitur, quam ut de iisdem sensim, ac peculiariter *consultandi*, seu in id, quod melius, inquirendi, ac se interim cohibendi, salvam retineat facultatem; qua in re nos unice hominis libertatem collocamus. Nec enim ad eam opus est perfecto, quod ajunt, æquilibrio.

Qui cum HOBBSIO de *Hom. c. XI.* THOMASIO *Fund. §. 66. 67. 118. 132.* & FLEISCHERO *Inst. I. N. c. II. N. 112.* Libertatem hominis negant, ii omne hujus nostrae disciplinae fundamentum subruunt, convelluntque; sed irritum id agunt conatu: voluntatis enim; ad quæ ipsi provocant motiva, ex contingente necessarium haud efficiunt, quoniam nova motiva sibi repræsentandi potestas semper manet. Sic qui æstu sitique ardet ægrotus, etsi suavissimo alias potu percepto, ad eum sumendum statim incitetur; mala tamen postea inde secutura perpendere, porro ab illo abstinere, quin & ejus loco medicinam gustui ingratissimam ebibere potest. Fac vero momenta unum vel alterum eligendi esse aliquando

æqua-

æqualia, & adhuc ratio sufficiens, cur alterutrum præferatur, in ipsa vi libertatis continebitur cf. CICERO de fato c. XI.

§. XLVI. Viam nunc munivimus ad novas actionum divisiones: quum enim aliæ brutis communes sint, aliæ nobis propriæ, priores actiones ANIMALES sive *Hominis*, posteriores HUMANAÆ per excellentiam nuncupantur. Actiones animales iterum aut *nude arbitrarías*, aut *necessárias*, sive *vítales*, *physicas*, *mere naturales*: Humanas vero, prout hæc vel intellectui, vel voluntati, vel libertati tribuuntur, jam *intellectuales*, jam *voluntarias*, jamque *liberas* adpellant. Hisce adjungunt *mixtas*, quarum non quidem quoad esse, *materiale*, sed quoad existendi modum, *formale*, parens est libertas. Et ita comprehendí potest, quomodo actiones humanæ ab intellectu, voluntate & libertate veluti a suis principiis ac fontibus promanent.

Inde novæ actionum divisiones earumque principia deducuntur.

Inde autem consequitur: I Ut actio *humana*, *libera*, ac *voluntaria* non sint vocabula prorsus synonyma, quamvis, cum in nostro significato semper hæc actiones inter se sint compulatæ; promiscue sumi possint. II. Ut si voluntatem stricte accipias cum Stoicis, (§. 31. Sch.) omnes actiones voluntariæ sint quidem liberæ, ast non vicissim; puta cum quis per facultatem appetitivam inferiorem amplectitur, quod per superiorem appetere erat in ejus potestate positum, actio enim tunc esset libera, sed eo sensu involuntaria, v. BAUMG. Met. §. 721. III. Ut ad liberás actiones etiam pertineant illæ, quæ etsi tales non sint in se, sunt tamen in sua causa, veluti, cum somnians quid agis, quod ipse vigilans libere determinaveras. IV. Ut perperam THOMASII intellectum faciat potentiam mere passivam, & hinc

hinc eum neget esse actionis humanæ principium. *Fund. I. c. II. §. II.* Rectius hanc in rem simplicius ad *Epiet. Ench. c. I. pag. 8.* Priusquam appetas rem desideratam, & amplectaris, aut rem declines, quæ est rei desideratæ contraria, vel averseris, animo propendeas, aut abhorreas oportet.

Quæ actio
lubens,
quæ invi-
ta per vio-
lentiam,
aut erro-
rem,

§. XLVII. Si actio voluntaria ab ingenti motivorum exsuperantia proficiscitur, est etiam ULTRONEA, *lubens, plane voluntaria*; si vero modicum sit causæ impellentis superpondium, multaque & magna simul adsint, quæ ad contrarium ejus, quod agitur, stimulare videantur, actio dicitur INVITA, vel *secundum quid coacta*, aut *mixta*. Coguntur autem actiones vel suamet agentis voluntate, vel ab alia externa causa, & jam blanditiis, jam minis extorquentur: quam ultimam formam actio *invita per violentiam secundum quid* enuntiat. Ab hac differt *invita per errorem* aut ignorantiam, quam quis non nisi errans, aut rei alicujus ignarus suscepisset. Omnes autem hæ actiones quatenus per libertatem agentis poterant determinari, eatenus ad liberas spectant.

Mercator *lubens* revertitur in portum, aut metu naufragii res suas jactat *invitus*: Sulla *invitus* traditur accepisse beneficia, SALUST. *Jug. c. 101.* Lucretia vero stuprum passa est *invita* ob minas; LIVIUS I. 57. Qui venenum pro vino bibit, dein Puer, furiosus, inviti sunt ob ignorantiam. L. 5. D. *Præd. Urb.* Atque hoc sensu CICERO, *Soli*, inquit, *sapienti hoc contingit, ut nihil faciat invitus, nihil coactus* Parad. V. c. 2. ef. *Ep. fam. IV. 7.* Utramque inviti significationem adhibuit ARISTOTELES Nic. III. 1. *Videntur*, ait, *invita ea esse, quæ aut vi, aut ignoratione efficiuntur.* Mirus est Doctorum dissensus in figenda harum vocum potestate: sic WOLFIO

Inst.

Inst. §. 4. sq. actio coacta est mutatio per vim externam, in qua quis se habet per modum instrumenti: nos eam vocavimus passionem. Idem voluntariam nominat, quæ nobis ultronea est ac lubens; invitam vero non facit nisi per vim ac metum, quo in significato invitæ sunt quidem liberæ sed involuntariæ. Sed & THOMASIVS I. II. 104. sequentib. atque HEINECCIUS I. §. 58. seq. invitæ negant esse voluntarias, easque definiunt, quæ a mente se ipsum determinante non proveniunt, atque iis opponunt spontaneas. Contra BURLAMAQUIUS. I. II. 12. mixtam, five coactam secundum quid, & invitam dicit esse voluntariam, sed non liberam, ut alios multos prætereamus.

§. XLVIII. Quicumque libere agit, is se ad agendum determinat, & determinationi convenienter operatur. (§. 44.) Habet igitur tam DETERMINATIONIS, quam EXECUTIONIS libertatem. Quum vero unum atque alterum prætermittere in ejusdem positum simul esset potestate, (§. 45.) consequens est, ut & libertate gaudeat, quam vocant, CONTRADICTIONIS. Deinde ut possibiles quoque sint liberæ ab agendo CESSATIONES, seu actiones liberæ privativæ, facta omissionis, non facta, quibus actiones, positivæ, factum commissionis, facta simpliciter opponuntur. Etsi aliquando sub facto simpliciter, etiam non factum continetur.

Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera cessatio-

Qui ad prælectiones accedit, is primum ad id se determinat, dein actu exequitur & committendo agit. Cui vero ignis incumbit cura, si ad fornacem obdormiat, ille omittendo agit. v. L. 27. §. 9. D. ad L. 11. Atque hæc cessatio inter actiones liberas privativas recensetur. Ceterum dantur quoque actiones positivæ, non liberæ, v. c. circulatio sanguinis, uti & non liberæ cessationes; veluti si stomachus cibos non digerat extru-

structuræ internæ defectu. Sunt, qui & libertatem *Contrarietatis* requirunt, ut nimirum quis possit idem appetere, & averfari: sed ea semper non est necessaria, sapissime absurda. Ita vir sapiens plura appetit, quæ potuisset etiam non appetere, at ea non potuisset averfari.

Hominis
dotes inu-
tiles sine
aliorum
auxilio &
socialitate

§. XLIX. Quamquam præclaræ sint, quas hucusque tetigimus, hominum dotes; ita tamen nascimur omnes infirmi, atque imbecilles, ut sine aliorum hominum cura & auxilio paullo post vitam vix acceptam deponere, aut longius fors toleratam soli miserrime ducere cogeremur. Hinc insitus cuique communitatis cum his, qui sui sunt generis, seu SOCIALITER vivendi appetitus, quem facultas SERMONIS, id est *cogitata sua sonis articulatis aliisve signis clare & distincte manifestandi*, maxime adjuvat, ingenerata vero de gravibus præsertim aliorum malis commiseratio, variæque singulorum capacitates summopere confirmant. Itaque nemo est, nisi plane demens, qui hominem aliqujus socialitatis colendæ gratia factum esse non agnoscat.

Veterum testimonia de natura hominis aliorum hominum consortia appetende Grotius, Pufendorffius, horumque Commentatores larga manu collegerunt. Et quamvis HOBBIUS *de Civ. I. §. 2. Hominem esse animal aptum natum ad societatem* falsum pronuntiet: sermo tamen eidem est de magnis Societatibus, de quibus jam non agimus. Addit enim: *in not l. c. Infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent: itaque homines alterum alterius congressum natura cogente appetere non nego.* De sermone verissime dixit CICERO: *Rerum domina eloquendi vis primum efficit, ut ea, quæ ignoramus, discere, & ea, quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac*
persua-

*Persuademus, hac consolamur afflicto, hac a vita immani
& fera segregavit. DE. N. D. II. 59.*

§. L. Et summatim quidem hæc erant de corpore animæque hominis dicenda, ut quænam esset illius *Natura*, intelligi posset. Venit igitur hoc nomine aut sola *animalis rationalis notio*; aut *essentia* ejusdem *existens*; aut potissimum *vis corporis* per variam partium structuram determinata, & *vis animæ* res tam sensibiles, quam insensibiles sibi repræsentandi, ac sponte agendi, harmonice inter se unitæ, quæ quatenus etiam in brutis inveniuntur, *naturam animale*m, quatenus vero hominem a belluis differre faciunt, *naturam rationale*m, prima naturæ humanæ, communem humanitatem constituunt. Et cum *naturale* sit, quod rationem habet sufficientem in rei alicujus natura, (§. 10.) quid homini sit naturale, ex dictis facile colligitur.

Naturæ
definitio
ad homi-
nis cor-
pus, atque
animam
proprie
adplica-
tur.

Ita varii corporis motus, sensationes, imaginationes, fictiones, appetitus, aversiones, stimuli, arbitrium, homini ut animali, naturales sunt: aut intelligere, ratiocinari, judicare, velle, nolle, libere agere, loqui, vivere socialiter, homini naturale est, ac proprium. Et utrumque quidem quoad facultatem absolute, quoad exercitium hypothetice. *Nostra omnis vis*, ait SALLUSTIUS, *in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur. Alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune est. Cat. I.*

§. LI. Etsi autem eadem omnibus hominibus obtigerint facultates, varius tamen est in quovis subjecto illarum gradus, exercitatio, ac vigor, variaque inter se proportio, vel in cognoscendo, quæ *INGENIUM* est latius sumtum, vel in appetendo, quæ singulorum

Improprie
vero ad
ejus indo-
lem, tem-
peramen-
tum, con-
suetudi-

INDO-

nem & nativitatem extenditur.

INDOLES dicitur. Pendet vero & ingenium, & indoles tam ab habitu agendi ex determinatione præterita acquisito, five CONSUETUDINE, quam a dissimili partium corporis dispositione, nec non sanguinis & humorum mixtura, hoc est TEMPERATURA, quæ ipsa a feminis, ætatis, climatis, victus, valetudinis, institutionis, exemplorum, studiorumque varietate scaturit. Quum vero natura inde dicta sit, quod nasci aliquid faciat, (§. I.) consuetudo autem & temperatura hominem ad actiones ejusdem generis edendas proclivem reddant, aperta est causa, ob quam passim pro consuetudine aut temperatura, imo & pro generatione, ac nativitate designanda, naturæ vocem usurpent.

Naturam pro ingenio, aut indole promiscue accipi passim videas. Eum sensum exprimunt illa SALLUSTII loca: *In magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit. Catil. II. Gallorum gens natura bellicosa. Catil. XLI. Cethegus vir natura ferox, & vehemens. Catil. XLIV. Ita & Macedoni Sceleris causas natura administrabat. L. I. D. ad Sct. Maced. v. SENECA. de tranquill. an. Consuetudine vero Alteram naturam effici, qua impulsu multa faciunt, vidit CICERO V. Fin. 25. & SALLUSTIUS Jug. 87. Bene facere, ait, ex consuetudine in naturam vertit. Temperamenta ad quadruplex genus Cholericum, Melancholicum, Sanguineum & Phlegmaticum revocari solet. v. Job. I. Ep. II. v. 16. ex quibus diversæ habilitates, & propensiones oriuntur etiam in integris nationibus. LIVIUS XLV. c. 23. Id movit CICERONEM, Ut duabus quasi nos, diceret, a natura indutos esse personis, quarum una est communis, ex eo quod omnes participes sumus rationis - - altera autem, quæ proprie singulis est tributa: & innumerabiles alias esse dissimilitudines naturæ, Off. I. 30. Denique naturam pro nativitate dixit APOSTOLUS: *Erasmus & nos natura filii iræ*, ad Eph. II.*

§. LII. Magnum quidem est, uti affectu- Sed poste-
um, ita & temperaturæ ac consuetudinis robur, riores hæ
eoque minore utimur arbitrii & intelligentiæ naturæ
gradu, quo diuturnior est habitus, ac quo per- primam
tinacior propensio. Nihilominus id omnino illam non
tenendum, hujusmodi proclivitates non ob- tollunt.
stare, ne agens, cui involuntarius non obve-
nit furor aut dementia, sed salvus adhuc est
aliquis rationis usus, sufficiente semper gau-
deat libertate. Poterat is enim principiis re-
sistere, dein melius expendere agendi momen-
ta, & notiones rei confusas in distinctas com-
mutare. Quid quod inclinationes bonæ igna-
via & incuria sæpius abolentur, cur non &
malas studio ac labore cohibere, atque extir-
pare licebit?

Etiam Jcti Romani affectum v. c. Calorem ira-
cundiæ judicium minuere, L. 48 D. de R. J. integram
tamen relinquere libertatem agnoverant. L. 16. §. 2.
D. de pæn. propensiones temperamenti penitus non era-
dicantur, quoniam uti HORATIO visum est.

Naturam expelles furca, tamen usque recurret. I. Ep.

10. v. 24.

Contineri tamen possunt, ut IDEM fatetur:

Nemo, ait, tam ferus est, ut non mitescere possit,

Si modo cultura patientem præbeat aurea. I. Ep. I.

v. 39.

Hoc plurimi suo docuerunt exemplo, inter quos Stilpo
apud CICERONEM: Eum, enim, scribunt ebriosum & mulie-
rosam fuisse: sed vitiosam naturam ab eo sic edomitam &
compressam esse doctrina, ut nemo unquam vinolentum illum,
nemo in eo libidinis vestigium viderit, de Fat. V.

§. LIII. Ambiguum esse naturæ vocabu- Et perpe-
lum, atque adeo multiplicem ejus significa- ram pro
tionem in ea, quam tradere volumus disci- vera ho-
plina, determinari debuisse, satis ut arbitror minis na-
tura usur-
D osten- pantur.

ostensum est. Sed & illud ex prioribus conficitur, immane quantum a scopo suo eos aberrasse Doctores, qui in hominis naturam inquisituri, vel ingenitos tantum eidem stimulos considerarunt, prætermissa, quæ *prima naturæ* humanæ propria constituit, ratione, vel cum hac proclivitates aut ab educatione, aut corporis habitudine, aut continua ejusdem actus repetitione contractas commiscuerunt. Itaque mirum non est positis falsis fundamentis, falsas quoque conclusiones respondisse.

Hominis regulas ex ejusdem natura derivandas fere omnes quidem pronuntiant. Ast naturæ notionem adeo implicarunt interpretes, ut AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat. C. II. §. 14.* Nihil putet sibi obscurius, nihil difficilius esse, quam naturam definire cf. & CICER. *Inv. I. 24.* Et sane HOBBIUS *de Civ. C. I. §. 4. seq.* eumque imitatus PUFENDORFIUS *de Off. H. & C. I. c. 3. §. 4. seqq.* cupiditatem in alios Sæviendi, ac necessitatem maximas excitandi discordias, sive ob ingeniorum contentionem, sive ob ejusdem rei appetitum, parataque nocendi media, perperam referunt ad hominis essentiam atque naturam, siquidem hujusmodi inclinationes ab extrinsecis tantum oriuntur causis, (§. 51.) atque ipse Hobbesius hominem *natura cogente* societatem appetere alibi docet, (§. XLIX. Sch.) Pufendorfius vero eum ad alterius adjutorium idoneum esse & necessarium, fatetur *l.c. §. 3.* Cur autem naturales vim repellendi stimulos i a contaminant? cur corruptos multorum habitus communem faciunt naturam? cur denique bonas omnium propensiones dissimulare affectant? Sint quot capitum vivunt, totidem studiorum millia, HORAT. II. Sat. I. v. 27. propterea discordias nasci haud necesse est, siquidem varii quoque in instrumento musico, soni harmoniam efficiunt, tantumque abest, ut diversitas hæc sit damnosa, cum

contra exitius sit ejus diversitatis usus. In pejus adhuc ruit THOMASJUS, quum ex variis hisce inclinationibus homines singulos *specie differre*, diversam omnium esse naturam arguit, *Fund. I. c. I. §. 117.* Bonum amplecti, a malo declinare cuique æqualiter ingeneratum, (§. 32.) quod si rei particularis appetitio vel fuga aliam hominis speciem faciat, atque naturam, nemo erit, qui sæpius a se ipso non differat specie, & plurimas non habeat naturas; quoniam haud raro contingit, ut id, ad quod antea accessimus, postea aversemur.

§. LIV. Quoniam STATUS est *Complexus determinationum*, seu prædicatorum, quæ de re quadam ut existentes enuntiari possunt, hæ vero vel proveniunt a natura, vel ab alia quadam causa, status quoque in NATURALEM & ADVENTITIUM, naturalis porro in *absolutum*, & *hypotheticum*, deinde in *essentialem*, & *non essentialem*, seu *naturalem in specie* dispescitur. (§. 10.) Præterea quædam determinationes sine relatione ad alia cognosci possunt, quædam non possunt, ex illis status *internus*, ex his status *externus* confurgit. Itaque quid corporis, animæ, ac hominis status, & quæ primæ ejus sint divisiones, haud difficulter elicitur.

Status
quid? naturalis vel adventitius.

Nihil est existens, quod aliquem non habeat *Status*, cui ideo opponitur *Interitus* CICER. *Fin. III.* §. Status WOLFIO *Inst. §. 8.* est *Coexistentia mutabilium cum iisdem fixis*, KOELERO *Exerc. §. 882.* & HEINECCIO *I. I. 2.* Limitationes rei ratione existentiae determinatæ, PUFENDORFIO de O. H. & C. *L. II. C. I. §. 2.* *Conditio*, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obvenendum; sed non sat late patent hæ definitiones, prima enim duæ ad res tantum creatas, tertia vero ad solum hominem, ut li-

bertate utentem, pertinent. Datas status divisiones hæc interim exempla declarent: hominem ratiocinari & videre posse in eodem naturale, utrumque mere tale, *originarium, innatum, primigenium*, quum nullum ad id factum requiratur; aut prius absolutum est & *essentiale*, posterius vero, ut nos quidem concipimus, *naturale in specie*, constat enim homo oculis licet effossis, non vero sublata ratiocinandi facultate. Aut ipsa ratiocinia indigent facto, sunt ergo naturalia hypothetica. Fac porro homini manus, pedesque amputari, id illi erit *adventitium, præternaturale, adscititium, superveniens*. Denique sanitas, memoria, sunt hominis determinationes *internæ*: divitiæ vero vel paupertas *externæ*.

Estque
hominis
physicus
vel mora-
lis.

§. LV. Sed illæ determinationes nobis potissimum considerandæ sunt, quæ ad hominum MORES, seu actiones liberas ad certum quemdam modum exactas, referuntur, *MORALES* propterea appellatæ; harum enim complexus constituit *statum hominis naturalem*; in quo expendendo sequentes doctrinæ unice versantur. Debet autem hic status bifariam reputari, aut solum ut *ANTECEDENS*, sive in actu primo, quatenus homo est natura sua ad actiones liberas edendas habilis, aut vero ut *CONSEQUENS* simul & in actu secundo; cum nimirum ex actionibus liberis jam præteritis est ortus. Dein antecedens est etiam *perfectus*, si ætas sit matura atque sana mens, vel tantum *imperfectus*, quoties alterutrum subest impedimentum. Opponitur statui morali status *physicus*, seu *animalis*, ex determinationibus a libertate nullo modo pendentibus constans. Atque ex hoc fundamento *Homo moralis* definiri, & ab homine physico discerni potest.

In danda morum notione secuti sumus CICERO-
NEM, qui de Off. II. 20. *In hominibus iuvandis, aut
mores spectari, aut fortunam, dein pro Sull. c. 20. Quod
quisque voluerit ex moribus ejus esse ponderandum, scribit:
Vid. & L. 43. §. 4. D. de Edil. Edict. L. 46. §. fin.
D. de V. S.* Sed & vox moralis Ciceroni debetur;
quum enim ea pars Philosophiæ, quæ pertinet ad mores,
de moribus adpellari solet. *Decere se, ait, augentem
linguam latinam nominare Moralem de Fat. Init.* Ma-
rem esse, vel faminam, puerum, vel adultum, status
est *physicus*; aut morum doctrinæ potius operam dare,
quam medicinæ, quum utrumque fieri possit, est sta-
tus *moralis*. Igitur qui sine proprio facto rationis usu
carent, veluti qui immaturæ sunt ætatis, non gaudent
statu morali ex propriis actionibus consequente, sive
in actu secundo, nec antecedente perfecto, gaudent ta-
men in actu primo, sive antecedente imperfecto. Quod
si alicujus intellectus impedimento laborat adventitio
(§. 30) status ejusdem moralis ex præcedentibus actio-
nibus liberis est æstimandus. (§. 46. Sch. 3. Ceterum
etsi leges romanæ usum rationis anno septimo adesse
statuerent L. 14. D. de Sponsal. Id tamen ob diversi-
tatem educationis ac temperaturæ (§. 51.) ex princi-
piis universalibus nequit certo definiri, sed ut observat
GROTIUS J. B. & P. II. XI. §. 5. n. 2. *Ex quotidianis
actibus, aut etiam ex eo, quod communiter in quaque re-
gione accidit, desumendum est.* Ex his quoque entia mo-
ralia, de quibus Pufendorfius de T. I. N. & G. L. I. C. I.
obscurè nimis differuit, declaranda sunt.

CAPUT II.

D E

OBLIGATIONE,
LEGE, ET JURE,
GENERATIM AC SINGILLATIM
NATURALI.

Per Exa-
men ani-
mæ huma-
næ ad co-
gnitionem
aliorum
Dei attri-
butorum
pervenit-
ur.

§. LVI. **I**s est, quem priore Capite considera-
verimus, animæ humanæ status,
ut bruta quidem cæterasque res creatas omnes
vi rationis tantum cognitæ perfectione sua
antecellat; plurimum tamen a situ corporis
atque organorum constitutione pendeat, mu-
tabilis porro, finitus, atque contingens sit,
ac consequenter ab Entis infiniti, necessarij
& independentis natura plane diversus. Con-
tra quum Ens infinitum omnia actu possideat,
quæ ipsi inesse possunt, id facile animo con-
cipitur, DEO summam quoque mentem, di-
stinctissimam rationem & intelligentiam, vo-
luntatem liberrimam, & perfectissimam, de-
inde *Omnipotentiam*, *Omniscientiam*, *omni-
modam Bonitatem*, cunctas denique perfectio-
nes esse tribuendas; quemadmodum Theologiæ
naturalis Scriptores uberius demonstrant.

Stulta omnino est Stoicorum, & Pythagoreorum
persuasio: animas humanas esse particulas ex divini-
tate decerptas, seu, ut ait CICERO, *Ex universa mente
divina delibatas*, de Senect. C. 21. Est enim DEUS
Ens simplicissimum & in partes resolvi nescium. Qui
vero

vero DEUM, seu primam rerum omnium causam existere fateretur quidem, sed mentem atque intelligentiam Eidem denegaret; non modo Entis infiniti tolleretur notionem, sed etiam ab inanima, cæca, nec cogitante natura, naturas intelligentes ac cogitantes procreatas esse statueret; quod non minus repugnat, quam nihil rei alicujus esse efficientem causam, V. LOCK. de intell. L. IV. c. 10. §. 10.

§. LVII. Finis est id, *propter quod causa efficiens & intelligens aliquid agit, ut ipsum sit vel fiat*; quod vero rationem continet, cur finis actum consequatur, MEDIA dici solent. Quare, qui finem vult, is etiam media, sine quibus ad finem pervenire nequit, velle debet. Si fines ita inter se connectantur, ut unus alterius existentiam producat, finium adest ordo & series, sive subordinatio; & tunc finis, qui primo attingitur REMOTUS, is, cujus assequendi causa cæteri omnes petiti sunt, ULTIMUS, sive summus, qui autem his interjectus est, INTERMEDIUS adpellatur. Idem igitur potest sub diverso respectu, & medii, & finis vicem obtinere.

Finis quid & quotuplex; quid medium.

Qui mola frumentum terit, pro fine farinam habet, sed hæc medium est coquendi panis, quo nos alimus ad vitam sustentandam; itaque farina finis est remotus, panis, & alimentum fines intermedi, vitæ vero sustentatio finis secundum quid, seu in data serie, ultimus; cujus respectu priores fines sunt remedia. Cum autem CICERO finem definit, *Id, quo omnia, quæ recte fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur*, Fin. II. 2. loquitur de fine bono, atque in quavis serie, seu simpliciter ultimo.

§. LVIII. Quandoquidem DEUS mundi Quæcun-
de se fortuiti (§. 5.) causa est summe intelli- que a Deo
gens

creata
sunt, suos
habent
fines.

gens atque liberrima, (§. 56.) fieri non poterat, ut hoc universum sine infiniti Entis voluntate ac intelligentia ad existendum perveniret. Ex quo consequitur, ut tam mundi, hominumque adeo existentia, quam illa omnia, quæ cum essentia & natura rerum sunt connexa, hinc & usus facultatum animæ & organorum corporis inter fines ab Auctore naturæ spectatos pertineant. Et sane sapientia, hoc est *Scientia eligendi media ad finem bonum obtinendum*, quemadmodum Enti perfectissimo competit in gradu absolute summo, ita ab eximio totius orbis, imo & unius hominis partium, virium, structuræque ordine manifestissime colligitur. Ast ineffabili huic Sapientiæ utique repugnaret, rem quamdam frustra facere, sive illam non ut aliquem vel remotissimum finem intueri.

Nemo non intelligit oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, linguam ad loquendum, pedes ad ambulandum fuisse factos. Soli Epicurei ne Dei providentiam admittere cogerentur, id negarunt, quam in rem LUCRETIVS *Rer. nat. IV. 838. sqq.*

omnia denique membra

*Ante fuere, ut opinor, eorum quàm foret usus.
Haut igitur potuere utendi crescere causa.*

Enimvero, licet membra nobis prius data sint, quam illis uteremur, illa tamen ad usum a se præcognitum naturæ auctor destinavit. Non igitur, membris casu genitis, oblatus usus acceptus est. Finis in executione ultimus, primus in intentione semper manet. Perbelle CICERO: “Quis hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cœli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem,

ea.

„ eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio geran-
 „ tur, nullo consilio assequi possumus. „ N. D. II. 38.

§. LIX. Quodsi in finem ultimum creationis hujus universi amplius inquiratur, omnes hoc concedant necesse est, illum in divinarum perfectionum manifestatione, ex qua gloria DEI arcessitur, esse positum. Præterquam quod enim mundus medium est, vi cujus existentia, æternitas, infinitio, aliæque perfectiones manifestantur, (§. 2.) ac proin DEUS unius existentiam decernens alterius quoque existentiam non simul decernere non potuit; est etiam hic finis divinæ bonitati, ac sapientiæ convenientissimus, neque aliquis alius summo tanti operis artifice, sibi que sufficientissimo dignior excogitari ultra potest. Nullus igitur invenietur finis intermedius, qui non ad hunc extremum scopum referatur.

Qui omnes ad manifestandas Dei perfectiones referuntur.

Hunc ipsum, quem ex solius rationis fonte protulimus, mundi finem, Sacrarum quoque Literarum auctoritas condocet: „ Invisibilia enim ipsius a Creatura mundi per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur, „ sempiterna quoque ejus virtus & divinitas. „ Rom. I. 20. & ibi: „ Universa propter semet ipsum operatus est Dominus. „ Prov. XVI. 4. Quid! quod naturæ instinctus, quibus homines ad dilectionem sui, durationem ac curiositatem inclinantur, (§. 22.) non aliud quam Ens optimum, æternum omniscium atque infinitum saturare potens est. v. Psalm XVI. 15. Vere igitur hoc sensu scripsit CICERO, *In expletionem naturæ summi boni finem consistere. Fin. V. 14.* quemadmodum id infra magis patebit.

§. LX. Nulla prorsus fingi actio potest, Actio, quæ ex cujus notione vel simpliciter, vel cum loci, temporis, modique adjunctis considerata, sentit, bonum cum fine hoc concipit, non

na; quæ ab
eo dissen-
tit, mala
est.

non aliqua mutatio, & nova proinde cum in
agentis, tum in mundi systemate determina-
tio, veluti effectus a causa, necessario con-
sequatur. (§. 36.) Hujusmodi successio, effe-
ctus, seu consecutarium, aut cum natura & sco-
po hominis essentiali, & hinc cum sapien-
tissimi naturæ Auctoris finibus consentit, aut
non consentit: priore ratione hominis status
efficitur perfectior, posteriore vero imperfec-
tior. (§. 14.) Quum autem bonum dixerim-
us, quod cum perfectione connectitur, ma-
lum, quo posito, adest imperfectio (§. 15.)
consequens est, ut quæcunque ab homine sus-
cipitur actio, omnisque ab hac pendens con-
secutio, vel bona sit, vel mala.

Huc facit metaphysicorum principium: *Nihil
esse sine rationato: nihil sine corollario, & auctora-
mento.* Etsi enim excors multorum incogitantia, il-
las tantum consecutiones animo colligat, quæ in sen-
sus fortiter incurrunt; veluti ex digladiatione vulnus,
morbos ex ebrietate & libidine, mortem ex veneno;
attamen considerant acutiores, ex parvis quoque ac-
tionibus v. c. ex confidentia sui insolentiam, ex in-
solentia arrogantiam, ex arrogantia odium, ex odio
conatum nocendi, tum nocumentum ipsum, sæpe
etiam bella cladesque evenire solere. Quemadmodum
igitur in horologio, cujus perfectio est temporis spa-
tia accurate dimetiri, etiam minimi motus elateris,
rotularum, indicis, si ad communem hunc tendant
scopum, boni sunt, ceteroquin mali; eodem modo
levissimæ cujusvis mutationis, quam homo agendo
producit, bonitas vel malitia in consensu vel non
consensu cum illius fine reperitur; Præclare CICERO;
*Ut in fidibus, aut in tibiis quamvis paullum discrepent,
tamen hoc a sciente animadverti solet; sic nos si acres ac
diligentes Judices esse volumus, animadversoresque vitio-
rum.*

rum, magna intelligimus sæpe ex parvis. I. Off. 40. fin. & 41. Et sic porro habetur fundamentum, ob quod tam mundus, quam homo, Systema Entium nominantur, seu Unum; quod pluribus Entibus ita inter se copulatis constituitur, ut eorum alterum alterius operationes determinare possit.

§. LXI. Quoniam nec effectus ab actione, Et quæ illius est causa, nec bonitas vel malitia dem natura ab actionis effectu separari unquam possunt; raliter at- (§. 60.) illa autem consecutionem bonitas aut que in- malitia *interna & naturalis* nuncupatur, quæ terne. rationem sufficientem habet in ipsa actione, ac porro ex ejus notis essentialibus, per quas nimirum tanquam talis actio concipitur, intelligi demonstrarique potest; (§. 10.) manifesto colligimus, aliquam actionum nostrarum bonitatem vel malitiam ex simplici vel hypothetica illarum consideratione fluentem cum ab iisdem inseparabilem, tum vero naturalem atque internam esse statuendam. Propterea tamen bonitas aut malitia, quæ occasione actionis ab arbitrio alicujus Entis Intelligentis provenit, *externa & præternaturalis* ideo dicta, haud excluditur.

Actio, qua quis rapidum lupum interficit ad sui defensionem, *interne, objective*, sive *in se bona* dicitur; est enim ipsa efficiens ratio effectuum, ob quos bona æstimatur. Quod si præterea præmium molestæ hujus feræ interfectori promissum ab universitate accedat; bona quoque erit *externæ*, sive *subjectivæ*. Contra, Tenebriones seu militiam detrectantes, qui sibi pollicem præcidunt, *L. 4. §. 12. D. de Re. mil.* malum perpetiuntur ex ipsa actione ortum atque *internum*; cum vero hi lege Valentiniani flammis ultatricibus concremantur, *L. 5. C. Th. de Tyr. malum* subeunt occasione actionis, adeoque *externum*, Ita-

que

que qui actiones externe tantum bonas malasve esse contendunt, cur ii non negant aliquid in linea inesse, unde recta hæc sit, an curva discerni possit?

Et jam
physice
tantum,
jam mora-
liter, jam-
que utro-
que modo.

§. LXII. Duplex autem est actionis sive bonitas, sive malitia, quarum altera *physica*, quæ ex *materiali*, hoc est vi, motu, arbitrio-ve animalibus communi; altera *moralis*, quæ ex ejusdem *formali*, nimirum dependentia seu proventu a libertate, & MORALITAS generatim dici solet. Ac nulla quidem dubitatio est, quin homo, qui libertatis est parciceps, & modo bona vera, modo tantum opinata sectatur, (§. 33.) actiones tam physice, quam moraliter bonas, malasque simul producendi habeat potestatem; quoniam tamen utraque hæc bonitas aut malitia non ita ad se invicem adfixæ sunt; ut una ab altera secludi nequeat; (§. 55.) fieri utique poterit, ut actio physice bona sit moraliter mala, & physice mala sit moraliter bona, & ideo quæ ex materiali eveniunt consecutiones, ab iis, quæ ex formali sequuntur, sint diversæ.

Qui Jasonem interfecturus gladio vomicam ejus aperuit, quam sanare medici non poterant, CICERO. N. D. III. 28. bonum quidem fecit physicum; ast non bene egit moraliter; contra, cum Herculi Dejanira tunicam sanguine centauri tinctam dedit inscipienter, IDEM l. c. aut, qui medicinam sumere volens, ab incuria pharmacopolæ deceptus bibit cicutam, actiones posuerunt moraliter bonas, & physice tantum malas. Etsi igitur aliqua bonitas vel malitia cum actione necessario sit connexa, (§. 61.) bonitas tamen vel malitia physica a morali sejungi sæpius possunt. Vidit id Kartaginensis Senatus, cum juberet, *In crucem tolli Imperatores, si prospero eventu, pravo consilio rem gessissent* LIVIUS Lib. XXXVIII. C. 48.

§. LXIII.

§. LXIII. Quæ sola bonitate vel malitia ^{Dantur} morali inter se non differunt actiones, illæ ^{actiones} mortaliter indifferentes nuncupantur. Tunc ^{indifferen-} porro deesse istud discrimen constat, si vel ^{tes specta-} plane nulla, aut par omnino bonitas vel ma- ^{ta sola ea-} litia moralis de iisdem enuntiari possit. Ita- ^{rum no-} que ob primam rationem competit ejusmodi ^{tionem.} adiaphoria non modo omnibus actionibus phy-
sicis, sed etiam illis liberarum actionum ge-
neribus ac formis, quarum nudæ notiones ita
indefinitæ sunt, atque a loco, tempore, per-
sona, aut modo abstractæ, ut ex iis solis non-
dum liceat intelligere & respondere, an ea,
quæ producant, consectaria recedant ab agen-
tis essentia, an vero naturali ejusdem scopo
congruant.

Igitur non modo infantum, furiosorum, eorum-
que omnium, qui carent libertate, sed & sani homi-
nis deambulatio, scriptura, teli Jaculatio, actiones
dicuntur moraliter indifferentes, quippe abstrahendo
a reliquis circumstantiis nondum demonstrari potest,
an bonæ sint vel malæ; neutram hanc indifferentiam
respuit loquendi usus. v. D. THOMAS I. 2. Q. XVIII.
art. 9. LEHMAN. ad Puf. I. II. II. Quare nodum in
scirpo quærunt TITUS ad Puf. obs. 65. & BURLAMA-
QUIUS I. c. XI. §. 9. quibus actionis indifferentia *in*
abstracto vana Scholasticorum subtilitas est visa ob illam
rationem, quod actio ab omnibus adjunctis seclusa
merum sit figmentum. Quasi vero id scholasticis ve-
nisset in mentem, ut actionem hujusmodi actu exi-
stentem affirmarent, ac non solum notionem sive con-
ceptum, qui de actione formatur, intellexissent. Nul-
lum sane datur animal, quod nec rationale sit, nec
irrationale, nullus calculus, qui nec album colo-
rem præ se ferat, nec nigrum, quid autem obstat, ne
vel animal, vel calculus in genere, concipiatur. Ita

& PAPINIANUS, *Qui dicit venenum facere, adjicere debet, utrum malum, an bonum.* L. 236. D. de V. S.

Non vero
cum suis
adjunctis
considera-
re.

§. LXIV. Actiones humanas singulares quod attinet, quæ scilicet loco, tempore, persona & modo circumscriptæ sunt, *Facta* strictius dicta (§. 48.) sunt quidem, qui existiment, in eis quoque formalem indifferentiam, qua nimirum nec moraliter bonæ sint nec malæ, sed utriusque qualitatis induendæ tantum capaces, reperiri; verum in media hi caligant luce. Quæcunque enim a libertate & ratione profecta est actio, intrinsecam quamdam liberamque mutationem habet, ac bonam quidem, si fini creationis sit consentanea, si non sit, malam. (§. 60.) Igitur actionem humanam singularem formaliter indifferentem, quæ neque in bonis ponatur nec in contrariis, statuere, vel inter esse & non esse, medium quid reliquere; (§. 15.) æque est absurdum.

Ridet CICERO Epicureorum inscientiam differendi, quod aliquid *nec verum esse, nec falsum* docerent: quod enim, ait, *verum non est, qui potest non falsum esse? aut quod falsum non est, qui potest non verum esse?* qui actiones liberas singulares in concreto indifferentes, id est nec bonas, nec malas defendunt, differunt ne acutius? an aliqua existere linea potest, quæ nec recta sit, nec curva? Pendet actio libera ab eo rationis ac intelligentiæ gradu, qui in nostra potestate est; huic si sit conformis cur non erit moraliter bona, si difformis, cur non moraliter mala? Quare idem CICERO *Omnis, inquit, actio vacare debet temeritate, nec agere quidquam, cujus non possit causam probabilem reddere.* Off. I. 29. Rem vero extra dubitationem ponunt illa Særi Codicis loca: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* MATH.

XII. v. 37. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud facitis, omnia in gloriam DEI facite.* I. Cor. X. 31.

§. LXV. Altera hujus loci quæstio est de indifferentia, quam vocant objectiva, & quam dicebamus ab actionibus humanis bonitate inter se æqualibus derivari: utrum enim & ista esse possit, ambigitur. Sed affirmantium sententiæ facile subscribimus. Quandoquidem nullum adduci potest solidum fundamentum, cur plures ejusdem rei causæ, plurave media ad eundem finem obtinendum æque idonea, & hinc æque bona repugnarent. Imo ejusdem possibilitas innumeris fere exemplis comprobatur. Quod enim ajunt singularum rerum singulas esse proprietates, nec duo dari perfecte eadem; id magis non evincit, quam alios adhuc superesse characteres & notas, quibus duæ actiones bonitate sibi prorsus similes ab invicem tamen discernantur. Nisi quatenus æqualem habere videntur bonitatem.

Ita plures sunt monetæ, quibus debitum expungi potest, plures vestes corpori tegendo, pluresve panes vitæ sustentandæ æque apti. Igitur ex his mediis eodem modo ad finem bonum tendentibus unum alterumve impendere, actio est moralis, non quidem formaliter, sed objective tantum indifferens. Quare APOSTOLUS Nemo, ait, vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi. Col. II. 16. Ex hisce apparet Titii observationem 65. ad Puf. II. §. 11. in qua actio, quæ bonum finem habet, bona dicitur sensu negante seu indifferens, falsam esse, (§. 15.) atque in logomachiam abire. Quod vero actiones bonitate inter se haud æquales, si quidem differentiam agnoscere non sit in nostra potestate, spectent ad objective indifferentes, sequens §phus docebit.

§. LXVI.

Nec plus
evincunt
adversa-
rum argu-
menta.

§. LXVI. Hisce probe intellectis omnia, quibus indifferentia actionum formalis fulciri solet, argumenta nullo negotio refelluntur. Sunt enim ejusmodi, ut illam tantum probent adiaphoriam, quæ vel ex nuda quarundam actionum notione, vel ex factis inter se bonitate æqualibus, aut etiam mere physicis ducitur. Non igitur hic objiciat quisquam dari actiones liberas, quarum confectaria prævideri ab agente tanquam Ente finito non possint; & illas porro esse formaliter, ut ajunt, atque in concreto indifferentes. Tantundem enim libera est actio, quantum ab arbitrio & ratione agentis pendet, (§. 44.) quodsi bonum vel malum cum actione copulatum perspicere agens non possit, tum certe in ejus potestate non est positum, an utatur ratione; quippe quæ per facultatem rerum nexum perspicendi definitur. (§. 39.) Manet ergo, actionem hac ex parte liberam non esse, sed mere physicam.

Fac homini ex ignorantia insuperabili bibere cicutam pro medicina, libere quidem agit, quod bibit, & eatenus actio est moraliter bona, (§. 62) nemo autem dixerit libere illum bibere cicutam; hinc actio est solum physice mala. (§. cit.) Nulla hic actionis indifferentia formalis in concreto, quam CANZIUS *Discipl. mor.* §. 62. invenisse sibi visus est. Quare & illa corrui opinio, quæ aliquas actiones liberas negat esse morales V. ACHENW. *Obs.* I. N. I. §. 14. Neque hactenus traditis GROTIJ intercedit auctoritas, dum ait I. II. §. 1. n. 3. “Ab hoc esse ad non esse statim fit, transitus, at inter alia adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum sive mixtum; quod fieri laudabiliter & omitti, aut aliter fieri posse; patet enim eum loqui de indifferentia objectiva, sive de actione in se laudabili, quæ tamen omitti potest, si aliqua æque ad finem idonea sit præsto. Nec urgeas:

geas: *tepidum* medium esse inter *trigidum* & *calidum*, *crepusculum* inter *lucem* & *tenebras*: IDEM L. II. c. XXIII. §. I. recte enim respondit PUFENDORFIUS, medium illud esse participationis tantum, non vero affirmationis & negationis de I. N. & G. I. c. II. §. 9. Sane bonum ex *τὸ* esse, malum ex *τὸ* non esse cum agente consentiens duci, hæc duo vero non habere tertium supra vidimus. (§. 15.) Idem sensus CICERONIS *Fin. III. 16. sqq.* si jungatur cum *Off. I. §. 29.*

§. LXVII. Ab actionum bonitate vel malitia obligationis & legis notitiones ducuntur, de quibus jam dicemus. Ac OBLIGARE ^{Quid sit obligare sensu grammatico.} quidem proprie est corpus quoddam laqueis, funibus, catenis, aliisque ligamentis fortiter devincire, ita ut certæ cuidam rationi ac modo manere adfixum debeat. Qua in re quinque partita statim sese offert idea; primum enim concipitur vis, quæ obligat, deinde vis, quæ obligatur, mox vinculi sive nexus constrictio, tum quæ in hac constrictione inest, motus, situs ac posituræ ratio, postremo necessitas rei ligatæ imposita, quæ facit, ut ad illum modum ac metam non possit non hæerere.

Hac significatione PLAUTUS *Obligare tabellas*, *Bach IV. Sc. 4. v. 96. Crus & Brachium fractum*, *Monach. V. Sc. 3. v. 9. COLUMELLA R. R. II. 2. Obligare Maniplos*, CICERO *Obligari vulnus*, *Tusc. II. 16. & 17. & N. D. III. 57. dixerunt.* Igitur, cum os fractum obligatum est, Fascia est (a) *Vis ligans*, Os (b) *Vis ligata*, Actus, quo fascia membrum adstringitur (c) *Devinctio*, unde consequitur (d) & *Modus*, cui pars illa corporis suis demissa sedibus sese accomodare debet, & (e) *Necessitas* in acetabulo suo permanendi.

Quid obli-
gatio phy-
fica acti-
va, & pas-
siva: quid
Regula.

§. LXVIII. Obligationis nomen a verbo *obligare* descendit, quod olim active tantum, postea etiam passive dici cœpit. Igitur in grammatica & propria significatione *obligatio activa* est actus, quo vis quædam corporea adstringitur & circumligatur; necessitas vero tali corpori imposita motus suos ad determinatum modum attemperandi, obligatio est *passiva*. Et quum *Id, secundum quod varia determinari & modum æquabilem accipere debent*, sive *Representatio determinationis rationi conformis*, REGULA dicatur (§. 13.) vel *Norma*, hæc autem regula & norma ut propositio cogitari possit; dubium non est, quin posita obligatione activa, ponatur etiam propositio, quæ hancce obligationem, sive quod idem est, modum a corpore ligato tenendum enuntiat.

De physica in vincula coniectione intelligi potest *Obligatio innocentum* ad quam efficiendam, qui fraude societatem coierint, coerceri jubentur in L. 1. §. 1. D. ad L. Corn. de fals. juncta L. 1. §. f. D. de Aleat. Sed neque regulæ & normæ vocabula ab usu loquendi abludunt. Uti enim *Gnomon, Libella, Circinus*, ita *Regula & norma* geometris sunt Instrumenta, quorum illud ad rectas lineas, hoc ad perpendicularia & angulos sive facile describendos, sive mensurandos inserviunt. Unde LUCRETIVS R. N. IV. v. 516.

*Denique ut in fabrica, si prava est regula prima,
Et Libella aliqua, si ex parte claudicat hilum,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Omnia mendose fieri atque obstipa necessum est, &c.*

Postea translatae sunt hæ voces ad id omne significandum, ad quod varia similiter referri, & inde modum accipere debent. v. CICER. Qu. Ac. IV. C. 9. & 11. Tales erant regulæ motuum in corpore, (§. 13.) sensationis, (§. 17.) phantasie, (§. 18.) appetitus, (§. 21.) quæ verborum formulis a nobis sunt expressæ.

§. LXIX.

§. LXIX. Quandoquidem in nexu ligamentorum cum corpore ligato essentia obligationis activæ physicae, in repræsentatione autem determinationis rationi conformis, sive in hujus vinculi enuntiatione essentia regulæ consistit; (§. 67. & 68.) palam est, ligamenta quidem obligationi activæ, atque hanc regulæ veluti principia & causas suis effectibus præire; adeoque nec sine ligamentis obligationem activam, nec sine obligatione activa regulam ab ea pendentem intelligi, atque definiiri posse; ad hæc omnia tamen explicanda remotiores atque externas ligamentorum causas exprimere haud oportere. Quia vero illa regula & norma, quæ ad quascunque demum actiones pertinet, latissimo LEGIS vocabulo designatur; quidquid hic de regula generatim dictum est, ad regulam quoque in specie sive legem erit extendendum.

Quæ obligationis physicae, & Regulæ, legisque sit essentia.

Lex a græco λεγειν proprie est *Verborum formula*. ERNEST. *Clav. Cic. voc. Lex*, cui quædam, veluti motus & actiones attemperari debent. Quare Veteres *usi imagine & translatione Legem Regulam esse dixerant*, SENECA. IV. *Benf. 12.* Adeoque jam regulæ, jamque leges imaginationis, appetitus, lex carnis, lex spiritus, lex in membris, lex in mente, V. D. PAUL. *ad Roman. VII. 23.* tum leges mechanicæ, hydraulicæ, hydrostaticæ, leges numerandi dyadicæ, decadicæ, aliæque innumeræ in variis disciplinis memorantur. Hoc sensu scriptum est, *Proverb. VII. v. 28. Cum lege & gyro vallabat abyssos; & v. 29. Cum legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Ita & LUCRETIVS se dicturum ait:

Quo quæque creata

Fœdere sint, in eo quod sit durare necessum,

Nec validas ævi valeant rescindere Leges. de R.

N. V. v. 58.

Quis vero sibi serio persuaserit hasce obligationes, regulas & leges non posse aliter definiri, quam si extrinseca illarum causa in definitione ponatur? Sane potuisset Alexander nodum, quem gladio solvit, concipere, etsi a Gordio factum esse ignorasset. Ceterum quum corporum Obligatio legem in se comprehendat, ejusque sit forma constitutiva, quemadmodum HORATIUS cecinit;

Optat Prometheus Obligatus aliti; - -

- - Sed vetant Leges Jovis; Epodon. Ode 17. v. 67. & 69.

Lex porro non verbis tantum, sed etiam scripto exprimi possit; patet, cur legem alii a *ligando* D. THOMAS I. 2. Q. 90. alii uti CICERO de L. L. I. 6. a *legendo* esse putarent.

Obligatio
& Lex
animalis
definitur.

§. LXX. Quanquam innumeræ animalium actiones arbitrariæ sunt & subjective contingentes; (§. 41.) ac porro nulla in illas cadit simplex necessitas, nulla obligatio physica; quatenus tamen animal quædam agere vel non agere, ut quid aliud effugiat vel adipiscatur, potest, eatenus agendi, vel non agendi necessitatem hypotheticam experitur, (§. 38.) atque hæc hypothetica necessitas est, quæ per metaphoram *obligatio animalis* passiva dicitur. Quum autem præter boni ac mali repræsentationes, quæ appetendi, ac averfandi elateres sunt & stimuli, (§. 21. 22.) nullæ aliæ sint idoneæ causæ ac vincula, quibus facultas appetitiva ad rem quampiam vel accipiendam, vel repudiandam impelli, adstringique possit; consequens est, ut *copulatio elaterum seu stimulorum cum actionibus arbitrariis obligationis animalis activæ*, quæ vero hanc obligationem exprimit propositio, *legis animalis* essentiam constituent.

Si

Si baculum sumas canem verberaturus, illi fugæ necessitatem imponis repræsentatione mali; quod si carnis ostendas frustum, eundem in necessitatem adducis ad te accedendi repræsentatione boni. Idem accidit, quoties naturalis instinctus sensum internum & hic boni vel mali alicujus cogitationem excitat, (§. 22.) necessitate enim tunc premuntur bruta vitam corpusque tuendi, eaque omnia declinandi, quæ videntur nocitura. Hæc necessitas physica non est, (§. 38.) saluum enim manet brutis arbitrium; (§. 41.) igitur est hypothetica, & *animalis* recte nominatur. Omnis necessitas certam involvit regulam & legem, datur porro etiam *lex animalis*. Consentiunt LUCRETIVS

Sed ne forte putes animalia sola teneri

Legibus his R. N. II. v. 717.

& MACROBIUS. *Natura, ait, animalibus perpetuam legem dedit, ut procreatione continuaretur successio. VII. Saturn. c. ult. vid. COCCEJI Diss. ad Grot. IV. §. 42.*

§. LXXI. Quoniam actiones arbitrariæ, Tum obligatio & Lex moralis.
 siquidem a libertate simul pendent, liberae sunt & morales, (§. 55.) etiam quæ in illas cadunt obligationis, legis, ac hypotheticæ necessitatis formæ, morales appellantur. Is igitur alterum moraliter obligat, qui consecutaria vere bona, aut vere mala cum actione libera connectit, (§. 70.) ac propterea efficit, ut eum nexum intelligere, atque judicare agens qualis possit. (§. 70. 32.) Quum vero hujusmodi judicium dicatur motivum seu momentum, (§. 32.) dubitari amplius nequit, quin OBLIGATIO MORALIS ACTIVA sit *connexio veri boni aut veri mali, tanquam momenti, cum actione libera sive positiva, sive privativa*; LEX autem MORALIS sit *propositio moraliter obligatoria, vel quod idem est, regula, cui actionem liberam attemperare quis obligatur*;

& denique OBLIGATIO MORALIS PASSIVA fit necessitas actiones liberas obligationi moralis activæ legique conformandi.

Etsi Wolfiana hæc obligationis moralis activæ definitio displicuerit non paucis; eadem tamen ex Cumberlandi & Pufendorfi, quos sequi malunt, principiis haud obscure eruitur. Hic enim in I. N. & G. L. I. c. I. §. 21. obligationem vocat, *Per quam, quis aut præstare, aut admittere vel pati quid necessitate morali tenetur.* Dein vero I. I. c. VI. §. 5. verba Cumberlandi V. 27. sua faciens, *Nihil, ait, est quod necessitatem quippiam agendi vel omittendi menti humanæ asferre queat, præter cogitationes boni & mali, ex iis, quæ facimus proventuri.* Evidens igitur est etiam ex horum sententia illum obligare moraliter, qui vere bona vel mala coniectaria cum actione libera connectit & manifestat simul. Considerat præterea PUFENDORF. de OFF. HOM. & CIV. I. 2. §. 2. & 3. & DEI. N. & G. I. I. 21. & I. VI. I. 5. obligationem dupliciter, uti est in obligante & in obligato, sive active & passive. Quæ distributio non diversas species logicas, sed varios solummodo obligationis respectus designat. Atque hanc ipsam obligationis activæ notionem eleganter expressit Scipio apud LIVIUM XXVI. 49. *Populus Rom. ait, qui magis beneficio, (repræsentatione boni) quam metu, (repræsentatione mali) obligare homines malit.* Sed & Icti Romani Obligationis substantiam in eo consistere dicunt, *ut alium obstringat ad aliquid præstandum.* L. 3. D. de Ob. & act. Legem vero moralem ita describunt, ut a nobis non dissentiant. L. 1. & 2. Dig. de L. L. Cum autem CICERO cum aliis plurimis legem vocat *Rationem, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria, de L. L. I. 2.* id clare indicat, ex actu illius facultatis, quæ rerum nexum, & hinc boni vel mali cum actione copulationem perspicit, actionum

nor-

normam intelligi, ac porro ex obligatione activa legem promanare.

§. LXXII. Ex eo, quod diximus obligationem & Legem moralem constitui per motiva, & unice versari circa *actiones liberas*, nihil difficultatis habet, ut perspiciatur, *subjectum*, quod ita obligatur, intellectus & voluntatis usu præditum esse oportere, (§. 44.) *objectum* vero hujusmodi obligationis & legis in illis tantummodo actionibus reperiri, quæ prorsus fortuitæ sint; hinc tam a necessitate intestina, quam a coactione physica immunes; ac porro, quas ad actum deducere, vel non deducere obligatus possit. (§. cit.) Et inde profluxerunt vulgatæ regulæ: *Impossibile nulla obligatio est, ac quod nullius esse potest, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.* L. 185. & L. 182. de R. J.

Quodnam
hujus sub-
jectum sit
& obje-
ctum.

Quemadmodum ergo bruta, infantes, mente capti, furiosi, dormientes ac plene ebrii qua tales, non possunt moraliter obligari, (§. 55.) ita nec facta præterita, quæ infecta fieri, aut a motivo pendere amplius nequeunt; nec actiones simpliciter necessariae, veluti transpiratio, staturæ incrementum; nec operationes intellectus; quatenus logicis tantum, aut psychologicis regulis diriguntur, (§. 17. 18.) nec nudæ perpersiones ad obligationis ac legis moralis objectum pertinent. Sæpe actio in uno statu, aut certæ cui-dam personæ possibilis est, quæ alterius status aut personæ exsuperat vires; illa igitur potest aliquando esse legis & obligationis moralis objectum, aliquando non potest. Ceterum, quia, ut observat GROTIUS *Certissimum est nomen generis sæpe speciei præsertim excellentiori adhærescere* DE I. B. & P. I. 1. §. 2. n. 3. sic quoque obligationis legisque vocabula accipiuntur com-

munitur in sensu morali, quem & nos posthac sequemur.

Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam.

§. LXXIII. Præterea, quum legem cuidam dicere nihil aliud sit, quam eundem ad aliquid faciendum, vel non faciendum obligare, (§. 69.) obligationis autem passivæ essentia non in sola boni vel mali connexionione cum actionibus consistat, sed actus simul accedere debeat, quo efficiatur, ut ea confectaria ab agente cognosci, atque intelligi possint, (§. 71.) talis vero efficientia PROMULGATIO appelletur, evidens est ad legis essentiam, & non ad exteriores tantum ejus conditiones promulgationem pertinere, atque adeo rerum, quarum ignorantiam vincere non pendet a viribus agentis, earum obligationem & Legem repugnare.

Ignorantia, quam pelleri positum erat in agentis potestate, sive ut ait PAULUS in L. 9. D. §. 2. D. de I. & F. Ig. *Ejus, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere possit, SUPERABILIS, secus INSUPERABILIS vocatur.* Itaque non nisi posterior seu insuperabilis obligationem & legem excludit. Eoque sensu constituerunt Imperatores, ut *Leges intelligi ab omnibus debeant.* L. 9. C. de L. I. Legis ergo nomen ea haud merebatur, quam Caligula minutissimis scriptam litteris ex editissimo loco proposuit, ut ne cui legere liceret. DIO CASS. LIX. 28. Quia tamen diversa est ingeniorum vis (§. 51.) fieri etiam potest, ut ignorantia uni sit superabilis, alteri non sit. Et ideo Romani foeminis, militibus, minoribus, rusticis leges ignorare saepe permiserunt. L. 9. D. §. 1. de I. & F. Ignor.

Quæ sint legis partes, quid

§. LXXIV. Constat modo duas esse legis partes, quarum altera confectarium determinat; tanquam motivum cum actione vel cessatione

fatione libera copulatum, altera quid vi hujus præmium, & poena, vinculi agendum vel omittendum sit, enuntiat; illa est legis *formale*, *obligatio*, *sanctio*, hæc legis *materiale*, *propositio*, *edictum*. Et quia consuetudina tanquam motiva cum factis connexa, siquidem bona sunt PRÆMIA, si autem mala POENÆ latissima significatione nominantur; facile patet poenam quoque vel præmium partibus legis essentialibus esse adscribendum.

Pœnam definit GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 1. eumque secuti Pufendorfius de I. N. & G. L. VIII. c. IV. §. 3. & Coccejus Diss. XII. §. 539. quod sit, *Malum* (phylicum) *passionis*, quod infligitur ob *malum* (morale) *actionis*, vix igitur ab illo dissentimus. Sunt tamen; qui addunt, a *Superiore*, verum sic poenam in specie non in genere considerant. Ostendemus enim alibi, & obligationem sine superiore concipi, & poenam etiam ab æqualibus immitti posse: Falluntur verotam qui cum HEINECCIO I. N. & G. I. 9. aliquam obligationem sine præmio vel poena, quam qui poenas sine legibus dari posse fingunt. Etsi enim plures memorentur veteres, leges. *In quibus nulla deviantibus poena sancitur*, apud CROTIVM L. II. c. V. §. 16. in not. (t) erant illæ tamen vel poenis arbitrariis, vel adjecta clausula: *Improbe factum*, munitæ, ut scilicet, *qui secus fecerit*, ea res eidem infamiae esset; *Idque visum vinculum satis validum legis*. LIVIUS X. c. 9. Sed nec brutorum combustiones Levit. XX. 15. nec hominum morbi, & quæ eos incommoda comitantur, veluti commercii, aut dignitatis interdictio, Levit. XIII. & XV. Deuter. XIII. 1. nisi ex lege atque actione morali ortum trahant, proprie poenæ dici possunt. vid. GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 1.

Consilium
definitur,
ejusque a
lege diffe-
rentia.

§. LXXV. Significare alteri aliquid faciendi vel non faciendi rationes, quas cum actione jam antea copulatas esse judicemus, est eidem CONSILIUM dare, *persuadere, adhortari*, quum autem judicia nunc vera sint, nunc autem falsa, (§. 30.) etiam persuasio- nes ac consilia in bona vel mala recte dispe- scuntur. Nulla ergo in consiliis, persuasio- nibus, adhortationibusque inest per se obli- gandi vis, quippe quæ obligationum vincula veluti aliunde colligata solummodo explicant, sistuntque.

Persuadere esse ex verbis mediis observat & ULPIA- nus in L. I. §. 3. D. de Serv. cor. Nam & bonum con- silium quis dando potest suadere, & malum. Si bonum sit consilium veluti medicorum, adest quidem necessitas id agendi, quod suadetur; ea tamen non ex consilio, sed ex obligatione ac lege præcedente orta est. Nemo enim, ut ait CAJUS, ex consilio (qua tali) obligatur, quia liberum est cuique apud se explanare, an expediat sibi consilium. L. 2. in fin. D. mand. Ita qui alteri argu- menta fugerit, cur jurisprudentiæ potius det operam, quam medicinæ, consilium ei dat, sed nullam prop- terea id, quod consulitur, agendi necessitatem impo- nit. Quare qui cum THOMASIO Consilium obligare, Fund. I. IV. §. 59. & Legem esse I. V. 2. docent, confundunt res distinctissimas, atque a communi loquendi usu re- cedunt sine causa. Sed & consilii & legis differentiæ, quas HOBBSIUS XIV. §. I. & ex eo PUFENDORFIUS O. M. I. IV. §. I. dein THOMASIUS I. c. IV. §. 32. 35. c. V. §. 2. adducunt, ex hisce erunt judicandæ.

Primæ ob-
ligationis
& legis di-
visiones.

§. LXXVI. His expeditis facile erit de varietate, magnitudine, ac robore obligatio- nis & legis æstimare. Diversa enim vel con- nexionis, vel motivorum, ac actionum libe- rarum genera diversa quoque obligationum & legum

legum formas efficiunt. Ac primo quidem obligatio & lex, qua quilibet homo tenetur, est *universalis*, qua certum personarum genus, *particularis*, qua unus tantum, *singularis*, seu *Privilegium*. Dein si bonum vel malum cum actione connexum per ipsam tantummodo actionem tribuitur, obligatio & lex *interior*, si alia simul causa ad id concurrere debeat, *exterior* nominatur. Denique illa obligatio, quæ ex præmiis oritur *invitans*, quæ ex pœnis *cogens*, rursus quæ ad aliquid agendum impellit *affirmativa*, quæ ad omittendum, *negativa* audit. Et quoniam cuique obligationi non potest non sua respondere lex, (§. 68.) obligationem quoque invitantem lex *præmians*, cogentem lex *puniens*, dein obligationem affirmativam lex *imperans* sive præceptum, negativum lex *prohibens* sive vetitum enuntiat.

Fuere qui obligationem & legem proprie talem pœnis tantum muniri putarunt veluti PUFENDORFIUS I. N. & G. I. II. §. 7. HEINECCIUS J. N. & G. J. 9. Sed legem ii sumunt strictius. Contrarium vero discimus tum ex ULPIANI verbis: "Bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes., L. 1. D. de J. & J. cum maxime ex quarto decalogi præcepto. Unde illis non refragamur, qui hominem spe vel metu, id est, representatione boni vel mali futuri (§. 25.) obligari tradunt. V. THOMASIIUS *Fund.* I. c. IV. §. 60. & TREVER. *ad Puf.* I. II. §. 4. si modo rite explices, ut non solum boni vel mali expositio; sed ejusdem cum actione connexio fin ul intelligatur. Nunc quoque perspicimus rationem cur legis virtus dicatur a MODESTINO in L. 7. D. de L. I. immediata: *Imperare, vetare*; mediata; *punire*, addo, *præmium tribuere*, non autem *hortari aut suadere*, (§. 75.) uti vult THOMASIIUS *Fund.* I.

I. V. §. 4. Quo fit, ut re ipsa unica sit legis virtus, nimirum *Obligationem imponere*. An & *permittere*; uti habetur in dicta lege septima? adparebit paulo post, cf. L. 2. D. de L. L.

Nec non
robur at-
que men-
sura.

§. LXXVII. Porro motivum cum eadem actione libera connexum vel ut unum & simplex, vel ut multiplex ac compositum considerari teste experientia potest. Compositum quod est, id unitatum earundem multitudinem sive *quantitatem* complectitur, quæ prout nunc ad maximum, nunc ad minimum momentum accedit, ea quoque vel crescere, vel decrescere, atque jam fortius, jam debilius agentem constringere debet. Inde non obscure liquet, cur etiam ejusdem actionis ponendæ vel fugiendæ obligatio & lex in *unam* seu *simplicem*, & *multiplicem* seu *compositam*, in qua scilicet plures simplices insint, postea in *majorem* & *minorem*, tum in *fortem* & *debilem*, distribuatur; curque obligationis legisque quantitas ac robur ex momenti cum actione quædam copulati magnitudine & viribus mensuranda sit.

Fingas assem nummum esse omnium minimum, legemque sanciri: “Quicumque in schola verba faciet, unius assis, qui in templo, duodecim assium, multa ei esto.” Vides obligationem illam simplicem esse, hanc compositam; potest enim in duodecim partes resolvi, quæ singulæ obligationem & legem *partialem*, simul sumptæ *totalem* constituunt. Et quia assis hic pro unitate adsumitur ad exquirendam magnitudinem, seu quantitatem intensivam obligationis compositæ, assis ejusdem dicitur *Mensura*; inde enim cognoscitur, priorem obligationem a posteriore undecies quantitate & robore superari. Fac porro facultatem judicandi actionis confectarium in Titio decies

decies esse majorem quam in Cajo : etiam Titii motivum (§. 31.) & hinc obligatio decies erit validior. cf. MATH. XXV. v. 14. Est itaque principium hoc fecundissimum, ex quo & mathematica fuit obligationis ac legis cognitio, & generalis PUFENDORFII de Off. I. I. §. 14. & c. XVII. §. 13. aliorumque doctrina, quod obligatio affirmativa cedat negativæ, & obligatio invitans spe præmii cedat obligationi cogenti metu poenæ restringi debet.

§. LXXVIII. Quicumque actionem liberam facere potest, quod illa nec præcepta sit, nec vetita, is agendi vel non agendi permissionem habet, atque eo nomine ab obligatione est immunis; (§. 71.) quippe quæ per nudum hujusmodi permissum excluditur. Ubi vero propositio, quæ permissionem alicui competentem, sive, quod idem est, obligationis & legis negationem declarat, necessitatem simul moralem continet, ne ei, cui permittitur, ab aliis ponatur impedimentum, ibi permissio fit solummodo per consequentiam prohibitoria Lex. (§. 76.) Illud tamen contingit sæpissime, ut leges, quæ finis cujusdam adeptionem præcipiunt, ex pluribus mediis in se æque bonis (§. 65.) non unum simpliciter & determinate, sed aliquod indeterminate, & disjunctim præscribant, electione agenti relicta; & hac in specie leges præceptivæ vocari pro parte *permittentes possunt*, scilicet sub disjunctione.

Sic saltem sententias illorum, qui non ab invicem modo, sed a semetipsis discrepare visi sunt, conciliari posse puto. Negarunt GROTIUS I. I. 9. & PUFENDORFIUS I. N. & G. I. VI. 15. permissionem esse actionem legis; sed tam ille de J. B. & P. I. 1. 17. n.

78 CAP. II. DE OBLIGATIONE,

2. & II. III. 15. quam hic I. VI. 15. & II. VII. §. 3. legem, quæ permissionem detagendi, statuerunt. Atque ipse CICERO *videndum*, ait, *utrum lex jubeat aliquid, utra permittat*. II. *Invent.* 49. Quæ autem lex illa nisi ab obligatione disjuncta veniens? Exemplo sit lex *Natrias te*: quæ quidem præceptiva est, quatenus vero cibi æque ad finem idonei electionem finit, eatenus etiam est permittens. Si enim mala sit, ac sine omni obligatione permissio, nulla quoque aderit agendi regula & norma (§. 69.) nulla sanctio (§. 74.) & porro nulla lex; quoniam sine aliqua obligatione, sine sanctione, & sine regula, ut fatentur omnes, ea concipi non potest. Quid ergo urgent COCCEJUS *ad Grotium* I. I. §. 9. & BARBEYRACIUS *ad Grot.* I. I. §. 9. dein BURLAMAQUIUS I. X. §. 5. 7. leges, dum certam præscribunt modum, eorum; quæ intra illum modum sint, tribuere permissionem, quæ porro legis sit effectus? Quasi vero ea permissio non maneret etiam lege sublata? Vel enim id permittitur, quod ante vetitum fuerat, & tunc non tam lex nova est, quam legis prioris extinctio; vel vero ad id, quod non erat vetitum, pertinet permissio, & hæc non jam legem, sed aliam habet efficientem causam. Igitur si quis nudum obligatione permissum legem permissivam vocandam esse adhuc contenderet, is abuteretur legis voce, & inanem committeret logomachiam.

Quis legum scopus.

§. LXXIX. Quandoquidem per confectaria tanquam motiva cum actionibus nostris liberis connexa ad aliquid agendum, vel omitendum obligamur, (§. 71.) illæ autem actiones bonæ sunt, quæ bona habent confectaria, atque agentem perficiunt, quæ fero confectaria, habent mala atque agentem reddunt imperfectiorem, sunt malæ; (§. 60) utique obligationis legisque omnis scopus est, voluntatem nostram repræsentatione boni ad appetendum, &

re-

repræsentatione mali ad adversandum excitare; ut scilicet bonum faciendo adipiscamur perfectionem, malum autem fugiendo imperfectionem evitemus. Quare illa scita, quæ mala jubent fieri, aut bona omitti, obligationis & legis nomen haud attingunt.

Vidimus bonum opinatum esse verum malum, & malum opinatum, verum bonum; (§. 33.) dein bonum minus, quod est majoris impedimentum, esse comparative malum, malum minus vero, quod majus malum excludit, esse comparativum bonum (§. 34.) Ergo illius capiendi, aut hujus vitandi obligatio vera non est, sed falsa, erronea ac spuria. Et ideo in definitione legis a GROTIUS data, quod sit *Regula actuum moralium obligans*, supervacaneum fuit addere: *ad id quod rectum*; de *J. B. & P. I. I. §. 9.* Iussa enim, quæ aliquid minus rectum præscribunt, quidvis potius dici possunt quam leges; Nam neque, ut ait CICE-RO, *Medicorum præcepta dici vere possent, si quæ inscii imperitique pro salutaribus mortifera conscripserint.* de *L. L. II. 5.* Hæc perpendisse non videntur HOBBSIUS de *Civ. I. 14.* & PUFENDORFIUS *I. N. & G. I. VI. 1.* quando consilium a lege ita discrepare scripserunt, ut illud in accipientis, hæc in dantis utilitatem tendat; siquidem lex nulla ab ejus, cui fertur, perfectione abstrahere potest.

§. LXXX. Qui ita agit, ut actionum suarum convenientiam cum legibus pro fine habeat, ei *legum custodia*, atque obtemperatio tribuitur. Itaque non aliter quis obedire Legibus potest, quam si ex parte intellectus *viva* præluceat illarum *cognitio*; hancque ex parte voluntatis *conatus* ad actum vel ponendum, vel reprimendum sufficiens, atque *efficax* (§. 79.) consequatur. Tunc vero se se exserit hæc efficacitas, si legibus parere volens mediis utatur possi-

Quando
legi quis
dicitur ob-
tempera-
re.

possibilibus, & cum eo fine necessario connexis, (§. 57.) atque ob eam ipsam causam superabilia removeat *impedimenta*; & locum, tempus cæterosque eventus, sine quibus actio expediri nequit, verbo *Occasionem* quantum quidem in se est, non amplectatur modo, sed etiam circumspiciat.

Sumamus exempli loco legem: *valetudinem tuere*; cui certe non obtemperat, nisi qui illam cognoscit, ac propterea occasionem contrahendi morbos, quantum in se est, evitat, removet impedimenta, nec non remedia vel servandæ, vel recuperandæ sanitatis quaerit, impenditque. Cum enim hæc omnia sint inter se connexa, & data obligatione ad unum ex connexis, eam ad alterum simul dari necesse sit; dubium non est, quin obligatione ad finem, obligatio quoque ad media necessaria contineatur; ac prior quidem obligatio dicitur *Fundamentalis*: posterior *minus fundamentalis*. Quod si quisquam id facit, quod lege est præscriptum, sed sine animo implendæ legis, hanc tantum servat materialiter, eoque nomine actionem quidem ponit physice bonam, verum legi non censetur obedire. Nec ideo tamen nova in singulis actibus ad legem attentio requiritur, sed sufficit generalis, quæ scilicet in libero agendi habitu posita est, sive ut vocant, *Virtualis & Interpretativa*, cf. D. THOMAS. 2. 2. Q. 104. Art. 8. ad. 2. Ceterum evidens est, eum qui legi obtemperat, vel bonum adipisci, vel malum effugere, vel efficere utrumque simul. (§. 74.)

Vel eam
violare.

§. LXXXI. Ex hisce intelligi par est, eum moraliter violare legem seu *peccare*, qui actionem liberam opposita ratione determinat, quum juxta legem sibi præscriptam determinare erat obligatus, quum nimirum aut id facit, quod vetitum, aut quod præceptum est, omit-

omittit. Oritur itaque quævis legum violatio, aut a vincibili earum ignorantia, (§. 73. *sch.*) aut a voluntatis nisu, qui, quoniam ad agendum inefficax est, (§. 80.) eo ipso in non obediendo efficacitatem suam ponit. Atque id primum contingit, quando remedia, quæ ad legem implendam sunt necessaria, & a libertate agentis pendent, aut non adhibentur, aut vero adhibentur contraria; deinde quando impedimenta vel adjiciuntur, vel pro viribus non removentur; denique quando occasio vel amittitur ostentata, vel deficiens non inquiritur, vel plane investigatur adversa.

Non pigebit modo de veritate sequentium conclusionum judicare, I. Si quisquam est, qui invincibili legis ignorantia, vel involuntario occasionis defectu laboret, is obligatus non est (§. 72.) ergo moraliter violare legem non potest. II. Occasio, quæ ad legem violandam inducit, sive periculum peccandi, omni studio fugiendum est, secus deest voluntas efficax implendæ legis, & hoc ipso lex pro parte violatur (§. 80.) vid. MATH. V. 29. *sq.* III. Quoties occurrunt circumstantiæ, in quibus medium contra finem pugnat, id medium esse desinit & fit impedimentum, (§. 80.) adeoque debet removeri. IV. Ad actionem omittendam nec particulare quoddam tempus, nec locus & hinc nec occasio requiritur, quapropter *Lex affirmativa* obligare traditur *semper sed non pro semper; negativa vero semper & pro semper*; quod quem habeat modum, alibi exponemus. V. Qui legem violat aut malum perpeti, aut bono carere, aut utramque positivam & privativam imperfectionem (§. 24.) subire debet.

§. LXXXII. *Conformitas actionum cum regulis* est illarum RECTITUDO, ac *moralis* rectæ sunt qui-

vel minus
rectæ.

quidem, si actiones sint hujusmodi, ut ad libertatem agentis referantur. Quamobrem actionem humanam, quæ legibus convenit, moraliter *rectam*, quæ iis disconvenit, *minus rectam* vocant, seu PECCATUM, Græci *ανομίαν*. Ut igitur actio moralis fieri recta possit, tam intellectus, (§. 80. 28. 29.) quam voluntatis (§. 80. 45.) consentientem usum adesse oportet; ast ut fiat minus recta, sufficit quicumque vincibilis alterutrius facultatis defectus.

Quoniam lex, quod bonum est, præcipit, & quod est malum, vetat; (§. 79.) etiam actio moraliter bona dicitur, quæ legi convenit, mala, quæ eadem repugnat. Et porro actiones liberæ bonæ pro rectis, malæ pro minus rectis promiscue usurpantur, sive dein legibus præceptæ sint, sive tantum non prohibitæ vel permissæ. Lucem quoque ex his capit vetus adagium; *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu*; “ Quemadmodum enim, ait BURLAMAQUIUS, illa dicitur linea recta, cujus nullum punctum, a subjecta regula ne minimum quidem divergit, seu cujus partes similes toti, sic etiam stricte loquendo non potest actio bona esse vel recta, nisi omnino, & in singulis suis partibus cum lege consentiat, I. XI. §. 5. Eadem est sententia CICERONIS; Qua autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, si placet, illa autem appellant *κατορθώματα*, omnes numeros virtutis continent., *Fin. III. 7.*

Licitæ vel
illicitæ,
moraliter
possibiles,
vel im-
possibiles.

§. LXXXIII. Actiones rectæ, quatenus legibus moralibus non repugnant; (§. 80.) dicuntur quoque *moraliter possibiles* (§. 36.) & *licitæ* latius; actiones autem minus rectæ, quia salva legum obedientia fieri nequeunt, (§. 81.) *illicitæ* sunt, & *moraliter impossibiles*,

biles, (§. 37.) scilicet cum adjunctione; si agens bonum adipisci, aut malum effugere velit. (§. 74. 38.) Rursus actiones moraliter possibiles aut uno tantum, aut vero duplici modo determinari possunt, illæ sunt *moraliter necessariae*, seu debitæ, hæ *moraliter contingentes*, (§. 38.) seu permissæ, (§. 78.) atque strictiore sensu licitæ. Utraque hæc possibilitas, si ad agentem referatur, *Facultas moralis* dicitur, a potentia seu facultate agendi physica (§. 37.) probe sejungenda.

Hic quoque secum ipsa pugnat HOBBSII Philosophia. Qui enim de Civ. Cap. I. §. 7. per facultatem moralem significari dixerat *Libertatem potentiis naturalibus utendi secundum rectam rationem*; postea C. I. §. 14. illam eandem facultatem in *Certa & irresistibili potentia* collocavit. Habet sane homo potentiam irresistibilem se se necandi fame vel veneno, sed faciente ipso Hobbesio moralem id agendi facultatem non habet. *dict. §. 7.* Sunt igitur hæ duæ facultates ab invicem planæ diversæ. Nec, quod actio physice possibilis sit resistente nemine, sequitur, ut ea possibilis quoque sit moraliter. Bellissime PAPINIANUS: “Quæ
 „ facta lædunt pietatem, existimationem, verecun-
 „ diam nostram, & ut generaliter dicam, contra
 „ bonos mores fiunt, nec facere nos posse creden-
 „ dum.” L. 15. D. de Condit. Inst. Ceterum quia, si aliquid necessarium est, ejus contrarium est impossibile, & vicissim (§. 37.) facile patet, legem præceptivam unius, esse prohibitionem alterius contrarii, & legem unius prohibitoriam esse alterius contrarii præceptum.

§. LXXXIV. Omne id, quod convenit, Variæ Ju-
 seu quod oportet facere, Græci δέον, & inde ris accep-
 Latini jus dixere; quare hoc vocabulum nunc tiones de-
 pro attributo actionis, sive pro eo, quod clarantur.
 F 2 rectum

rectum est ac bonum, (§. 60.) nunc pro propositione, quæ, quod bonum est, enuntiat, sive pro lege ipsa, (§. 74.) nunc demum pro qualitate personæ, hoc est, facultate morali, quod bonum est, agendi (§. 83.) usurpant, quam postremam significationem ad vitandas ambiguitates & nos semper sequemur. Quum autem moralis hæc facultas vel in actionibus moraliter necessariis ponendis, atque in omit- tendis moraliter impossibilibus, vel vero in eligendis moraliter contingentibus versetur, (§. 83.) ideo Jus illud *Juris stricte talis*, hoc *Juris permissivi*, seu *Libertatis moralis* no- men obtinuit.

Jus alii a *Jove*, alii a *Juvando*, parum apte, alii pro- babilius a *Jubendo* derivarunt; sed separat CICERO *Jura* & *Jussa* populorum, de L. L. I. 5. nec jura permissiva stricte jussa sunt. Verissime igitur MENAGIUS: *Jus est αἰθερον*: ut plus a Πλεον δ transit in J consonans, ut in *Jana* a *Diana*, in *Jabolenus* a Διαβοληνος: In jaceo a διακέω. Amen. C. XXXIX. Idem porro significat *Jus*, ac id quod convenit, seu quod oportet facere vel omittere, sive quod bonum est. Consentit Jctus PAULUS in L. II. D. de J. & J. Id, ait, quod semper æquum ac bonum est, jus dicitur. Atque hoc sensu Ob- ligatio activa definitur in princ. Instit. de oblig. quod sit *Juris vinculum*, quo necessitate (obligatione passiva) adstringimur alicujus rei præstandæ. Grammaticam hæc juris significationem aliæ plures technicæ exceperunt, ut jam objective pro lege, jam subjective pro facultate morali, jamque pro loco judicii, Judicis sententia, & sanguinis necessitudine diceretur. v. L. II. sq D. de J. & J. Omnes tamen hæ significationes ex prima illa ema- narunt, v. BURLAMAQ. I. IV. 10.

Quo sensu §. LXXXV. Venit itaque *Jus stricte*
Juri re- tale ex præcepto vel vetito simplici ac deter-
mi-

minato, *Libertas* autem *moralis* ex negatione ^{respon-}
 leigs, sive ex lege permissiva, quæ nimirum ^{deat obli-}
 disjunctim, & sine plena determinatione per- ^{gatio.}
 lata est. (§. 78.) Quoniam vero nulla Lex
 non aliquam obligationem effectricem atque
 opificem habet; (§. 69. 78.) haud falluntur ii,
 qui etiam Jus omne obligationi quodammodo
correlatum esse arguunt; siquidem posita obli-
 gatione aliquid agendi vel non agendi deter-
 minata, ponitur quoque Jus stricte tale; con-
 tra ubi nulla, seu indeterminata tantum ac
 disjunctiva adest obligatio, ibi viget libertas
moralis, & Jus permissivum. (§. 84.) Ex qui-
 bus illa maximi usus fuit conclusio; Juris
 cujusvis essentiam ex natura obligationis ve-
 lut effectum ex causa esse æstimandam.

In proclivi nunc est sequentia intelligere enun-
 tiata. I. Fieri non potest; ut aliquis agat, quod phy-
 sice & in se est possibile, sine agendi potentia subjec-
 tiva, ergo nec ut agat, quod possibile est moraliter,
 sine morali facultate, sive jure subjective sumto. Ea-
 dem est omissionis ratio. II. Agere vel non agere, est
 obligationis finis, facultas est medium ad id necessa-
 rium, data igitur obligatione ad aliquid præstandum,
 ad id quoque dari debet Jus, (§. 80. *sch.*) III. Quia
 Jus stricte tale determinatur ab obligatione, non au-
 tem Jus permissivum; prius ex obligatione nasci dici-
 tur *effective*, posterius tantum *reductive*, illud Jus esse
 in *sensu agente*, hoc in *sensu negante*. v. GROTI. de J. B.
 & P. I. l. 3. THOMASII *Fund.* III. VII. §. 14. IV.
 Cum nemo obligetur ad id, quod vel physice (§. 72.)
 vel moraliter (§. 83.) est impossibile, ad hæc nullum
 competere potest Jus. v. L. 7. §. 3. & L. 123. De de
 V. O. V. Denique, quo latius patet propositio dis-
 junctiva in lege permittente, eo latior est libertas
moralis.

Officii de-
finitio
divisio.

§. LXXXVI. Quoniam facultas moralis (§. 83.) Juris adpellatione continetur, (§. 84.) qui facultatem moralem in actum deducit, is dicitur Jure suo uti. *Usus Juris ab efficiendo OFFICII nomen accepit, quod porro actio legibus attemperata* vulgo definitur. Sunt autem pro legum, & Jurium varietate, varia quoque officiorum genera. Quæ enim ex Jure stricte tali repetuntur, ea sunt RECTA, & quidem vel *affirmativa*, vel *negativa*; quæ vero ex Jure fluunt permissivo, illa MEDIA nominantur. Quamobrem etiam Veteres recta in bonis, quæ primario sunt loco, seu in finibus ipsis, media in propositis, sive objective indifferentibus, non ita inepte collocarunt.

Equidem CICERO, qui græcorum καδικον primus Officium appellavit, ad Attic. XVI. 11. & 14. illud nec in bonis; quæ primum locum tenerent, nec in contrariis; sed in adiaphoris, quæ ad finem referrentur, posuerat, Fin. III. 16. sqq. Attamen in tribus, quos ipse ad Stoicorum imitationem scripsit, libris de Officiis, ea sic distinxit; ut aliud Officium Rectum faceret a græcis κατόρθωμα, aliud Medium, a græcis καδῆνον vocatum, cujus nimirum, *Cur factum sit, ratio probabilis reddi possit.* Off. I. 3. Huncque duplicem sensum etiam Jcti Romani retinuerunt, v. L. 2. de Inoff. test. & L. 17. §. 3. D. Commod. Hodie vero frequentior est prior significatio, sum eturque officium pro Debito, & pro Obligatione passiva. v. KOELER. Exerc. J. N. §. 477. Quid quod jam SENECA officium actioni licitæ in specie, (§. 83.) id est beneficio, opposuit III. Benf. 8. Capis modo, cur duo dicantur *Facere idem* (physice) & *tamen non sit idem* (moraliter)? Quum scilicet unius est Officium & non alterius.

§. LXXXVII. Quamdiu eadem manet motivi cum actione quadam connexio, fieri non potest, ut vel minime mutetur illius faciendæ, vel omit- tendæ obligatio & lex; quatenus vero motivi cum futura actione nexus cessat, eatenus quo- que obligationem & legem tolli, ac porro obligatum a morali hoc vinculo liberari, & lege solvi necesse est. *Liberatio* obligationis, & *Lege solutio*, quæ tam ad omnia obligatio- nis & legis capita, quam ad universos & sin- gulos obligatos extenditur, est *Abrogatio*; quæ aliquam tantum respicit Legis partem, est *Derogatio*; tandem quæ ad peculiarem solum- modo personam pertinet, latine *Lege solutio* in specie, vulgo *Dispensatio* adpellatur. Ex quibus perspicuum est, legem abrogare, ei de- rogare, illam solvere, seu dispensare eos tan- tum posse, qui motiva cum actionibus con- nexa separandi potestatem habent; contra, quando vel impossibilis est hæc separatio, vel plane non obligat lex, tunc abrogationem, de- rogationem, & dispensationem penitus excludi.

Derogatur legi, ait MODESTINUS, cum pars detrahi- tur, abrogatur, cum prorsus tollitur. L. 102. D. de V. S. Fit vero abrogatio vel sola permissione contrarii, vel per novam legem, qua in specie *Constitutiones tempore posteriores potiores sunt his, quæ ipsas præcesserunt.* L. Fin. D. de Const. Princ. Qui ex dispensatione agit, legem non violat, ea enim est solutus; quodsi, lege jam violata, poena transgressori remittatur, ei non datur dispensatio, sed *Gratia legis* fit. L. 1. §. Fin. D. de Quæst. Illa indulgentiæ, hæc clementiæ tribuitur. vid. GROTIUS de *Æquit. Indulg. & Facil.* C. II. sq. Quando a lege recedi potest sine periculo subeundi poenam, quæ cum transgressionem, aut amittendi præ- mium, quod cum observatione legis erat conjunctum, plena habetur dispensatio; si poena quidem vitatur,

sed

sed præmii fit jactura, dispensatio est solum minus plena. Ceterum perperam quidem confundunt dispensationem cum privilegio. (§. 76.)

De legum
collisione.

§. LXXXVIII. Differt quævis legum mutatio ab *Exceptione*, quæ ex illarum pugna seu collisione oritur. Est enim COLLISIO seu Conflictus Legum, cum duæ leges nec mutæ nec alias contrariæ, casu & eventu peculiari ita discrepant inter se, ut ambas conservare sit impossibile. Qua in specie *Exceptio*, sive *determinatio uni legi congrua*, alteri vero *disconveniens propter collisionem* necessario admittenda est. (§. 37.) Atque idcirco leges oportet contendere, considerando utra alteram robore superet, deinde exceptionem sic instituere, ut lex fortior debiliori, (§. 77.) adeoque major perfectio minori, (§. 79. sch.) bonum totius bono partis, (§. 34.) finis medio, sive lex fundamentalis Legi minus fundamentalis præferatur. (§. 80.)

Quum quædam in se fieri possint, quæ sub certis circumstantiis repugnant, ineptum foret de collisionis possibilitate dubitare. Sumamus duas leges alibi demonstrandas: *Vitam serva & Hominem non occides*: Istæ quidem in se non sunt contrariæ, eo tamen eventu, quo quis vel occidere aggressorem, vel ipse alias perire debet, impossibilis est utriusque legis custodia, nec porro ad utramque obligatio dari potest, (§. 72.) sed alterutrum prætermittere necesse est. Videndum tamen ad utram potius legem accedere oporteat. Ea vero, inquit præclare CICERO, maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur. *Invent. II. 49.* Quam enuntiationem WOLFIIUS *Inst. §. 48. 63. & 64.* Legem vocat *perfectivam*, uberius suo loco explanandum. Ex hisce colligimus I. In collisione salvam manere utramque legem, & unam cedere solummodo

modo ob circumstantias. II. Nullam dari collisionem, si una tantum adsit lex, aut utraque possit observari. III. Actionem in collisione patratarum invitam magis esse quam lubentem (§. 47.) IV. Legibus directe & generatim inter se pugnantibus & non solum casu & eventu, non esse collisionem sed *αντινομίαν*. QUINTIL. V. II. 7.

§. LXXXIX. Consideravimus obligationem & legem generatim, nunc de præcipuis, quæ ei generi subsunt, partibus videamus. Petuntur autem tam a *Subiecto* obligante, hoc est *Legislatore*, quam ab *Objecto*, in quo obligatio & lex versatur, varioque promulgandi modo. Quum enim obligare is possit, qui motiva cum actione connectendi potestatem habet, (§. 71.) sequitur, ut si hæc connexio existat a DEO, obligatio & lex *divina*, si ab homine, *humana* nuncupetur. Deinde illa connexio vel ex ipsa rerum essentia atque natura intelligitur solius rationis ope, vel vero in arbitrio simulentis cujusdam rationalis, atque extra rerum essentiam posita est; prior obligationem & legem *naturalem*, posterior adventitiam seu *positivam* constituit. Quia vero naturæ omnis tam possibilitas, quam existentia in DEO rationem habet, (§. 2. & 8.) nulla excogitari potest obligatio & lex naturalis, quæ non sit divina; contra obligatio & lex positiva vel ad divinam, vel ad humanam pertinet.

Dividitur a non paucis obligatio & lex in *naturalem* & *positivam*, positiva in *divinam* & *humanam*. Sed cum illi legem naturalem esse etiam divinam, & a lege positiva seu revelata diversam fateantur; logices regulam, quæ vult, ut *Membra dividenda sibi repugnent*, neglexisse visi sunt. Obligatio & lex naturalis dicitur etiam *Interior*, positiva *exterior*, quanquam & naturalem, prout poenam vel præmium, quæ natura

constituit, eadem simul executioni mandat, vel vero alia ad id indiget exequente causa, in *Interiorem stricte* talem, & *Exteriorem* rursus abire, infra docebimus. Nemo jam negaverit hæc consuetaria. I. Dantur pœnæ, & præmia divina & humana, naturalia, & positiva. (§. 89. 74.) II. Obligatio naturalis in absolutam seu connatam, & hypotheticam seu adquisitam recte dispescitur (§. 10. 45.) III. Si obligatio positiva ad naturalem accedit, obligatio fit *composita*, qualificata, seu mixta, nimirum quoad *materiale* naturalis, & quoad *formalis* partem positiva. IV. Quoniam DEUS omnia perfectissimo modo determinat, obligatio Divina semper recta est, humana vero, (falluntur enim non raro homines,) aliquando minus recta & externa tantum sine interna esse potest. Atque hanc PUFENDORFIUS vocavit coactionem moralem externam. de J. N. & G. L. I. C. VI. §. 5. & §. 10. Quorsum spectat locus CICERONIS. *Si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges justæ haberentur?* de L. L. I. 15. v. WOLF. Ph. Pract. §. 119.

Argumen-
ta ad pro-
bandam
legis natu-
ralis exi-
stentiam
haud satis
idonea.

§. XC. Sed frustra de obligatione & lege naturali futura est institutio, si ipsa obligatio & lex nulla est, oportet igitur utriusque existentiam demonstrare. Cum vero id alii alia adgrediantur via, nos depromptis ex omni copia certissimis argumentis, eadem ab incertis atque exilibus sejungemus. Ita sufficientem vim non habet communis omnium populorum persuasio, siquidem altior quærenda est hujus persuasionis causa, quam qui ab ideis in mente nostra cælitus inscriptis repetunt, & id sumunt, quod probare deberent, & ideas hasce esse obligatorias, propterea haud evincunt. Qui vero ab ingeniorum varietate hominumque proclivitate nocendi atque potentia ad quandam existentem normam concludunt, præ-
ter-

terquam quod nondum doceant normam illam debere esse naturalem, positiva enim esse posset, spuriiis etiam utuntur principiis, (§. 53.) iisque quibus increduli legum naturalium negationem suffulciunt.

Consensus gentium, nec cuiquam satis notus est, nec ita in bono perpetuus & communis, ut non sæpius maxima hominum pars consenserit in res turpissimas. Sed etsi cuique cognitus, atque universalis esset is consensus, superest tamen, ut examinetur, quonam ex principio homines ita debeant consentire. Ideas legum innatas jam satis profligavit LOKIUS de *Intell.* I. c. 3. quod si vero illæ disputationis gratia concedantur, nondum probata est naturalis earum obligandi vis. Proclivitatem nocendi & potentiam atque ingeniorum varietatem maxime urget HOBBIUS, & voluntatem lædendi omnibus inesse in statu naturæ tradit de *Civ.* I. §. 4. sed iis usus est argumentis, ut legem naturalem verbis statueret, re autem negaret. Quare non debuissent PUFENDORFIUS de *OFF.* I. C. III. §. 4. sq. ejusque adseclæ leges naturæ, quas serio admiserunt, tam erroneis principiis stabilire. Si enim nocendi natura homini a DEO tributa est, tunc vivit illi convenienter, quando nocet; uti cum agnum lupo, vel milvius columbam vorant. Inde porro sequeretur, ut vere scripserint HORATIUS: *Jura inventa metu injusti fateare necesse est.* I. Sat. III. v. 112 & SPINOSA: *Nihil, quod possunt homines vi, non jure agere,* *Polit.* II. §. 4. sqq.

XCI. Quodsi nobiscum in animo reputamus esse DEUM, qui Conditor est totius universi liberrimus, ac sapientissimus Conservator, (§. 6. & 56) qui uti in rebus creatis omnibus, sic in usu facultatum animæ sapientissimum sibi proposuit finem, (§. 59.) qui denique hominem rationis ac libertatis participem (§. 29. 44.)

Necessitas
alicujus
divinæ le-
gis firmitus
demon-
stratur.

44.) ac porro obligationi & legi morali accipiendæ idoneum (§. 72.) produxit; tum profecto intelligimus, naturæ Auctorem non modo plenissima legum ferendarum capacitate, summoque de hominibus disponendi Jure gaudere, sed etiam quasdam re ipsa leges fanxisse. Non enim aliter fieri poterat, quam ut actiones hominum liberas huic fini, veluti regulæ (§. 68.) convenienter determinari vellet. (§. 58.) Ex quo, quanquam obligationis & legis naturalis existentia nondum satis patet, interim tamen sufficit; existentiam & necessitatem alicujus divinæ regulæ in actionibus nostris liberis deprehendisse.

Recte observat AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat.* non procedere illud argumentum: *Deus potest leges ferre, ergo tulit etiam leges.* C. I. §. 3. sed probandum adhuc: *DEUM non potuisse hominem creare sine legibus, vel cum posset, noluisse tamen eum exlegem facere.* l. c. §. 5. Hoc autem nos inde demonstravimus, quia (α) frustranea foret illa hominum leges recipiendi habilitas, nisi id intendisset DEUS, ut quibusdam legibus homines parerent, quæ hoc ipso ad DEI voluntatem referendæ sint. Quia (β) aliquem creationis finem DEUS ac suæ quidem gloriæ illustrationem sibi præfigere debuit; (§. 59.) nec porro velle potuit, ut actiones nostræ liberæ tanquam medium in communi hoc rerum omnium scopo non consentirent. Quia (γ) denique totius universi Arbiter ac moderator est DEUS, neque huic gubernationi juriq. suo in creaturas renuntiare unquam potest. Postremo hoc argumento utitur & CICERO leges naturæ probaturus: *Dafne*, inquit, *Pomponi de Deorum Immortalium potestate naturam omnem regi.* I. de L.L. 7. Verum instat laudatus dubiorum Auctor: „Id solum sequitur; ergo tulit quasdam leges. Hoc vero probandum restat. Eum tulisse quasdam naturæ proditas., l. c. §. 6. Id vero jam agemus

§. XCII. Hasce autem obligationes & leges esse naturales, inde evinci satis posse videbatur non paucis, quod in mundo physico veluti cœlo, terra, sole, luna, mari, fontibus plantisque motus semper fiant finiti atque æquabiles, omniaque ratis ordinibus & regulis moderentur, idque ex ipsa earum rerum natura explicemus; itaque existimari non possit, solum mundum moralem casui esse permissum, nullaque certa naturali norma cohiberi. Quin imo congenitus cuique beatitudinis appetitus, (§. 22.) nec non naturalis se se conservandi (§. 23.) atque societatis alicujus colendæ stimuli (§. 49.) nos abunde doceant, inesse in propria nostra essentia atque natura elateres cum actionibus nostris copulatos, qui porro necessitatem hypotheticam aliquid faciendi, vel non faciendi nobis imponant, (§. 70.) unde obligatio & lex naturalis proficiscatur. Sane verissima hæc sunt; verum tamen ita comparata, ut ex iis obligationem & legem naturalem mechanicam potius (§. 69. *sch.*) & animale, brutisque communem, (§. 70.) quam moralem, solique humanæ naturæ congruentem exsculpas.

Et quidem
naturalis
non modo
mechani-
cæ & ani-
malis.

Quoniam ex æqualitate motus, & incredibili corporum ordine atque constantia naturales eorum leges mechanicas, ex stimulis vero, quibus animalia ad certas actiones feruntur, leges naturales animales cognoscimus, atque hinc intelligimus, *Inesse, ut ait Cicero, aliquem non solum habitatorem in hac cœlesti ac divina domo, sed etiam Rectorem & moderatorem, negare profecto non possumus, homini quoque datas esse hasce ipsas naturæ leges, quippe qui & machinarum (§. 12.) & animalium naturæ (§. 16.) particeps est. Sed cum homo eximium sit animans, & a ceteris maxime diversum; quærenda est lex alia solique homi-*

nis naturæ conveniens; ne, si in principio brutis communi consistimus cum J. J. SCHMAUSSIO c. 1. §. 9. *sq.* & c. III. §. 1. omnes brutorum atque hominum leges easdem esse statuamus, ac porro vel belluam hominem, vel potius hominem in belluam commutemus. Qui differunt vero homines ac belluæ? nonne ratione (§. 11.) ac, quæ in hac ponitur, libertate (§. 44.) Vult ergo DEUS esse leges huic humanæ naturæ accommodatas, in quibus nimirum dictæ facultates suis partibus fungantur, & ad quas propriis simul operationibus conspirent. Sed si velit DEUS, inquit AUCTOR *Dubiorum* J. N. c. I. §. 5. *liberum, quod habent, (homines) arbitrium illis pro lege esse, manifestum est nullam legem fore!* Imo vero, quia liberum arbitrium non est sine ratione, sequitur, ut, quod multi docent græci ac latini philosophi, *ratio ipsa sit hominis lex.* Quemadmodum id in sequenti paragrapho evolvemus.

Sed etiam
moralis.

§. XCIII. Luculentam itaque demonstrationem suppeditat consideratio naturæ hominis propriæ, atque actionum humanarum. Novimus enim non paucas dari actiones humanas liberas, (§. 40.) hasque a ratione & iudicio, (§. 44.) id est, ab illis facultatibus pendere, per quas rerum causas, & consequentia cernere, ac quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligere idonei sumus (§. 29.) Novimus porro cum istis actionibus per propriam illarum naturam copulata esse consecutaria, quæ prout agentis naturæ congruunt, vel non congruunt, actiones quoque efficiant bonas vel malas; (§. 60. *sq.* quum igitur inde nobis compertum sit, posse hominem ad actiones suas liberas tanquam causas attendere, earumque consecutiones, utpote, quæ effectus sunt, perspicere ac experiri, deinde cum suamet natura conferre, & an eidem convenientes

entes vel disconvenientes sint, judicare, porro agendi vel non agendi momenta (§. 32.) ex ipsa actionum essentia atque natura haurire; evidens est, esse momentorum cum actionibus nostris liberis connexiones, hinc esse obligationes & leges morales, (§. 41.) quæ ex ipsa actionum essentia atque natura ductu rationis intelligi, atque explicari possunt, adeoque naturales. (§. 10. & 89.)

Tenemus modo obligationis & legis naturalis definitionem, ab ea, quam dedit GROTIUS de J. B. & P. I. I. §. X. n. 1. re ipsa haud diversam, cui nihil solidi obvertunt BARBEYRACIUS & uterque COCCEJUS ad Grot. l. c. Imo ipse HOBBIUS tunc nobiscum facit, quando naturæ leges vocat *Conclusiones ratione intellectas de agendis & omittendis, de civ. c. III. §. 33. vel Veritates* (morales scilicet) *a veris principiis recte ratiocinando collectas*; & quidem naturales, quod ratio præcipua sit naturæ humanæ pars, etsi perperam eas restringat additis verbis: *Circa ea quæ agenda vel omitenda sunt ad vitam, membrorumque conservationem. C. II. §. 1. videbimus enim multo latius patere rationis regulas; quibus oppositæ propositiones omnes, falsitates morales dici poterunt (§. 29.)* Fac modo actionum consuetudina ratione perspicui non posse, nulla aderit naturalis lex. (§. 66.) Fac necessitatem agendi a solis venire stimulis internis sine ratione, & obligationem habebis, legemque brutorum non hominum. (§. 92. 53.) Fac bonitatem & malitiam non esse actionibus intrinsecam, & satis probare non poteris existentiam obligationis & legis naturalis (§. 89.) Quis vero, si sana mens sit, non intelligat, actiones plurimas nos perficere, alias nobis adspargere imperfectionis labem? Ita cum ipsa linguæ amputatione malum, & cum convenientis cibi comestura bonum esse connexum videmus, adeoque, ad fugam unius & ad perditionem alterius nos impelli experimur morali necessi-

cessitate, sub conditione nimirum mali evitandi, aut boni consequendi. Et nunc primum indirecte ac singulares legum naturalium probationes, quæ ab hominum indigentia atque miseria extra societatem aliisque absurdi consequentibus petuntur, suum accipiunt robur. V. GROTI. *de J. B. & P. prol. §. 6.* PUFEND. *de Off. I. C. 3. §. 7.*

Cui maximum accedit robur a divinis attributis.

§. XCIV. Quum tamen experientia nos aperte doceat, naturales hasce actionum consecutiones aliis fortuitis externisque eventibus veluti morte, occultatione, morbis, hominumque imbecillitate nunc obscurari bonas, nunc malas elevari, neve latius earum sensus ferpat, quasi suppressi atque extinguî; debile sepius videri posset obligationis hujus vinculum nisi eadem ipsa hominis ratio cognosceret esse DEUM, qui perpetua providentia omnia dirigat, atque gubernet, quem nemo fallere omniscium, aut subterfugere omnipotentem possit, atque a cujus vel infinita bonitate aliam præmii retributionem, vel a summa, qua bonitatem temperat, sapientia pœnæ deficientis mensuram quisque expectare debeat. Vehemens fane est hujus spei vel metus vis, & quæ obligationem nostram finibus divinis convenienter agendi maxime corroberet. Inde animi tranquillitas, quæ sustentat bonos, inde angores, quibus fontes cruciantur. Neque vero positiva dici potest obligatio ac lex, quippe quæ solius rationis ope intelligitur sine revelatione, & ex ipsa natura Dei & hujus universi, nec non ex naturali hominis tum ad res alias relatione, ingenitoque felicitatis appetitu promanat.

Hoc ex fundamento probavit etiam APOSTOLUS existentiam legis naturalis, "Ostendunt, ait, opus legis scriptum in cordibus suis . . . Cogitationibus", inter

„ inter se invicem accussantibus, aut etiam defenden-
 „ tibus. „ *Rom. II. v. 14. sq.* Etsi enim aliquando
 nemo sit inter homines, qui promeritam naturalem
 poenam exsequatur, eam tamen *Semper ante oculos ver-*
sari putant, qui peccarunt. CICER. *Milon. c. 23.* quem-

admodum Tiberii, Neronis, Caracallæ, aliaque plu-
 rima docent exempla, v. COCC. ad *Grot. prol. §. 20.*
 Nec aliter conciliari posse videntur bonorum miseriæ,
 & prosperitates improborum cum Dei sapientia, pro-
 videntia ac bonitate, quam si Deum aliud poenæ &
 præmii genus ita sibi reservasse concedamus, ut alter-
 utrius magnitudine retardationem compenset. Quare
 lex naturalis non solum ex naturæ humanæ considera-
 tione, sed etiam ex idiomatibus divinitatis derivanda
 est, ut integrum obtineat robur. v. KOELER §. 286.
 Et inde factum est, ut definita sit a CICERONE: *de L.*
L. I. 6. *Ratio summa insita in natura, quæ jubet ea,*
quæ facienda sunt, prohibetque contraria, a D. THOMA I.
 2. Q. 91. art. 2. *Participatio legis æternæ in rationali*
Creatura; a COCCEJO §. 56. & HEINNECCIO I. §. 12. *Lex*
ab ipso DEO immortalis, toti generi humano per rectam ra-
tionem promulgata.

§. XCV. Finiemus hoc Caput refutatione Dubia ad-
 argumentorum, quibus traditæ supra obliga- versus da-
 tionis & legis definitiones vulgo impugnan- tas obliga-
 tur, ut ostensa principiorum firmitate etiam tionis &
 conclusionum veritas a suspicione liberetur. legis defi-
 Ac illud quidem potissimum reprehendunt Ad- nitiones.
 versarii, quod nulla in iis definitionibus fiat
 entis obligantis, aut legislatoris mentio, sine quo
 nec obligatio nec lex ulla cogitari possit. Imo
 inde inferatur, posse quemlibet hominem agendi
 motiva sibi repræsentare, ac semetipsum obli-
 gare, posse etiam de DEO obligationem legem-
 que, quæ in ipsum cadat, enuntiari, atque
 hoc pacto ipsius supremi Numinis ideam ab

G obli-

obligatione & lege excludi. Quæ tamen confecutiones utique falsæ sunt atque absurdæ.

Hæ præcipuæ sunt difficultates, quas G. SAM. TREUERUS in notis ad *Pufend.* I. c. 2. §. 5. objecit Wolfianæ obligationis definitioni; Eique adstipulantur, qui cum Pufendorffio I. c. II. §. 2. & 5. Barbeyraccio ibi, Heineccio I. 9. legem definiunt: *Voluntatem superioris, actiones quasdam sub comminatione pænæ prohibentis præcipientisve*, atque ideo non aliud facultatis appetendi nobilioris vinculum esse contendunt, quam iussa aliorum. Præiverat vero his omnibus HOBBE-SIUS, qui legem vocat: *Orationem ejus, qui aliquid fieri, vel non fieri aliis jure imperat de Civ.* II. 33. Quid voluit autem sibi hac definitione Malmesburiensis Philosophus? id inde conficere, quod statim addit; *Leges naturales, non esse proprie loquendo leges, quatenus a natura procedunt; sed quatenus eadem a Deo in scripturis sacris latæ sunt; ipsas scripturas vero humanæ rationi alibi sub-jicit: LE VIATHAN. C. XXXIII.* Anne animum ad hanc conclusionem reflexerunt, qui eum sunt secuti.

Resol-
vuntur.

§. XCVI. Enim vero parum attendunt ad logicas definiendi regulas, qui ita arguunt, siquidem duas confundunt quæstiones, quid res sit? & unde illa proficiscatur? Etsi enim concederemus obligationem legemque omnem ad externam quandam causam sive voluntatem alicujus entis intelligentis revolvi, inde tamen non sequitur ut in effectus definitione, etiam efficienti causæ locus esse debeat, multoque adeo minus, ut qui a causa abstrahit, illam penitus exclusisse videatur. Sed illud quoque est definitionis, a vi externa seu sola alterius voluntate repetitæ vitium, quod ea obligationi legique simpliciter interiori tribui nequeat, sicque suo definito sit angustior. Hominem vero quod attinet, qui agendi motiva sibi

sibi repræsentat, vel ea tollere potest pro suo arbitrio, & obligatus non est, (§. 71.) vel non potest, & tunc non jam a semetipso, sed a motivis obligatur. Quis autem ambigit, quin in DEUM ipsum gloriosa cadat necessitas, ut actiones suas liberrimas infinitæ sapientiæ legibus conformet? vid. *Timoth. II. 13.*

Quis unquam vel molendini vel horologii genera ita definiit, ut artifices comprehenderet definitione? nec propterea mechanicas earum machinarum regulas minus intelligimus; cur igitur legis moralis genus non aliter definiri posset, quam si ejus efficiens causa exprimeretur? Sed sunt leges quoque ac pœnæ conventionales *L. I. Dig. de Exercit. act. L. 11. D. §. 2. de Recept. arbitr.* legesque memorat CICERO in *pœnulis positas* ac legibus populi Rom. prælatas; nec non legis *Pœmatis* atque *Historiæ*, de *L. L. I. §. 1.* imo & Apostolus testatur de gentilibus, quod *Ipsi sibi sint lex. Rom. II. 14.* Concipi igitur possunt sine Superiore leges veri nominis; quæque actionum liberarum sint regulæ. Sane sola Superioris cogitatio sine boni vel mali alicujus repræsentatione nullam adfert necessitatem agendi; contra malum quod v. c. cum manus amputatione conjunctum est, hominem moraliter obligat, ut ab hujus modi actione abstineat, etsi de nullo superiore cogitaret. Verissime igitur scripsit Iustus PAULUS, quod *Non ex regula ius sumatur, sed ex jure quod est, regula fiat L. I. D. de Reg. Jur.* At inquires, cum BARBEYRACIO ad *Grôt. I. I. §. X. n. 4. Edit. gall.* hoc modo quisque facere, vel non facere poterit, quod in suo est arbitrio? Ita est; an vero leges, quæ ab externa quadam causa profluunt, liberum illud arbitrium adimunt? Nonne utraque in specie necessitas adest tantum hypothetica, cujus est libertatem dirigere, sed non auferre? Uti autem, qui externam legem violat, pœnam exterioriorem metuere debet; Ita qui ab

interna lege recedit, omnem interiorem pœnam nequit effugere. Nec aliud sensisse videtur CLARKIUS *Rel. Nat. Tom. II. c. III. n. 7.* quando obligationem naturalem non ex bono vel malo, quod ex factis emergit, sed ab ipsa convenientia & discrepantia actionis, atque interiore ejus pulchritudine oriri docuit: Sic enim præmia & pœnas externas tantum, non autem interiores agendi rationes & momenta exclusit.

Atque aliæ
quædam
difficulta-
tes refu-
tantur.

§. XCVII. Id minoris adhuc est ponderis, quod addunt, retentis illis definitionibus omnem negari actionum indifferentiam, cum nulla actio rationibus determinantibus destituatur; deinde amicorum consilia, atque histricorum persuasiones; imo & latronum minas, quibus commotus viator marsupium præbet, obligationum numero adscribi, postremo sic officia omnia, quæ nobis vel ex obligationis vinculo vel ex aliis tantum, ut ajunt, momenti incumbunt, susque deque haberi. Quandoquidem satis alibi ostendimus, quænam actionum indifferentia admitti possit, (§. 63) & quantum inter consilia & leges, atque obligationes sit discrimen, (§. 75.) Quod autem viator pecuniam latroni dare obligetur, aut physice, quando nulla adest electio, aut moraliter, si pecuniam retinere sub conditione evitandi majoris mali sit impossibile, nos sane non negamus; sed probabimus tamen suo loco, hujusmodi motivorum cum actione connexionem non jure esse factam, ac viatori, si vires suppetant, non minus competere resistendi facultatem, quam si rabida eum tigris invadat. Frustra demum sunt; qui urgent confusionem officiorum. Quum enim nullum tam exiguum sit officium, cui non aliqua quatumvis minima obligatio respondeat, (§. 86.) ea quoque danda erat latissima obligationis definitio, quæ
omnes

omnes complecteretur officiorum formas; id enim sufficit distinctioni, quod obligationis, legis, & officii genera, in suas postea partes distribuuntur.

Illa est obligationis moralis essentia atque natura, ut actionibus nostris liberis necessitatem adferat, non absolutam & physicam, sed hypotheticam, atque moralem, (§. 71.) & hinc moralem quoque earum regulam involvat. Inde vero consequitur, ut posita morali agendi necessitate, obligationem legemque moralem negare sit absurdum. Etsi igitur diversæ admodum sint harum necessitatum & legum moralium formæ, quid vetat illas omnes uni generi subjicere? Ipsi adversarii obligationem faciunt aliam internam & ex ipsa actione fluentem, aliam externam, quæque a voluntate alterius pendeat; sed cum obligationis & legis genus per Superiorem declarant, nonne tunc obligationem internam ex obligationum numero excludunt? vid. HOLLMAN *Jurisp. Nat.* §. 6. Quod itaque generalis obligationis definitio ad omnia pertineat officia, definitionis vitium non est, sed necessarium ejus requisitum, a quo cum recesserint non pauci, mirum non est, eos aliquando in repugnantia irruisse. Conciliari enim nequeunt illorum oppiniones, (α) qui obligationem definiunt absque Superiore, legem tamen, quæ necessario in obligatione inest, (§. 69.) negant sic posse definiri v. PUFEND. I. N. & G. I. I. §. 21. & I. VI. 4. BURLAMAQ. I. VIII. 8. (β) Qui internam agnoscunt obligationem, eamque nobilissimam vocant obligationis speciem, sed normam cum interna obligatione conjunctam indignam putant, quæ normæ veniat nomine. PUFEND. *de Off.* I. c. II, §. 6--8. (γ) Qui aliquam necessitatem moralem fingunt, quæ tamen obligatio moralis non sit. TREUER. *ad Pufend.* I. II. §. BARBEYR. *ad Grot.* I. I. §. 10. n. 4. (δ) Qui ex malo externo per Superioris voluntatem actioni adjuncto

obligationem nasci dicunt inevitabilem, non vero ex malo cum ipsa actione inseparabiliter connexo. BARBEYR. l. c. (§) Qui contra consilio, quod ab æquali & ab inferiore venire potest, vim tribuunt obligandi, & porro obligationem aliquam esse statuunt sine lege (vid. §. 75.) & BURLAM. l. VIII. 5. HOLLMAN. §. 25. Quæ autem erit verborum pugna, si hæc non sit? Præterquam quod id non sit ex arte, sed, ut verbis utar CICERONIS: *Populariter loqui, & eam legem, quæ scripto sancit, quod vult, aut jubendo, aut vetando, ut vulgus, appellare, de L. L. I. 6.*

CAPUT III.

DE

LEGUM NATURALIUM
PRINCIPIIS AC PROPRIETATIBUS.

Transitio
& ordo
Capitis.

§. XCVIII. **S**tabilita sic in universum obligationum & legum naturalium existentia, sequitur, ut quænam earum sint principia, enodatus explicemus. Si enim causas, a quibus illa naturæ scita dependeant, satis enucleare, & quali nobis innotescant modo, in apricum proferre valeamus, tum sane generales tantum, quas pro adferendis hisce actionum humanarum regulis supra adhibuimus, rationes plena circumfundentur luce; atque hoc præstito non modo ceteræ dictarum legum proprietates proclivius detegi poterunt, sed nihil etiam deerit, quod ad refutandos disciplinæ nostræ hostes pertinere videatur.

Quem-

Quemadmodum reliquæ artes omnes suis atque domesticis principiis instructæ sunt, quibus cognitæ cum extrema clarius intelligi, tum ortæ, in quavis peculiari tractatione quæstiones solidius dissolvi possint; ita certa ac lucida non deficiunt fundamenta, unde tota hæc nostra disciplina deducatur. Postquam vero omnes fere qui recentiori tempore in eadem sunt versati, aut varias principii significationes inter se confuderunt, aut, quum de iis consentirent, tamen ostentandi ingenii causa, de formulis, quibus quodque principium exprimeretur, disputarunt; mirum non est, si non tam studii nostri fontes recludere, quam illos, data opera, obturasse visi sunt. Quare Auctor *Dub. Jur. Nat. c. 1. p. 1.* Nescire se, ait, an radices Juris rerum natura non ita absconderit, ut eas eruere difficilius sit, quam aurum e terræ visceribus ducere. Sed satis in aperto sunt hæc radices, si modo attentionem nostram intendamus, atque eos sequamur duces, qui, quum rem ipsam tenerent, sua cuique verba facile reliquerunt.

§. XCIX. Tria sunt autem, ut alibi dictum est, alicujus rei principia, scilicet possibilitatis, existentiae, & cognitionis. (§. 39.) Quæ principia sint efficiendi L.
 Ut igitur a primo initium faciamus, id apparet facillime, rationem, cur leges naturales sint possibiles, in ipsa rerum hominisque essentia seu possibilitate proxime contineri. Naturales enim dicuntur leges, quæ ex nostra rerumque natura explicari atque deduci possunt. (§. 10. §. 89.) Possibiles ergo hæc non essent, si rerum atque animalis rationalis natura repugnaret; quare ex non repugnantia naturæ legum naturalium possibilitas perspicitur. Id etiam ex eo confirmatur, quod hominis notio actionum quoque liberarum essentiam comprehendat (§. 46.) hæc vero efficiens

ratio fit, ob quam illæ actiones bonæ sint vel malæ (§. 61.) & hinc legi vel præcipienti vel prohibenti subjiciantur (§. 76. §. 93.) Quum tamen entia finita omnia rationem, cur possibilia sint, habeant in divina essentia (§. 2. §. 6.) consequens est, ut ab eadem cum humanæ naturæ, tum quoque legum naturalium possibilitas tamquam ab ultimo rerum omnium principio & causa repetenda sit.

Non igitur ratio ultima, ob quam leges naturales sunt possibiles *ex intellectu Divino* explicari potest. Etsi enim nihil sit possibile, quod is sibi non repræsentet, tamen rei cujusvis possibilitatem ante animo percipimus, quam ejusdem ideam existentem cogitemus. Ex quo consequitur, Intellectum Divinum rerum possibilitates non efficere, sed eas in infinita sua essentia contemplari. Minus adhuc adsentiri licet P. Poi- reto, qui essentias finitas omnes arbitrarias esse docuit, & a *DEI voluntate* pendentes. Quod enim esse potest, idem repugnat, ut etiam non possit esse. Quapropter recte statuunt Philosophi rerum essentias necessarias esse, immutabiles, atque æternas. Fuere etiam, qui omnes essentias *a creatoris omnipotentia* duci vellent; sed quid est id, nisi possibilitatem externam cum interna commiscere, & jam possibile illud, quod DEUS facere potest, jam vero omnipotentiam vim efficiendi omnia, quæ possibilia sunt, in orbem definire? Itaque non omnipotentia possibilitatem, sed hæc illam antevertere intelligitur. Atque hoc observare oportuit contra *Hobbesium*; qui primum Legis naturæ fundamentum ab irresistibili *DEI potentia* & hominum imbecillitate derivavit. *De Civ. C. XV. §. 5. & 7.*

Quænam
existendi.

§. C. Sicut in rerum atque hominis essentia, quæ in DEO rationem habet, principium

pium possibilitatis sive *essendi* legum naturalium collocavimus (§. 99.) sic non ambigimus pro immediato earundem principio *fiendi* seu existentiae, rerum hominumque naturam, hoc est essentiam existentem designare. Ipsa enim hæc natura facit actiones quasdam sub conditione boni adipiscendi, vel mali fugiendi esse necessarias, atque adeo obligationem legemque moralem progignit. (§. 93.) Quia vero mundi & humani generis Universitati existere fortuitum est atque contingens (§. 6.) neque si DEUS non vellet, aliquid unquam ad existentiam pervenire posset; Manifestum est, res creatas omnes rationem sufficientem, cur existant; non habere in DEI essentia, tunc enim mundus esset absolute necessarius, sed in actu DEI volendi, cujus norma intellectus perfectissimus sit, & summa ratio. Ex quo conficitur, ut Legum naturalium existentia a DEI voluntate, quæ humanæ naturæ genetrix est & effectrix, ac cui parere homo utpote creatori suo optimo, sapientissimo & omnipotenti (§. 94.) debet, tamquam a principio fiendi remoto recte protrahatur.

Tenemus modo quod quærebat Auctor *Dub. 3. N. I. §. 1. Naturam matrem Juris quasi in ipso actu, quo jus producere dicitur, constitutam*, sive, ut post JECTUM GAJUM L. 5. D. de ad Rer. Dom. ait JUSTINIANUS, *Jus naturale, quod eum ipso genere humano rerum natura prodidit. §. 11. Instit. de R. Div.* Tenemus etiam, quod aliis præplacuit, DEI voluntatem obligatoriam pro norma actionum humanarum; quæ duæ sententiæ non magis inter se repugnant, quam eorum, quorum unus lucis causam a sole, alter a DEO, qui magnum hoc fecit luminare, derivaret. Ergo, qui ab ipsa hominis natura veluti radice sua efferunt naturales leges, non illi DEUM ex hac sede removent, sed a natura inci-

piunt, a qua jus naturale dicitur, & adscendunt ad ipsum naturæ auctorem. Ita CICERO nunc jus naturale vocat, quod ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Pro Milon. C. IV. Jus in natura constitutum, in natura positum de L. L. I. 10. & 12. nunc tamen tradit! Mente ratione Deorum naturam omnem regi, de L. L. I. 7. Dein Principem legem & ultimam mentem esse omnia ratione, aut cogentis aut vetantis DEI: Et legem veram atque principem aptam ad iubendum, & ad vetandum rationem esse rectam summi Jovis. de L. L. II. 4. Quapropter etiam GROTIUS de I. B. & P. prol. §. 12. Illud ipsum, inquit, Jus naturale, quanquam ex principiis homini internis profluit. DEO tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existant, ipse voluit. An vero Lex naturalis ex intellectu divino, ut traditum est a D. THOMA I. 2. q. XVII. Art. I. vel ex actu divinæ voluntatis, quæ fuit opinio SUAREZII de L. L. I. C. V. n. 17. melius cognoscatur, ex antea dictis facile definiri potest. Scilicet ex intellectu possibilitas, ex voluntate existentia intelligitur.

Principium cognoscendi vel quæ facultas est, vel quæ fons, consideratur.

§. CL. Principium cognitionis five analyticalicum duplex est. Unum *subjecto*, id est, personæ cognoscenti, alterum *objecto* seu rei, quæ cognoscitur, cohæret. Prius dicitur generatim *Facultas per quam aliquid explorare, atque deprehendere nobis licet*; Posterius autem est *Fons ex quo modo dicta facultas res cognoscendas haurire, atque evolvere potest*. Sive ut alii volunt, Generale axioma, & propositio fundamentalis, quæ omnes reliquas propositiones ejusdem generis tanquam rivos in se complectatur. De utroque hoc principio magnus olim fuit Doctorum dissensus. Primum igitur de facultate quæ obligationes & leges naturales nos docere possit, postea de fonte, seu enunciato, ex quo illæ leges depromantur, differendum est.

Scho-

Scholastici principium cognoscendi subiectivum, principium per quod, objectum vero, principium ex quo nominarunt. Res hæc interea dilucidari exemplo potest. Quando Leges in Civitate per Edictum promulgantur, quod dein tabulæ in eum finem destinatæ affigitur; tunc facultas, qua quis pollet, ut edictum legere vel ejus sententiam audire possit, est principium per quod, ipsius vero Edicti exemplar principium erit ex quo voluntas legislatoris cognoscatur. Fingas etiam in edicto omnia armorum genera, veluti, sclopeta, Gladios, nitrum, pulverem pyrium, pilas ignarias singillatim enumerari, & ne extra provinciam evehantur, prohiberi; tunc Propositio: *Nihil eorum efferas, quæ ad armandos hostes pertinent*; erit axioma universale, in quo omnes Edicti partes continentur. Hoc enim uno posito, quod est ad cognitionem legis satis, plurima sequuntur, quibus non pauca folia impleri possent.

§. CII. Esse plures animi propensiones, quibus supremus rerum Auctor omnes homines affectos voluit, communi experientia supra comprobatum est. (§. 22.) Igitur, qui hosce novit impulsus, (ignorare autem nemo sanus potest,) is facile illorum sententiæ assentietur, qui primam legum naturalium indicationem a stimulis, seu instinctibus naturæ nobis fieri tradunt. Sint enim hi stimuli, qui, quoniam sensum internum posteaque boni vel mali cogitationem excitant, necessitatem adferunt hypotheticam aliquid appetendi vel averfandi, & porro indignant quamdam actionum regulam. (§. 70.) Atque inde fit, ut persæpe ad res alias utpote bonas rapiamur prompte ac sine examine, alias vero quia malas eadem celeritate aspernemur. Nec dicat quispiam dari varios homines & populos, in quibus
nulla

Prius reperi-
tur cum
in naturæ
stimulis.

nulla talium stimulatorum significatio eluceat; immanis enim hæc indoles non omnes, sed aliquas tantum congenitas inclinationes pervagatur; & quum id contingit, vel educationis, vel affectuum, vel consuetudinis vitium est, non naturæ, (§. 51.) cujus semina nunquam adeo sunt extincta, ut non aliquando possint rursus pullulare. (§. 52.)

Hæc prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, cum olim ARISTOTELES, *de Art. Rhet.* I. 13. §. 3. & II. *Phys.* c. 8. tum postea HUG. GROTIUS I. c. II. §. 1. n. 1. testati sunt, ut varias agendi facultates homini inditas comprobarent. Ac propterea HUTCHESONIUS illa *Sensus morolis* nomine non ita pridem designavit. *Phil. Mor. edit. Glasgov.* 1743. Et sane non solum bona vel mala physica corpus & membra nostra afficiunt, sed etiam bona, vel mala moralia cor atque animum humanum nunc accendunt, nunc magis minusve perfrigefaciunt. Quis non gaudet narrationibus bene gestorum! quis contra scelaratorum hominum historiis imo & fictis fabulis non indignatur? Cui non videtur jucundum miseris atque afflictis opem ferre, si modo adventitiæ absint odendi causæ? Uti enim ceteræ mentis & corporis potentia, ita & morales hi instinctus adulterari atque abusu corrumpi possunt. Tanta est inquit CICERO, *corruptela malæ consuetudinis*, ut ab ea tanquam igniculi extinguantur natura dati, exorianturque & confirmantur vitia contraria. *de L. L.* I. 12. Neque tamen primigeniæ inclinationes umquam tolluntur omnes, siquidem boni appetitum generatim, cibi ac potus stimulos, procreandæ & educandæ sobolis studium, imo & commiserationem, saltem cum suis, asperæ quævis atque crudeles gentes persentiunt.

§. CIII. Quum tamen, quæ ab innatis sti- Tum ma-
 mulis proficiscitur officiorum præsentio, nec xime in
 peculiares quasvis species, nec ipsum agendi ratione.
 modum & scopum satis explanet, sæpe etiam
 inclinationes adscititiæ in naturalium locum
 succedant, (§. 23.) manca adhuc, & inchoa-
 ta remaneret cognitio nostra, nisi initia ipsa
 naturæ nos commendarent rationi, cujus ope
 uti aliarum rerum nexus perspicui (§. 29.) ita
 concordia vel repugnantia actionum cum na-
 tura, tum earum bonitas vel malitia (§. 60.)
 atque adeo leges præcipientes vel vetantes
 (§. 76. 93.) comperiri possunt. Hæc porro
 sola est facultas; quam si sequamur ducem,
 non modo veros stimulos secernere a spuris
 atque ad finem suum dirigere, sed etiam inde
 consequentes regulas locis, temporibus & sin-
 gulari cujusvis statui accomodare ceterasque
 intricatiores quæstiones expendere nobis lice-
 bit. Est igitur ratio præcipuum medium &
 lumen, per quod absolutæ legum naturalium
 notitiæ exquiruntur.

Ita stimuli famis & sitis nos quidem monent,
 ut cibum sumamus & potum, eas vero coercet ratio
 ne in ebrietatem abeant, vel ingluviem. Stimulat
 nos ad vim repellendam natura, sed id agendi mo-
 dum præfigit ratio. Quam si tollas, *Jam vaga prosi-*
liet frænis natura remotis. HORAT. II. Serm. Sat. 7. v. 74.
 Præclare itaque CICERO: *Cum autem assumpta ratio est,*
tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ
hujus tutelæ subjiciantur. Fin. IV. 14. Hinc patet cur
 leges N. dicantur dictamen, aut *Jus rationis* vid. Grot.
 I. I. 10. II. XXIII. 2. Hobb. II. 1. XV. 3. Puf. I. III.
 Thom. I. V. 4. Koel 356. 359. non quod ratio istud
 faciat, sed quia rationem objectivam declarat, eo
 modo, quo leges vocantur decalogi aut XII. tabula-
 rum. Et quum natura omnis sit a DEO, verissime
 obser-

observatum est, Leges Nat. esse *Verbum DEI rationale* Hobb. I. c. *Vocem rationis esse vocem naturæ, & vocem DEI.* Koeller. I. c. *Idem esse DEUM sequi & parere rationi.* PLUTARCH *de auditu.* Quando vero ULPIANUS *Ius naturæ* dixit: *quod natura omnia animalia docuit.* L. 1. §. 3. D. de I. & I. naturam latius consideravit, quatenus est communis brutis, & 1° Jus sumpsit pro facultate & stimulis naturalibus. Jus autem gentium, seu, quod idem, humanæ naturæ proprium, recte definivit cum reliquis JCTis: *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit.* Pr. Inst. de I. N. G. & C. L. 1. pr. D. de adq. R. Dom. Eoque sensu a PAULO JCTO *Ratio naturalis quasi lex quædam tacita vocatur* L. 7. D. de Bon. Dam.

Si modo
recta sit.

§. CIV. Rationem verò cum dicimus, sic intelligi volumus, ut vera sit & recta, quæ nimirum cum hominis constitutione aliisque subjectis, in quibus versatur conveniat, quæ res natura copulatas jungat, aut separet naturâ discretas, quæ certis denique ac evidentibus principiis nitatur, atque ex illis legitima ratiocinatione concludat. Sane reliquis cogitationibus aut propositionibus non aliter tribuitur veritas, quam si earum appareat cum rebus cogitatis, vel enunciatis consensus & vacultas a repugnantia. (§. 29.) Igitur & leges usu rationis enucleatæ, quæque ut propositiones concipi possunt (§. 68. tunc demum pro veris rectisque sunt habendæ, cum notiones, quas quis de illis format, rebus repræsentatis congruunt. Quare qui de rerum essentia atque natura aliter statuit, quam res in se sunt, is deficit a recta ratione, sectaturque stultitiam sive alogiam.

Nonne in geometria ratio Geometræ, qui spatium A, ut majus spatium B, sibi repræsentat, recta est,

si spatium A reipsa majus sit? Nonne tunc ratio al-
 terius mensuris, cui illud idem spatium A, spatio B
 minus esse videretur, falsa & spuria dicit debet, quia
 idem spatium simul esse & non esse majus in eadem re-
 latione non potest: Igitur, an unius ratio recta sit
 vel non sit, non ab alterius alicujus ratione, sed ab
 ipsius spatii natura dignoscitur. Idem fit in legibus
 naturalibus. Recta est ratio, si cum rebus ipsis con-
 cordet; quæ vero a recta alterius ratione discrepat, ea
 sane ratio non est, sed prava demensque. Quare HOB-
 BESIIUS, qui alias in danda rectæ rationis definitione
 nobiscum facit I. XV. 3. perperam docuit de Civ. II.
 §. I. not. solam unius hominis rationem, alterius esse
 mensuram. Sic enim rectam unius rationem, prava
 alterius ratio instar normæ & regulæ dirigere posset;
 quum potius omnium ratio exigenda sit ad naturam
 rerum, ut appareat, rectane sit, an falsa. Ita an
 radii in circulo æquales sint vel inæquales, non a ra-
 tione alterius, sed ab ipsius Circuli constitutione pen-
 det. Ex quibus consequitur, I. ut recta ratio nulli
 nunquam dictet, id quod rectæ alterius rationi de
 eadem prorsus re cogitanti repugnat, sed quod in me
 rectum, idem & in alio esse debeat. II. ut, qui se-
 mel actionem quamdam bonam esse vere dixit, ean-
 dem alia vice malam nominare nequeat, uti qui li-
 neam rectam sibi esse affirmat, illam ipsam alteri esse
 curvam statuere non potest. Hinc ut actiones homi-
 num tota vita inter se consentire oporteat, nisi a recta
 ratione aberrare velint eum imitantes, de quo HORA-
 TIUS I. Ep. I. v. 97. sqq.

- Quid mea quum pugnat sententia secum,
 Quod petis spernit, repetit quod nuper omisit,
 Aestuat, & vitæ disconvenit ordine toto.

III. ut verissime existimarit CUMBERLANDUS II. 8. Aedis
 concordie lapidem angularem: & fundamentalem a na-
 tura jactum esse hanc propositionem: Oportet unum-
 quem-

quemque recta ratione utentem, judicio & appetitu inde determinato consentire cum aliis omnibus recta pariter ratione de eadem materia judicantibus.

Ea vero
ope expe-
rientiæ
confirma-
tur.

§. CV. Quum plurimas res existentes, & sensibus obvias adhibita sufficiente attentione cognoscere, vel quod idem est, EXPERIRI quivis possit, (§. 17. 28.) ex omni autem actione libera, semper aliqua mutatio sive consecutio, ob quam actio illa moraliter bona dicitur vel mala, necessario existat, (§. 60. 62.) dubium non est, quin hujusmodi consecutiones sensibus subjectas percipere, eas attentius contemplari, ac porro actionum bonitatem vel malitiam experiundo invenire valeamus. Etsi vero notiones ita haustæ tantum singulares sint; eæ tamen, quoniam a similibus causis similes producuntur effectus, mutari in universales queunt. Ex quo conficitur, ut non tantum recta ratio, sed etiam experientia probe instituta, constans jurium & officiorum naturalium sit magistra.

Igitur leges naturales non tantum a priori seu ratione, sed etiam a posteriori sive experientia explorantur. Ut enim, ait CICERO, *causa effectum indicat, sic quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat.* Top. 18. Quamvis porro ignota fuerit Noacho vini vis, tamen postquam bibens inebriatus est. Gen. IX. 21. ex majoris mensuræ potu ebrietatem oriri experientia cognovit. Quare sicut ratio est mentis oculus, sic experientia, quæ pariter rerum nexum videt ac expectationem casuum similium gignit, rationis est analogum, ejusque Telescopium dici potest. Atque id movit Hobbesium, ut ad naturæ humanæ facultates etiam experientiam referret, de Civ. C. I. §. 1. Neque tamen opus est, ut in propriis actionibus mala experiamur consectaria, sed oportet illa ex historia discere atque

exem-

exemplis, & credere experto. *Non eventus modo hoc docet, stultorum iste magister est; sed eadem ratio quæ fuit, futuraque, donec eadem res manebunt, immutabilis est, ait LIVIUS XXII. C. 39.*

§. CVI. Jam vero & trita illa quæstio, num insitæ nobis sint boni malique notitiæ, ex dictis facile dijudicari potest. Quid enim evidentius, quum instinctum, rationem atque experientiam contemplati sumus, quam innatas esse homini facultates, quarum ope is naturæ leges planâ brevique via, & sine institutione comperiat? Sed quoniam ad leges cognoscendas necessaria est earum facultatum exercitatio, inde consequitur, ut naturæ Auctor actuales atque distinctas propositiones obligatorias in animis nostris veluti in tabulis haud insculpserit. Cur enim; si ita esset, nemo habituum notionum sibi foret conscius? Cur istæ crescente rationis ac experientiæ usu in dies augerentur? Cur denique non eadem in omni loco, tempore, ac persona adpareret cognoscendi vis? Illa autem inepta prorsus est opinio, quæ morum doctrinam ab inspiratione & revelatione speciali arcessit. Præterquam quod enim talis cognitio non naturalis esset, sed supernaturalis, sic ficta quævis vel insana hominum deliramenta, nomen legis induerent.

Perperam igitur alii ad Ideas legum innatas, vel ad inspirationem.

Qui cum Platonis, & Cartesianis, tum MELANCH-
TONE *Epit. Phil. mor. p. 102*, & ROB. SHALROCKIO *de off. I. N. c. i. n. 7.* ideas actuales innatas sumunt, ii, vana pietatis specie, disciplinæ moralis fundamentum locant in hypothese admodum lubrica, atque infirma, simulque viam solidiora investigandi principia præcludunt. Ast ex negatione talium Idearum inferri nequit, ut negandi quoque sint interni stimuli, qui sæpe sine ratiocinio, ac instructione nos de officio admonent.

monent. Nec plus evincitur ex verbis Apostoli: *Gentes*, ait, *quæ legem non habent - ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Rom. II. 14. 15.* Hæ enim ipsa metaphora, quæ in sacris litteris sæpe adhibetur de rebus plane non naturalibus & tantum adsumtis, *Jer. XVII. 1. Proverb. VII. 3.* satis indicat, leges non actu sed facultate cordibus esse congenitas. Quid quod idem D. PAULUS ipsam DEI existentiam ex *natura mundi*, adeoque ratione, primum, intelligi tradit. *Rom. I. 19. sq.* Ad inspirationem specialem recurrunt P. POIRETTUS de *Erud. Trip. L. I. part. 1. §. 23.* & nuper ANS. DESING. in *Jur. nat. repurg. C. III. Th. XV.* Enimvero quotiescunque obvenirent hujusmodi notitiæ, illæ non amplius essent naturales, de quibus tamen agimus; dein si, ut plerumque fit, figmenta sint corruptæ Phantasie, nonne ad hæc discernenda opus erit ratione? *Vid. CICERO N. D. II. 65.*

Alii ad so-
lam aucto-
ritatem re-
currunt.

§. CVII. Non igitur, qui ideas legum innatas, & specialem singulorum inspirationum explodunt, ideo naturalem agendi normam vel ab usu & absuetudine, vel ab exemplo, traditione, judicio atque informatione aliorum, verbo, ab *Auctoritate* esse hauriendam putant. Sed potius congenitas agnoscunt facultates, quibus homo & inaudita investigare, & audita perpendere possit. Id quidem nemo iverit inficias, perfectionem intellectus valde maturari a proba institutione; tanta vero hujus non est necessitas, ut ea destituti, quæ naturaliter præcepta sint, vel vetita, sumptè inquirere ingenio nequeat. Quid! persæpe illi, *qui semitam non sapiunt, aliis monstrant viam.* Unde fit ut multi præjudicatis opinionibus depravati, parvulos naturæ igniculos restringant, quibus si erumpere liceret, ipsa eos ad bene beateque vivendum natura perduceret.

Publi-

Publicæ tantum auctoritati rationem subjecit HOR-
 RÆTUS II. 1. XIV. 9. sed P. A. DESING. meliore licet
 consilio, etiam auctoritatem privatam parentum, do-
 ctorum, & bonorum virorum rationi præferri voluit.
Jur. N. rep. Th. 25. Quidnam ergo eos facere oportet,
 qui vel ab aliorum commercio sunt sejuncti, vel
 falsas edocti doctrinas? an cum Druidibus *immolare*
humanas victimas? CAESAR. B. G. VI. 16. vel cum Pha-
 risæis *relinquere misericordiam & fidem* Math. XXIII. 23.
 aut aliis ubique grassantibus vitiis indulgere? Sæpe
 enim, ut vero observat CICERO, „ Cum parentibus
 „ reddit, demum magistris traditi sumus, tum ita
 „ variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas,
 „ & opinione confirmata natura ipsa cedat. „ *Tusc.*
III. 9. 1. cf. & N. D. I. 5. Quanto satius porro esset
 tunc propriam impendere rationem, quam ingenti
 illorum gregi adhærere, qui ut ait LACTANTIUS: “ In
 „ ea re, in qua vitæ ratio versatur, sapientiam sibi
 „ adimunt, dum sine ullo judicio inventa majorum
 „ probant, & ab aliis pecudum more ducuntur. „
Div. Inst. II. 7. At inquires divinam saltem sequantur
 traditionem & auctoritatem? Ita est. Sed revelatio
 nunquam repugnat rationi; dein illas tantummodo
 exquirimus leges ad quas *Non docti sed facti, non in-*
stituti sed imbuti sumus. CICERO *Mil. 4.* Fac autem
 hasce regulas nobis non posse innotescere sine revela-
 tione, tunc nullæ existent leges naturales, nec veri-
 tati amplius congrueret quod ait Apostolus: “ Etiam
 „ gentes quæ legem (*revelatam*) non habent, natura
 „ liter ea quæ legis sunt faciunt; ejusmodi legem non
 habentes ipsi sibi sunt lex. „ *Rom. II. 14.*

§. CVIII. Urgent auctoritatis fautores vi- Nec ratio-
 tiatam ab originali peccato rationem, ejusque nem dele-
 lumen tam crassis tenebris esse circumfufum, vit Adami
 ut nec viri Græciæ, & Latii sapientes a tur- labes.

pissimis erroribus fuerent immunes, nec ceteris hominibus magis de ratione conveniat quam de gustu. Nemini igitur ad penetranda naturalia viæ officia suam sufficere intelligentiam posse. Sed male DEI causam perorant, qui ita concludunt. Depressa enim ratione, primo maximum evertunt veræ revelationis fundamentum, nosque in fœdum pyrrhonismum dejiciunt; dein ostendunt in eo, quod hostes sacrarum literarum de veritate amplius convincere nequeant illosque suo, ut ajunt, gladio jugulare. Postea aperte contradicunt Apostolo, qui gentes solius naturæ licet corruptæ viribus, & sine revelatione morum præcepta affecutas esse docet (§. 107. Sch.) denique liberum, quod tamen tueri volunt, sic destruunt arbitrium; nisi enim naturalis ratio doni malique nexum cum actionibus perspicere per se esset apta; neque voluntas in agendo vel omittendo naturali gauderet libertate. (§. 44.) Quare id omnino tenendum: rectam rationem, quæ secum ipsa numquam pugnat; (§. 107.) Adami labe quidem fuisse debilitatam, attamen hominibus perfecto statu utentibus (§. 55.) tantam adhuc ejus lucem remansisse, quantum intrinsecæ actionum bonitatis vel malitiæ perspicientia postulat: (§. 103.)

Inobedientia primorum parentum fauciatit humanam naturam, & quum exquisitissima ante adfuisset boni malique notitia, nunc ea nonnisi operoso labore sæpe comparari potest. Sed disrumpantur licet, qui cum Auctore *Dub. I. N. c. IV. §. 7. seq.* Legem Naturæ sola ratione cognosci posse negant; id tamen nunquam persuadebunt hominibus sanæ mentis; Hæc enim lex, ut ait AMBROSIVS, *Non lectione aliqua sed profluo quodam naturæ fonte expressa est.* Et ideo Legem justo non esse positam, dixit D. PAULUS I. *Tim. 1. 9.*

Ita

Ita sine revelatione hominis officia satis intellexerunt Melchisedechus, Jethro, Jobus, quorum unusquisque dicere poterant cum Psalmista : *Da mihi intellectum*, (non auctoritatem) & *scrutabor legem tuam*. Psal. 118. v. 34. Ast, inquires, errarunt sæpe homines ratione utentes & in sententias iverunt diversissimas? Quid tum? An post revelationem pugnae cessarunt atque errores! vitium ergo id rationis non est, sed stultitiæ eorum qui rationem negligunt. Adjuvatur certe divina luce mentis obtutus, sed qui utitur conspicio, cæcus non est; nec qui naturalem ei tribuit videndi facultatem, contemnit conspicii usum, quemadmodum adversarii putide vociferantur. cf. quæ hac de re a me latius disputata sunt in *Novis literariis germ. vindob.* de anno 1759. mense Mart. a pag. 161. ad pag. 184.

§. CIX. Pergimus ad principium cognoscendi objective consideratum, quod communem vocant, aut generale axioma, ex quo recta ratio DEI voluntatem naturaliter obligatoriam, adeoque omnes ac singulas naturales leges elicere, simulque discernere a positivis possit (§. 100, 101.) Illud autem concessum est apud omnes, tum ex ipsius principii definitione ac scopo clare patescit, nihil hujusmodi nomen mereri, quod primo *verum* non sit, dein *perspicuum*, ac tandem sufficiens aptumque, sive *adæquatum*. Igitur sit verum, ceteroquin ex eo pro veris, quas quærimus, falsæ & fictæ conclusiones directe promanabunt. Sit perspicuum sive evidens, eam enim ob causam maxime comparatur, ut quilibet homo sanæ mentis illud sine difficultate assequi, & ad ceteras veritates eruendas tuto impendere valeat. Sit denique adæquatum, quod scilicet nec plura nec pauciora quam naturalia præcepta vel vetita contineat; quia si

Principiū
cogno-
scendi,
qua fons
est, requi-
sita.

adsumitur angustius tunc non est principium ante definitum, si autem latius, confunduntur naturæ scita cum iis, quæ tamen revelatione vel ab hominibus sunt posita. Contra adæquatum quod est, id non solum est *domesticum* sive proprium hujus disciplinæ, sed etiam suo modo *primum* atque *universale*, si quidem nullæ adesse debent leges naturales, quæ non ab eo defluant quasi capite, & non ad illud veluti species ad genus suum referantur.

Si ab aliquo quæris, cur exempli causa, illicita sit sui ipsius occisio, tibi non satis faciet dicendo, quia id prohibet naturæ Auctor, sed novam statim institues quæstionem: unde illi innotescat hæc DEI voluntas? Quod si reponat, ita dictare rationem, nondum acquiesces, scire enim voles, quonam igitur ex principio recta ratio cognoscat illam DEI voluntatem. Hujus vero principii characteres adnotavit ARISTOTELES I. *Anal. poster.* C. II. Oportet, inquit, scientiam demonstrativam esse ex veris & primis, & immediatis, & notioribus, & causis conclusionis. Sic enim erunt principia domestica ejus, quod demonstratur. Et quamvis interpretes in numerandis requisitis variare videantur, re ipsa tamen non dissentiant. Nam qui cum Thomasio I. VI. 4. & Heineccio I. 68. tres tantum ponunt principii characteres, ut sit *verum*, *evidens* & *adæquatum*, illi sub adæquato, etiam *primum*, *universale*, *domesticum* seu ratione innotescens, & *determinatum* complectuntur.

Cur multis inutile,
multis impossibile
sit visum.

§. CX. Sed tale aliquod, quale nunc descripsimus principium aliis parum utile nondum necessarium, aliis autem prorsus impossibile est visum. Ac de utilitate quidem indorta dubitatio est, quod naturalia officiorum præcepta etiam sine hoc adparatu indocti intelligi-

telligere, docti vero, acriter licet de principio inter se disputantes ea demonstrare, atque in ipsis conclusionibus fere convenire soleant: quod admissa principii doctrina negligantur plures particulares regulæ in nullo ex hæcenus excogitatis fundamentis comprehensæ; quod tandem & reliquæ omnes disciplinæ inanibus hisce subtilitatibus sine ullo detrimento supersedeant. Possibilitatem vero idonei principii quidam sic impugnant, ut dicant infinita actionum moralium genera uni propositioni subjici non posse, & ideo post tot improbos conatus a Philosophis prolatum esse nihil, ex quo omnium naturalium legum ratio sine ingenti contorsione elucescat.

Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas KULPIUS *Coll. Grot. Ex I. Tb. 5.* dein GRIENERUS *Pr. J. N. prol. B. C. IV.* BARBEYRACIUS *ad Puf. de O. H. & C. I. III. 6. 13.* EV. OTTO *ibid. 6. I.* BURLAMAQUIUS *XI. IV. 4. 5. & GLAFUSIUS I. III. 13. 14.* principii sufficientis existentiam atque utilitatem negarunt. Putabant enim, si quis subtiliter judicare vellet, omnia principia gravi quodam defectu laborare. Contra AUCTOR *Dub. J. N. C. V. 6. 2. & 15.* principii quidem utilitatem agnovit, illud enim simile facit *Margaritæ pretiosissimæ, quam qui invenit omnia vendit, ut illam acquirat*, siquidem ut ab unitate ad multitudinem, a puncto ad lineas & circulos, a semine ad arborem fiat progressus, ita & principii extensione, & multiplicatione jus oriri possit. Tot tamen excitat difficultates, ut ejus possibilitatem definire ausus non sit. Inde factum, ut post tot de principio certamina disciplinam nostram alii asperam nimis & salebrosam, alii etiam ridiculam invenerint.

§. CXI. Enim vero eam esse constat ^{probatur} ratiocinii naturam, ut nisi universalis aliqua ^{illius necessitas.} cessitas.

propositio præmittatur, recta ratio peculiare
 eruere conclusiones non possit; quod quidem
 agnoscunt omnes modo laudati scriptores, sed
 id tantum contendunt ad vitæ morumque ra-
 tiocinia non unam sed plures generales pro-
 positiones pertinere. Atqui omnino fallun-
 tur. Quum enim hæ ipsæ generales veritates
 nos non ducant ad repugnantia (§. 72.) adeo-
 que vel reciprocari, vel vero eodem ordine
 aut simul, aut gradatim progredi debeant;
 consequens est, ut illæ aliquo modo semper
 coagmententur, & in aliquem communem
 scopum veluti totidem lineæ in centrum suum
 definant (§. 57. 59.) ac porro ut proximum
 huius scopi genus unicum disciplinæ nostræ
 sit principium. Neque exiguum esse huius
 propositionis fundamentalis usum ii sunt ex-
 perti, qui non modo difficiles quæstiones ad
 eam exigere, sed etiam aptius naturalium le-
 gum systema, hoc est veritatum moralium
 inter se connexarum compagem, architectari
 & construere tentarunt.

Notæ sunt Logicorum Regulæ: *Ex meris par-
 ticularibus nihil sequitur. Et: Quævis ratiocinatio re-
 digi potest ad primam syllogismorum figuram.* Ergo & in
 proferendis naturæ legibus ratiocinationem a propo-
 sitione universali quasi prima earum stirpe ordiri
 oportet. Sane id convenit cuique legi particulari,
 tendere ad verum bonum (§. 80.) adeoque ad perfec-
 tionem (§. 14.) atque communem finem (§. 59.) Non
 desunt itaque notiones universales & communia fun-
 damenta, quibus æque nitatur nostra disciplina; unde-
 cunque illam spectes. Quare recte hac in re judica-
 vit HOBBIUS de sua ætate: “Huic philosophiæ parti
 „ idem contigisse, quod viis publicis, quibus omnes
 „ ingrediuntur, euntque prorsum, & retrorsum, alii
 „ animi causa inambulant, alii rixantur, sed nihil
 „ feri-

„feritur.“ Cujus rei ratio sit: quod Nemo (aut saltem tunc pauci) eorum, qui materiam hanc tractarunt, commodo usus sit docendi principio. *De Civ. Epist. dedic.*

§. CXII. Et ita evanescunt dubitationes, Et dubitationes refutantur.
quæ de unico cognoscendi principio supra admotæ sunt. Quum enim demonstrata sit illius possibilitas, fieri nequit, ut, si id rite ac universaliter fuerit conceptum, particulares quædam morum regulæ in præteritis relinquantur. Indoctos quod attinet, habebunt ii quidem legum naturalium notitiam atque usum, artem non habebunt, docti vero, quando in conclusionibus consentiunt, principia non statuerunt discrepantia nisi verborum sono; quod si principiis re ipsa differentibus sunt usi, eorum dissensus etiam in conclusionibus perdurat. Nihil etiam evincit argumentum a reliquis disciplinis petitum, quippe quæ ab hac nostra sunt diversæ, ut proin non statim ab una ad alteram valeat complexio. Quamquam neque illæ suis carent rivis, qui ad unicum communem fontem, veluti Theologia positiva ad revelationem, Physica ad convenientiam cum viribus naturæ revocantur.

Sicuti in Logica ratiocinandi vis augetur exercitatione, perficitur autem doctrina; ita naturæ leges sine disciplina cognosci quidem possunt, sed si hæc accesserit perspicuntur penitus. Quapropter etiam CICERO observavit, Juris civilis Magnum usum esse apud plures, artem in uno Sulpicio, quod dedicisset, habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus positæ essent, quæque non essent consequentia. *Brut. 41.* Quid quod illi etiam, qui non unum, sed plura legum naturalium suprema capita statui volunt, tamen quasi sui immemores fatentur, ista arctissimo inter se vinculo coherere æquaque ratione ad promovendos creatoris

fines concurrere. BARBEYRAC. *ad Puf.* de Off. I. C. 3. §. 13. nec non vel ex natura rei & negotii, GLAFEY. I. III. 18. vel ex natura hominis ejusque conditione derivari. BURLAMAQ. II. C. IV. §. 5. Quum igitur primam propositionem fundamentalem in alias minus fundamentales scindi nemo negaverit; quomodo sic a nobis dissentiant non video.

Indicatur
Legum na-
turae fons.

§. CXIII. Postquam principii unius universalis possibilitatem magnumque usum perspeximus, nullis est opus ambagibus, ut illud jam dudum inventum & facile cuique obvium esse ostendamus. Quum enim medium id esse debeat, per quod recta ratio divinae voluntatis naturaliter obligatoriae certior fieri possit, (§. 19.) hanc voluntatem vero naturae Auctor quatales expressis verbis haud declaraverit, manifesto colligitur, eam non aliter nobis patefieri, quam *rebus ipsis & factis*. Itaque ex his primum educere oportet, quodnam in homine creando propositum DEI fuerit, tum vero de regulis constabit, quibus humana vita attemperanda sit, ut ejusdem voluntati pareamus. Quamobrem ii optimo sensisse mihi semper visi sunt, qui *fines rerum a DEO conditarum, quatenus ex ipsa earum essentia atque natura solo rationis lumine intelligi, atque actionibus nostris liberis adplicari possunt*, uberrimum esse omnis legis naturalis fontem, statuerunt.

Hocce cognoscendi principium non modo diserte commendarunt HEMMINGIUS de *Leg. Nat. in Praef.* & passim, VELTHUYSIUS de *princip. Just. in diff. T. II. p. 962.* PRITIUS *diff. de Princ. Jur. Nat.* WAHLIUS *Acroam. Jurisp. Tab. V. §. II.* KNOBLACH. *diff. de pr. Jur. Nat.* HEINEC. *ad Puf. I. III. §. 9. n. XI.* TITIUS *ad Puf. Obs. 78.* LEHMANNUS *ad Puf. I. III. §. 10.* & HOLLMANN §. 44. 46. 48. sed etiam in quaestionibus specialibus

libus ad illud saepe provocare debuerunt omnes J. N. scriptores. cf. D. THOMAS *in eth. lect.* & I. 2. q. 94. art. 2. H. GROTIUS, qui L. II. C. VII. §. 2. n. 1. a fine in moralibus optimam esse probationem, scripsit; CUMBERLANDUS II. 7. IV. 2. V. 1. 12. COCCEJUS *diss.* XII. §. 45. ubi modum Leges N. ex finibus probandi optimum esse dicit & certissimum & ex eo universum Jus naturæ deduci posse. AUCTOR. DUB. J. N. C. V. 12. cui principium cum fine idem esse videtur BURLAMAQUIUS I. V. 2. 3. 10. II. II. 3. 6. 7. & IV. 5. & DARIESIUS §. 144. Cor. IV. & denique WOLFFIUS *Ontol lat.* §. 503. Nec alia fuit mens veterum, a quibus propterea tot disputationes de finibus bonorum institutæ sunt. Audiamus loco omnium CICERONEM de *Finib.* V. 6. “Cognitis, inquit, rerum finibus cum
,, intelligitur quid sit & bonorum extremum, & ma-
,, lorum, inventa vitæ via est, conformatioque om-
,, nium officiorum. ,, Et paullo post; ,, In his quid
,, sit extremum & ultimum fons reperiendus est:
,, quo invento omnis ab eo quasi capite de summo bo-
,, no & malo disputatio ducitur. ,, Tum I. de L. L. 5.
“Discendum esse, ait, cujus muneris colendi efficien-
,, dique causa nati, & in lucem editi sumus, quæ sit
,, conjunctio hominum. His enim explicatis fons le-
,, gum & juris inveniri potest. ,, Sunt non pauci,
qui ex rerum finibus DEI probant existentiam, nos ex
illa alibi sapientiam, (§. 59.) nunc voluntatem deri-
vamus; convenienter dicto Apostoli: “Invisibilia
,, ipsius a Creatura mundi, per ea, quæ facta sunt
,, conspiciuntur. ,, Rom. I. 20.

§. CXIV. Atque ab hoc fonte primum pro- Unde uni-
ficiscitur fundamentalis propositio seu genera- ca propo-
lis naturæ lex: *Quæcunque actiones nostræ liberæ sitio fun-*
cum finibus rerum a DEO creatarum sola ra- damenta-
tione conspicuis necessario connectuntur, illæ lis.
sunt ponendæ, & quæ ab his finibus deflectunt,
omit-

omittendæ. Igitur prioris præceptæ, posteriores *prohibitæ* vocantur. (§. 76.) Quod si dentur actiones ad fines hosce adsequendos quidem idoneæ, sed non ita necessariae, ut non aliæ reperiantur, quibus idem finis æque bene obtineri possit, illæ ad *permissas* pertinent. (§. 78.) Quum autem id, cujus cognitio ab altero derivatur, primum non sit principium, (§. 109.) consequens est, ut hæc lex naturæ fundamentalis, quæ ipsa ex rerum finibus per earum essentiam & naturam determinatis hauritur, supremum disciplinæ nostræ fontem non constituat.

Jam observavit SCHIERSHMIDIUS §. 172. *Legem naturalem supremam ipsum Juris naturalis generalissime summi principium esse non posse, licet sit principium principio J. N. proximum.* Hinc omnes naturæ leges, neque legi fundamentalis excepta, sunt conclusiones, quæ vel immediate ex legibus magis fundamentalibus sequuntur. Ita quidem ut fons, vel lex generalis ponatur in propositione syllogismi *majoris*, actio, de qua est quæstio, in *minore*, bonitas vel malitia actionis, & hinc naturale præceptum vel vetitum, in *Conclusione* V. c. *Quidquid cum finibus divinæ voluntatis necessario connectitur, est præceptum, sed cibum sumere necessario cum iisdem connectitur, ergo.* Contra: *Quidquid DEI finibus repugnat, illud est vetitum, sed nimius potus, vaga venus iisdem repugnat, ergo.* Et hoc modo sicuti radii omnes in circulo a centro ducuntur, atque in illud redeunt, ita vivendi regulæ ex hominis scopo & fine patefiunt, atque ad eundem contendunt. Adposite POETA:

*Vina sitim sedant, natis venus alma creandis
Servit, finem horum transilisse nocet.*

Dein tres §. CXV. Quandoquidem hominum existentialia, & facultatum ipsis tributarum usus, fines

fines sunt intermedii, (§. 58.) qui ad mani-
 festandas DEI perfectiones, & gloriam ejus
 illustrandam utpote ad extremum finem refe-
 runtur, (§. 58.) clara utique est sapientissimi
 opificis intentio, ut nos finibus hisce, ad
 quos natura tendimus, (§. 22. 49. 59. Sch. 102.)
 convenienter vivere, & porro nosmet ipsos
 æque ac alios non solum conservare sed etiam
 usu facultatum nostrarum nos invicem perfi-
 cere debeamus. Actiones hominum liberæ,
 quæ gloriæ DEI amplificandæ inserviunt, *Cul-*
tum seu amorem DEI, quæ nosmet ipsos per-
 ficiunt, *Philautiam* seu amorem sui, quæ aliis
 civibus perfectionem adferunt, *socialitatem*
 seu amorem proximi constituunt. Itaque te-
 nemus causam, cur omnia hominum officia
 ad tria hæc capita reduci, & inde veluti a pro-
 positionibus secundum quid fundamentalibus
 repeti passim soleant.

Tria potro sunt objecta, in quibus naturales le-
 ges versantur. DEUS nosmet ipsi, atque alii homines.
 Addunt quidam Angelos & bruta, sed illos ratione
 non cognoscimus, hæc vero cum obligationis mora-
 lis, tum Juris veri nominis sunt expertia. *Nihil;*
 ait CICERO, *homini Juris cum bestiis.* III. *Fin.* 20. Quod
 autem intuitu brutorum, & reliquarum rerum faci-
 mus, ea ex tribus prioribus officiis satis explicantur.
 Atque cum his principiis summa est ethnicorum scri-
 ptorum cum sacro Codice Harmonia. “ *Justitiam*
 „ *adferre observat* CICERO; *cum cognitam habeas, quod*
 „ *fit summi Rectoris & domini numen, quod consi-*
 „ *lium, quæ voluntas, cujus ad naturam apta ratio*
 „ *vera illa & summa lex a philosophis dicitur* *Fin.*
 „ *IV. 5.* Porro Philosophia nos primum ad deorum
 „ cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est
 „ in generis humani societate, tum ad modestiam,
 „ magnitudinemque animi erudit „ *Tusc. I. 26.*

Idem.

Idemque alibi docet: "Necessarium esse ut sapiens
 „ nihilo se se plus quam alterum diligat. *Tum nos*
 „ natura propensos esse ad diligendos homines, quod
 „ fundamentum Juris sit,, de *L. L. I* 12. & 15. cf. &
L. L. I. 23. Id ipsum fortiter inculcant illa sacrarum
 litterarum loca: "Estote perfecti sicuti & Pater ve-
 „ ster coelestis perfectus est. Math. V. 48. Super om-
 „ nia charitatem habete, quod est vinculum perfecti-
 „ onis. Coloss. III. 14. Diliges Dominum DEUM tuum
 „ - - Hoc est maximum & primum mandatum. Se-
 „ cundum autem simile est huic: Diliges proximum
 „ tuum sicut te ipsum: In his duobus mandatis uni-
 „ versa lex pendet. Math. XXII. v. 37. sq. Omnia,
 „ quaecunque vultis, ut faciant vobis homines & vos
 „ facite illis., Math. VII. 12. Cui altera respondet
 facilis, & dudum celebrata regula: *Quod tibi fieri non*
vis alteri ne feceris.

Est princi-
 pium no-
 strum ve-
 rum, evi-
 dens, &
 adæqua-
 tum.

§. CXVI. Juvat modo omnes quos su-
 pra (§. 109.) descripsimus principii cognos-
 cendi characteres cum fonte nostro comparare,
 ut inde adpareat nos genuinam legum natura-
 lium stirpem retexisse. Quid autem esse ve-
 rius potest, quam divini creatoris fines sola
 rerum natura conspici, quos utique negare
 ausit nemo (§. 58. 59.) aut repugnantiae ar-
 guere. (§. 29.) Quid *evidentius* homini sana
 ratione utenti licet alias rudissimo, quam fini-
 bus hisce convenienter esse vivendum, qui
 in naturali DEI cultu, & porro in sui atque
 aliorum perfectione, seu felicitate positi sunt
 (§. 115.) Quid denique magis *adæquatum*,
 quam illud, quod, naturalia officia omnia er-
 ga DEUM, seipsum & alios complectitur (§.
 cit.) cunctas vero ratione non cognitatas leges
 & mere positivas excludit. (§. 113.) Si igi-
 tur est adæquatum, quin *primum* sit, uni-
 ver-

versale & domesticum, nequit dubitari. (§. 109.)

Qui veritatem principii nostri impugnare nequeunt, in illo tamen desiderant evidentiam, quod nec fines naturæ omnes cogniti sint, nec ex illis leges quævis particulares uno quasi intuitu perspicui, aut immediate saltem deduci possint. GLAF. I. III. 56. 60. Ast satis est nos eos fines cognoscere, e quibus omnes naturæ leges mediate saltem promanant. Falluntur enim, qui tantam alicujus principii poscunt evidentiam, ut eo audito statim ac sine ulteriori ratiocinio se se ultro offerant reliquæ conclusiones v. GUNDLING II. II. sq. Hoc enim modo neque principii metaphysicis contradictionis, aut rationis sufficientis evidentia tribui posset. v. LEHM. *ad Puf.* I. III. 10. & SCHIRSCH. §. 170. Sch. II. Pendent & in catena annulli omnes a primo, etsi hunc immediate haud attingant. Sunt alii qui principium nostrum adæquatum esse negant, quod commune sit rebus creatis omnibus, & legibus civilibus. HEIN. *J. N. I.* §. 77. Sch. Sed salva res est; illos enim fines determinavimus, quos recta ratio ex ipsa rerum natura colligere & actiones liberis applicare potest. Urgeat nunc GLAF. I. III. §. 18. ex finibus rerum non intelligi hanc propositionem: *Nemo obligatur ad impossibile!* Primo enim non est hæc lex sed legis negatio, dein aliquem ad actionem impossibilem cogere manifestis utique voluntatis divinæ finibus repugnat.

§. CXVII. Quicumque usum suarum facultatum ad naturæ fines collineat, is I. actiones liberas determinat per easdem rationes finales per quas determinantur naturales (§. 58.) II. vivit secundum naturam (§. 102. 103.) III. & ut alii loqui malunt, veritatem realem sequitur (§. 29.) IV. mundi totius ordini se se
Ab eo multi verbis recedunt, non re.
ac-

accomodat (§. 92.) ac V. perfectionibus rerum convenienter operatur (§. 14.) itque VI. bonum facit & malum evitat (§. 60. §. 15.) & sic, VII. quæ obligationi ex ipsa essentia fluenti consentanea sunt, capeffit, dissentanea declinat (§. 61. §. 62.) Porro VIII. DEI attributa imitatur (§. 59.) IX. tanquam creatura creatori se conformat (§. 94.) X. DEUM, se ipsum, aliosque ordinate amat (§. 115.) & XI. in universum officia relationibus dimetitur, (§. cit.) atque hoc modo XII. cum omnibus id, quod eisdem debetur, tribuit, tum XIII. voluptatem veram atque durabilem, sive felicitatem consecratur. (§. 25. 79. 95.) Hæ totidem sunt propositiones generalissimæ & fundamentales à variis nostræ disciplinæ cultoribus in medium prolatæ, quas, quoniam omnes patefacta & explicata sententia ad eundem exitum veniunt, atque inter se reciprocantur, facile intellectu est, verbis tantum & non re dissidere.

Primam Principii formulam adornavit CHR. WOLFIUS in omnibus suis operibus moralibus & præcipue. Inst. §. 7. 11. 43. 44. Dein KOELERUS §. 340. 42. multique recentiores. Secunda utebantur SOICI, qui *finem bonorum* existere dicebant, *secundum naturam vivere*, id est, *vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirentæ*. CICER. *Fin. V. 9*. Quibus GUIJ. GROTIUS W. I. 9. pluresque alii inhaferunt. Tertia est WOLLASTONI in *del. Rel. Nat.* & ASCHLEVSYES in *Exam. Princ. Rel. Nat.* Quarta BODINI *diff. de Jure mundi* §. 6. Quinta DARIËSII *Obs. J. N. XXXIII. §. 1. sqq.* Sexta D. THOMÆ I. 2. Q. XCIV. Art. 2. Septimam promiscue amplexi sunt non modo scholastici Doctores, v. SOTO de *J. & J. Lib. I. Q. 5. Art. 4.* SUAREZ de *L. L. II. c. 7. n. 5.* sed ipse etiam HUG. GROTIUS de *J. B. & P. I. C. 1. §. 10. & 12. & SCHIERSCHMIDIUS §. 168.*

170. 172. Octavam docuere MELANCHTON *El. eth. doct. L. II.* & SAM. RACHELIUS in *J. N. & G. diff. I. §. 30.* OSIANDER in *typ. leg. N. JÆGER Tr. de L. L. Q. 6. n. 9.* ROEHRENSEE de *fund. J. N. §. 7.* Nona est ZENTGRAVII de *Or. Jur. Nat. Art. 5. & 9.* & FERBERI in *Phil. J. N. c. I. §. 74.* Decimam post BEN. WINLERUM III. 1. HUG. de ROY *diff. de eo quod Justum. Tit. III. §. 5.* HEDINGERUM *Conspect. Nat. Jurisp. Q. 2. §. 13.* JOH. GUIL. JANUM *diff. Jud. Erudit. de Pr. J. N.* aliosque plures eleganter illustravit J. G. HEINECCIUS I. §. 79 -- 93. Undecimam totidem verbis tradidit EPICTETUS *Ench. 37.* & dein NIC. PRAGEMANNUS *diff. de Pr. J. N. §. 32. sqq.* Duodecimam evolverunt SAM. STRIMESIUS *diff. de pr. in mor.* JOH. SENSTIUS in *Sched. J. Nat. sect. 3. §. 4.* & nuper SAM. COCCEJUS *diff. XII. ad Grot. §. 50 -- 53.* Decimatertia tandem placuit THOMASIO I. VI. 21. 24. JOH. W. a LITH. *diff. de prim. Pr. L. N. §. 13.* Fluunt autem omnes hæ propositiones ex fonte nostro, & quoniam voce discrepant, sententiis congruunt, invicem quoque sibi substitui possunt. Illud tamen prætermitti nequit; eos qui amorem vel perfectionem, vel DEI voluntatem pro principio statuunt indeterminate, leges naturales confundere cum positivis; qui vero ad DEI recurrunt attributa, multis particularibus quæstionibus difficulter se se expedire. Ita edere, bibere, obedire parentibus, referre gratiam benefactori, leges sunt naturales, ast magna contorsione opus est, ut istæ ad imaginem divinarum perfectionum referantur. cf. PUFENDORF. *Spec. Contr. C. IV.*

§. CXVIII. Non eadem est sequentium ratio I. Conservate ipsum; II. utilitatibus tuis in hac vita consulas; III. vive socialiter; IV. benevolentiam omnium erga omnes, quæ proclivitas est alios perficiendi, enixe promoveas; V. in humani generis durationem totis incumbas

Multi vero principio utuntur inadæquate & partiali.

bas viribus; VI. nihil denique agas, quod perfectiones aliorum, sive pacem externam turbet. Et si enim fundamenta hæc vera sint atque domestica, (§. 115.) tamen priora duo solummodo officia erga se ipsum; tertium, quartum, & quintum nonnisi officia erga alios tam affirmativa quam negativa, sextum officia erga alios negativa tantum complectuntur comprehensione sua; igitur principia Juris naturalis non sunt universalis & absolute prima, sed secundum quid fundamentalia, & certo officiorum generi accommodata; §. cit.) si enim hæc supremæ essent leges, tunc in statu collisionis, quæcunque officia erga DEUM iis, quæ homini debentur, officiis cederent, in his vero aut propria conservatio perfectioni totius universi, (n. I. & II.) aut leviora cujusvis commoda propriæ conservationi essent præferenda, (n. III. sqq.) quod tamen regulis supra stabilitis, & infra magis elucidandis omnino repugnat. (§. 88. 115.)

Nunc primam nunc secundam propositionem promiscue adhibuerunt Epicurei, quibus *Utilitas justæ prope mater & æqui est*, HORAT. I. Sat. III. v. 98. v. CICER. Off. III. §. 5. sqq. Hisce adsentiti sunt HOBESII I. 7. & 10. II. 2. SCHAROCKIUS de Off. C. I. §. 3. PROELEUS in notis Germanicis ad Puf. L. I. c. 3. §. 9. RECHENBERGERUS Diff. de prin. cogn. Lips. 1746. Enim vero falsum prorsus est principium ab utilitate petitum, si hanc definias, quod sit, *Appetitus præstandi nobis aliquem usum in genere, seu, dependentiam actualitatis rei ejusdem alterius ab ipsa*. Tunc enim facultas physica perperam contunderetur cum morali (§. 83.) V. WOLFF. Ph. Pr. I. §. 262. & 265. Ast si usum dicas dependentiam actualitatis rei cujusdam alterius, quæ mala non est, ab eadem WOLFF. Th. N. I. §. 646. tunc principium verum quidem erit sed inadæquatum. Tertiam multi jam e veteribus statue-

statuerunt. CICER. *I Off.* 16. quos secuti sunt PUTENDORFIUS *J. N. & G. II. III. §. 10. sq. §. 15. §. 19* NIC. HERTIUS *diff. de Social. pr. §. N. pr.* SIERANDUS *de Pr. §. N.* aliique, Imo H. GROTIUS ipse; *§. B. & P. prol §. 8.* qui tamen non docuit socialitatem esse omnium officiorum caput, sed eorum tantum, quæ aliis debentur. (§. 117. n. VII.) Quarta est CUMBERLANDI *I. 4.* Quinta STRUEII in libro, cui titulus; *Recherche nouvelle de l'origine du droit de la nature.* Tandem sextam propugnarunt EPH. GERHARDUS *de §. N. L. I. c. 9. §. 19.* GUNDLINGIUS *§. N. ac G. c. II. §. 18.* & GEORG. BEYER, *del. Jur. divi c. 9. §. 22.*

§. CXIX. Jam vero præcipuæ patent causæ Quæ aliæ tot dissensionum, quæ de primo Legum naturalium fonte inter plerosque Doctores sunt ex-
 ortæ. Ideo enim alii I. in DEI essentia ac proprietatibus, alii II. in ejusdem voluntate naturaliter obligatoria, alii III. in recta ratione tale principium invenisse sibi visi sunt, quod illi principium possibilitatis, (§. 99.) isti principium existentiae, (§. 100.) hi principium cognitionis subjective acceptum (§. 102.) animo cogitarunt. Ex ceteris autem, quibus de principio cognoscendi objective sumpto, seu de propositione fundamentali, fuit sermo, quidam IV. integrum disciplinæ nostræ ambitum, quidam V. unum solummodo vel alterum illius caput (§. 118.) pertractant. Re igitur ipsa sibi haud obloquuntur.

In primam sententiam non pauci iverunt Scholastici, quos nominat THOMASIUS in *Jurisp. Div. c. IV. §. 20. sqq* qui tamen magnopere in eo fallitur, quod putat: hancce conformitatem cum essentia divina originem debere philosophiæ gentili; illam enim tam recta ratione (§. 99.) quam Evangelio fulciri, ex loco *Matthæi V. 48.* supra dilucide ostensum est. (§. 115. Sch.)

Pro altera sententia pugnarunt olim COCCEN Pater & filius in *Disquis. & Tractat. de Pr. J. N.* Tertia AZORIUM *Inst. Mor. T. I. L. VI. C. I.* habuit advocatum; qui vero ad IV. & V. classem spectent, id paullo ante (§. 117. §q.) vidimus.

Quæ prin-
cipia pla-
ne non
sint ido-
nea.

§. CXX. Verum a disciplinæ nostræ via plane aberrant, qui fundamentalium legum loco sequentes propositiones suggerunt. I. Fac id quod natura omnia animalia docuit; II. studeas generationi; III. nosce te ipsum; quippe quæ recensitis supra idonei principii characteribus haud sunt iusignes. Nec magis ad huncce accedunt scopum, qui naturæ leges vel IV. statui integritatis & reliquiis imaginis divinæ, vel V. septem præceptis, quæ Noacho data esse putant Ebraei, vel VI. decalogi tabulis vel VII. Doctrinæ evangelicæ vel VIII. communi morationum gentium consensui tanquam unico fundamento superstruere conantur. Quemadmodum enim singula hæc præcipia non ab humana ratione, sed a revelatione, & auctoritate proficiscuntur; ita nec Noachi præcepta a falsitatis suspicione adhuc liberari potuerunt, nec consensus gentium sufficiente evidentia ac veritate se commendat. (§. 90.) Pestilens vero & absurda est ea opinio, quæ IX. determinat *Jus naturæ cujuscunque hominis ex sola ejusdem cupiditate atque potentia.* (§. 83.)

Primum fundamentum defendisse visi sunt ARISTOTELES *de Art. Rh. I. c. 13. §. 13* & ULPIANUS *L. I. §. 3. D. de J. & J.* quod dein nostra ætate magis elaborarunt CAR. FERD. HOMMELIUS in *Propos. de novo Syst. J. N. & G. Lips. 1747.* Et ex illo JOH. JAC. SCHMAUSIUS in *Novo Syst. J. N. Gotting. 1754.* Sed illud supra satis refutavimus; quia Non inest in primis naturæ conciliationibus honesta actio, consequens enim est, & post oritur. CICERO, *Fin. III. 6.* Secundum est

est HAUSCHILDI in *Nova basi* J. N. *Dresdæ* 1735. Tertium JOH. GOTT. ROSÆ in *diff. de cognitione sui* J. N. *prin. Jenæ* 1718. Quartum VAL. ALBERTI. in *Comp. J. N. Lips.* 1676. Quintum SELDENI in J. N. & G. *juxta discip. Ebræor. L. I. C. 10.* Sextum HEMMINGII in *Apodict. Meth. J. N. & JO. OLDENDORPII in Isagog. J. N.* Septimum GRATIANI in *distinct. I. pr. & PRASCHII in Design. J. N. ex discip. Christ.* quod tamen si admiseris, aut duo priora, sequetur, Adamum multosque ejus posteros principio cognoscendi caruisse. Octavum legitur apud CICERONEM: *Omnia autem in re, inquit, consensus omnium gentium lex naturæ putanda est. Tusc. I. 13.* atque hæc probandi ratio etiam Grotio *prol. §. 40. & I. I. §. 12. I.* reliquis popularior est visa, ut ab eo quod posterius est, quid Jure Nat. obtineat, colligatur. Nono adhæsit SPINOSA in *Trac. polit. c. XVI.* docens J. N. *nihil nisi quod nemo cupit, & nemo potest, prohibere.* Sed dum hoc modo potentiam physicam cum morali commiscuit, secundum omnino negavit.

§. CXXI. Ex datis antea principiis, ducuntur Legum naturalium proprietates. Ita quoniam earum indicia existunt in natura rerum (§. 113.) atque innatis cuique stimulis (§. 102.) plenissima autem cognitio adhibita attentione & intelligentia a nobismet ipsis comparari potest; (§. 103.) nemo iverit inficias, plana esse, liquida, & sufficienter promulgata naturalia morum præcepta, (§. 73.) superabili porro ignorantia illos omnes laborare, in quorum potestate positum sit, ut ratione utantur, (§. 71. Sch.) Neque artificiosa ad id requiritur argumentorum concatenatio, siquidem generalibus legum capitibus etiam abjectioris, ingenii homines assentiuntur statim; (§. 116.) quæ vero inde fluunt, remotiores,

Ad legum naturalium proprietates pertinet I. earum perspicuitas.

res conclusiones tunc faltem illis innotescunt, si agere parati ad res circumstantes animum advertere, has cum aliis similibus sive præteritis sive futuris conferre, atque ad nota jam principia reducere volunt. Sæpe tamen *Facti*, hoc est, rerum singularium, quæ sub genere lege determinato comprehensæ sunt, inscitita hujusmodi est; ut neque ab acutioribus depelli queat ob involuntarium experientiæ defectum. (§. 105.)

Nunc intelligimus illorum sententias, qui Leges naturæ sine auctoritate dici posse negant, nec tamen invincibilem admittunt illarum ignorantiam habito usu rationis, esse hujusmodi, ut una ab altera necessario destruat. cf. DESING. *Jus N. C. III. Th. 21. & Th. 24. n. 2. juncto C. VII. Th. 2.* Sed ais: medicinæ & matheſeos regulas sola quidem ratione reperiri, nec tamen dici natura notas; igitur & morum præcepta eo tantum sensu patere, quo, ut loquitur HOBBSIUS *de Civ. C. XIV. §. 19. Archimedes invenit ratione naturali, quam proportionem habeat sphaera ad Cylindrum. Quid enim secus oporteret dare operam discendis rebus aliunde manifestis? Enim vero curam morborum & quantitatis dimensiones tota vita prætermittere homo sanus sui que compos potest, ab omni actione morali abstinere non potest; hæ igitur regulæ semper necessariae sunt, non illæ, ad quas porro neque inclinationibus congenitis ita stimulamur.* Consentiant PSALMISTA: *Præceptum ait, Domini lucidum illuminans oculos. Ps. XVIII. v. 19. & SENECA: Naturæ inquit, quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit; de Benef. VII. c. 1. cf. Sapient. cap. VI. v. 13* Ideo autem discimus has leges, quia, *Ars tamen dux certior quam natura, CICER. Fin. IV. 4. & quia Quæ bona sunt fieri meliora possunt doctrina, idem Orat. I 25. præcipue vero, ut, quod alias in infinita dispescitur, in una cognitione positum sit,*

§. CXXII. Utrum vero legum naturalium, Certitudo
mathema-
tica.
maxime earum, quæ operosiore ratiocinio nituntur, tanta certitudo sit, quanta propositiones mathematicas commendat, id nonnulli in disceptationem vocarunt. Sed quum de propositionibus mathematicis certa & necessaria veritas ideo enuncietur, quod a principiis evidentibus apta concludendi ratione derivantur; hæc ipsa autem principiorum necessitas & evidentia neque in nostra desit disciplina; (§. 116.) satis liquet, in moralibus non minus quam in mathematicis veritatibus absolutam perfectamque certitudinem inveniri posse, dummodo nihil sumtum sit, quod nostrum non rapiat assensum, nihilque in argumentandi modo a legitimis demonstrationum regulis discedatur. Quare, quæ objici solent ambiguitates, illæ non a legis incerto, sed vel a non usu intellectus, vel a facti quæstione (§. 121.) nascuntur.

Parem esse in doctrina morali, ac in mathematicis disciplinis certitudinem negavit ARISTOTELES *Eth. ad Nic. I. c. I.* eumque secutus est H. GROTIUS triplicem ob causam. I. Quia mathesis a materia omni formas separat, & II. quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii; III. quia in moralibus circumstantiæ etiam minime variant materiam. de *J. B. & P. II. c. XXIII.* §. 1. Sed nulla in his apparet differentiæ ratio. Primo enim profitetur ipse GROTIUS, Sicut mathematici figuras a corporibus semotas considerant, ita se in Jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum; Prol. §. 58. Deinde actiones liberas singulares, quæ mediæ sint inter bonas & malas, jam supra explosimus; (§. 64.) postremo nihil attinet, legum materiam a minimis circumstantiis variari; siquidem minima accessio vel decessio quantitatem quoque mutat, at nihilomi-

nus firmæ manent matheseos regulæ, illisque quævis species applicantur. Neque enim certitudo a qualitate objecti sed ab evidentia principiorum & legitima concludendi methodo pendet; quæ duo adjumenta habet & morum disciplina; ut non magis certum sit totum majus esse sua parte, quam creaturam creatori obsequi debere. Illud tamen præclare admonitum est a LOKIO, Mathesin in eo præstare visam esse morali doctrinæ, quod illa ideas quantitatis constantibus signis veluti numeris, figurisque adjuvaret, hæc autem vocibus tantum uteretur ambiguis, quæque nunc ideam simplicem nunc compositam, nunc a priore plane diversam enuntiarent; dandam itaque operam ut, definita semel vocabuli potestate, hoc ad alias notiones significandas numquam trahatur. *de Intell. Hum. IV. c. II. §. 9. sq. & c. III. §. 18. sqq.* Sed nec veritates mathematicæ affectibus, & sensuum illecebris obscurantur, sicut veritates morales.

Immuta-
bilitas.

§. CXXIII. In eo autem naturæ leges a reliquis omnibus maxime discernuntur, quod sint immutabiles. Hæ enim solæ in ipsa hominis rerumque essentia vel absolute, vel cum certis adjunctis considerata rationem habent, (§. 89. §. 99.) & simul actionum convenientiam, vel disconvenientiam exprimunt cum perfectissima DEI essentia atque natura. (§. 117.) Quum igitur divini numinis attributa rerumve ab eo conditarum essentias alicui mutationi subicere, (§. 99. Sch.) aut ab actionis notione vel simplici, vel hypothetica effectus, ob quos bona dicitur vel mala, separare, involvat repugnantiam; (§. 61.) consequens est, ut etiam naturalia Jura eadem semper manere debeant atque immutabilia, nec juberi aut permitti unquam possit, quod illis est prohibitum, nec quod iisdem præceptum est, vetari.

Fin.

Fingas possibilem esse naturalium legum mutationem, tunc DEUM negare, licitum, ejusdem vero gloriam illustrare, illicitum fieri posset; quod non minus absurdum est, quam si a triangulo tres lineas auferri posse putes. Sicut autem DEI attributa non ex ipsius voluntate sed ex essentia concipimus, ita ex hac, & non ex voluntate Juris naturalis immutabilitas est eruenda. Dantur enim leges, quas DEUS non voluit nisi pro tempore, & quæ porro sine mutatione divinæ voluntatis cessant; cujus rei exemplo sunt leges Ebræorum ceremoniales & forenses. Quare nihil evincit COCCEJUS *ad Grot. diff. I. sqq.* quum negata interna actionem moralitate, inde tamen naturæ leges immutabiles esse contendit, *quia DEUS illas semel voluit.* Quandoquidem illa vera est atque unica ratio, quia in ipsa rerum hominisque natura innituntur. Adposite CICERO: “Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus, apud Lactant. Inst. Div. VI. c. 8.”

§. CXXIV. Illud equidem negari nequit, Quam quidam impugnant, sine causa. sæpe imaginem quamdam mutationis fallere minus attentos posse, quum nimirum leges, quæ non nisi pro certis circumstantiis latæ sunt, cessante eo rerum statu amplius non apparent. Re vera tamen nulla fit ipsarum legum mutatio, quippe quæ posita nova hacce peristasi nunquam antea exstiterunt (§. 87.) & quæ e contrario, priore specie iterum obveniente, idem semper servant robur. Nec propterea quidquam negatur de DEI omnipotentia; hæc enim vis est omnia agendi possible, seu quæ salvis divinis perfectionibus intelligi possunt; ob id ipsum igitur quod DEUS sit omnipotens, nihil de eo enuntian- dum est, quod infinitæ illius essentiæ repug-

naret. (§. 121.) At inquis : homines sæpe Juri sibi competenti renuntiare? Utique renuntiant, non tamen Juri stricte tali, quod a determinata lege pendet, sed Juri tantum permissivo. Denique nec in statu collisionis alterutra mutatur lex, verum casu atque eventu impossibilis fit utriusque custodia. (§. 88.)

Decalogi Præcepta per DEI omnipotentiam esse mutabilia opinatus est OCKAMUS apud Suarezium de L. L. II. p. 15. n. 3. Perperam : siquidem in ente infinito non ea vis concipitur, qua aliquid simul sit, & non sit, nec porro, qua id quod essentialiter a perfectissima recedit natura, ut ad eandem etiam accedat, obtineatur. Verum juvabit hæc exemplis magis illustrare. Lex est naturalis, ægrotis opem ferre; quod si omnes bona utantur valetudine, ideo nulla fit legis mutatio, sed definunt solum materia & circumstantiæ, quibus lex est circumscripta. Proin lex, non occides, variationem excludit, quamvis in statu collisionis ad propriam vitam defendendam fiat exceptio ab una lege, ut conservetur altera (§. 88. Sch.) Qua in re non de voce tantum disputamus, an scilicet talis actio homicidium sit dicenda, ut facit THOMASIVS J. D. L. I. c. 2. sqq. nec enim tot habemus vocabula, quot sunt adjuncta, quæ ipsam actionis essentiam efficiunt diversam; sed id unice quarimus, an tunc vitam alicui adimere lege naturali vetitum fuerit, & hoc infra negabimus. Denique, quod ait ULPIANUS, jus positivum neque in totum a naturali recedere nec per omnia ei servire; sed nunc addere aliquid, nunc detrabere L. 6. D. de J. & J. illud ad Jus naturale permissivum pertinet, seu libertatem moralem.

Necessitas.

§. CXXV. Quidquid immutabile est, idem & necessarium esse oportet, si quidem, quod ei oppositum est repugnat (§. 37.) Itaque ex naturalium legum immutabilitate illarum quoque

que necessitas concluditur. Quamquam enim existere vel non existere fortuitum erat rebus creatis omnibus, (§. 5.) hominis tamen rerumque essentia, qua veluti fundamento nituntur naturæ leges (§. 99.) fortuita non est, sed necessaria; ceteroquin, idem esse & non esse, foret statuendum. Neque hisce obstat, obligationis naturalis vim non modo ex simplici actionis notione, sed ab externis simul fortuitisque adjunctis sæpe proficisci. (§. 60.) Inde enim tantum consequitur, ut legis necessitas, alia absoluta sit & simplex, alia tantum hypothetica; scilicet quoties eadem adfunt adjunctiones, necesse est, illis easdem quoque leges indissolubili nexu coherere.

Figuram triangulam tria habere latera absolute necessarium est, quia illa abesse omnino repugnat. Latera vero omnia trianguli esse æqualia necesse est tantum sub conditione si fuerit æquilaterum; nam salva manet trianguli essentia et si æquicrurum sit, vel scalenum. Pari ratione lex, *gloriam DEI non obscures*, absolute necessaria est, quia a nulla penitus conditione pendet; lex vero, *educa prolem*, necessaria est hypothetice, si prolem susceperis. Unde fit, ut conditionis quidem existentia sit fortuita, non autem legis. Contra, quoniam ex natura ultimæ voluntatis, utrum coram quinque, sex aut septem testibus ea declaranda sit, nec absolute nec conditionate erui potest; lex quæ jubet septem testes adhiberi, arbitraria est, atque contingens. Legum naturalium necessitatem optime perspexit CICERO: “Quod si tanta, inquit, potestas
 „ est stultorum sententiis, atque Jussis, ut eorum
 „ suffragiis natura vertatur, cur non sanciant, ut,
 „ quæ mala perniciosaque sunt, habeantur pro bonis,
 „ & salutaribus?” de L. L. I. 16.

Aeterni-
tas.

§. CXXVI. Mirari jam non licet, naturæ præscriptiones a fanioribus philosophis *æternas* etiam nominari; quod qui faciunt, non id quidem sibi propositum habent, ut doceant earum promulgationem divino numini esse coævam; quis enim nescit, hanc primum cum humano genere proditam fuisse? sed ostendere volunt naturales leges ad DEI essentiam expressas esse atque naturam, easque ad æternæ & immutabilis veritatis enuntiata pertinere. Fuit fane in mente DEI ab omni æternitate boni malique distinctio, neque is veritates morales, ex propria & hominum essentia fluentes, alio sibi repræsentare poterat modo, quam quo nunc sunt, quum e contrario, quin diversa existere possit legum positivarum repræsentatio, nulla adpareat repugnantia.

Etiam si quadratum existat in tempore, tamen veritas illa mathematica: *Angulos quadrati omnes esse rectos*, quia necessaria est, atque immutabilis, æterna etiam dicitur; quid ergo vetat veritati morali, cui par competit necessitas & immutabilitas, æternitatem quoque tribuere, licet temporaria in nobis sit ejusdem cognitio? Sane Providentiam, quæ cura est DEI pro creaturis, nemo negaverit esse æternam, quamvis actualis mundi gubernatio cœperit in tempore. Neque dicas cum BURLAMAQUIO II. V. §. II. etiam leges positivas DEO fuisse ab æterno notas; nam, quum necessariae hæ non sint, sed fortuitæ, atque a liberrimo DEI decreto pendeant, haud opus est, eas concipere ut principio carentes ac fine. “Hunc, inquit CICERO,
„ video fuisse sapientissimorum sententiam, legem ne-
„ que hominum ingenio excogitatam, nec scitum ali-
„ quod esse populorum, sed æternum quiddam, quod
„ universum mundum regeret - - - cujus vis non
„ modo senior est quam ætas populorum, & civita-
„ tum sed æqualis illius cœlum atque terram tuentis
„ &

„ & regentis DEI . . . Quæ non tum denique inci-
 „ pit lex esse cum scripta est, sed tum cum orta est.
 „ Orta autem simul est cum mente divina. „ de L. L.
 II. 4. Consentiant sacrae litteræ: *In æternum omnia*
Judicia Justitiæ tuæ. Psalm. 118. v. 160.

§. CXXVII. Ut bonitas vel malitia ac- Materia,
 tionum generatim in æternam vel externam quam tra-
 abit (§. 61.) ita moralitas, quæ bonitatem ctat, in-
 vel malitiam speciatim moralem designat (§. trinseca
 62.) siquidem in ipsa actionis liberæ essentia moralitas.
 rationem sufficientem habet, *interna*, si vero
 ab arbitrio entis alicujus intelligentis proficif-
 citur, *externa* nominatur. Itaque quatenus
 hominis atque actionum humanarum existen-
 tia a liberrima DEI voluntate pendeat (§. 100.)
 ea etiam ex parte illarum moralitas externa
 est sive subjectiva; quia vero DEUS nec id,
 quod infinitæ suæ essentiæ necessario erat con-
 veniens, prohibere, nec, quod eidem repug-
 nabat, præcipere poterat, (§. 123.) & ob hanc
 ipsam causam notas ac mutationes essentielles,
 propter quas omnes actiones nostræ liberæ bo-
 næ dicuntur vel malæ, ab iis sejungere, non
 magis subjectum erat libero DEI arbitrio &
 omnipotentia, quam rerum evertere proprie-
 tates atque essentias, (§. cit.) eatenus istis ac-
 tionibus intrinsecam seu objectivam moralita-
 tem denegare foret perabsurdum. Ex his vero
 palam fit, objectum proprium, in quo leges
 naturales versantur, in interna moralitate re-
 periri.

Si quis ab altero rationem postulet, cur v. c.
 vetita sit hypocrisis, & ferat responsum, quia DEUS
 eam non vult, nondum acquiescet, sed scire adhuc
 cupiet hujus ipsius voluntatis causam, & tunc demum
 interrogare desinet, ubi intellexerit; fictam pietatem
 divini numinis essentiæ repugnare; Liceat igitur ad
 men-

mentis nostræ exilitatem verba accommodare. Actionum bonitas vel malitia radicalis, fundamentalis seu inchoata adest in signo antecedente omnem legem; quamvis illæ, plenam, formalem, seu consummatam moralitatem in signo præceptum, vel vetitum consequente accipiant. Quare actiones nostræ liberæ non ideo tantum bonæ sunt quia præceptæ, malæ quia prohibitæ, sed illas DEUS quia bonas præcipere, & quia malas prohibere voluit. *Neque enim, ait CICERO: esse mens divina sine ratione potest, neque ratio divina non hanc vim in rectis pravisque sanciendo habere.* de L. I. II. 4. Igitur qui in ipsa materia, quam lex tractat, rationem esse negant, sed totam repetunt a legislatoris voluntate, ii affirmant pugnantia; cunctas scilicet leges esse positivæ, (§. 89.) nullam naturalem, (§. 93.) & quia quod actioni est extrinsecum, id etiam contingens est & mutationi obnoxium, nullam immutabilem, (§. 123.) atque adeo arbitrarias esse rerum omnium essentias (§. 99.) Longe aliter idem CICERO: *Quod laudabile bonum est, In se habent, quod laudetur necesse est; ipsum enim bonum non est opinionibus, sed natura.* de L. L. 17. Atque id aperte a Psalmista confirmatur, *Judicia, inquit, domini vera justificata IN SEMET ipsis.* Ps. LVIII. 10.

Cui adversariorum argumenta nullo modo refragantur.

§. CXXVIII. Nec est quod objiciant adversarii, peccare hominem varios actus exercentem, qui sine ullo malo a brutis patrantur, nullam porro in ipsa actione turpitudinem inesse ante legem positam, & ideo in orbem vitiosum circumagere scholasticos, quod nunc actionem bonam, quæ legi congruat, malam, quæ legi refragetur; nunc vero lege præceptam, quæ bona, prohibitam, quæ mala sit, definiant: imo admissa posteriore hac explicatione statui ab iis principium extrinsecum DEO prius aut coæternum, quod ipse

ipse in assignandis rerum formis sequi necesse habuerit. Primo enim dispar admodum est hominum, & brutorum natura: fiunt quidem in his motus phyfici & animales, liberi autem non fiunt, de quorum tamen proprietate modo unice quærimus; dein cum bona dicitur actio, quæ legi consentanea est, mala, quæ a lege recedit, id non illum sensum habet, quasi actionum humanarum essentia a libera, & temporaria naturalis legis manifestatione omnem suam bonitatem vel malitiam hauserint; sed quod lex naturæ præcipiens non aliud, quam quod in se bonum, prohibitoria nihil, nisi quod in se malum est, enuntiet, (§. 82. *Sch.* §. 127. *Sch.*) ultima autem boni hujus vel mali ratio a consensione ducitur, vel dissensione actionis cum divina essentia atque natura (§. 99. §. 125. *Sch.*) quam libertati & voluntati præire animo concipimus. Falsum igitur est humanas actiones non subjici DEO, sed alteri externæ causæ.

Hæc præcipua sunt fundamenta, quibus usi sunt Pufendorfius, Coccejus & eorum affectæ, ut doctrinam Grotii & Scholasticorum, veluti monstruosam convellerent, sed irritò, uti patet, conatu. Quis enim ignorat, aliam esse actionis physicæ, aliam liberæ essentiam, & hinc diversis quoque earum mutationes, siue consectaria esse debere. Nonne actionem bonam, quatenus a libertate proficiscitur, spes, voluptas, animi quies, malam veto metus, pœnitentia, tædium mentisque perturbatio comitantur? (§. 94.) quæ consectaria, quoniam a solo motu physico fluere nequeunt, ad bonitatem vel malitiam moralem tantum pertinent. Nec quod secundo loco objectum est de lege bonum efficiente vel malum, majoris est ponderis; est enim lex naturalis homini, quod naviganti pixis nautica, ambæ viam rectam ostendunt.

dunt quidem, non autem faciunt. Accedit eo, quod
 uamvis regula instrumentum sit ad lineas rectas fa-
 scribendas comparatum; inde tamen non sequatur,
 nulla ante fuerit linea recta, quam aliquod euthy-
 grammum existeret. Denique, qui bonum vel ma-
 lum cogitat ante omnem legem, tam parum DEO prin-
 cipium statuit coæternum, quam qui duo & tria do-
 cet esse æqualia quinque, ante liberum DEI decretum;
 una enim veritas æque necessaria est ac altera. Cæ-
 terum putat CAR. GOTT. MULLERUS *Ph. Pr. Un.* §. 27.
 a Pufendorfio non negari intrinsecam moralitatem,
 sed extrinsecam tantum demonstrari. Quod sane fo-
 ret verisimilius, nisi *falsam & ineptam* vocasset Grotii
 sententiam *Er. Scand. V. 7.* & hoc nomine tam acrem
 atque acerbam dicam scripsisset in Scholasticos Doc-
 tores.

Conceptus
 pro parte
 possibilis
 abstrahen-
 do a prima
 rerum
 causa.

§. CXXIX. Quamquam omnium possibi-
 lium fons atque origo a DEO repeti debet, ut
 nec rerum essentia & naturæ; nec quæ de iis
 traduntur disciplinæ, possibiles essent, nisi
 idem existeret, (§. 99.) tamen nulla dubitatio
 est, quin cœlum, terram, semetipsos, alias-
 que creaturas intueri, ac, quibus hæc omnia
 utantur mechanicis regulis, investigare ac
 concipere queant homines, etsi non cogitent
 de suprema quadam causa. (§. cit. & §. 28.)
 Eadem igitur ratione, ii, qui in ignorantia
 vel errore versantur summi numinis, aut ab
 illo abstrahunt, nihilominus obligationem ali-
 quam & legem moralem tam erga se ipsos,
 quam erga alios intelligere apti sunt, si modo
 in proprias facultates, nec non in actionum
 liberarum naturam inquirere, tum quænam
 eum durabili voluptate, animi acumine &
 oblectatione, sanitate, spe, benevolentia alio-
 rum, quænam contra cum tædio, ægritudine,
 im-

imbecillitate, tristi recordatione, metu egestate, morbis mutisque odiis necessario connexæ sint, perspicere atque experiri velint. Unde fit, ut firma semper adsint & perpetua quædam vincula, quibus insipientes, licet frenum mordeant, etiam in mortali hac vita compescantur.

Id est, quod etiam contendit HUGO GROTIUS de J. B. & P. in prol. §. XI. cum ait: *Et hæc quidem, quæ jam diximus (de socialitatis custodia) locum aliquem haberent, etiam si daremus quod sine summo scelere dari nequit, non esse DEUM, aut non curari ab eo negotia humana.* Quæ verba coccejus ad hunc locum, alii que commentatores inepte cavillantur, & parum acute. Non enim Grotius DEI essentiam, aut voluntatem a legibus naturæ excludit; (§. 100. Sch.) sed fingere aliquid voluit docendi causa; ut si quis daret, hoc est, diceret, non esse DEUM, aut nullam curam habere pro creaturis, propterea non putaret, se omnes morum regulas pedibus impune conculcare posse. Quia sicut in mathesi, physica, medicina leges mechanicæ noscuntur ex contemplatione naturæ, ita ex eodem fonte leges quasdam morales haurire licet, quemadmodum id Sinensium atque Spinozæ exemplo confirmari solet. *Urgent rustice sane, ut verba CICERONIS mea faciam; Negant enim posse (concipi naturales leges sine naturæ auctore) & in eo perstant. Hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quærimus si possint (se subtrahere DEO) quid facturi sint? Non quærimus possintne, (se subtrahere) sed tanquam tormenta quædam adhibemus, ut si responderint se impunitate proposita facturos, quod expediat, facinorosos se esse fateantur. Si negent, omnia turpia PER SEIPSA fugienda esse concedant. Off. III. 9.*

§. CXXX. Occurramus modo eorum argumentis, qui averfa cogitatione a DEO, nullum
K lum Quidquid alii obloquantur.

lum prorsus obligationi naturali locum fore putant. Abesse enim ajunt, qui urgeat legis custodiam, & non obediētes cogat. Hinc morum præcepta consilia potius esse quam leges, quæ nullæ sint sanctionis defectu; denique omnes actiones nostras tunc a sola determinari utilitate, cui tamen quilibet facile renuntiare possit. Sed jam alibi vidimus, etiam ab externis DEI & hominum legibus abesse coactionem physicam, (§. 99. Sch.) bona autem ipsa vel mala cum actionibus nostris necessario copulata (§. 125.) agendi vel non agendi necessitatem moralem imponere & legem, (§. 71. Sch.) a consilio plane diversam. (§. 75. Sch.) Nec minus ostensum est a nobis, obligationem nullo modo cum vera utilitate pugnare, (§. 118. Sch.) quicumque enim huic renuntiat, aut præmii jacturam patitur aut pœnæ sensum nequit effugere. Qui vero naturales hasce consecutiones præmiorum vel pœnarum numero eximunt; næ illi verborum quærunt non rerum discrimina, & humanæ sanctionis idea conturbati in vocum controversiam delabuntur.

Primum naturalis legis fundamentum in agnitione summi numinis positum esse, nemo magis inculcavit quam LEIBNITIUS in *Ep. Cens. ad Puf.* §. VI. at ipse fatetur tamen: *Dari aliquem infimum Juris naturæ gradum, qui etiam apud atheum valere possit. l. c.* Quocirca probe observatum est a SENECA: *Malitiam ipsam maximam partem veneni sui bibere: Ep. 81. Contra magnum præmium esse felicitis animi immotam tranquillitatem. de Ira. II. C. 13.* Idem suggerunt plura sacri codicis loca: quando nos docent: *Legum custodiam Longitudinem dierum, & annos vitæ, & pacem apponere. Prov. III. 1.* Qui vero sibi invidet nihil esse illi nequius, & hanc redditionem esse malitiæ illius *Eccl. XIV. 6.* Quemadmodum igitur pœna gladii in homicida statu.

statuta vera pœna est, quia legis contemptorem morte destruit immatura; ita etiam illa mors erit vera pœna, quæ luxum consequitur, aut intemperantiam, aut iram aut alios vehementiores affectus. Semper enim, ut ait CICERO, *illum ulciscuntur mores sui*, ad *Attic. IX. Ep. 12.* Dices fortasse: placere agenti has consecutiones, & porro pœnas non esse! quid enim si tædio vitæ quis delinquat, ut occidatur? quid si eo venerit dementiæ, ut damnatione se delectari effusiat? Malum tanquam motivum vel in hac vel in futura vita cum actione libera conjunctum, etsi quis sibi ut bonum repræsentat, non minus erit pœna, quam circulus est rotundus, licet alicui stulto quadratus videatur.

§. CXXXI. Ast illi quoque immane quantum falluntur, qui in hisce actionum consecutionibus integram quærunt naturalium legum sanctionem remota consideratione vitæ futuræ. Nec enim interna præmia vel pœnæ omnem probitatis aut malitiæ gradum adæquant. Immo non ita raro officii sui memores ferrea premit vitæ fors, iis vero secunda obveniunt, qui nullum habent cum ratione commercium, (§. 94.) ac proin a divinis perfectionibus alienum esset, obedientes cum refractariis confundere & cunctos pari modo dimetiri. (§. cit.) Ex quo intelligitur, deficientem in hac vita bene vel male factorum compensationem nos post mortem præstolari oportere. Id ipsum arguet simplex & individua mentis natura, & ad novas semper acquirendas perfectiones capacitas, quæ dotes frustra a DEO nobis essent tributæ, si animus a corpore separatus funditus interiret. Certe tunc manca admodum forent divinæ voluntatis præcepta, nullumque tam magnum excogitari officium posset, cui

Plena tamen earum sanctionio non habetur sine vita futura.

durationem propriæ existentiae quisquam tene-
retur postferre.

Pugnat secum ipso Pufendorfius, cum legem naturæ concipi posse negat sine deo, qui sua providentia omnia moderetur & aliquid boni vel mali in nos velit, & possit conferre, *Off. H. & C. Lib. I. c. IV. §. 4.* & finem tamen nostræ disciplinæ ambitu hujus vitæ circumscribit. *Præfat. §. VI.* Quæ enim tunc speranda præmia, vel quæ metuendæ forent pænæ? Certe externa fortuitaque commoda aut calamitates generatim huc reduci nequeunt, siquidem malis bene, & bonis male esse sapius experimur. Ita prospere omnia successerunt Sullæ, qui patriam fere evertit, & innumeros concives suos crudelissime trucidavit. Quocirca Pufendorfius merito notavit LEIBNITIUS *Ep. Cens. ad Puf. §. 6.* ostendens, futuræ vitæ curam cum providentia divina esse inseparabiliter connexam, quam qui omittit, scientiam pulcherrima sui parte multet & non pauca hujus quoque vitæ officia tol-
lat; *Demto inquit CICERO, augurio futurorum, quis tam amens esset qui semper in laboribus & periculis viveret I. Tusc. 15.* Nec satis est, ut putat BARBEYRACIUS *ad Puf. l. c.* ad dei voluntatem provocare; quin potius omnes obligationis naturalis incidit nervos, qui necessitatem moralem fingit ea agendi, quæ nos destru-
ant sine alia majoris boni futuri retributione (*§. 21. Sch. 4. §. 71.*) atque hoc sensu scripsit APOSTOLUS: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabi-
liores sumus omnibus hominibus I. Corinth. XV. 19.* Inde fit, ut connato quisque agatur sensu, & desiderio al-
terius vitæ (*§. 19. Sch.*) & ut communis insit genti-
bus persuasio animam cum corpore non deleri. Cu-
jus persuasionis quum summa sit necessitas, ne homi-
nes ab officio tam facile removeantur; quidnam co-
gitari posset deo injuriosius, quam eum ad fines suæ
volun-

voluntatis assequendos illusionem indigere? Sed rei huic toti revelatio plenam affudit lucem. *Math. X. 28. & XXII. 31.* Quapropter imperfectum adornant legis naturalis systema, qui vel solam naturam considerant sine DEO (§. 7. & §. 129.) aut qui ad solum DEUM se referunt arbitrium prætermissa natura. (§. 129.)

§. CXXXII. Illud porro naturæ legibus præter ceteras præcipuum est, ut pateant Universalitas. quam latissime. Nam quum eadem ab humana essentia atque natura vel simpliciter, vel cum certis quibusdam circumstantiis considerata, suam proxime trahant originem, (§. 100.) sequitur, ut omnes homines rationis participes legibus iis simpliciter subjecti sint, quæ absolute necessariae sunt; quarum vero necessitas tantum hypothetica est, omnes homines, qui in eadem conditione ac statu versantur. (§. 60. §. 125.) Sed & ad quasvis actiones nostras liberas pertinent leges naturales, si quidem nulla excogitari hujusmodi actio potest sine aliqua intrinseca bonitate vel malitia morali, in qua etiam naturalia vincula & normæ suum habent fundamentum. (§. 93.) Quæ igitur, neglectis animi motibus, de actionibus tantum externis instituitur tractatio, illa omnes disciplinæ nostræ partes complexu suo haud continet.

Hinc est, quod leges naturales dicuntur *Uniformes, adæquatæ, & tam subjective, quam objective universales*; “Jus commune hominum L. 6. pr. de J. „ & I. Jus & fas gentium L. 9. eod. Nec enim, ut ait „ CICERO erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, „ alia posthac, sed omnes gentes & omni tempore „ una lex, & sempiterna, & immutabilis continebit,, apud Lactant. *Inst. Div. VIII. c. 6.* Leges humanæ ita scribi non possunt, ut omnes casus comprehen-

dant, sed de eo feruntur quod plerumque sit. L. 7. *sqq. de L. L.* Ast lex naturalis ad quasvis etiam rarissimas species pertinet; nam “nulla vitæ pars, neque
 „ publicis, neque privatis neque forensibus, neque
 „ domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque
 „ que si cum altero contrahas, carere officio potest.”
 CICER. *Offic. I. 2.* Quare si ars nostra in toto suo ambitu tradi velit, *Compositum Jus, fasque animi sanctique recessus.* *Pers. sat. II. v. 73.* ab ea nequeunt separari. v. L. 1. §. 1. *D. de J. & J.*

Sanctitas
 atque Facilitas.

§. CXXXIII. *Sanctum* id dicitur, quod a violatione modo quodam præstantiore defensum, atque munitum est; *facile* autem, cujus efficiendi quum fortia sint momenta & causæ, ab eo tamen nullis tam gravibus impedimentis revocamur; jam vero una ex parte leges naturales adeo pœnis sunt munitæ, ut quoniam hæ nullo tempore, nulloque loco a quopiam evitari possunt, inobedientes in statum veri tædii (§. 81. *Sch. n. 5. & §. 25.*) sive in infelicitatem incidere oporteat; altera autem ex parte, sensus internus, rationis lumen totaque nostra ac rerum natura nos perpetuo invitant ad earum cultum, quem qui adhibent, statum gaudii durabilis, sive illam, quæ hic esse potest, felicitatem attingunt. (§. 80. *Sch. §. 25.*) Hæc quum ita sint, dubitari profecto nequit, quin in legibus naturæ & summa sanctitas, & maxima facilitas eluceat.

Non igitur audiendi sunt, qui legum semitam per se arduam, & quasi imperviam esse volunt, quæ quidem aperta est & simplex & directa, ast *ex cupiditatibus*, ut præclare observat CICERO, “odia dissidia
 „ discordiæ seditiones bella nascuntur, nec hæ se se
 „ foris solum jactant - - - sed intus etiam inanimis
 „ inclusæ inter se dissident atque discordant. Ex quo
 „ vitam

„ vitam amarissimam necesse est effici : Ut sapiens so-
 „ lum naturæ finibus contentus sine ægritudine possit,
 „ & sine metu vivere. „ *de Fin. Bon. I. 13.* Hoc idem
 nos docet divinæ veritatis effatum : *Fugum meum sua-*
ve est, & onus meum leve Math. XI. 30. Unde quæ
 sæpe se se offert in via recta difficultas, ea naturalis
 non est sed adventitia. Legis naturalis sanctitatem
 quod attinet, illam breviter enuntiat Psalmista *Psalms.*
XVIII. 8. Lex Domini immaculata (nullam ferens vio-
 lationem impune) *convertens animas ;* quippe quæ ac-
 tiones nostras omnes, etiam interiores dirigit.

§. CXXXIV. Accedant modo Legum na-
 turalium inficiatores, & dicant : I. Jura sibi
 homines invenisse pro utilitate; adeoque II.
 illa pro morum & temporum vicibus sæpe apud
 eosdem immutari, III. Tantum cuique ju-
 ris esse quantum potentia, cui resisti neque-
 at, IV. nec quempiam a propria obligari posse
 ratione, quo nomine V. non veniant nisi
 præconceptæ singulorum opiniones & raro in-
 ter se congruentes. Clamitent alii VI. post
 Adami lapsum defecisse rationis lumen, &
 hinc VII. non paucas gentes summa legum,
 quæ naturalibus accensentur, ignorantia la-
 borare: igitur Jus naturale esse nullum. Enim-
 vero hæc omnia satis supra sunt explosa.
 Nonne ad veram atque durabilem utilitatem
 nos natura ipsa ducit, (§. 118. *Sch.* §. 133.)
 cujus leges, uti numquam mutantur, (§. 65.
 §. 123. sq.) ita falsum est a physica potentia
 illas accipere mensuram. (§. 83. §. 118. *Sch.*)
 Porro obligatio naturalis solum efficitur ra-
 tione objectiva (§. 93.) quam ratio subjectiva
 tunc demum declarat, cum recta est atque a
 præjudiciis vacua. (§. 103. sq.) Denique nec
 Adami peccato abalienata fuit penitus humana
 mens; (§. 108.) qui vero obijciuntur populo-

Refellun-
 tur hostes
 nostræ dis-
 ciplinæ.

rum errores, ex abusu intellectus, & vincibili attentionis defectu proveniunt. (§.121.)

Septem hæc sunt oppugnationum genera, quarum morum regulis ratione tantum cognitæ illata sunt. Ac primum quidem & secundum CARNEADES apud Lætant. I. D. V. 16. tertium HOBBIUS de Civ. I. §. 14. quartum RACHELIUS in prol. ad Off. Cicer. quintum MACHIAVELLUS Disp. I. 1. c. 2. sextum HOMBERG Diff. de Leg. æter. septimum Auctor. Dub. J. N. Præf. §. 17. & C. I. V. §. 32. sqq. præcipue adornarunt, quasi verum esset illud Poetæ:

Nec natura potest justo secernere iniquum. HORAT. I. Sat. III. c. 113. Sed facile ex positæ antea principiis propulsantur. Quamquam enim nos sæpe transversum agat falsa ac veræ imitatrix voluptas, cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hæc & scabie carent, non cernimus satis. CICER. de L. L. I. 17. quam parum tamen certæ esse desinunt aliarum artium regulæ, quod non raro ab iis artifices defleant, tam parum communes hominum leges propter perversam multorum indolem negitari possunt. Quæ autem natio non comitatem, non benignitatem, non gratum animum, & beneficii memorem diligit? Quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit? CICER. de L. L. I. 11.

CAPUT IV.

DE

JURIBUS HOMINUM
UNIVERSALIBUS,

ET EO, QUOD INDE FLUIT,
ACTIONUM
MORALIUM DISCRIMINE.

§. CXXXV. **I**n notione cujuslibet obligatio-
nis, & legis jus aliquod in-
esse, seu facultatem moralem supra (§. 85.)
demonstravimus, cognita porro legum natu-
ralium existentia, insanum foret jura natu-
ralia, quæ cum illis indivulso cohærent nexu,
in dubium revocare; igitur sicuti omnes ho-
mines, quod lege naturali præceptum facien-
di, & quod vetitum est omittendi jura habent
stricte talia, ita, quæ eadem lege permittun-
tur, (§. 114. §. 63.) singuli ex sua voluntate
determinandi libertatem moralem a natura ac-
ceperunt, *sive Jus permissivum.* (§. 84.)

Existunt
naturalia
hominum
jura.

I. Adpetentia effrænata ejus, quod lubet, sine
boni veri, aut veri mali discrimine, est *licentia*, SAL-
UST. fr. l. 14. a libertate morali probe secernenda.
(§. 83.) II. Nunc definitio libertatis data a Floren-
tino in L. 4. D. de stat. hom. quod sit: *Naturalis fa-
cultas ejus, quod cuique facere libet, nisi siquid vi, aut
jure prohibetur*; intelligi, & explicari potest. Patet
enim primo, eam esse a natura, dein non nisi ad ac-
tiones phyfice, & moraliter possibiles porrigi, deni-

que non esse sermonem de libertate mentis, seu interna (§. 44.) sed de alia, quæ externa nuncupatur. Ceterum per vim non jus auferri, sed juris exercitum, infra latius ostendetur. III. Jura stricte talia pendent ab obligatione, vim igitur suam non exerunt in iis, qui nondum compotes sunt usus rationis, (§. 72.) at jura permissiva, etiam de infantibus, ac dementibus quodammodo enuntiari possunt, (§. 55.) v. L. 7. D. de stat. hom. L. 3. §. 2. D. de injur.

Connata
& univer-
salia.

§. CXXXVI. Sunt vero tam obligationes, quam jura naturalia, vel *absoluta*, & *connata*, si ex natura ipsa humana generatim accepta ducantur, vel *hypothetica*, *contracta*, atque adsumta, si simul ab alia beculiari affectione, aut quodam interveniente facto pendent. (§. 10. 132.) Priora, quum in homines statim cadant, quia sunt homines, simpliciter *universalia* esse intelliguntur, at posteriora, quoniam non a communi humanitate, sed ab alia simul ulteriore ratione veniunt, quodam sensu vocantur *singularia*. (§. 76.)

I. Sunt qui cum Ictis Romanis facultatem agendi, quod bonum est, seu naturale aliud faciunt *commune* brutis, si rationem sufficientem habet in parte hominis animali, aliud hominis *proprium*, si ex natura rationali ducatur (§. 105. §. 70.) WOLF. *hor. subces.* 1731. *trim. vern.* n. 2. DARIE. *Obs.* III. §. 1. -- 6. Sed hi ipsi jus tunc per figuram & improprie accipi fatentur: & ideo GROTIUS hocce discrimen, *Usus vix nullum habere* tradit de J. B. & P. I. I. II. Scilicet inde saltem verus scopus, ad quem natura determinavit appetitum, qui in brutis non ita corruptus est, uberius explanatur; KENNEL *Exerc. ad GROT.* §. 14. II. Jura naturalia hypothetica ea ratione tamen sunt universalia, quod cuilibet homini sub eadem conditione spectato, competant. III. Ponas jura, quibus quis propter

propter hoc ipsum non fruitur, quod homo est sub certa saltem conditione consideratus, & illa erunt mere positiva. cf. MATH. XVIII. 18.

§. CXXXVII. Posita eadem ratione suffi-^{Quæ sunt æqualia.}ciente eandem existere consecutionem necesse est, quum igitur in communi hominis essentia, atque natura, quæ in omnibus eadem est (§. 11.) idonea & sufficiens jurium connatorum ratio reperiatur, (§. 135.) satis inde liquet; jura connata tam stricte talia, quam permissiva in quolibet homine eadem esse debere, & proin nemini absolute spectato majorem, vel minorem jurium numerum, aut gradum competere posse, verum ista in singulis ejusdem esse qualitatis & quantitatis, atque adeo tanquam prorsus similia & æqualia & inter se congruare recte cogitari.

* Nimirum rei determinatio, seu nota, per quam ea a reliquis distinguitur, si quidem verbis satis intelligi, seu distincte cognosci potest sine alio adsumto, *Qualitas*: si non potest, *Quantitas* nominatur. Porro ab iisdem qualitatibus *Similitudo*, ab iisdem quantitativibus *Aequalitas*, ex conjunctione vero earundem qualitatum, & quantitatum *Congruentia* accessitur. BAUMGART. *metaph.* §. 69. *sqq.* DARTES I. §. un. §. 9. *sch.* II. Quare non satis accuratus est KOELERUS, dum putat inter homines similitudinem unice respici, non quantum, & fingi æqualitatem, quod ignoretur inæqualitas. *Exerc.* §. 890. veram enim æqualitatem de iis posse cogitari, ex data hujus definitione elucet.

§. CXXXVIII. *Prærogativam* vocant *Jus* ^{Sine præ-}*unius præcipuum*, seu quo quis præ aliis pari ^{rogativa.}ceteroquin jure utentibus gaudet; *Præcedentia* vero dicitur, *Jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando*; quum in communi
na-

natura nulla occurrat jurium, & obligationum diversitas, sed quod uni competit, idem ipsum & alteri competere necesse sit, (§. 137.) id quisque facile in animum inducet suum, inter homines qua homines & prærogativam, & præcedentiam exulare.

* Ita sumitur prærogativa in L. 11. D. de adm. & per tut. Tum in L. ult. §. 25. D. de mun. & bon. ac passim. Quare si ex duobus fratribus alter de binis portionibus ceteroquin æqualibus unam possit eligere, habet prærogativam, quod si etiam primus ei locus in patris comitatu adsignetur, præcedentiam obtinet. Nec dicas cum DARIUSIO I. §. un. §. 956. eam esse loci, non juris prærogativam; qui enim priorem locum petere, & tenere potest lege non repugnante, eum etiam jure prioris loci gaudere manifestum est. (§. 84.)

Ex quibus
conflatur
status ho-
minum
moralis.

§. CXXXIX. Statum hominum moralem ex determinationibus, quæ ad eorum libertatem referuntur existere supra vidimus (§. 55.) atqui non modo jura nostra omnia harum determinationum numero sunt comprehensa, (§. 84.) sed nec ulla reperiri hujusmodi determinatio potest, cum qua non aliquod quodammodo cohæreret jus, seu facultas moralis, quod bonum erat scilicet agendi, & aspernandi contrarium; (§. 60. §. 85.) igitur haud inepta est altera status moralis definitio, quod is sit; *Complexus jurium, quibus homines actu sunt instructi.*

Status moralis generatim in §. 55. fuit definitus, hic vero notio illius datur strictior, & propria magis nostræ disciplinæ; ideo in L. 1. D. de cap. min. Capitis deminutio idem est, ac status permutatio, & qui nullum jus habet, statum habere negatur: L. 3. §. f. & L. 4. D. eod. II. Quoniam jus est qualitas, seu

seu attributum personæ, (§. 84.) etiam homo tunc tantum personæ venit nomine, si cum suis juribus consideretur; cf. HEIN. *El. Instit. Jur. Civ. LXXV.* his itaque demtis etiam persona evanescit: cf. TITT. *Instit. de jure person. & D. de stat. hom.*

§. CXL. Ex data modo status moralis definitione, & ex eo, quod paulo ante est ostensum, jura primigenia in omnibus hominibus prorsus æqualia reperiri, (§. 135.) manifesto cogitur, non errare illos, qui tradunt, homines absolute & ab origine spectatos, in *statu omnimodæ æqualitatis vivere*, in quo, nec quod uni vetitum, alteri permissum, nec quod uni permissum est, reliquis prohibitum, aut præceptum dici possit: quæ enim hodie existunt innumeræ dissimilitudines, & inæqualitates, ex vel hypotheticæ sunt, & adscititiæ, vel tantum physicæ.

Naturaliter æqualis.

I. Verissimum itaque est in statu naturali, quod quis jure ab altero sibi fieri, vel non fieri petit & idem ab ipso alios sibi faciendum, vel non faciendum jure postulare. II. Insanum ita fuit Hobbessii ratiocinium, scribentis *de Cive. I. §. 3.* “Aequales sunt, qui æqualia, contra se invicem possunt, at qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines natura inter se æquales.” Primo enim falsum est pares esse omnium ad se invicem occidendum vires; deinde si pares essent, æqualitas quidem existere physica, sed non moralis; tum vero plurimis belluis non modo essemus æquales, sed multis quoque inferiores, denique fatetur Hobbesius inæqualitatem, quæ nunc est, lege positiva introductam esse *l. c.* non ergo æqualitas fuit in occidendi potentia, quippe quæ etiam hodie perdurat. III. Rectius Icti Romani: *Quod Jus naturæ attinet, omnes homines esse æquales,*
pro-

pronuntiarunt. L. 32. D. de R. J. Quod Jure naturali omnes liberi nascerentur, & uno naturali nomine homines adpellarentur. L. 4. D. de J. & J. Cujus rei non is est sensus, quod iisdem partibus essentialibus constemus, mente scilicet & corpore, uti putat HEINEC. El. J. N. II. 5. sed quod iisdem præditi simus juribus. Et ita quoque accipiendum illud Plauti: *Tam ego homo sum quam tu.* *Asin.* II. sc. IV. v. 82. Equidem a natiuitate, sexu, & ætate diversa profluere possunt jura (§. 55.) at tunc non tam communis natura, quam peculiare affectiones respiciuntur. Sed nec indolis & ingenii varietas dictis refragatur, ea enim ad humanam essentiam non pertinet, sed ad characteres internos mutabiles, vel etiam ad determinationes externas. (§. 51.)

Imperium
quid?

§. CXLI. Jus actiones liberas Entis intelligentis pro suo arbitrio ad certum quemdam finem determinandi, Potestas aut *Imperium* nuncupatur. Contra obligatio hujusmodi actiones voluntati illius, qui imperio pollet, attemperandi *Subjectionem* constituit. Ex quo quinam *Imperantis*, seu superioris, quinam *Subjecti*, seu inferioris veniat nomine, facile colligitur.

Id in communi hominum natura positum est, atque infixum, ut quisque actiones suas ad nutum divinæ voluntatis componere teneatur (§. 114.) omnes igitur eatenus in naturali, ac necessaria subjectione vivimus, atque a communi Dei superioris nostri imperio, & potestate omnino pendemus; Latiore significatione & de rebus inanimatis enuntiavit CICERO
 “ Imperium, sine quo, *inquit*, nec hominum uni-
 ” versum genus stare, nec rerum natura omnis, nec
 ” ipse mundus potest. Nam & hic DEO paret, &
 ” huic obediunt maria terræque, & hominum vita,
 ” jussis

„jussis supremæ legis obtemperat., de L. L. III. I.
Ceterum sicut divinæ non conveniret sapientiæ ali-
quid imperare sine ullo fine (§. 58.) ita nec homines
aliquod imperium adeptos a præstitutis finibus disce-
dere posse, clarius infra patebit.

§. CXLII. Quandoquidem naturaliter ea-
dem omnium est libertas moralis (§. 137.) nul-
lus humano imperio, ac subjectioni in eo statu
esse locus potest, quo enim jure unus alteri,
ut aliquid faceret, vel non faceret, imperare
vellet, eodem jure hic vicissim illius posset
actiones moderari, & ab eodem petere, ut
suum se in agendo judicium sequi patiatur;
nisi igitur quis jura fingere cupiat repugnan-
tia, & omni effectui vacua, is admittere debet,
quemlibet hominem durante naturali statu
etiam jure libertatis a subjectione, seu inde-
pendentiæ, quam vocant, ab *cujusvis alte-
rius hominis arbitrio gaudere.*

Inter ho-
mines na-
turaliter
exulat.

I. Igitur in statu naturali quilibet homo impe-
rium, & potestatem in se ipsum habet: (v. §. 50. sch.)
& suum in agendo sequi judicium potest. II. Liber-
tas a subjectione, seu imperio, in arctiori significa-
tione accipitur, quam libertas externa supra genera-
tim (§. 135.) definita; etsi enim quis suo facto certis
renuntiaret juribus permissivis, dummodo alterius
non fiat subditus, vivere tamen dicitur in statu liber-
tatis. III. Imo vero etsi quælibet prærogativa ali-
quam inducat inæqualitatem (§. 138.) tamen, nisi præ-
rogativa sit imperium, & libertatem a subjectione
tollat, non videtur naturali æqualitati, strictius sci-
licet sumtæ, derogare, & porro ii dicuntur æquales,
quorum alter ab alterius potestate, & imperio liber
est. IV. Ceterum quamvis status naturalis sit status
libertatis; non tamen vicissim omnis status libertatis
est

est etiam mere naturalis, salva enim libertate multa accedere possunt jura adventitia.

Suum hominis definitur.

§. CXLIII. Bona, perfectiones, atque adeo jura omnia, quæ in relatione ad quamdam personam determinata sunt, vel, ut alii loqui malunt, quibus eadem jamjam instructa est, *Suum* ipsius constituunt; quia vero perfectionum & jurium genera alia data sunt a natura, alia facto primum comparantur (§. 14. §. 136.) etiam *Suum* in *connatum* & *adquisitum* recte distribuitur, & inde quid & quotuplex sit *meum*, *tuum*, *nostrum*, *vestrum*, *alienum*, facile est intellectu. *Suum* autem a *Dignitate* oportet discernere ac *merito*, quod scilicet in aliquo determinatum non est, sed eidem congruum esse judicatur.

* I. Quid *Suum* sit, multi per partes enumerare maluerunt, quam definire. Sed planam ejus vocis notionem efformarunt, KOELERUS *Exercit.* §. 147. tum SCHIEKSCHMIDIUS *El. J. N.* §. 244. & DARIESIUS *I. J.* *Un.* §. 277. & 327. quos sumus secuti. II. Quoniam ex eo quod fieri aliquid & esse potest, non recte concluditur id etiam esse: ideo, quæ ratione existentia in aliquo determinata non sunt, etsi determinari, seu adquiri possint, nomine *Sui* non veniunt v. *L. 5. & L. 213. D. V. S.* III. Quare *suum* proprie hic non vocatur id, quo quis dignus est: sed *Dignitas*, αἰτία & *meritum*, quod scilicet *congruum* & *conveniens* esse censetur alicui personæ. *L. 16. §. f. D. de Castr. pecul. L. 22. §. 1. D. Inoff. test. L. 2. D. de his, quæ in testam. del.* QUINTILIAN *Decl.* 329. Etsi meritum bonum BAUMGARTEN nominet, *Suum* scilicet ethicum. *Eth. Phil.* §. 316.

Ejus partes.

§. CXLIV. Ex his autem perspicuum est, corpus, membra, sanitatem, (§. 12. 13.) dein ani-

animam & singulas ejus facultates (§. 16. sqq.)
tum æqualitatem (§. 140.) & libertatem ab
aliorum hominum imperio (§. 142.) cetera-
que cum his connexa jura ad suum cujusvis na-
turale pertinere: quibus modis autem homines
aliquid, quod in eorum essentia & natura suf-
ficientem rationem non habet, tamen suum
facere, & novas perfectiones adquirere pos-
sint, infra ostendetur.

I. Etiam GROTIUS suum, quid sit, exemplis decla-
ravit: "Natura, inquit, hominis suum est vita, . . .
corpus, membra, fama, honor, actiones propriae: . . .

L. II. de J. B. & P. c. 17. §. 2. Ex quo patet naturali-
ter quemlibet hominem esse sui juris L. 50. pr. D. de
leg. 3. non autem juris alieni. L. 1. D. de his, qui su-
vel al. II. Nostrum definivit DARIESTUS Jam, "quod

obligationi nostræ convenienter, seu quod pro ar-
bitrio nostro ad nostram dirigere possumus felicitate-
tem, jam vero id, quod statum in quo sumus, con-
stituit. Obs. XIV. §. 1. & §. 15. scilicet prior de-
finitio est nominalis, altera realis.

§. CXLV. Illud porro est manifestissimum, ^{Alienum}
quod totum alienum est, illud ipsum esse ^{meum}
meum, seu quod totum meum est, pariter esse ^{non est.}
alienum nullo modo posse: si enim contradi-
ctionem vocamus: idem de eadem re affirmare
simul & negare; quoniam, qui aliquid peni-
tus alienum asserit, eo ipso suum non esse fa-
tetur; certe si suum id tamen esse sibi persua-
deret, incideret in repugnantia; nihil igitur
est, cur de veritate hujus fundamenti dubitea-
mus, quo sublato, etiam libertas hominum
moralis antea stabilita plane corrueret.

Nemo certe potest, quod alienum esse credit,
eodem tempore & respectu, etiam credere, alienum
non esse: Contra naturam quippe est, Observante

ULPIANO, ut cum ego aliquid teneam, tu quoque tenere videaris. L. 3. §. 5. de Retin. vel Omit. poss. Equidem nullam difficultatem habet totum aliquid partim tuum, & partim meum esse; ast idem tuum esse penitus & adhuc meum, profecto est absurdum. v. L. 5. §. f. D. Comod.

Læsi-
o quid.

§. CXLVI. Innumeræ sunt causæ, quæ, quod nostrum est, deminuere, corrumpere atque destruere possunt, atque hæ nobis nocere, nos turbare, violare & lædere generatim dicuntur, illa autem noxia, turbatio, & violatio, quæ ab homine in alienum involante proficiscitur, proprie *Læsi*o nuncupatur; ad quam porro significationem spectat vulgata læsionis definitio, quod sit *Actio*, quæ suo alterius repugnat.

I. Igitur non tantum homo sibi nocere, se lædere, v. L. 9. D. de J. & F. J. vitam destruere, dein affectibus turbari posse intelligitur, sed etiam animalia, imo & tempestates, quod nostrum est corrumpere, ac violare sunt idonea. II. Præter eam grammaticam læsionis significationem est & alia moralis latissime patens, qua quælibet legis transgressio per læsionem indicatur. v. KOELER. Exerc. §. 764. DARIUS. I. J. U. §. 322. & Obs. LIV. §. 4. quæ sensu etiam futurum alicujus ethicum (§. 143. sch. III.) lædi potest. III. Communiter vero læsiō accipitur pro juris alieni violatione: & hinc PUFENDORFIO lædere est *Noxam inferre*: de Off. t. c. VI. §. 2. KOELERO: *Turbare alterum in eo quod ejus est*, Exerc. §. 767. WOLFIO *Agere id quo alter vel status ejus externus redditur imperfectior*. J. N. Tom. I. §. 669. HEINECCIO: *Alterum reddere infeliciorem*, J. N. I. §. 210. & sic de reliquis. IV. Ceterum quia, qui jure suo utitur, ideo non involat in alienum, patet veritas regulæ, neminem inferre læsionem nisi, qui id fecit, quod facere jus non habet. L. 151. de R. J.

§. CXLVII.

§. CXLVII. Et quoniam jus alterius vel ^{Tum inju-} ut simplex facultas moralis, vel ut hujus fa- ^{ria & in-} cultatis exercitium, & usus considerari potest, ^{fortunium} consequens est, ut duo etiam sint summa genera læsionum; vel enim suum alteri subtrahitur, vel ponitur impedimentum, ne quis jure suo utatur; quorum utrumque si a libero ejus, qui læsit, arbitrio pendeat, *Læsis moralis* strictius, seu *Injuria* generaliter nuncupatur, secus est tantum *Infortunium*, *Læsis physica*.

Etiam injuria vocabulum est maxime *πολυσύν-
μουν*, primo enim denotat id omne, quod non jure fit. L. 1. D. de In. & fam. libel. & eatenus quodvis peccatum injuria est. (§. 83.) Dein quod fit contra jus alterius ex quocumque vincibili intellectus vel voluntatis defectu (§. 83.) v. L. 5. §. 1. D. ad L. Aq. CICER. Off. I. 7. & 8. GROTIUS. J. B. & P. II. XVII. §. 3. Porro sumitur pro violatione alieni a sciente facta GROTIUS. l. c. III. XI. §. 4. n. 2. sqq. & denique pro certa tantum violationis forma, de qua infra. v. L. 1. D. de Injur. Quod vero HOBBSIUS, injuriam tantum dixit violationem ejus, quod alter suo facto adquisivit, plane absurdum est, ita enim vel suum connatum dari aliquod inficiatur, vel negat ejus læsionem fieri posse: de Civ. C. III. §. 3. 4. 7. *Injuria* vero, ut scribit MENANDER, illud distat infortunio: Hoc casus illam quod voluntas efficit: apud Stobæum tit. VII. cf. GROTIUS. II. XXI. §. 5.

§. CXLVIII. Quum cuilibet homini ex a ^{Jus homi-} natura impositæ sint partes, ut sese conserva- ^{nis connat-} re, (§. 22.) existere quam diutissime (§. 58.) ^{tum se} ac statum suum perficere teneatur (§. 115.) ^{confer-} hic ^{vandi.} autem intermedius saltem hominis finis sine variis subsidiis nequeat obtineri, luce profecto clarius est, jus in sui conservationem, ac perfectionem inter jura hominum connata esse

referendum (§. 135.) atque adeo facultatem moralem nobis ad ea cuncta esse tributam, sine quibus huic obligationi ac officio non posset satisfieri (§. 57.) unde nova jura primigenia, scilicet *Jus rerum*, *Jus securitatis*, *Jus defensionis*, *Jus violentiæ* & belli denique promanant.

Jus se conservandi cum ex stimulis naturalibus, tum ex rectæ rationis usu adeo luculenter hauritur, ut nemo sanus illud in dubium revocare unquam ausus sit. Præclare CICERO; *Omne animal se ipsum diligit, ac simul, ut ortum est, id agit, ut se conservet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus a natura datur, se ut conservet. Fin. V. 9.* sed quia in statu collisionis finis intermedius fini ultimo cedere debet (§. 88.) hoc etiam jus aliquando desinere, suo loco patebit.

Et hinc pa-
randi res
necessarias

§. CXLIX. Venit autem hic *Rei nomine omne ens a persona distinctum, quod nobis præstare usum potest*, seu quod homini conservando, atque perficiendo est idoneum: quoniam in omnium oculos incurrit, quemlibet nostrum rebus variis veluti cibo, potu, vestimentis ad vitam tolerandam indigere perspicuum simul est, nemini jus acquirendi & adhibendi res ad sui conservationem necessarias posse denegari; hoc enim sublatum; etiam obligatio se conservandi irrita fieret inanisque. (§. 80.)

Consentit definitio a Icto CAJO data; ei enim res est: *Omne id, quod habile est, ut possit alicujus suum esse: Inst. Lib. II. tit. I. §. I. cf. & L. 23. D. de V. S.* Quo sensu res non modo a persona distinguitur, sed etiam a pecunia, cujus adpellatione ea tantum, quæ re ipsa sunt in bonis nostris, continentur. L. 5. D. de V. S. Jus rerum connatum eleganter quoque expressit CICERO: *Principio generi autmannium omni est a natura tributum,*

ut

ut se vitam, corpusque tueatur - - omniaque quaecunque ad
vivendum sunt necessaria, acquirat, & paret, ut pastum,
ut latibula, ut alia ejusdem generis. Off. I. 4.

§. CL. *Securitas* generatim dicitur *Status*, Tum jus
in quo nullum malum imminens licet prae- securitatis
videre; Jus autem securitatis adpellant, jus non
patiendi, ut ab altero sibi noceatur. Fingas
non licere homini malum, quod sibi impor-
tatur, declinare, & a se avertere, & tunc vel
is jure se conservandi carebit, vel ad legis cu-
stodiam haud erit opus oblata impedimenta re-
move; quorum utrumque cum sit absurdum
(§. 148. & §. 80.) statuendum omnino est:
quemlibet hominem, cui conservationem sui
natura commendat, etiam jure connato securi-
tatis gaudere.

Hanc connatam hominibus facultatem satis etiam
indicat internus sensus, (§. 22.) quo simul atque natum
est animal, alienatur ab interitu, iisque rebus, quae inte-
ritum videantur adferre. CICER. Fin. III. 5. Et quia se-
curitati opponitur *Periculum*, hoc est status in quo
mala imminet, quod vel *Internum* est sive animi, vel
Externum sive corporis, & cæterarum rerum: evidens
est jure suo facere homines, qui periculis internis
& externis se subtrahere conantur. (§. 84. sch.)

§. CLI. Qui jus habet non patiendi, ut Jus defen-
ab altero sibi noceatur, eidem jus ad actiones, sionis.
quibus vim, injuriam & omne quod obfutu-
rum est, præcaveat, competere necesse est;
(§. 57.) quum vero *Actus*, quo quis obruitur
læsioni, seu mali intentanti resistit, *Defensio*
nominetur, planum est, cuilibet homini con-
genitum quoque esse jus defensionis, quod ad
omnia facta, sine quibus nullus foret hujus
juris usus, porrigatur. (148.)

Nec pugnat jus defensionis cum alterius libertate, sed illius actiones cohibet, ne in licentiam evagentur; (§. 135.) scilicet, ut eleganter observat CICERO: "Hoc ratio doctis & necessitas barbaris, & mos gentibus & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem vim, quacunque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent, pro Mil. XI.

Jus violentiæ.

§. CLII. Hoc autem probato consequens est, ut si quis eo rerum redactus sit, ut imminens sibi ab altero malum alia via nequeat declinare, quam si vim eidem adferat, & itidem mala importet, jure quoque gaudeat, quo vim vi repellere, ac læsionem intentanti tot corporis, ac rerum detrimenta & imperfectiones inferre liceat, quot sufficiant ad hoc, ut læsio etiam physice fiat impossibilis, & ab illa abstineatur; atque istud est, quod vocant, *Jus violentiæ*, seu *Jus cogendi* strictissime sumtum.

Cogimus alterum latissime, seu secundum quid, quacunque representatione mali; (§. 76. Sch.) minus late vero si absolutam ei & physicam necessitatem imponimus, quamvis nullam propterea imperfectionem ipse patiatur; veluti quando furiosus compedibus obstringitur; & demum strictissime, si simul malis physicis ipsum afficimus, & in bonum nostrum eum imperfectiorem reddimus, quæ significatio hujus est loci. ACHENWAL. prol. J. N. §. 98. & quorsum pertinet illud Ulpiani: *Vim vi repellere licere* Cajus scribit: *Jus natura comparatur* L. 1. §. 27. D. de vi & vi arm. Ceterum per se patet, sermonem hic esse de statu potissimum naturali & in quo violentia remedium sit necessarium, nec hujus juris usus majori quadam obligatione cohibeatur. (§. 88.)

Quod a læsione

§. CLIII. Quoniam jus alteri vim inferendi descendit ex jure defensionis (§. 152.) quæ non

non intelligitur nisi præconcepta aliqua læsio- tantum
ne (§. 151.) is vero qui suum tenet, alterum ducitur.
turbare non videtur, (§. 146. Sch. IV.) aperte
concluditur, ut jus cogendi in eos nequaquam
fese exferat, qui dum alterius perfectiones non
augent, nihil tamen faciunt, per quod ipsius
perfectionibus detrahatur. Ponas vero facul-
tatem tibi competere vi alterum adigendi, ut
simpliciter suum quod est, deminuat, & ita
te reddat perfectiorem, tunc suum & tuum vo-
ces erunt inanes, & naturalis libertas evanes-
cet. (§. 145. 142.)

Tunc sane, Naturæ Auctor DEUS jura hominibus
dedisset repugnantia: quo enim jure tu me cogeres,
ut te perficiam, pari jure te cogere possem, ut mihi
hanc perfectionem impertiaris, & a coactione absti-
neas. (§. 142.) Quid quod tunc vix cibum sumere,
somnum capere, res sibi necessarias parare, nunquam
denique nihil agere liceret, *Ast liber esse non videtur,*
qui non aliquando nihil agit, CICERO Orat. II. c. 6. qua-
re nocere alteri, & eidem non prodesse probe fecer-
nenda sunt. v. L. 6. D. Quæ in fr. cred,

§. CLIV. Non igitur illorum subscribi- Non vero
mus sententiæ, qui jus violentiæ seu jus co- ex nuda
gendi strictissime sumtum, (§. 152.) etiam in obligatio-
eos, qui plane nihil nocent ex nuda obliga- ne erga se.
tione erga se ipsum deduci posse arbitrantur;
vel enim juris nostri impedimentum ab eo ve-
nit, qui illud ponere jus non habet, & jam
læsio est, quæ jus cogendi producit, (§. 147.)
vel vero, qui causa est impedimenti jus suum
usurpat, & in hac specie jus nostrum non ma-
jorem efficaciam habere potest, quam vis phy-
sica, quæ per æqualem vim physicam retundi-
tur. (§. 146. sch. IV.)

Observat jam BARBEYRAC. & dein MASCOV. ad

Pufend. L. III. C. v. §. i. not. i. Jus unius aliquando inutile fieri per conflictum juris alii personæ competentis; nec minus agnovit DARIUS. Obs. XXXVII. §. II Jus in regno morali idem esse, quod in regno physico est vis; atqui si vis una v. c. ut quatuor agat in vim alteram etiam ut quatuor seu æqualem, hæc statu suo depelli non potest, (§. 32. sch.) pari igitur dicendum modo, jus illud esse inefficax, cui æquale jus alterius resistat. Quid quod & illud principium, Nullam facultatem moralem alteri mala inferendi sine turbatione concipi posse, ipsemet DARIUS stabilivit I. §. U. §. 360. Etsi dein KOELERUM secutus Exer. §. 1230. sqq. jus cogendi, etiam si nulla subsit læsio, ex necessitate remediorum ad finem, & ex juris expletione derivavit Obs. XXXVII. §. 5. sqq. & Obs. LV. §. 13. Enimvero naturaliter æqualia omnium hominum jura sunt & eadem se suaque conservandi obligationes, unde consequitur jus cogere volentis nullum aut inefficax esse oportere, si is qui cogi deberet, eodem ipse jure utatur; quamobrem fame alias perituro haud licebit, ut se alat, hominem alterum innocentem jugulare. Exemplis autem a DARIO. II. cc. in contrariam adductis respondebimus suo loco.

Quæ obligatio & jus perfectum, vel imperfectum.

§. CLV. Jus quod nobis respectu aliorum hominum competit, si in eo quod nostrum est, rationem habet, *Jus perfectum*, seu *Facultas* stricte nominatur, aut si ex merito tantum descendat, & dignitate, dicitur *Aptitudo*, seu *Jus imperfectum*: Itaque verissimum est, facultati in naturalibus actum, aptitudini potentiam respondere; illa enim in bonis versatur, quæ ratione existentie in nobis sunt determinata, hæc autem in iis se se exferit, ad quæ agenda, vel habenda apti duntaxat & digni sumus. (§. 143.)

Veram esse hanc & realem juris perfecti, & imperfecti definitionem uberius ex sequentibus patebit.
Nunc

Nunc vero intelligimus, cur uti *Suum Facultas*, *Jus perfectum*, ita *Aptitudo*, *Meritum*, *Jus imperfectum* H. GROTIUS sint synonyma. de J. B. & P. prol. §. 9. & L. I. C. I. §. 4. 5. & 7. quorum etiam pertinent, quæ scribit PUFENDORFIUS J. N. & G. I. VII. §. 7. *Perfectum jus idem ac jus suum esse*: tum perfecte deberi, quæ adesse, imperfecte, quæ ad bene esse faciunt. Nec moramur illos, qui cum COCCIO in notis ad GROTIUM II. c. nullum jus imperfectum volunt agnoscere; cum enim quævis *Facultas moralis*, quod bonum est, agendi, sit jus, (§. 84.) qui ex merito jus oriri negant, inanem committunt logomachiam. II. Sed & aptitudo quam v. c. Cajus habet ad eleemosinam, si generatim & in se spectetur, sua Caji est nec a quopiam violanda, atque eatenus jus perfectum constituit; cf. WOLF. Ph. Pr. I. §. 237. sch. Quatenus vero id quod Cajo convenit, nondum ad suum illius pertinet, imo talis aptitudo ratione certæ alicujus personæ effectum consequi forte nunquam potest, ideo jus illud dicitur imperfectum. III. Cum data juris divisio ad alios referatur, perspicuum est primo, jus absolutum & simplex, quod sine relatione ad alios nobis competit, nec perfectum esse, nec imperfectum: dein jus aliquod, v. c. se conservandi, jam simpliciter, jam relative ad alios considerari posse. IV. Jus absolutum vocat DARIUSIUS, quod ex tali obligatione venit, qua strictus est is, cui jus illud competit; jus relativum, quod ex tali obligatione, qua alter nobis obstrictus est, dependet, Obs. XXXVII. §. 2. dein perfectum idem significare putat, quod sufficiens, & imperfectum, quod insufficiens, eo nimirum sensu, quo ratio in sufficientem, & insufficientem dividatur. L. c. §. 9. Enimvero uti jus, quod ex obligatione oritur erga se ipsum, ad alios sæpe referri debet, (Cor. III.) ita esse aliquid nostrum, & facultatem stricte talem in id competere posse, seu jus perfectum, quin tamen jus illud sufficiens sit at-

que efficax, in progressu constabit. cf. §. 3. *Inst. de Except.*

Unde ducatur duplex illius juris forma.

§. CLVI. Quoniam vero illum tantum cogere nobis licet, qui in id, quod nostrum est, aliqua ratione involat. (§. 154.) ceteroquin vero nativæ cujusvis libertati relinquendum est, ut circumspiciat, an idonea nos perficiendi occasio (§. 153.) ei præbeatur, ideo jus perfectum & efficax definiunt communiter: *Quod conjunctum est cum jure hominem alterum cogendi, si obligationi suæ satisfacere nobis, jus autem inefficax & imperfectum: Cuius coactionem externam adhibendi minime cohæret.* Ex quibus quasnam leges & obligationes perfectas faciant, quasnam imperfectas, satis liquet.

I. Hæc juris perfecti & imperfecti definitiones nominales usurparunt PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. VII. 7.* tum WOLFIUS *Ph. Pr. I. §. 235.* DARIESIUS *I. J. U. §. 253.* & alii passim. Atque in eum sensum quadrat, quod ait Ictus PAULLUS: *Quædam esse voluntatis & officii magis, quam necessitatis & obligationis; L. 7. §. 3. D. Commod.* & quod scribit MACROBIUS *Som. Scip. in fin.* leges imperfectas esse, in quibus nulla deviantibus pœna sancitur. II. Enimvero, omne jus imperfectum qua tale jus cogendi excludere, dein in omni jure perfecto jus cogendi subaudiri, & per se inesse facile largimur; quum tamen jam animadverterit GROTIUS *J. B. & P. L. II. XVIII. §. 10.* & suo loco ostendendum sit, posse aliquando jus cogendi, vel si ita loqui MAVIS, hujus juris exercitium a jure perfecte separari, non sine causa vulgatas juris perfecti, & imperfecti definitiones deseruimus. Imo vero jam ipse WOLFIUS adnotarat: *Ubi explicatum fuerit, quid sit suum, juris perfecti, & imperfecti differentiam manifestiorem fore; Ph. pr. I. §. 237. sch.* etsi dein suum per id, in quo

homi-

homini cuidam soli jus perfectum competit, declararit. J. N. Tom. I. §. 131. Certa jura libertatis & æqualitatis connata sunt, & perfecta: jus attamen cogendi, vel ejus usus, non nisi in statu adscititio læsionis obtinet. (§. 153.)

§. CLVII. Quod si rationes attentius quis subducere velit; nullo negotio perspiciet, leges & obligationes perfectas omnes ex suo alterius profluere, & in hacce propositione contineri: *Neminem lædas*, vel *Sinito suum cuique*: contra leges & obligationes imperfectas ex aliorum merito progigni, & dignitate, ac in illo inesse enunciato: *Studeas prodesse aliis, & eorum utilitatibus servire*; quorum alterum nuda cessatione a læsione, alterum non nisi actione quadam positiva efficitur; itaque prius etiam vi naturaliter extorqueri, posterius vero consiliis & adhortationibus (§. 75.) impetrari tantum potest. (§. 153. & 81. sch. 4.)

Et quibus enunciatis contineatur.

Ex his autem concludimus, I. suum alicujus & jus perfectum sine jure cogendi cogitari aliquando posse, (§. 156.) aut jus cogendi sine juris perfecti, hoc est sui, violatione repugnare; (§. 154.) quorsum pertinet elegans locus Icti Pauli: *Nemo, ait, cogi potest, ut vicino prosit, sed ne noceat, aut interpellat facientem, quod jure facere possit. L. 2 §. 5. D. de Aq. & aq. pl. II.* Si jus aliquod cogendi absolutum sine jure perfecto & relativo effingas cum DARIÉSIO, (cf. §. 155. sch. 4.) tunc jus defensionis contra furiosum aggressorem, quod non ex hujus obligatione, sed ex obligatione cujusvis erga se ipsum ducitur, (§. 148. §. 151.) etsi id sine relatione ad alium nequeat cogitari, tamen nec jus relativum esset, nec perfectum, quod sane & ab usu loquendi, & ab ipsa vulgata juris perfecti definitione (§. 156.) abhorret. Imo vero sunt jura non pauca quæ non ex aliqua obligatione, sed ex obligationis

ne-

negatione promanant. (§. 84.) III. Sed nec ideo quis jure perfecto gaudet, quia alter ei perfecte obligatur, uti DARIUSIO visum est, *Obs. XXXVII. §. 3.* sed jus perfectum quod est, obligationem etiam alterius efficacem & perfectam producit. Nec dicas, jus cogendi etiam illum, qui non lædit, sæpe venire ex juris expletionem, & ex finis necessitate, quæ jus ad media necessaria complectatur; siquidem illud inde conficietur absurdum, ut aptitudo, & meritum facultatem cogendi involvant, si non aliter jus explere, & finem, quo quis dignus est, adsequi liceret. Sed nec ulla subest ad finem obtinendum necessitas moralis, si remedia juri, quod alter conservare potest, adversentur. (§. 153. sch.)

§. CLVIII. *Jus commune* dicitur, quod omnibus competit, & a quo proin nemo arceri potest; *Jus proprium* vero est, quod unus aut plures conjunctim ita habent, ut ceteri omnes ab eo possint excludi: quoniam jura connata eadem sunt in quolibet homine, non autem jura adquisita; (§. 136.) patet, illa juribus communibus, hæc vero juribus propriis esse accensenda. Ceterum uti jus, quod pluribus conjunctim proprium est, illud inter ipsos commune nominatur, ita etiam jura nativa & communia, si ut in singulis hominibus determinata spectentur, naturam juris proprii induunt.

I. Igitur non modo vita, corpus, membra, sed etiam jura libertatis & æqualitatis in statu naturali absoluto cujusvis personæ singularis propria sunt, reliqui enim omnes, si in eadem invadant, vi arceri possunt. II. Suum definiverunt nonnulli *Id, a quo alter excludi potest*, CANTZIUS *Disc. mor. §. 1326.* & ACHENW. *J. N. edit. IV. §. 53.* vel ad quod quis habet jus proprium, KEUFFEL *Exer. ad Grot. §. 142.* Enimvero non ideo nostrum aliquid vocamus, quod alios inde depellere possu-

possumus; sed quia id nostrum est, ideo reliquos jure
excludimus. (§. 151.)

§. CLIX. Is hominum status, qui ab omni aliorum violentia & coactione vacuus est, vocatur; huic opponitur Bellum, seu *status ille, in quo homines conatum efficacem produunt mala aliis inferendi per vim.* Pax & bellum de finitur. Qua re cui alterum actu cogere, & quod suum est, vi tueri, ac persequi licet, eidem etiam jus belli competere non potest dubitari.

I. Eadem reperitur belli notio apud Ciceronem, dum ait: *Duo esse genera decertandi, alterum per disputationem, alterum per vim.* Off. I. II. Certatio vero uti & disceptatio non solum ipsum pugnae & contradictionis actum designant, sed totum tempus, quo ita dissidetur. cf. SERVIUS ad Vigil. Aeneid. I. v. 545. & VIII. v. 547. Quare GROTIUS illam definitionem ita explicavit, ut bellum diceret *Statum per vim certantium, quæ tales sunt.* J. B. & P. I. I. §. 2. Nec obstat, esse & certamina ludrica, ludosque equestres; hæc enim belli sunt tantum imagines, atque ludibria. II. Displicet hæc definitio illis, qui bella geri tantum putant a superioris potestate, BYNKERSH. Quæst. J. P. I. I. & HEIN. J. N. II. §. 191. Enimvero ea hic adhibenda erat latissima significatio, quæ omnia belli genera contineret; jam enim quid bellum sit, quaeritur, non a quo & quonam jure suscipiatur. Constat usus loquendi & origo vocis. cf. GROTIUS l. c. MENAG. Amæn. voc. Bona. III. Quoniam mala alteri efficaciter inferri possunt sine vi, imo & blanditiis, v. L. I. §. 3. D. de Serv. corrupt. quæ non veniunt belli nomine; ideo definitio a ROELERO Exer. §. 806. & dein a DARIESIO I. J. U. §. 358. data, in qua nulla sit mentio violentiæ, magis determinari debuit. Vid. PUFEN. J. N. & G. L. I. 6. IV. Equidem BYNKERSCH. l. c.

non

non modo vim, sed etiam ingenium, artem, consilium ad bellum pertinere tradit, quod utique verum est, sed hæc etiam eo tendunt, ut vis comparetur, aut fiat, aut arceatur, aut eludatur.

Status naturæ est
status pacis.

§. CLX. Etsi vero jus defensionis & jus belli ad jura connata pertineant: quum tamen non prius illa exercere liceat, quam erumpente læsione, (§. 153.) quæ finibus creatoris ratione sola cognitis atque adeo humanæ naturæ & felicitati utique est adversa; (§. 148.) consequens est, statum hominis naturalem absolutum esse statum pacis; (§. 159.) contra statum belli esse tantum hypotheticum, quippe, qui superveniente primum illicito quodam facto consurgit. Quid, quod bellum subsidium est, quo uti licet ad declinandas læsiones; patet igitur ad eum scopum nos natura impelli, ut pace fruamur.

Falsam porro esse intelligimus HOBBSII & THOMASII doctrinam, quorum alteri *Status naturæ status belli*, de Civ. IX. 3. XIII. 7. alteri *plus saltem de statu belli participare visus est*; Fund. J. N. III. §. 55. nisi cum GUNDLINGIO J. N. C. 3. §. 19. de statu naturali hypothetico intelligantur, & improprie sumto, in quo cum nullum sit imperium, (§. 142.) læsionem vi & armis arcere sapius oportet. Sane ipsemet HOBBSIUS bellum definit, *Tempus illud, in quo voluntas certandi per vim verbis, factisque declaratur*; de Civ. C. I. §. 11. quo satis clare innuit, statum belli non esse originarium, sed per declarationem adsumi. Imo vero is diserte docuit, *belli calamitatis & pericula natura omnes fugere*, de Civ. Epist. Dedic. & hinc primam naturæ legem esse: *quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest quærenda esse belli auxilia*. de Civ. II. §. 2. Inde igitur repetenda est tam apertæ contradictionis causa, primo quod pravyos multorum affectus (§. 53) sub-

jecerit

jecerit in locum communis naturæ; IDEM de Civ. C. I. §. 3. seqq. dein quod ex obligatione se conservandi jus belli etiam in non laedentes derivavit, l. c. I. §. 7. sqq. quod tamen supra (§. 154.) satis explosimus.

§. CLXI. Omne id, quod jure suscipitur, seu quod legi & juri non repugnat, *Justum* est latissime: id ipsum dicitur *Honestum*, quatenus ad voluntatem agentis refertur, ac porro omnium approbationem demeretur. Justo injustum, honesto inhonestum, seu turpe sunt contraria; itaque *Injustum* est, quidquid juri ac legi non congruit; *Inhonestum*, quod cum agentem moraliter reddat imperfectiorem, (§. 62.) nullius approbatione dignum esse potest.

Justum & honestum latissime.

I. A jure pro lege accepto id, quod rectum est, justum latius dici GROTIUS observavit: J. B. & P. I. I. §. 9. quod ipsum jam docuerat ARISTOTELES Eth. V. c. 3. *Ἐπεὶ ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ νομίμος ἐστὶ δίκαιος.* Quoniam is qui contra legem admittit, est injustus; justus est: qui legem servat. Unde *Justi*, id est legitimi, liberi in XII. Tabulis, Tab. IV. *Justæ nuptiæ*: pr. Inst. de nupt. contra *Injusta uxor*: L. 13. D. ad L. *Ful. de adult. Injustum testamentum*: Tit. Dig. de injust. rupt. nominantur. cf. & DARIES. Obs. XXXVIII. §. 2. sqq. II. *Honestum* vocat CICERO: Quod per se ipsum possit jure laudari, Fin. II. 14. sqq. & quod vere dicimus, etiamsi a nullo laudetur, natura esse laudabile; Off. I. 4. quem amplissimum sensum retinuerunt GROT. J. B. & P. I. II. §. 1. n. 2. WOLFIUS Ph. pr. I. §. 171. DARIESIUS I. J. U. §. 15. 8. BURLEMAQUIUS El. N. J. N. II. c. VIII. §. 31. alique, quibus honestum est: Quidquid legi naturali convenienter sit; cui CICERO inhonestum, pravum, fædum, flagitiosum opposuit. Fin. III. 4.

§. CLXII.

Pium, tum
justum &
honestum
minus
late.

§. CLXII. Quoniam vero legum & officiorum genera tribus summis capitibus, nimirum DEI cultu, philautia & socialitate constant, (§. 115.) singula quoque propriis nominibus oportuit insigniri; hinc quod officiis erga DEUM convenit, *Pium*, quod officiis erga se ipsum, *honestum*, quod officiis erga alios, *justum* sensu minus lato adpellari consueverunt, quorum contraria, scilicet *impium*, *inhonestum*, & *injustum* facile tacentibus nobis intelligentur.

I. Quamvis generaliter *pium* vocetur officium, quod patriæ, parentibus, ceterisque conjunctis, imo & personis miserabilibus præstatur: L. 2. D. de Inoff. Test. L. 23. D. de Hæc. qui not. inf. L. 35. C. de Epis. & Cler. & CICERO de Invent. II. §. 22. & 53. proprie tamen adhibetur ea vox ad officia, quæ Deo debentur, declaranda; vid. CICERO pro Dom. xli. & N. D. II. 61. eoque sensu jam recepta est in nostra disciplina. WOLF. J. N. T. I. §. 1127. BURLAMAQ. El. J. N. I. c. xi. §. 10. HEINEC. El. J. N. I. §. 128. DARIES. I. J. un. §. 173. II. Arctior honesti significatio satis colligitur cum ex CICERONE, qui sæpius illud ab justo ratione quadam distinxit; cf. Fin. II. 16. tum vero ex L. 10. Dig. & §. 3. Inst. de J. & J. ubi cum tria tradantur juris præcepta, *honeste vivere*, *alterum non lædere*, & *suum cuique tribuere*, horum primum ad nos pertinere optimi quivis interpretes observarunt; cf. HOTTOMANUS, BROEUS, Ant. MATTHÆI ad §. 3. cit. & ideo in L. 144. & L. 197. D. de Reg. Jur. *Non omne, quod licet*, (seu quod justum est,) *honestum* esse pronuntiatur; atque hunc posteriorem sensum THOMASIUS, Fundam. I. C. VI. §. 40. SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 198. BAUMGARTEN Eth. Ph. §. 300. alique plures sunt secuti Quod si honestum in hac strictiore significatione sumtum mavis cum BARBEYRAC. ad Pufendorf. J. N. & G. I. VII.

Atque hinc moralem effectum, seu actionis confectarium ad libertatem alicujus relatum *mereri* agens dicitur. Ita PHAEDRUS III. fab. XI. 6. “ Id demum, ait, est homini turpe, quod meruit pati, & OVIDIUS I. de Pont. El. I. 62. Estque pati pœnas, quam meruisse minus. Unde alia fuit *meriti* significatio, ab illa, qua jus imperfectum designari supra diximus (§. 155.) probe discernenda.

§. CLXXVI. Quoniam vero ex connexione momentorum cum actionibus obligationes emergunt & leges, (§. 71.) nemo non videt, eum, qui imputationem facit, primo examinare, & tribuere alicui factum, dein animum ad facti confectaria, seu obligationem & legem reflectere, postea judicium, quo auctor sanctioni legis subjiciatur (§. 74.) elicere oportere. Atque idcirco imputationem alii in applicatione legis ad factum, alii in judicio discursivo, seu ratiocinio de moralitate actionis singularis collocarunt.

Hæc constat ratio-
cinio.

Juvat doctrinam imputationis severo Junii Bruti exemplo illustrare: is detecta a Vindicio Filiorum conjuratione de recipiendo Rege, litteras ad Tarquinium datas “ primum ex utriusque sigillo, dein etiam a manu agnovit, postea filiis dicendi, si velint, dedit copiam, cumque neuter auderet negare, eos observatis legibus, quæ de maleficorum suppliciis erant receptæ, securibus decollari sivit., DIONYS. HAL. p. 283. Contra servo conjuratorum *indici*, pecunia ex ærario, libertas, & civitas data est. LIVIUS II. 5. Itaque Brutus primo factum illud cognovit singulare: *Filios perductionis reos esse* porro ei occurrit legis idea: *pertuellis capital esto*; atque ex duabus hisce præmissis deduxit conclusionem: Ergo *Filii pœnam capitalem promerentur*; adeoque propositionem minorem sive factum ad propositionem majorem, nimirum le-

gis sanctionem adplicavit, & de actionis turpitudine non ex ejus intuitu, sed ex singularibus circumstantiis ratiocinando tulit judicium. Quomodo autem Vindicio meritum, seu præmium detectæ proditionis assignatum sit; ex dictis jam patebit.

Tam quo-
ad factum,
quam quo-
ad jus.

§. CLXXVII. Inter actus, ex quibus constat imputatio, unus est, quo factum, alter, quo facti merita auctori assignantur; (§. 176.) priorem actum imputationem *facti*, posteriorem imputationem *juris* nuncupant atque inde colligunt, in quovis judicio imputatorio tres cogitatione saltem discerni posse personas, unam, quæ imputet factum, alteram, quæ imputet jus, tertiam, cui & factum & jus imputetur; quia tamen nemini jus imputari sine facto potest, non obscurum est, imputationem facti, & imputationem juris non esse imputationis formas, sed tanquam partes ad unam plenam integramque imputationem pertinere.

Igitur in superiori exemplo Vindicius *factum*. Brutus vero *jus* adoleiscentibus Romanis imputarunt: illa *actoris*, iste *judicis*; hi vero *reorum* personas sustinebant. Ast uti hæc personarum distinctio sæpe animo tantum, & mente fieri potest, ita actoris & rei vocabula ad poenæ potius, quam præmii imputationem pertinent; quoniam vero post imputationem facti, an legis edicto illud conveniat, vel disconveniat, exquiritur & demum succedit imputatio juris: ideo definitio imputationis a KOELERO Ex §. 381. & HEINECCIO El. J. N. I. §. 95. aliisque passim tradita, quod sit *applicatio legis factum*, iis non probatur, qui non tam legem, quam potius meritum lege statutum, seu legis sanctionem ad factum adplicari arbitrantur. WOLF. Ph. Pr. I. §. 598. sch. DARIES I. J. U. §. 225. sch. Enim vero lex a sanctione separari nullo modo po-

potest; (§. 74.) igitur, qui adplicat legis sanctionem ad factum, legem quoque ad illud adplicare necesse est. Sunt denique, qui duas, facti scilicet & juris, imputationes dari negant, quod una imputatio utroque tam facti, quam juris iudicio semper absolvatur MÜLLER. Ph. Pr. un. §. 299. ACHENWALL. Obs. J. N. Spec. II. §. 9. Ast non illam esse imputationis divisionem, sed tantum vocis ambiguae minorem, aut maiorem potestatem exponi antea vidimus. SCHIERCHMID. El. J. N. §. 68. DARIES. Obs. J. N. XLII. §. 21.

§. CLXXVIII. Nititur itaque omnis imputatio iudicio discursivo, seu ratiocinio, (§. vel falsa, 176.) quod cum verum esse possit; vel falsum, (§. 29.) consequens est, imputationem in *veram* seu rectam, & *falsam*, seu errantem non inepte distribui. Quare vera erit rectaque imputatio, si nec in idea facti, nec in idea legis, nec in utriusque inter se copulatione ulla occurrat repugnantia. Contra fallaciam instituunt in imputando, qui vel facto, vel lege, vel facti ad legem adplicatione aberrant.

Scilicet, ut falsus syllogismus vel in materia peccat, seu principiis, vel vero in forma, seu conclusionem, ita & imputatio exceptione vel facti, vel juris, vel modi certum factum cum certo jure connectendi refutatur. Factum ergo quod attinet: *Exploranda est veritas multum prius, quam stulta prave iudicet sententia.* PHAEDR. III. 10. §. Præterquam quod enim minima, ut ajunt, circumstantia mutet casum, seu facti speciem;

Aliquando & illi peccant, quos minime putes.

Et qui non peccant, impugnantur fraudibus.

Idem III. X. §2. sq. Nec defuerunt unquam homines lupi, qui fictis causis innocentes opprimant. Idem I.

l. 15. veluti Tarquinius, qui Turnum obiecto falso crimine infontem neci dedit. LIVIUS l. 51. Deinde clara & distincta tenenda est legis cognitio, corrumpit enim imputatio, si nulla huiusmodi lex fuerit, aut si jam sublata sit, cuius rei exemplo *onus circumcisionis* esse potest. Act. XV. 28. Postremo si verum factum sit, & vera etiam lex, videndum tamen ratione formæ, an actio singularis sub data lege, tam quoad *prædictum*, genus facti, quam quoad *subjectum*, facti auctorem, contineatur. Perperam igitur Pharisei opus in necessitate susceptum, quasi legi de sanctificando sabbatho esset adversum, in pœnam imputabant, *Math. XII. 10. seqq.* Verissime autem PHAEDRUS: „ Hoc „ admonere simplices etiam potest, opinione alterius, „ ne quid ponderent, ambitio namque dissidens mortali- „ lium, aut gratiæ subscribit, aut odio suo. „ III. X. 54. *seqq.*

Certa vel
incerta.

§. CLXXIX. Prout dein facti & juris cognitio ex ratione sufficiente vel non sufficiente arcessitur, etiam imputatio *certa* alia est: alia autem *incerta*: quæ posterior, si ad veritatem accedat magis, quam recedat, verosimilis dicitur & *probabilis*, si autem ad falsitatem propendeat magis quam ad veritatem, quamvis penitus convelli, & inter apertos errores referri non possit, tamen *improbabilis*, nec similis vero (§. 137. sch.) nuncupatur. Atque ex his consequitur, ut primo, quo plures vel pauciores veritatis occurrunt notæ, eo *probabilior*, vel *improbabilior* fiat imputatio, dein ut tamdiu *dubia* hæc hæreere debeat atque suspensa, quamdiu rationes auctorem facti & confectariorum affirmandi, vel negandi sunt æquales. (§. 26.)

Certa igitur erat imputatio, qua Duumviri Horatium fororicidam morte dignum judicabant, quia
tam

tam de facto, quam de lege sufficienter constabat. Et hinc populus Rom. reum absolvisse dicitur *magis admiratione virtutis, quam jure causæ.* LIVIUS I. 26. At Miloni Clodium insidias collocasse probabiliter tantum confecit CICERO *pro Milon.* X. qui probabilem narrationem vocat, *si in ea videbuntur inesse ea, quæ solent apparere in veritate:* Invent. I. 21. *sive id falsum est, sive verum.* ibid. c. 29. Etsi enim non detur probabile in se, & omne quod verum est, in se certo verum sit, quia simul esse falsum non potest: sæpe tamen probabile datur propter imperfectionem intellectus nostri, quoties plura quidem, sed nondum sufficientia indicia veritatis sese offerunt sive ea *interna* sint, & ex rei ipsius natura, sive *externa* & ex aliorum declaratione orta: quæ posteriora tamen sine prioribus nullum in scientiis pondus habent. Itaque tenendæ sunt illæ Dialectices regulæ. I. Non omne quod possibile est, ideo esse etiam probabile: ita tribus si ludas tesseris, 18 puncta cadere quidem statim possent, at id eventurum verisimile non est. II. Eandem propositionem posse uni esse certam, vel probabiliorē, quæ alteri incerta est; aut improbabilis, uti illa olim fuerat: *existunt antipodes.* III. Neminem tamen contrarium ejus quod certo scit, posse probabile judicare. IV. Et denique animum libræ naturam habere, quæ perinde maneat in æquilibrio, sive æqualia in utraque lance, sive nulla prorsus pondera imponantur. (§. 32. sch.) DARIES Obs. J. N. LVII.

§. CLXXX. Nunc quid imputationi sub-
jectum sit, quidve objectum; & quodnam
illa habeat fundamentum, haud difficulter per-
spicitur. Primo enim imputatio iis tantum
fieri potest, qui agendi libertate sunt in-
structi; (§. 174.) dein in omnibus versatur
actionibus, quæ aliquam habent mortalita-
tem; (§. 175.) & demum a quadam semper

Imputati-
onis subje-
ctum, ob-
jectum, &
fundamen-
tum.

pendet obligatione & lege, quibus actio imputanda comprehendatur; (§. 176.) quare, quæ a nonnullis statuitur, imputatio physica a recepto loquendi usu penitus abhorret.

Quemadmodum qui nummos accipit, illos non in dantis, sed ejus, cujus voluntate accepit, rationes refert; ita non motus actionis physicus, sed moralis, & qui pendet a libertate, imputari dicitur. Hinc *initium belli*, ut observat TACITUS, *Ottoni nemo imputabat*, quod a suis pene esset coactus. Hist. II. 31. Nec quisquam bovi cornupetæ illatum sibi nocumentum duxerit imputandum, sed domino, in cujus potestate fuerat bovem custodire. *Exod. XXI. 28. 29.* Solent quidem sæpius aliorum facta veluti parentum liberis jam prodesse, jam nocere; ast fortunæ ille est, aut infortunii effectus, (§. 147.) non (ut ait HEINECCIUS El. J. N. I. §. 105.) imputationis: si enim bona vel mala meriti generi non subsunt, ea, ut præmia, vel ut pœnas tribuere, adeoque & imputare repugnat. (§. 175. & §. 74. sch.) Ceterum ratio, ob quam actio capax est imputationis, recte quidem vel ab illius dependentia a libertate, FUFENDORF. de O. H. & C. I. I. §. 17. vel, quod idem est, ab ejus moralitate arcessitur. DARIUS I. J. U. §. 217. attamen ipsi imputationi locus aliter esse non potest, quam si factum ad obligationem aliquam & legem referatur. (§. 176.) ACHENWALL. *Obs. J. N. Sp. II. §. 9. sch.* Quorsum spectant verba Apostoli: *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.* Rom. IV. 15. Sed nec ulla ex actio singularis, seu factum liberum eo sensu indifferens, ut nec moraliter bonum dici possit, nec malum. (§. 64.)

Causa a-
ctionis so-
litaria, au-
xiliatrix,
præcipua,
subjecta.

§. CLXXXI. Quæ hætenus de actione auctori imputanda generatim diximus, ea ad quamlibet causam liberam efficientem, seu ad omne auctoris genus applicanda sunt. Est autem

tem hoc duplex, quidam enim sua tantum vi agunt, & dicuntur causæ actionis unicæ, seu *solitariae*; quidam autem alteri agenti vires suas accommodant, & sunt causæ auxiliatrices, seu *sociæ*. Quum vero quæ sociæ sunt causæ, non eadem semper sese exserant efficacia, novæ etiam illarum nascuntur formæ: quæ enim pari vi operantur, *æquales*, secus *inæquales*; dein quæ plus ad factum conferunt, *præcipuæ*, quæ minus, *administræ*; tum quæ ita actionem antecedit, ut nulla alia interjecta sit, *proxima*, ceteræ *remotæ*; denique, quæ effectum per se producunt, *immediatæ*, quæ per alium effectui tribuunt existentiam, *mediatæ* nominantur.

Mortis Remo illatæ causa unica fuit Romulus I. 7. qui dein ipse a Patribus sociæ & æquali opera de medio fuit sublatus. Idem I. 16. Lucretia proximæ & immediate se ipsam interemit, at remota & mediate a Sex. Collatino ad id fuit impulsæ. Idem I. 58. Porro Tarquinii expellendi præcipuus & mediatæ auctor existit Brutus, sed reliquos adhibuit cives, ut causas immediatas, & administras. DIONYS HAL. IV. p. 276. sq. Differt autem causa proxima ab immediata, quod proxima ad remotam necessario referatur, immediata vero etiam sine mediata intelligi possit. Cf. GUNER. *Comment.* ad DARIUS §. 178. Ceterum per se patet, operationes rerum, veluti motus animalium, aut agenti instrumenta, uti fustes, gladios, venena, causas tantum esse physicas, ac instrumentales, adeoque huc non pertinere.

§. CLXXXII. Ad causas mediatas seu Quæ cau-
morales in specie dictas ii porro accensentur, sæ mora-
aquorum libertate actionem ab altero patrari, les specia-
vel non patrari quodammodo pendeat, quod tim.

quidem quatuor contingere modis potest. I. Si nimirum quis actionis *ideam* sermone, exemplo, aut consilio (§. 75.) alteri producat. II. Si illius *voluntatem* imperio, (§. 141.) precibus, minis, palpatione ad agendum permoveat, sollicit, instiget, exhortetur; aut saltem agere volentem, idem se velle declarando, seu adjecto consensu, confirmet. III. Si actionis suscipiendæ, vel occultandæ locum, tempus, modum, aliave idonea suppetat *remedia*. (§. 80.) Si demum IV. actionem molienti non inferat, cum posset, vel verbis vel factis *impedimentum*. (§. 81.) Hos enim cunctos influxisse in actionem, ejusque esse participes, atque consortes manifestum est. (§. 17.)

Pleræque hæ morales causæ notis illis memorialibus versiculis comprehensæ sunt:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

D. THOMAS 2. 2. q. 62. art. 7. quarum sex priores actionis sunt causæ positivæ, tres reliquæ vero privativæ, (§. 48.) & ideo etiam Romanæ leges facti confectaria iis assignarunt: Nam I. ut ait Ictus Paulus: *Is damnum dat, qui jubet dare*. L. 169. de R. J. *Si modo jus imperandi habuit*. L. 37. pr. D. ad L. Aq. II. Etiam alios suadendo juvisse, sceleris est instar; L. 16. D. de pœn. hinc qui malum hortatus est, vel malum monstravit, tenetur. L. 1. §. 1. D. de ser. corr. dummodo vincibilis subsit intellectus vel voluntatis defectus; (§. 82.) quo sensu recte dixit CICERO: *quid debet, qui consilium dat; præstare præter fidem*: ad Attic. XVI. 7. III. Ita quoque: *Si servus sciente domino noxam commisit, suo nomine tenetur*; L. 2. D. de nox. act. & creditum filio volente patre huic attribuitur: L. 2. C. ad Sct. Mac. scientiam tamen, spectare debemus, quæ habet voluntatem. L. 1. §. 2. D. si fam. furt. L. fin. §. fin. D. de naut. caup.

caup. IV. nec oportet laudando (palpando) augeri ma-
 litiam L. 1. §. 4. D. de fer. corr. V. Receptatores vero
 in pari causa sunt habendi L. 1. D. de Recept. Recipere
 autem est refugium abscondendi causa præstare. L. 1. §. 2.
 D. de fer. corr. VI. Nec minus qui occasionem (seu
 remedia) præstat, damnum fecisse videtur, L. 30. §. p. D.
 ad L. Aq. & particeps furti est, qui furtum non fecit,
 si vires alterius suis viribus sufficientes reddit, & ejus
 ope furtum factum est. §. 11. J. de obl. quæ ex del. VII.
 Eodem modo mutus, id est, qui prohibere potuit, (&
 debuit) tenetur, si non fecerit L. 45. D. ad L. Aq. VIII.
 quemadmodum non obstitans, seu qui non facit, quod fa-
 cere debet, videtur facere adversus ea, quia non facit. L.
 121. D. de Reg. Jur. IX. Denique & consciis conju-
 rationis, aut criminis læsæ majestatis idem imputa-
 tur crimen, si non manifestant; L. 5. §. 6. & 7. ad L.
 Jul. maj. Ast vitio caret, qui scit, sed (vel per se, vel
 per alium) prohibere non potest. L. 50. D. de R. J. L. 4.
 D. de nox. act. Etsi vero qui in actionem jam patratam
 consentit, id est, ratihabet, eam laudat, non manife-
 stat, aut recipit patratorem, suo non careat merito; at-
 tamen is facti jam præteriti auctor ideo dici nequit,
 (§. 174.) adeoque secuta ratihabitio præcedenti con-
 sensui non semper æquivalet. Cf. GROTIUS de J. B. & P.
 II. C. XVII. §. 6. sqq. DARIUS Obs. J. N. XLV.

§. CLXXXIII. Quum objectum, seu ma-
 teria, in qua versatur imputatio, sint tantum
 actiones morales, seu liberæ, (§. 180.) mo-
 rales autem dici nequeant, nisi sint sponta-
 neæ, contingentes, & ab homine rationis
 compote susceptæ: (§. 173.) consequens est,
 ut mutationes, quæ sine spontaneitate, con-
 tingentia, & intelligentia in nobis existunt,
 imputationem non admittant, & hinc ut ex
 defectu SPONTANEITATIS, nec I. facta unice
 ab altero producta, nec II. nudas perpeffio-
 nes,

Actio non
 imputa-
 tur, si ca-
 reat spon-
 taneitate.

nes, nec III. actiones, ut quidam vocant, (§. 48. sch.) simpliciter coactas, nec IV. casus fortuitos, seu eventus ex *fortuna*, hoc est, ex improvise, aut saltem inevitabili causarum nexu emergentes, nobis in præmium, aut in poenam imputari oportet.

Injustæ igitur erant leges quorundam populorum, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati erant, cum ipsis necarentur. CURTIUS VI. C. ult. Contra non modo legibus Moyssis cautum est: „Non occidentur
 „ patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unus
 „ quisque pro peccato suo morietur.“ Deuter. XXIV. 16. IV. Reg. XIV. 6. sed etiam Romani Imperatores rescripserunt: „Peccata suos teneant auctores, nec
 „ ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum;“ L. 22. Cod. de poen. Quæ vero quis ex alieno tantum peccato sentit mala, non imputationi, sed infortunio esse adscribenda jam supra observavimus. (§. 180. sch.) Cf. GROTI. de J. B. & P. II. XXI. §. 9. II. Sed nec infanti eviratio, nec fæminæ vis major ei illata jure exprobratur, siquidem corpus tantum violatum est, animus insons. LIVIUS I. 58. Idem de fœda noxiaque dicendum perceptione, si modo attentio, quæ jam pendet a libertate, (§. 42.) evitetur. III. Nec impia esset manus, quæ vi apprehensa thus ad aram idolorum succenderet, nec si *impulsi procedimus iclu, & viribus alterius magnis, magnoque coactu* alicui noceamus, nobis id objectari poterit: „Nam tum materiam totius corporis omnem, perspicuum est, nobis invitis
 „ ire rapique.“ LUCRET. II. 272. ut non majore tunc utamur spontaneitate, quam gladius, aut fustis. IV. Denique incendia e cœlo orta, ruinæ, naufragia, & quæ sunt hujusmodi, nemini sunt objicienda; *quis adeo iniquus*, ait TACITUS, *ut sceleri assignet, quod venti & fluvius deliquerunt.* Anal. XIV. 3. Atque ex hoc principio *tutoribus & curatoribus fortuitos casus, adversus quos ca-*
 veri

veri non potuit, imputari non oportere, sæpe rescriptum esse, ait PHILIPPUS I. 4. C. de per. tut. & cur. Aliter vero ignarum vulgus sapissime judicavit, veluti Burgundiones, qui imputabant Regi suo, sic segetum copiam terra negaverat. AMM. MARC. XXVIII. 5. quorum spectat illud Ovidii:

Scilicet in superos etiam fortuna luenda est.

Nec veniam læso numine casus habet. Trist. II. 107.

§. CLXXXIV. Et quia actiones vel simpliciter necessariae, vel simpliciter impossibiles, Si non sit fortuita agenti, carent CONTINGENTIA, (§. 37.) aperte colliguntur, neminem eorum declarari auctorem posse, quæ vel in ipso fiunt necessitate intestina, vel facere is prætermittit, quoties nulla reperitur agendi occasio, (§. 80.) aut imbecillitas naturalis, quam scilicet superare non est in nostra potestate positum, obstitit: si enim vires suas quis libere detriverit, sibi que ademerit potentiam agendi, quin ejusmodi præmissiones ad illius referantur libertatem (§. 46. sch. & §. 17.) & porro ei imputentur, (§. 174.) non est dubitandum.

Ex his patet veritas regulæ Juris Canonici: *Imputari non potest ei, per quem non stat, si non faciat, quod per eum erat faciendum. C 41. X. de R. Jur.* Quis igitur nimiam proceritatem, dotium naturalium defectum, cæcitatem, surditatem alicui vitio dabit; & quis non indignabitur Lacedæmoniis, qui eum, qui magnis commotis tempestatibus hostias ad sacrificium non præbuerat, capitis arcessierunt. CICER. Invent. II. 31. Secus foret, si actio præcedens libera minus recta improvissum eventum produxerit, & infirmitas fuerit adquireta, quam probe distinguit ULPIANUS: “ Neque iterum permittendum, inquit, ei, si quid sit, quod ei imputetur, causari tempestatem, vel vim fluminis. L. 2. §. 8. Dig. si quis caut. in jud. sist.

§. CLXXXV.

Vel in ejus
intelligen-
tiam non
cadat.

§ CLXXXV. Denique ex defectu INTEL-
LIGENTIÆ I. actiones, quas quis in statu mo-
rali imperfecto veluti furore, infantia, de-
mentia (§. 55.) patravit, respuunt imputatio-
nem § 183.) II. Quod ipsum de illis mu-
tationibus dicendum est, quæ vel ex insupe-
rabili juris; aut facti ignorantia, (73.) vel
III. ex summa ebrietate involuntaria, vel IV.
ex dormientis phantasmate seu somnio, se-
clusa ratiocinandi facultate, obveniunt: ubi
vero veritatem magis perspicere, & a noxio
potu sibi cavere, aut imagines in dormiendo
reproductas non copulare a libero agentis pen-
debat arbitrio, adest jam moralis actionum
causa, cui morales etiam effectus assignandi
sunt. (§. 17.)

I. Etsi actiones infantum & furiosorum sint ar-
bitrariæ, tamen non magis sunt liberæ, quam actio-
nes quadrupedis. L. 5. §. 2. D. ad L. Aq. Quare in-
fans vel furiosus, si hominem occiderint, lege Cornelia
non tenentur, cum alterum innocentia consilii tuetur; al-
terum fati insolicitas excusat. L. 12. D. ad L. Corn. de
sic. II. Facti ignorantia sæpe est insuperabilis, adeo-
que & legis positivæ, (§. 121.) & tunc nec obliga-
tioni (§. 73.) nec imputationi (§. 180.) locus esse po-
test. Igitur mortem non fuerant promeriti navigan-
tes, qui ad portum extraneum delati, vitulum Dia-
næ immolaverant ignari legis id prohibentis sub pœ-
na ultimi supplicii, CICERO Invent. II. 31. Sunt etiam
cognitiones, quas capere unus obligatur, non autem
alter, & quarum porro ignoratio illi, & non huic
imputari debet. III. Est quidem omnis fere ebrietas
insania voluntaria, ut ait SENECA Epist. 83. facta igitur
illicita in hujusmodi ebrietate patrata ad agentis li-
bertatem referuntur, cujus fuerat in potestate potui
moderari; ast si involuntaria sit ebrietas, & tanta, ut
tollat rationis usum, actiones, quæ illam consequun-
tur

tur, nec in se liberæ sunt, nec in sua causa, & ideo imputationis incapaces. IV. Et quia nihil tam in-
condite cogitari potest, quod non possimus somniare,
& imagines sæpe veniunt non vocatæ, CICERO divinat.
C. VI. & N. D. I. 38. patet nec somnia qua talia im-
putari posse. Enimvero si quis vigilans ea provocet
liberis cogitationibus, vel dormiens opprimat infan-
tem, quem antea in lectum acceperat, non minus
pœna dignus est, quam qui equos regere indoctus ha-
benas sumit & prosternit viatorem. L. 27. §. 9. D.
ad L. Aq. Adposita ad hanc rem ULPIANUS: “Sicuti
„ medico, *inquit*, imputari eventus mortalitatis non
„ debet, ita quod per imperitiam commisit, impu-
„ tari ei debet. „ L. 6. §. 7. D. de off. Præs. Et ge-
neraliter vincibilis est intelligentiæ defectus: *Se im-
miscere rei ad se non pertinenti.* L. 36. D. de R. J.

§. CLXXXVI. Visa hætenus imputationis materia sequitur, ut etiam de ejusdem quan-
titate (§. 77.) differamus; causa nimerum &
fundamentum, ob quod imputari facta possunt,
est eorum moralitas, (§. 180.) quæ ipsa in
proventu actionum a libertate collocatur: (§.
62.) quia vero ex quantitate causæ quantita-
tem effectus oportet dimetiri, (§. 172.) palam
est, mensuram imputationis in magnitudine
& gradu moralitatis, (§. 173.) adeoque & li-
bertatis contineri; unde consequitur, ut eo
magis minusve quis sit actionis auctor, &
hinc eo majore vel minore præmio, aut pœna
dignus judicandus, quo ampliore vel angu-
stiore arbitrio & ratione in agendo est potitus.

Ex gradu
moralita-
tis accipi-
tur impu-
tationis
mensura.

Hæ igitur sunt *æstimationes*, quas in facili coer-
cendis adhiberi oportere docet PAPINIANUS L. 41. D.
de pæn. Quæ enim aliter fieret imputatio; justitiæ
vel remuneratoriæ, vel ultrici, (§. 166.) sive: ut alii
loqui malunt, æquitati repugnaret objectivæ, quæ in
pro-

portione inter actionum confectaria & earum libertatem collocatur. Cf. DARIUS. I. J. U. §. 227. sq. Inde apte collegit GUNDLINGIUS J. N. c. IV. §. 34. quam absurdum sit contemnere mensuræ moralis doctrinam: etsi enim in hoc recte sentiant, actionem illi imputari, qui ejus sit auctor, turpiter tamen cæcutiant, quum nihil amplius discendum hac parte statuunt. Semper enim quærat, *quæ voluntas, & quanta?* In hos itaque cuditur illud HORATII I. Sat. III. 78. sq.

cur non

*Ponderibus, modulisque suis ratio utitur? ac res,
Ut quæque est, ita suppliciis delicta coercent.*

Etsi autem DEMOSTHENES in pœna non ita nude spectandam æqualitatem scripserit, ut in *ponderibus, & mensuris*; is tantum loquitur de æqualitate physica, addit enim: *sed expendendum esse propositum ac votum ejus qui deliquit.* Epist. III. pro Lycurg. lib. pag. 114. B. Illud vero omnino advertendum est, sermonem hic fieri de mensura pœnæ, quam quis meretur, non autem pœnæ, quam ab eo exigere oportet, hujus enim mensura ex fine pœnarum desumenda est, ut bonitati per sapientiam administratæ satisfiat. (§. 168. sch. 2.) Quare acute, uti solet, HUG. GROTIUS duo in pœnis esse spectanda animadvertit, *id ob quod*, scilicet meritum, & *cujus ergo*, id est pœnæ scopum. II. XX. §. 28. & §. 30. n. 4. Hujus enim causa aliquando remittitur pœna & legis gratia fit. (§. 87. sch.) Cf. DARIUS Obs. J. N. XL. §. 6. sq. Quo sensu APOSTOLUS beatum vocat eum, *cui Deus non imputaverit peccatum.* Rom. IV. 4.

Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.

§. CLXXXVII. Arbitrium vi quadam efficiente interna sese exserere, supra est ostensum; (§. 40.) quum autem hæc interna vis eo major esse debeat, quo plura investiganda sunt agendi remedia, aut tollenda impedimenta:

(§.

(§. 186.) consequens est, ut actiones faciles, & ad quas commoda atque idonea se præbet occasio, minus imputandæ sint, quam difficiles, quæque non antea patrantur, quam occasione circumspecta. Et quia extrinseci eventus ac circumstantiæ, quæ nos ad aliquid faciendum vel non faciendum hortantur, partem occasionis constituunt; (§. 80.) illud etiam conficitur, eo minus imputari factum vel non factum, quo plures existerant hujusmodi extrinsecæ stimulantes causæ, & contra tanto magis utriusque imputationem augeri, quo fortiora præsto fuerant momenta, quæ impellebant auctorem, ut ageret potius contrarium.

I. Igitur si cetera omnia sint paria, actio æqua illi minus imputatur, qui rebus abundat externis, quam qui premitur egestate: quod ipsum docuit Divina Veritas; cum enim divites jactarent multa in gazophylacium templi, venisset autem vidua una pauper, & mitteret duo minuta, dixit Jesus discipulis: „ Quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit. „ *Marc. XII. 43.* II. Contra actionis iniquæ majorem luere debet pœnam opulentus, quam indigus, alteri enim parata erat alios perficiendi occasio, alteri non erat: „ Non enim, ut ait D. CHRISOSTOMUS, omnis legis „ transgressio eandem pœnam meretur, sed gravio- „ rem, quæ facile corrigi poterat. „ *X. de statuis.* Quem in modum quoque scripsit TERTULLIANUS, „ dif- „ ficilius facilem esse veniam, & quanto potestas vi- „ tandi fuit, tanto contumaciæ crimine onerari „ *Lib. II. ad uxor. c. I. & 3.* Idcirco inopinata furandi opportunitas aliquam meretur excusationem, qua digni utique non sunt, qui majori conatu & impetu in res alienas involant. Denique ob eandem causam „ luxuria cum omni ætati turpis, tum senectuti fæ- „ dissima „ dicitur CIOER. *Off. I. 34.*

Invita minus, quam ultronea.

§. CLXXXVIII. Ex eodem principio colligimus, cur actiones ultroneæ, lubentes, (§. 47.) ex voluptate (§. 25.) atque extra statum collisionis susceptæ magis imputentur, quam actiones invitæ sive secundum quid coactæ, & quæ vel ex ægritudine vel obveniente collisionis statu (§. 88. sch. 3.) perpetrantur, nec minus, cur, qui injuste agit, majori obnoxius sit imputationi, quam qui agit inique. Præterquam quod enim facilius sit non nocere, quam prodesse aliis, (§. 81. sch. 4.) lædens etiam jus cogendi tribuit læso, (§. 153.) adeoque majora superat impedimenta, quam alter, a quo officia imperfecta vi non possunt extorqueri. (§. 155.)

Si quis mortis, doloris, egestatis, aut dedecoris vitandi causa a lege desciscat, pœna quidem dignus est, at non tanta, ac si eandem legem violasset nullis hisce externis momentis impulsus: quorsum spectat illud OVIDII de adulterio a Lucretia ob necem ignominiosam imminentem admissio:

Dant veniam facto genitor conjuxque coacto,
Fast. II. 819.

II. Ita peccat quidem inferior, qui jussu & metu superioris, eum, quem certo scit innocentem, jugulat: magis tamen peccaturus, si hunc sponte tantum sua trucidaret: qua in re merito notarunt viri docti Pufendorffum, quod facinus gravi potentioris hominis metu extortum non magis imputari nobis posse putet, quam gladio, aut securi: de off. H. & C. I. C. I. §. 24. Sane voluntas cogi physice non potest, (§. 42.) libera igitur est hujusmodi actio, (§. 43.) adeoque & moralis & imputationi subjecta. (§. 180.) Rectius philosophatus est JUVENALIS:

Summum crede nefas animum præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.
Sat. VIII. v. 83.

III. Porro summum fuit Catilinæ scelus, qui infana agitated voluptate necavit filiam, ut vacuum domum faceret scelestis nuptiis: SALUST. *Catil.* XV. ast excusatiùs videbatur factum Smyrneæ fœminæ, quæ ex agitudine virum & filium interemit, cum ab his optimæ indolis juvenem, quem ex priore viro enixa fuerat, occisum reperisset. GELL. N. A. XII. 7. IV. Gravis etiam fiet imputatio illi, qui hominem extraneum perduellionis reum occultaret, ast minus arguetur filius, si saluti patriæ anteponens salutem patris hujus reticeat prodicionem, & in collisione falsam exceptionem instituat, minori enim is gaudebat contingentia, cui aut patriam perdere, aut prodere patrem erat necesse. CICERO off. III. 23. V. Denique satius est pauperi eleemosinam denegare, quam rem alienam detinere, & propterea Phocion petentibus a se congiarium respondit: *Hosce possite divites, me vero puderet, vobis se largiter, huic (scilicet creditori) non solverem.* PLUTARCH. *Phoc.* p. 745. Non ergo verum est, quod ait DARIËSIUS I. J. Un. §. 166. cor. I. actiones interne inhonestas moralitatis gradu actiones externe in honestas superare, nisi potius verba errore typi sint transposita, contrarium enim in suo discursu germanico probavit l. c.

§. CLXXXIX. Quoniam verò causa remota se ipsam ad agendum determinat, causa autem proxima ab altera ad agendum excitatur, (§. 181) in promptu est, illius actionem rigidius, quam hujus esse expendendam: unde etiam intelligitur, causam præcipuam majori subesse imputationi, quam causam subjectam; (§. cit.) & hinc ei, qui aliquid jubet fieri, vel requisitus consentit, ut fiat, graviores assignandas esse consecutiones, quam illis, qui jubentis & volentis negotium unice expediunt, silent, adsentantur. (§. 182.)

Contra
causæ præ-
cipuæ mi-
nus quam
subjectæ.

Generatim quicumque alterius agendi conatum excitat, magis ad actionem concurrat, quam, qui appetitum tantum nutrit, aut ei non renititur; in illum ergo majorem, quam in hunc cadere imputationem necesse est. (§. 186.) Ideo observavit ICRUS, aliud esse auctorem fieri servo delinquenti, aliud pati delinquere. L. 3. D. de nox. act. Hanc secutus est proportionem Lævinus Agrigento recepto; qui capita rerum erant, virgis caesos securi percussit, ceteros prædamque vendidit. LIVIUS XXV. C. 40. sed etiam jam major, jamque minor esse potest excitationis aut auxilii gradus, quo respexit JUVENALIS scribens:

*Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto, qui peccat, major habetur.*
Sat. VIII. v. 140.

Vulgata autem Juris Romani regula, ejus nullam esse culpam, cui parere necesse est, L. 167. & L. 169. de R. J. vera tantum est, si necessitas sit physica, aut si propter collisionem lex fortior debiliori præferatur. (§. 88.) Ceterum quod diximus, causæ remotæ actionem magis imputari, quam proximæ, ita capiendum est, si cetera omnia sint paria, fieri enim potest, ut propter adjunctorum varietatem major deprehendatur moralitas in causa subjecta: veluti si quis acerbo agitatus dolore, minusque sibi conscius suadeat homicidium, alter vero illud animo sedato lubenter & cum voluptate exequatur. Sed nec causa remota confundi debet cum eo, a quo inscio, nec consentiente facti sumitur occasio, veluti si fœmina amasio daret repulsam, & hic præ inœrore se suspenderet. (§. 174. sch.) cf. CICERO de Fat. XV.

Quænam
agendi
momenta
augeant
imputa-
tionem.

§. CXC. Quomodo imputationis quantitas ex spontaneitatis & contingentiae seu arbitrii gradu cognoscatur; satis dictum est: sequitur, ut merita ac demerita etiam rationis vi & magnitu-

nitudine deinceps ponderemus. Pendet autem ratio ab attentionis, reflexionis & intelligentiæ facultatibus, (§. 28.) atque ejus robur idearum distinctarum numero, claritate & facilitate æstimatur; (§. 29.) ex quo consequitur, ut quo magis quis cogitationem in factum defixit, quo plures ejus partes vidit, quo distinctius totam ejus essentiam perlustravit, quo ampliora denique ac fortiora agendi, vel non agendi momenta ex ipsa actionis idea perspexit, eo majus etiam præmium vel pœna ipsi debeatur. Sane uti pro momentorum copia multiplicatur obligatio; (§. 77.) ita & obligationis ingremento moralitas intenditur; (§. 171.) quin igitur etiam imputatio iisdem progressionibus augeatur, frustra esset dubitare. (§. 186.)

Igitur I. actio interne honesta vel æqua magis imputatur, quam decora, aut tantum externe justa, hæc enim nonnisi causæ exterioris impulsu, illa vero etiam ex motivis ab actionis idea haustis perpetratur. (§. 163.) II. Porro quia agendi momenta ex consideratione divinarum perfectionum desumta omnium sunt maxima, (§. 59. §. 88.) perspicuum est, actiones pias bonitate & merito, contra impias malitia & demerito, ceteras omnes superare, (§. 64. sch.) quorsum pertinet Christi effatum: *Ve vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ: quia comeditis domus viduarum. Orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis judicium. Math. XXIII. 14. Et illud: qui devorant domus viduarum sub obtentu prolixæ orationis, hi accipiunt prolixius judicium. Marc. XII. 40. Imo nec latuit Ethnicos scriptores: Totius injustitiæ nullam, capitaliorem esse, quam eorum qui tum cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur. CICERO off. I. 13. III. Sed quia pietas & ceteræ virtutes omnes, vel causis nituntur ratione tantum cognitis, vel simul ex momentis a di-*

vina revelatione acceptis exercentur, consequens est, ut virtus Christiana summum boni ac meriti gradum attingat, & ut propter eandem causam Christi aſſecclæ longe rigidius, quam pagano, aut infideli imputanda ſint vitia contraria. Imo & inter Chriſtianos alea, ebrietas, iniuſtitia, fraudesque longe maiorem in clerico, vel monacho, quam in laico & milite præſeferunt turpitudinem; *atrocins*, inquit SALVIANUS, *ſub ſancti nominis prærogativa peccamus: ubi ſublimior prærogativa, maior eſt culpa.* Lib. IV. de Gubern. Dei p. 118.

Culpa, minus imputatur quam dolus.

§. CXCI. Nulla actio moralis eſt minus reſta, niſi ſuperabili intellectus aut voluntatis vitio laboret, (§. 82.) quod generali culpæ, aut *Reatus* denominatione continetur. Speciatim vero reatus, qui verſatur in intellectu, cujus nimirum agens in agendo ſibi non eſt conſcius, *culpa* eſt ſtrictè dicta, qui autem verſatur in voluntate, adeoque ab agente cognoscitur, *dolus* ſimpliciter aut *dolus malus* nuncupatur: atque ex his apparet actiones culpoſas; quæ ſcilicet ex errore, aut ignorantia ſuperabili patrantur, (§. 73.) minus eſſe in agentem conferendas quam dolopoſas; quæ ab homine ſciente & volente contra legem ſunt ſuſceptæ. (§. 81. §. 190.)

I. Culpam generatim accepit CICERO ſcribens: *malum* (morale) *nullum eſſe niſi culpam.* III. Tuſcul. 16. & OVIDIUS:

Peccaſſe fatebar

Et potuiſſe datis ſimili ſuccumbere culpæ;

Me quoque maneribus;

Metam. VII. v. 748. ſq. Quare & Iſti Romani nomine culpæ ſæpius & dolum ſunt complexi. Cf. L. 10. D | commod. II. Speciatim vero iſti *dolo malo* Prætortis tabulam ab eo corrumpi tradiderunt, qui ſciens & volens, non *qui per imperitiam vel ruſticitatem id fecerit.*

fecerit. L. 7. §. 4. D. de jurisp. Etsi alias imperitiam culpæ adnumerarent. L. 132 de R. J. Ideo in certis negotiis dolum malum duntaxat, in aliis *dolum & culpam præstari* voluerunt. L. 23. D. de R. J. Hinc si putator ex arbore cum ramum dejiceret, (nulla facta attentione, adeoque culpose tantum) *transseuntem occiderit*, minus coercendus est, quam si dolo fecerit. L. 7. D. ad L. Corn. de sic quorsum etiam pertinet: PHAEDRI fabula, quæ *veniam inage dari docet*, qui casu (id est culpa) peccat, quam, qui consilio est nocens. L. V. Fab. 3. Atque ex his colligitur, culpam in reatu intellectus, dolum vero in reatu voluntatis recte collocari, qui non modo actionibus injustis, sed etiam inhonestis, impiisque inesse potest, etsi Romanæ leges dolum ad actiones injustas aliquando restringere sunt visæ: L. 1. §. 1. D. de dol. mal. hunc autem *dolum malum* vocabant, quia veteribus dissensus actionis internæ ab externa finis liciti causa positus, dolus erat bonus: cit. L. 1. §. 3. III. Ceterum, cum diversæ sint intellectus facultates, plura etiam sunt culpæ genera: vincibilis enim defectus attentionis *incogitantia*, reflexionis *inconsiderantia*, rationis *improvidentia*, judicii *imprudencia* nuncupantur, nullus vero harum facultatum usus *præcipitantiam*, & absentia omnis sollicitudinis de actionis bonitate *incuriam* progignunt. Cf. WOLF. Ph. Pr. T I. §. 760. fqq.

§. CXCH. Qui rationes secum subducit, Actio de an vel quomodo agere, vel non agere oporteat, liberata *deliberare* dicitur, qui vero instituta delibera- magis, tione hoc vel illud factum, aut non factum quam non præoptat, is *decernit*: actus voluntatis, quo delibera- decreti executio determinatur, proæresis seu ta. *propositum* audit: utrique autem tam decreto, quam proposito cohæret *intentio* sive volitio finis: itaque luculentum est; actionem delibe- ratam

ratam magis imputandam esse, quam non deliberatam, ex deliberatis vero illam, cui liberior decretum, propositum, atque intentio accesserint. (§. 190.)

Ex his ratio reddi potest, cur homicidium deliberatum, aut singulare certamen statuto loco & tempore susceptum gravius imputetur, quam homicidium non deliberatum, aut pugna inopinato exorta, & cur Romanæ leges adulterum & filiam domi suæ deprehensos occidere permetterent in continenti, non autem post moram L. 23. §. 4. D. ad L. Jul. de ad. Sed etiam deliberatio varios habet gradus, prout ad actionem determinandam, vel ad exequendam, vel ad utrumque simul adhibetur, atque ad hunc modum etiam imputatio augefcit. Præclare CICERO in omni, *inquit*, „ injustitia per multum interest, utrum perturbatione „ aliqua animi, quæ plerumque brevis est, & ad tempus; an consulto & cogitato fiat injuria, leviora „ enim sunt, quæ ex repentino aliquo motu accidunt, „ quam ea, quæ meditata, & præparata inferuntur. „ Off. 1. 8.

Quando
ex inten-
tione &
proposito
imputatio
sumat in-
cremen-
tum

§. CXCIIL. Plures autem faciunt intentionis formas, quæ enim finem spectat, propter quem solum causa efficiens ageret, *primariam*, secus *secundariam* nominant. Porro intentionem *directam* vocant, qua id intenditur, propter quod agens agit, *indirectam* vero, qua quidem agens per se non vult, quod ex actione ipsius sequitur, quod tamen perinde ac id, quod vult, ex eadem sequi potest: denique ab intentione factum illicitum præcedente *dolum ex proposito*, ab ea autem, quæ hujusmodi factum consequitur & approbat, *dolum ex re ducunt*, atque ex his conficiunt, ut intentio primaria, directa & dolum ex proposito, quia majori contingentia eliciuntur ac in-

intelligentia, graviolem quoque æſtimationem recipiant, quam ceteræ formæ contrariæ.

I. Si numeret Cajus Sempronio mille aureos, & primo intendat hujus neceſſitatibus ſubvenire, ſimul tamen cogitet, ſe ita in eo, quod ambit munere, Sempronium propitium eſſe habiturum; incidet quidem in ambitus reatum, aſt non ita gravem, ac ſi eam pecuniam nonniſi animo corruppendi amicum numeraffet.

II. Intentio indirecta, cum non ſit volitio finis, nomen intentionis quidem non meretur; attamen id certum eſt, conſectaria, quæ præter intentionem agentis fluunt ex actione libera, jam gravius, jam remiſſius imputari, prout facile, aut difficulter ea prævideri poterant, ſemper tamen minus, quam ſi agenti fuiſſent ſatis perſpecta. Quare ſi quis vulnerandi animo gladium ſtinxerit, & aliquem occidat, pro homicida damnatur; aſt ſi clavi percuffit in rixa, quamvis ferro percufferit, tamen non occidendi animo, lenienda eſt pœna ejus, qui in rixa cauſa magis, quam voluntate homicidium admittit: L. 1. §. 3. D. ad L. Corn. de ſic: Ita & qui poculum dant amatorium, etſi dolo non faciant, tamen ſi mulier aut homo (id eſt fœtus) perierit, ſummo ſupplicio afficiuntur. L. 38. §. 5. D. de poen. Aſt fœmina, quæ non malo animo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat, deceſſit, tantum relegari juſſa. L. 3. §. 2. D. ad L. Corn. de Sicar. III. Qui falſam ſolvit monetam ſciens & volens, dolum committit ex propoſito, aſt ſi genuinam eſſe putet, ab omni dolo interea eſt immunis: ubi vero ſpurios fuiſſe nummos intelligit, nec eos commutare vult, incidit indolum ex re. L. 36. D. de oblig. qui etiam dolus eſt ex propoſito, ſed tantum conſequenter, & ideo minorem malitiam arguit.

§. CXCIV. Uſus remediorum & facultatum noſtrarum ad finem bonum obtinendum idoneus *diligentia* nominatur; cui opponitur

Et pro gradu diligentia aut negligentia variatur.

cum *negligentia* sive omissio diligentiae, quam quis obligatur adhibere, tum usus remediorum, & facultatum nostrarum legi contrarius, seu earundem *abusus*; quoniam plurima concipi possunt remedia ad finem sufficientia, nemo negaverit, innumeros quoque dari posse diligentiae & negligentiae gradus, & propterea harum imputationem summopere variari oportere. Ceterum negligentia prout vel in intellectu deprehenditur, vel in voluntate, ad actiones vel culposas vel dolosas pertinet, & hinc jam minore, jam maiore poena digna est, (§. 191)

I. Si ad notiones communes reflectamus, ob quas advocato, medico, militi, studioso, agricolae diligentia, vel negligentia tribuitur, veritas datarum definitionum patebit. Est autem diligentia alia *absoluta*, quae non ad certam personam, sed ad finem obtinendum unice refertur, alia *hypothetica*, quae ex viribus personae agentis tantum aestimatur. Ita servi in Evangelio, quorum uni quinque, alteri duo talenta tradiderat dominus, *unicuique secundum virtutem suam*, Math. XXV. 15. quum singuli totidem superlucrati sint, eandem impenderunt diligentiam hypotheticam, seu in concreto, etsi haec absolute, seu in abstracto discreparet. II. Diligentiae hypotheticae autem innumeros esse gradus, vel librarii exemplum docebit; is legum Romanarum Codicem describet diligentissime, si characteres omnes affabre efformet, nullum omittat vocabulum, nullam litterulam, & ea utatur celeritate, quo maiorem ipse non potuisset adhibere. Contra tot deerunt diligentiae gradus, quot vel litterae vel vocabula omissa sunt, aut minus celeriter, atque attente scripta. III. Attamen romanae leges diligentiam in tres tantum gradus, scilicet *maximam*, *mediam* & *minimam* distribuunt, summam autem negligentiam pro dolo habent, si non tam de poena ordinaria alicui infligenda, quam potius

tius de suo alteri præstando agatur. L. 32. D. Depos. & L. 226. de V. S. IV. Quoniam vero ex negligentia omnis oritur culpa, hanc etiam latam, levem, & levissimam faciunt. *Lata culpa*, ait ULPIANUS, *est nimia negligentia, id est, non intelligere, quod omnes intelligunt.* L. 213. de V. S. *levissima* vero dicitur, si quis non sciat, quod saltem curiosissimi non ignorant. L. pœn. §. 2. D. de J. & F. Ign. Igitur culpa *levis* seu media est, quæ inter latam & levissimam interjecta est, cit. L. pen. §. 2. V. Defectum rectitudinis actionis ob exceptionem in casu collisionis officiorum minus recte factam, culpam mediam dixit WOLFIIUS Ph. pr. I. §. 784. eamque a dolo & culpa in specie separavit, alii vocarunt culpam propositi, vel versutiæ, DARIUS. I. Jur. un. §. 181. veluti si quis misericordia ductus servum alienum compeditum solverit, ut fugeret. L. 7. §. 7. D. de dol. mal. Equidem hujusmodi factum semper minus esse imputandum, quam si non ex misericordia patretur, jam supra est ostensum, (§. 188.) quum tamen falsa exceptio a lege vel *dolose* a sciente, vel *culpose* ab ignorante instituat, haud opus est, aliam culpam mediam procudere.

§. CXCV. Quemadmodum infantia, de- Tum pro
 mentia & furor arcant usum rationis, (§. 55.) modo at-
 & ab omni imputatione liberant, (§. 185.) tis, tem-
 ita ætas nondum satis matura, aut crassior edu- peraturæ,
 catio mentis valde perstringunt oculos, san- & affectu-
 guinis autem temperatio atque affectus delibe- um,
 randi facultatem extenuant; (§. 51. sq.) quare
 etsi facta in tali statu patrata non carcant mo-
 ralitate, (§. 52. §. 62.) ea tamen tanta non
 est, quanta foret, si illi idem agerent, quibus
 nulla hujusmodi impedimenta obsistunt. Fal-
 sum itaque is faceret judicium, qui hujus-
 modi actiones physice quidem æquales, sed
 moraliter discrepantes æqua lance suspenderet.

I. Quamprimum quis ratione uti potest, infantia quidem major est; (§. 55.) sed ad maturitatem non pervenit, nisi perfecta ratione, quod propter rerum fortuitarum concursione ex solo annorum numero nequit supputari; uti tamen infantia, seu defectus usus rationis anno septimo, ita iudicii imbecillitas anno decimo quarto communiter circumscribitur, cujus rei naturalis illa est causa, quod circa hanc ætatem *pubertas* seu generandi facultas sæpissime adveniat, inde autem firma ac vegeta corporis structura, a qua & animi vires pendent, esse colligatur. Quare non Romanis modo, *Pr. Inst. quib. mod. tut.* sed etiam aliis populis annus pubertatis XIV. placuerat. PHILO. de Opif. mund. quia, ut ait PLUTARCHUS, *circa secundum septennarium, cum vis procreandi adest, tum intelligentia boni & mali*: de placit. Phil. V. 24. quod ipsum Hypocratis & aliorum testimoniis confirmat MERILLIUS Obs. Jur. Lib. I. c. 22. & VIII. c. 29. Equidem Romanæ leges minorenritatem usque ad annum XXV. protraxerunt, id autem ad leges positivas magis & negotia, quæ nonnisi experientia discuntur, pertinuit, L. 37. §. 1. D. de minor. L. 108. de R. J. quam ad leges naturales, in quibus ætatis suffragio minores non juvantur. L. 1. Cod. si ad delict. Quid quod nec annorum numerus ad pubertatem lege positiva requisitus in considerationem venit, si modo adsit *habitus corporis* & vigor, ut sufficiens *rei intellectus* capi possit. L. 14. D. de Sen. Sil. II. Ad variam sanguinis mixturam vix ac ne vix quidem respicere solent leges positivæ, at leges naturales hæc omnia resecant minutissime: *Multa, enim, in corpore existunt, quæ acuant mentem, multa, quæ obtundant* CICERO Disp. Tusc. I. 33. Prout scilicet sanguis vel calidus est, & copiosus, vel multum bilis flavæ habet admixtum, vel atra bili laborat, vel denique pituita abundat, alii memoria, alii iudicio, alii ingenio, alii nulla ex his facultatibus valere dicuntur, & hinc ad bona opinata vel corporis, vel animi, vel rerum

rerum externarum inclinari, vel denique tam ad vitia, quam ad virtutes esse tardiores. Quocirca ANDRONICO RHODIO recte videbatur, factis turpibus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius. Paraphr. in Eta. Nic. VII. C. 10. III. Quantum vero affectus imminuat libertatem, agnovit ANTONINUS Pius in hæc verba rescribens: *Ei, qui uxorem suam in adulterio deprehensam recidisse se non negat, ultimum supplicium remitti potest, cum sit difficillimum justum dolorem temperare.* L. 38. § 8. D. ad L. Jul. de adult.

§. CXCVI. Actio, quæ in plures alias ^{Cur actio} dividi potest, *composita*, quæ non potest, ^{composita} *simplex* appellatur; constat itaque actio libera ^{magis} *composita* ex pluribus liberis simplicibus, quæ ^{æstimetur} *quam simplex* singulæ ab arbitrio pendent & ratione, ut ^{plex.} porro, si omnes in unam quasi jungantur, arbitrii & rationis quantitatem crescere necesse sit. Quoniam vero ex magnitudine libertatis quantitas moralitatis, & imputationis æstimatur, non obscurum est, actionem compositam magis laudandam esse, vel culpandam, quam actionem simplicem, inter plures compositas vero illam ceteris merito præponderare, in quam major numerus simplicium coalescit.

Inde fit, ut furtum *simplex* minus imputetur, quam *qualificatum*, quod scilicet effractio, ascensus per scalam, aut vis major comitatur: porro ut homicidium patratum atrocius, quam attentatum judicetur, non quasi nudus eventus malitiæ possit esse mensura, sed quia facilius est crimen attentare, quam perficere minorque libertatis gradus in eo reprehenditur, qui tantum actionem determinat, quam qui illam quoque exequitur. (§. 192.) Quare recta fuit PHILONIS JUDÆI philosophia, homicidas existimari oportere non eos solum, qui vitam adimunt, sed & eos, qui omnia faciunt palam, aut clam, ut quemquam interimant. L.

II. de leg. spec. p. 790. Ast etiam Icti probe agnoverunt. *legem non minus eum, qui occidendi hominis causa cum telo fuerit, quam eum, qui occiderit, punire.* L. 16. §. 8. D. de poen. (vid. & §. 193 sch. II. & §. 172. sch.) Et ita plane corrui t erronea THOMASII opinio putantis, quantita- tem libertatis non esse meriti mensuram: „ Quod, „ *ut ait*, habitualiter vitiosus, etsi secundum doctri- „ nam communem tanquam servus vitii dicatur mi- „ nimam libertatem habere, non tamen mitius pu- „ niatur. „ Fund. I. VII. 58. Enimvero quamvis actio simplex ex mala consuetudine suscepta minus li- bera sit, quam si ea consuetudo abfuerit, (§. 52.) attamen etiam habitus moraliter mali per plures actio- nes liberas contrahuntur, & ideo actibus sunt pejo- res: Quo enim plura sunt, in quæ incidimus delicta, ut scribit DIODORUS SIC. in frag. L. XXI. Ecl. 15. hoc majorem pœnam committeremur. Cf. GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 30. n. 3.

Quid fo- rum, & quotuplex §. CXCVII. Forum morale potestatem actiones imputandi designat, quæ si de Deo enuntietur, forum *divinum*; si de homine, forum *humanum* constituit, forum *divinum* etiam forum *poli*, seu *internum*, forum hu- manum vero forum *soli*, seu *externum* nun- cupatur. Scilicet summa Dei sapientia uti omnes actiones nostras, ita & interna animi cogitata distinctissime intelligit, & dimetitur: ast fallax sæpe est hominum judicium, neque occultos animi recessus pertingit; unde con- sequitur, ut in foro divino innumera impu- tentur facta, quæ omnem hominum cogni- tionem æstimationemque effugiunt.

Hac fori notione usus est ULPIANUS in L. 7. D. de Jud. „ Si quis, *inquit*, posteaquam in jus vocatus „ est, miles, vel alterius fori esse cœperit: in ea „ causa

„ causa jus revocandi forum non habebit, quasi præ-
 „ ventus; „ quo sensu exceptionem *fori* dare is di-
 citur, qui potestatem factum vel jus imputandi ali-
 cui competere negat. L. fin. Cod. de Ex. & præsc.
 Et ita in foro humano *cogitationis* pœnam nemo patitur,
 L. 18. D. de pœn. cujus ratio reddenda est in foro
 Divino; (§. 64. & §. 132.) quod enim, ut scribit SE-
 NECA: *non vetat lex, scilicet humana, hoc vetat fieri pœ-*
dor, „ seu lex naturalis, in Troad. v. 333. Ideo *non*
omne quod licet, in foro externo, *honestum esse*, in foro
 interno, Icti Romani observarunt. L. 144. de R. J.
 Ex his autem perspicuum est, omnimodam plenam-
 que agendi permissionem existere, si actio nulli pror-
 sus legi adverfetur. (§. 85.) Ast plena minorem esse
 permissionem, si aliquid licere dicitur, non quod sal-
 va pietate, ac honestate fieri potest, sed quod ab hu-
 mana pœna est immune. Cf. GROTI. J. B. & P. prol.
 §. 41. I. 1. §. 17. III. IV. §. 2. n. 2. Atque hoc nos
 ducit ad illam juris divisionem, qua jus in *internum*
 & *externum* distribuitur; quum enim facultas agendi,
 quod legi non repugnat, jus appelletur: (§. 84.) quid-
 quid facere in foro interno licebit, ad id quoque jus
 competet *internum*; quod vero non nisi inter homines
 fieri potest impune, id solum jure fiet *externo*, de
 quo OVIDIUS: *Injustum rigido jus dicitur ense*. Trist. V.
 El. X. v. 13. & Ictus PAULUS, *Prætor quoque jus red-*
dere dicitur: etiam cum inique decernit. L. 11. Dig. de
 Just. & Jur. Vid. I. Reg. VIII. 11.

§. CXCVIII. Sæpe forum *internum* *fori* Existit fo-
 conscientiæ seu rationis venit nomine, quod rum con-
 quam vim habeat, operæ pretium est expla- scientiæ.
 nare; nempe tam facultas, qua quisque est
 instructus, (§. 103.) de propriarum actionum
 honestate, vel turpitudine ratiocinandi, quam
 potissimum ipsa hujusmodi ratiocinatio, con-
 scientiæ

scientia moralis dicitur; quum vero rerum nexum perspiciendi vis nobis tributa sit a supremo numine, & ideo vox rationis pro voce Dei habeatur: (§. 103. sch.) mirum non est, forum internum Divinumque, & forum conscientiae, seu rationis promiscue usurpari; ex quibus impia refellitur illorum opinio, qui inanem putant esse conscientiae ideam, eamque infuso vulgi judicio assignant.

Hancce conscientiae vocabulo significationem tribui ægre tulit quidem PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. C.* 3. §. 4. ast eadem a sensu veterum non adeo abhorret; quippe qui non modo rei alicujus notitiam pluribus communem, CICERO *Catil. I. C. 1.* sed etiam bene vel male a se factorum judicium ea voce designabant. Uti enim SALLUSTIUS, *conscientiam scelerum Catil. V.* PHAEDRUS *laudis conscientiam II. Epil. v. 11.* memorant, ita præclare CICERO pronuntiavit: “ Nulli se
 „ se tam lætari solere quam conscientia officiorum.
 „ *Epist. V. 7.* Virtutis & vitiorum grave ipsius con-
 „ scientiae pondus esse, qua sublata jaceant omnia.
 „ *Nat. D. III. 5.* Nullum theatrum conscientia ma-
 „ jus dari. *Tusc. Disp. II. 26.* Hominis porro sa-
 „ pientis esse: maxime aestimari conscientiam mentis
 „ suæ quam a diis immortalibus accepimus, quæ a
 „ nobis divelli non potest; quæ si optimorum consi-
 „ liorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo me-
 „ tu, & summa cum honestate vivemus, „ *pro Cluento*
C. 58. Totam vero conscientiae notionem chymicis
 accensere ausus est TOLANDUS in *Tito Livio a supers-*
vind; ast ita se ipsum ex homine transformavit in
 belluam, sibi que ademit rationem; neque enim con-
 scientia ens est imaginarium, & ab anima diversum,
 uti aliquando imperitum vulgus fingere observat WOLF-
 FIUS *Pb. Pr. I. §. 487.* sed est ipsa hominis ratio, qua-
 tenus de bonitate vel malitia propriæ actionis moralis

sive

sive officiorum fert iudicium, aut saltem illud ferre potest; negata igitur conscientiae facultate homini quoque rationem abjudicari necesse est.

§. CXCIX. Tot autem existunt partitiones conscientiae, quot sunt iudicii & actionum: quæ enim de actionibus suscipiendis instituitur *rationatio*, conscientia *antecedens*, quæ de actionibus peractis conscientia *subsequens* appellatur; deinde conscientia antecedens duas habet subjectas formas, quarum altera *theoretica* est seu contemplativa, si in bonitate vel malitia actionis simpliciter versetur, altera *practica* seu præceptiva, si actionem perpetrandam esse vel omittendam simul pronuntiet. Denique ex factis legi consentaneis conscientia subsequens *bona* atque tranquilla, ex factis vero legi dissentaneis *mala* mordensque emergit. (§. 94. sch.)

Hæc antecedens est. vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala.

II, qui virtuti student, in actionis suscipiendæ moralitatem inquirunt, (§. 80. §. 164.) & ita conscientia utuntur antecedente: contra homines vitiosos affectus abripit & consuetudo, eos igitur eventus, qui stultorum est magister, (§. 105. sch.) primum docet: & subsequens vexat conscientia, quæ ideo ab antecedente toties solet dissentire. Porro an malum inferre læsionem intentanti liceat, id in scholis perpendit conscientia contemplativa, ubi vero modicam injuriam graviter ulcisci cupienti:

Stat contra ratio, & secretam garrat in aurem,

Ne liceat facere id; quod quis vitiabit agendo, PER-
sius Sat. V.

V. 96. conscientia practica se se exserit, CICERONEM bona solabatur conscientia Catilina expulso: Orat. Catil. III. §. 12. hujus vero animus, necato filio impurus diis hominibusque infestus neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat. SÆLLIST. Catil. XV. Verissime igitur

tur CICERO : “ Magna, *inquit*, vis est conscientiae, &
 „ magna in utramque partem, ut neque timeant,
 „ qui nihil commiserunt, & poenam semper ante oculos
 „ versari putent, qui peccarunt; „ CICERO *pro*
Mil. 23. quod ipsum egregie expressit OVIDIUS :

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra.
Pectora pro facto spemque metumque suo. Fast. I. 485.

Quoniam vero cor gaudio exultat, & dolore angitur, hinc est, quod & scriptores sacri conscientiam in corde collocarint, I. Reg. XXIV. 6. II. Reg. XXIV. 10. Johan. I. Epist. III. 20. 21.

Recta, vel
 errans,
 probabilis,
 vel impro-
 babilis, vel
 dubia.

§. CC. Porro quod supra observatum est, ratiocinationem in imputando rectam esse vel errantem, certam, vel incertam, probabilem, improbabilem, vel dubiam, (§. 178. sq.) id quoque ad conscientiam trahi, atque inde declarari omne potest. Nam etiam legis factive proprii idea jam *vera* est, jam *falsa*, dein aut *evidens* aut *opinabilis*, atque hæc postrema nunc ad veritatem propendet magis, nunc ad falsitatem. (§. 178. sq.) Ex his autem satis patere arbitror, non omnes conscientiae partes subesse imputationi, sed illas solum, quæ actiones jam susceptas consecuntur; quamdiu enim homo actionem suscipiendam perlustrat, nondum sibi aliquid imputare intelligitur, sed demum ubi factum jam perpetratum, ejusque consecutiones libero suo met ipsius arbitrio attribuit. (§. 175.)

I. Recta conscientia divelli a ratione non potest: ideo *libera* quoque appellatur; (§. 44.) ast conscientia errans plerumque affectibus obnoxia est, & hinc minus libera, seu *subjecta* audit, (§. 141.) quo sensu Stoici *solum sapientem liberum*, & *omnem stultum servum* esse tradiderunt. CICERO *Parad.* V. II. Uti autem conscientia vel in lege errat, vel in facto, vel in con-

clu-

elusione (§. 178. sch.) ita legem quod attinet, aut eam non vult agnoscere, aut quæ plane non est, fingit, prior conscientia *laxa*, posterior angusta, seu *scrupulosa* a scrupulo, seu brevi lapillo pedibus molesto nuncupatur; SERVIVS ad Æn. VI. 238. Gignuntur itaque scrupuli ab ignorantia, veluti si quis ex verbis CHRISTI: *nolite jurare*: Math. V. 33. omne iusjurandum vetari arbitretur; eos igitur ope demonstrationis oportet evellere. Vid. WOLF. Ph. Pr. I. §. 421. III. Conscientiam alii formam faciunt imputationis, KOEHLER. Exerc. §. 382. DARIUS I. J. U. 249. alii ab imputatione ita differre putant, ut conscientia actiones proprias, imputatio ad alienas pertineat. HEINEC. El. J. N. I. §. 97. BURLAMAQ. II. IX. §. 1. Enimvero nec conscientia antecedenti notio imputationis tribui (§. 175.) nec eadem conscientia subsequenti denegari potest: sæpissime enim propria homines sibi imputant facta, & ut eleganter scribit JUVENALIS:

Prima hæc est ultio, quod se

Judice nemo nocens absolvitur, improba quamvis

*Gratia fallaci prætoris vicerit urna. Sat. XIII.
v. 2. sq.*

IV. Legum custodiæ perfectio, (§. 89.) hinc gaudium (§. 129.) & felicitas, (§. 133.) aut earum transgressioni imperfectio, tristitia, & infelicitas (§. cit.) cohærent; itaque bona conscientia præmiis, mala pœnis non immerito accensentur. (§. 84. §. 199.) Sane suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furia. CICERO *pro Roscia Amer.* XXIV.

§. CCI. Quæ recta est conscientia, com- Quatenus
parat actiones cum vera lege, atque adeo vo- teneamur
luntatem legislatoris eloquitur; (§. 198.) ita- sequi dicta-
que non est dubitandum, quin illius impul- men con-
sum scientiæ?

sum sequi omnino teneamur; aut si iudicium actionis falsum sit, quantam id vim habeat ad obligationem, disputatur. Inprimis autem facile concedent omnes, neminem, quod falso præceptum esse putet, omittere, aut quod falso iudicet esse prohibitum, facere oportere. Et si enim factum legi, quæ non est, nequeat repugnare, eatenus tamen quis peccat, quod peccandi habeat voluntatem (§. 82.) & quantum in ipso est, a legis violatione haud abhorreat. (§. 164.)

I. Lex naturalis est lex Divina: (§. 100. sch.) patet igitur actionem, quæ adversatur rectæ rationi, etiam Divinæ legi repugnare; & ita corrumpit, quæ superiore sæculo nonnullis probata est sententia perniciofa atque absurda: (Philosophismum vocant) esse nimirum peccata, quæ in foro rectæ rationis, non autem in foro Divino imputentur. Cf. CONCINNA App. theol. Tom. II. Lib. III. Diff. I. C. 10. II. Et quoniam actionis turpitudine non in motu physico, sed moraliter reperitur, (§. 62.) ideo qui legem esse putat, & ab ea recedit, animo æque utitur vitioso, ac si in iudicando non errasset; quorsum pertinet illud PLUTARCHI: *Requiritur non modo, ut quod agitur sit honestum, iustumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, inde fiat actio, ut quod sit, fiat ideo, quod animus ita faciendum iudicaverit.* Timot. T. I. p. 238. edit. Wech. Quod totum apprimè illustrat APOSTOLUS, si *manducaverit*, inquit (cibum, quem quis illicitum per errorem arbitratur) *damnatus est, quia non ex fide, omne autem quod non est ex fide, scilicet ex conscientia, peccatum est.* Roman. XIV. 23. Cur ergo HEINECCIUS sequendam esse conscientiam errantem indistinctè negaverit. El. J. N. I. 45. plane non video. Illud in aperto est, ex provocatione ad conscientiam nondum de rei veritate constare, siquidem falsa sæpe conscientia esse potest.

§. CCII. Gravior autem est inter Doctores contentio de conscientia, quæ turpe quod fuerit er-
est, præcipi, vel quod præceptum est, prohiberi rans.
opinatur. Tunc enim aut falsæ quis obtempe-
rat conscientia, & legem migrat, quæ nos
bona jubet facere, & omittere mala; (§. 79.)
aut agit contra conscientiam, & itidem pec-
cat, quia animum legis violandæ, atque cona-
tum prodit. (§. 201.) Inde vero effici ajunt,
ut hujusmodi homini necessitas peccandi sem-
per imposita esse videatur; ast salva res est: is
enim, cui error objicitur inevitabilis, culpa
vacat, & imputatione, (§. 185.) qui vero in
errore versatur evitabili, in ejus est arbitrio
positum, errorem deponere, & ita se ab hy-
pothetica tantum peccandi necessitate liberare.
(§. 73. sch.)

I. Omnem excusare ignorantiam, aut omnem
damnare æque est absurdum; uti enim, qui suomet vi-
tio & culpa in errore hæret, pœna dignus est, ita, qui
involuntaria laborat ignorantia, culpari nullo modo
potest. (§. 185.) Fallax itaque fuit argumentum Cri-
tobuli apud D. HIERONYMUM L. I. dial. adv. Pelag. C.
X. „Rogo inquit, quæ est ista justitia, ut in peccato
„tenear erroris, cujus reatum non habet conscien-
„tia? Nescio me peccasse, & ejus rei, quam nescio,
„pœnas luo:“ quid enim si quis sua negligentia er-
rorem fovit? quid si plane noluit intelligere, ut bene
ageret? Psalm. XXXV. 7. ad hos igitur illud spectat:
„Est via, quæ videtur homini recta, novissima autem
„ejus deducunt ad mortem. Proverb. XV. 25.“ Ali-
ud omnino dicendum est de errore inevitabili, si qui-
dem auctorem facti eum declarare, qui ejus auctor
non est, toti imputationis doctrinæ repugnat. (§. 180.)
Quare non erat, uti, qui cum LUTHERO C. I. Genes.
extinctam rectam rationem, ac sublatum liberum ho-
minis putant arbitrium, (§. 108. & §. 121. sch.) in

Scholasticos insurgerent, qui tantum *invincibilem ignorantiam reddere excusabiles* docuerunt. Neque his obloquitur, quod posita obligatione sequendi errantem conscientiam sæpe deesset non peccandi libertas: nemo enim peccare cogitur, sed quisque obligatur evitabilem errorem deponere, nunquam vero animum ad leges transgrediendas promptum nutrire. Idcirco est sublata fuerit in novo fœdere lex circumcisionis, qui tamen se ad eandem obstringi putabat, illum APOS. TOLUS debitorem esse universæ legis faciendæ pronuntiavit. V. ad Galat. 3.

Vel dubium.

§. CCIII. Quoniam qui periculum adit peccandi, contra legem committit; (§. 81. sch. II. & §. 201.) consequens est, ut qui dubitat, an actio præcepta sit, vel permessa, illam suscipere, qui autem dubitat, an actio prohibita sit, vel permessa, ab eadem abstinere teneatur. Si enim faciat, quod ambigit, an sit illicitum, aut id omittat, ad quod faciendum anceps est, an non fortassis obligetur, jam apparet, eum non penitus effugere legis transgressionem, suamque cupiditatem virtuti anteferre. Ast si ea obveniat species, ut de actione, an sit præcepta, vel prohibita, dubium oriatur, hæc ob eandem causam interea erit suspendenda, dandaque opera, ut dubio quantocius sublato, illam, quæ sane rationi magis consentanea videbitur, sententiam amplectamur.

Conscientiam dubiam a scholasticis perperam fingi putat THOMASIVS Jur. Div. I. I. §. 59. quia dubitatio non sit animi iudicium, sed iudicii suspensio: ast vana est hæc logomachia; certe is etiam iudicat, qui etsi decisionem non facit, tamen pronuntiat, nondum sibi liquere; quo in statu, argumentis primum ex re, dein si opus fuerit, ab auctoritate petitis, vel dubi-

um

um oportebit deponere, vel in eam partem, quam permissam esse constat, se vertere, & ita *semitam eligere tutiorem*. Can. 12. X. de *homic.* quapropter APOSTOLUS Corinthios in dubio ab esu cibi diis immolati voluit abstinere *I. Corinth. VIII.* ubi vero nasceretur dubitatio, an aliquid vetitum sit, vel præceptum, veluti, ut hoc utar, patrem perduellem accusare, suspendenda omnino erit actio, & post diligens examen illi conscientiae dictato, quod verosimilius videtur, se conformare, “ Quocirca, inquit præclare CICERO, bene, præcipiunt, qui vetant, quidquam agere, quod dubites, an æquum sit, an iniquum. Aequitas enim lucet ipsa per se, dubitatio autem cogitatio, nem significat injuriæ.” Off. I. 9. unde cautissimi cujusque præceptum esse dixit PLINIUS, *quod dubitas, ne feceris*, Ep. I. 18.

§. CCIV. Non tamen manifesto semper, atque evidenti judicio agendum est, sed si nihil certi haberi possit, satis utique fuerit, id quod probabile est & verisimile, consuetari, ne secus eos sæpissime nihil agere oporteat, qui frustra quæsierunt certiora. At inquis: rem tamen habere dubitationem, donec explorata sit veritas, & porro præstare, actionem suspendere, quam periculum peccandi subire. (§. 203.) Enimvero dubia conscientia non modo rationes judicat esse utrinque ejusdem ponderis, sed etiam paulo momento ita huc illuc impellitur, ut qualem in partem se vertat, plane non habeat: at conscientia probabilis alterutri contradictionis parti jam assentitur, quod rebus mature consideratis unum potius, quam alterum eligendum esse videatur. Quare qui omni, quo potest studio, veritatem investigat, etsi dein certa cognitione destituatur, is tamen inevitabilis erroris auctor nequit declarari. (§. 185.)

Vel tantum probabile.

Veram, quam supra dedimus, (§. 179.) probabilitatis notionem bene in animum imprimere necesse est, ne fecus in gravissimos, qui hac in re creati sunt errores, etiam delabamur. Latet nimirum in quavis probabilitate aliquis cognitionis defectus, (§. cit.) qui quatenus fuerit evitabilis, probari nullo modo potest. (§. 185.) Inde ergo vim accipit probabilitas, quod adhibita congrua atque hypothetica (§. 194.) diligentia, iudicio de actionis singularis moralitate illustrando incumbatur: qui enim id præstiterit, etsi adhuc a vero possit aberrare, certum tamen est, a culpa eum esse immunem, siquidem nulla esse obligatio impossibilium, (§. 72.) nec imbecillitas mere naturalis venire in imputationem potest. (§. 184.) Fac vero opinionem probabilem ideo alicui videri, quod debita attentione, aliisque inveniendæ veritatis adjumentis uti neglexerit, inanis jam adest probabilitas, & quæ agentem a reatu nequaquam excusat. Equidem APOSTOLUS eum beatum dixit, *qui non judicat semetipsum, in eo quod probat.* Rom. XIV. 22. at de eo loquitur, qui secta utitur conscientia, aut saltem invincibili laborat cognitionis defectu; qui enim errore fallitur evitabili, non potest semetipsum non damnare: ex his autem intelligitur, cum DARIUS ex defectu cognitionis invincibili probabilitatem *licitam*, ex vincibili autem *illicitam* duxerit. Obs. J. N. LVII. §. 1. seqq. & cur HEINECCIO probabilem conscientiam a peccato excusare nimis generatim neganti, *El. J. N. I. §. 40. sch.* haud liceat suffragari. Et ita merito ALEXANDER VIII. illam confixit propositionem. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.*

Cur id imprimis tenendum sit, quod verissimilimum,

§. CCV. Ubi vero conscientia minus probabilis confligit cum probabiliore, atque eadem actio ex gravibus quidem momentis licita, re tamen diligenter perpensa majori cum probabilitate illicita esse judicatur, absurdum utique foret iudicio minus verisimili adhærere.

Præ-

Præterquam quod enim nos progredi semper oporteat in via ad veritatem, finique intellectus adversetur, retrorsum cedere, (§. 29.) fieri etiam non potest, ut in eo statu dubitatio de facti turpitudine deponatur. (§. 119. §. 204.) Peccaret igitur opinionem sibi ipsi minus probabilem amplexus, quia non modo id, quod ambigit, an rectum sit, faceret, (§. 203.) sed etiam videns meliora probansque nihilominus sequi deteriora, & ita resistere conscientiae sustineret.

Ea quidem fuerat academicorum ratio, ut quoniam veritas hominum ingeniis sæpe impervia esse videbatur, inducerent quoddam probabile, cui velut normæ officia sua conformarent. Nemini autem id venerat in mentem, ut in duarum opinionum conflictu minus probabilem rejecta probabiliore seligi posse docerent. Imo vero id agebant, „ut in utramque „partem dicendo, & audiendo elicerent, & tanquam „exprimerent aliquid, quod aut verum sit, aut ad „id quam proxime accedat.“ ut dein sine præjudicio auctoritatis, *quod esset optimum, judicare possent.* CICERO Acad. Q. L. IV. Cap. III. Inde erat, quod traderent: „Quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offerret, quod sit probabilitati illi contrarium, eo „utendum sapienti,“ loc. cit. cap. XXXI. Quod ipsum alibi enodatus a CICERONE declaratur: „Nobis „autem, ait, nostra academia magnam licentiam dat, „ut quodcunque maxime probabile occurrat, id non „suo jure liceat defendere.“ Offic. III. c. 4. Postea quidem scepticis, qui de omni veritate detegerda desperabant, & omnes probabilitatis gradus pares esse arbitrabantur, quodcunque probabile ad recte factum sufficere est visum SEX. EMPIR. I. Pyrrhon. hypot. C. XXXII. Sed nec ullus horum inventus est, qui minus probabile in conspectu probabilioris sequi hominem

posse, tradere sit ausus. Quare summopere dolendum est perniciosam hanc sententiam, quam MEDINA, in Commentariis ad D. Thomam I. 2. Q. XIX. anno 1577. editis, calamo primus propugnasse creditur, tam multos postea invenisse sectatores. Utinam saltem ad præceptum CICERONIS advertissent mentem, „ Sed ne in maximis quidem rebus quidquam, *inquit,* „ adhuc inveni firmitus, quod tenerem, aut quo iudicium meum dirigerem, quam id quodcunque mihi „ hi quam similitimum veri videretur, cum ipsum „ illud verum in oculo lateret. *Orator. in fin.*

Opinione
minus
probabili
rejecta.

§. CCVI. Sed nec magis voluntati bonum, quam intellectui verum pro fine positum esse constat. Quemadmodum igitur minus bonum, in conflictu cum bono majori fit comparative malum, (§. 34.) sic quod minus probabile est, quando cum probabiliore opinione comparatur, amittere probabilitatem necesse est. Quis enim illud probabile amplius esse dixerit, quod jam a veritate magis recedere, quam ad illam accedere compertum est; & quis propriæ cognitionis defectum obtentu naturalis inbecillitatis excusare auderet, siquidem lumini prælucenti sibi clariori lumen obscurius anteposuit. Denique sicuti adulterinam corruptamque esse libram quisque agnosceret, in qua pondus levius præponderaret graviore, ita falsam spuriamque esse conscientiam fateri oportet, quam facta momentorum contentione non fortiora ad agendum flectunt, sed debiliora. (§. 32. sch. §. 179.)

Sane, quoties duæ opiniones inter se sunt dissidentes, fieri non potest, ut plus una vera sit: igitur enitendum est, ut nostra fiat verisimilima & quantum fas est, ad certam accedat conscientiam, nec probabilibus immorandum, nisi quando non datur ulterius progredi; quod si nihilominus erraverit conscientia-

scientia, error fuerit inevitabilis, & ab imputatione immunis. E contra si quis conscientiam secutus minus probabilem, incidat in errorem, frustra imbecillitatem obtendet naturalem, siquidem, qua major fax a ratione prælata ducebat, ire recusavit: iisque passus est se flecti ponderibus, quæ vim suam jam amiserant. Sumas enim libram, in cujus lance sinistra septem, in dextra autem octo sint pondera, & statim percipies, septem pondera, quæ si sola essent descenderent cum sinistra lance, jam ascendere & elevari per octo pondera contraria. Nimirum septem unius lancis pondera cum septem ponderibus alterius lancis compensantur; superest igitur octavum dextræ lancis pondus, quod adhuc vim exserit suam, & quo imposito, nisi ad ulterina sit libra, non potest lanx non in eam partem propendere. Neque eludes argumentum, si dixeris cum P. LACROIX. Th. Mor. L. I. n. 407. posse utique lancem, in qua majus sit pondus, hominis digito deflecti magis: Id enim ad modos adulterandi libram pertineret, cujus natura est, ut non alia ratione deprimantur lances, quam ponderibus impositis, utque illa pars præponderet, in qua eadem abundant; & hæc ipsa momente APOSTOLO esse debet rectæ conscientiæ formula: *Ut unusquisque in suo sensu abundet.* Rom. XIV. 5. Cf. TYRS. GONZALEZ. S. J. Præp. Gen. de recto usu opinionum probabilium. Romæ 1694.

§. CCVII. Nunc quibus argumentis oppositam defendant sententiam, videamus. Ajunt nimirum I. opinionem, quam non constat esse falsam, utique sequi nos licere. (§. 204.) Inde autem de judicii falsitate non constare, quod contrarium probabilius videatur; (§. 179.) quin imo II. tamdiu durare dicunt libertatem moralem, donec fuerit legibus circumscripta; (§. 85.) III. legem vero intelli-

Quid ob-
jiciant ad-
versarii?

gi nullam absque sufficiente promulgatione, (§. 72.) quæ fane deficiat, quando probabiliter, seu gravi ex fundamento de illius existentia dubitetur. Addunt IV. semper in dubiis præferenda esse benigniora, nec V. intolerabile illud onus imponendum conscientis, ut in fortiores agendi rationes perpetuo inquirere, easdem librare, dein VI. quod totius est, amplecti teneantur.

Summa hæc sunt momentorum capita, quibus opinatores totam probabilismi machinam sustentant: omnes enim argutationes, fallaciæ, & paralogismi, quos ad tenebras rei alioquin perspicuæ offundendas excogitauerunt, non uno, majore licet, volumine comprehendi possent. Ne autem verba tantum dare videantur, ad illas provocant juris regulas; *In pari causa possessor potior haberi debet.* L. 128. D. de R. J. *Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.* L. 20. D. eod. *In obscuris, quod minimum est, sequimur.* L. 9. D. eod. *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.* L. 56. D. eod. Ita vero legislatori partes actoris, libertati partes rei, & conscientia partes judicis attribuunt, voluntque ut judex, qui re sedulo perpensa causam actoris invenit probabiliores, tamen absolvat reum. Quid quod APOSTOLO deferunt testimonium jubenti, *ut is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non judicet.* Rom. XIV. 3. & inde conclusionem, ut ex duabus propositionibus sibi contradicentibus utramque sive magis, sive minus probabilem sequi liceat, exsculpunt. Cf. BARTH. MEDINA Comment. in l. 2. q. XIX. art. VI. Can. 3. THOM. SANCHEZ. summa. L. I. C. 9. n. 13. ANT. TERILLUS Tract. de Consc. q. XXIII. n. 48.

Refelluntur argumenta, a

§. CCVIII. Enimvero I. etsi opinio, quæ videtur minus probabilis, absolute & evidenter

ter falsa dici nequeat; quando tamen compa-
ratur cum probabiliore, ad falsitatem accedit
magis, & in eo statu sine peccandi periculo
probari amplius non potest. (§. 205.) II. Nec
ideo quidquam detrahatur libertati morali,
quæ ad actiones æqualis bonitatis tantum per-
tinet, (§. 78. §. 84.) nunquam tamen omnem
agendi regulam excludit. (§. 64.) III. Qua
fronte autem is legem sibi non esse promulga-
tam contendet, qui ejus existentiam affirman-
dam potius, quam negandam ipsemet confite-
tur? quod si in re dubia, quam paria utrin-
que momenta efficiunt, actionem veluti per-
missam suscipere minime licet, (§. 203) quo-
modo id quod probabilius prohibitum esse ju-
dicatur, facere licebit?

Quod evidens non est judicium, illud verum esse
potest, vel etiam falsum, si igitur sequi promiscue
liceat, quod non est evidenter falsum, jam vel mini-
ma probabilitas maximæ probabilitati poterit præfer-
ri, quod utique est absurdum, & hinc propositio:
*Dum probabilitati quantumvis tenui, modo a probabilita-
tis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper pru-
tenter agimus:* ab INNOCENTIO XI. merito proscripta
est. Sane illa morum regula est mutari nescia, ut ad
veritatem, quantum fieri potest, accedamus, quam
tamen flocci faciunt, qui opinionem, quam agnos-
cunt sibi esse minus probabilem suæ agendi licentiæ
prætexunt. Quis autem non obstupescet! Deum &
libertatem, sedente pro tribunali conscientia, inter
se disceptare, Deo autem fortioribus licet rationibus
munito causam adjudicari. Quod immane fictionis
monstrum, si quis adhuc paulisper digerere posset,
mirabitur tamen, opinatores reflexa, ut vocant, do-
ctrinæ tam absurdæ fulcra ex juris Romani regulis
voluisse mutuare. Nec enim lex 128. Dig. de R. J.
in *dispari*, sed in *pari* causa præfert possessorem, si
enim

enim possessor titulo utatur infirmiore, eum a non possidente, qui titulum adducit probabiliorem, superari juris est notissimi. L. 9. §. 4. D. de publ. in rem. act. L. 6. §. 11. D. quæ in fr. cred. Porro damus quidem, in dubio pronuntiandum esse pro libertate, quæ nimirum jus est connatum ab hominum æqualitate ortum, (§. 140.) sed uti cessat ea libertas intuitu supremi Numinis, cui creaturæ omnes necessario subiectæ sunt: (§. 141.) ita nec ipsi Romani in dubio filium a patris imperio judicassent liberum. Favendum enim libertati est, non licentiæ. Nec majus præsidium in L. 9. D. de R. J. reperitur. Etsi enim ibi tradat ULPIANUS: *In obscuris sequendum esse, quod minimum est*: non tamen lumen minimum lumini majori præferri, sed sicut declarat L. 200. Dig. eod. quod *minimum iniquitatis habet*, eligi voluit, quid autem erit ab iniquitate magis alienum, an legem, quam quis probabilius latam esse agnoscit, custodire, vel libertatem minoribus fultam argumentis tueri? Non igitur oportuit leges calumniari, & sejunctis a toto systemate illarum fragmentis fallere imperitiores; *Incivile enim est nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita judicare.* L. 17. D. de LL.

Tum & reliquæ fallaciæ diluuntur.

§. CCIX. Et quanquam IV. in dubiis præferenda esse benigniora facile concedamus, hoc tamen non eam vim habet, ut legem dubiam despiciere, & pro nihilo putare sit permissum; (§. 203) sed ne quis jura ambigua pro certis sumere, atque eatenus vel aliquem poena afficere, vel actum quendam irritate moliatur: unde satis manifestum est, adductum juris axioma ad coercendam agendi licentiam, non vero ad vincula legum relaxanda pertinere. Si autem V. in legem pro viribus inquirere nimium onus esse judicetur, nulla jam erit tam crassa ignorantia, quæ hoc prætexu non possit

fit excusari. Ceterum VI. quum iudicium probabilius esse non possit, quin etiam tutius sit a falsitate, perpetui profecto atque inanes injicerentur scrupuli conscientis, si quis opinionem sectari deberet minus probabilem, quod illam a defectu rectitudinis noscit esse tutiorem.

Finge, testatorem legem dixisse hæredi, ut ancillam, si primum marem peperit, manumittat, hancque uno utero marem & foeminam perperisse, sic, ut incertum sit, utrum marem an foeminam prius ediderit. In hac igitur specie dixit ICTUS GAJUS: *in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportere*, ut nimirum ancilla libertatem consequatur, quasi per præsumptionem priore masculo edito. L. 10. §. 1. *Dig. de reb. dub.* Ex qua objecta L. 56. de R. J. est desumpta. Non itaque hæres a lege testatoris liberatur, sed non obstante eventus ambiguitate, præcepta potius ancillæ manumissio, quam permessa ejusdem retentio dicitur. Videant porro adversarii, quam inepte iterum legum Romanarum auctoritate abutantur: cogitassent potius hosce ipso ethnicos ICTOS ex naturali ratione hausisse, ut *In obscuris inspicere soleat, quod verisimilius est, aut plerumque fieri solet.* L. 114. D. de R. J. Nec ullam legem investigandi onus subest in nostra hypothesisi, si quidem agere volenti, quæ opinio sit probabilior, jam apparet. Cum autem nulla sit probabilitas, nisi ratione nostri intellectus, perspicuum quoque est, eam non unice ex iudicio aliorum emanare: etsi enim juvet sæpissime, consilium exquirere aliorum, tamen ut probe monet CICERO, *non tam Auctores in disputando, quam rationis momenta querenda sunt.* N. D. I. §. Quare si quis necessariis instructus adjumentis rem consideraverit sedulo, & sine affectu, idque invenerit minus probabile, quod alii iudicant esse probabilius, propriam ei amplecti opinionem licebit: quorsum respexit APOSTOLUS nolens, ut alter alterum
propter

propter ciborum discrimen condemnaret; *nam alius, inquit, iudicat diem inter diem, alius autem iustificat omnem diem.* Rom. XIV. 5. Quod vero vulgatam attinet regulam: *In dubiis eligendam esse partem tutiorem, (§. 203. sch.)* ea verissima quidem est, nisi ex rationum superpendio deponatur dubium, & iudicium minus tutum probabilius esse cognoscatur. Itaque si in superiori specie legatum libertatis deletum in testamento reperiatur, etsi certum omnino atque evidens non sit, testatorem mutasse voluntatem, tutiusque foret, edito mare, ancillam liberare, jure tamen ea poterit retineri, quoniam ademtum esse legatum est verisimilius. Scilicet utrumque, manumittere ancillam, vel non manumittere tunc tutum bonumque esse potest: *ast eam liberam esse iussam & non esse, seu utrumque simul esse verum nullo modo potest.* Sed etiam quod generatim tutius est, fit speciatim minus tutum, *veluti viduas non nubere juniores.* I. ad Timoth. V. 14.

Quæ dormiens dicatur conscientia, quæ expergefacta

§. CCX. Postremum est, ut quæ *dormiens* sit conscientia, quæ *expergefacta*, videamus. Scilicet, ut in somno nullus est ratiociniis locus, ita conscientia eorum dormire dicitur, qui, quum inserviant affectibus, & toti a sensibus pendeant, ac imaginatione, curas & cogitationes in actionum honestatem, aut turpitudinem haud defigunt. Quoniam vero mala cum factis necessario copulata peccantem plerumque pungunt, mordentque: inde fit, ut conscientia soleat sæpius evigilare, donec longa peccandi consuetudine occalescat, & instar carnis cauterio ustæ sensus omnis stupore opprimatur.

Conscientiæ dormientis meminit APOSTOLUS I. ad Cor. XI. 30. *Ideo, inquit, inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi,* tum I. Thessal. V. 6. *igitur non dormiamus; sicut & ceteri, sed evigilemus & sobrii*

sobrii simus; & hinc colligitur, quo sensu homo, etsi de moralitate suæ actionis judicandi habeat facultatem, tamen dici possit nullius conscientia. Insigne evigilantis conscientia exemplum in Davide reperitur, quando is a Propheta Natan scelerum admonitus clamavit: *Peccavi domino*. II. Reg. XII. 13. Denique obdurata est, & ut ait D. PAULUS I. Tim. IV. 2. *cauteriata* impiorum conscientia, qui quum in profundum venerint, contemnent: *Obscuratum enim est cor insipiens eorum*. Rom. I. 21. veluti Pharaonis. Exod. VII. 13. Atque hæc de conscientia pro scopo nostro hic tradidisse sufficiat: reliqua, & potissimum quomodo eadem custodiri, excitari, sanarique debeat, ad alias pertinent disciplinas.

CAPUT VI.

DE

JURIS NATURALIS PARTIBUS ATQUE USU.

§. CCXI. **P**ostquam imputationis & conscientia doctrinam satis prosecuti sumus, proximum est, ut de variis, quibus jus naturæ constat partibus, deque ejusdem præstabilitate atque usu videamus. Nova hic nimirum se offert *juris* significatio, quæ cum obligationum & legum complexum, seu *sistema* (§. 60. Sch.) tum ipsam æqui bonique artem designat. Atque hæc ars est, quæ quatenus scientia cernitur, & actione, vocatur *Jurisprudentia*, nec inconcinne definitur: *Habitudo, obligationes, leges, & jura demonstrandi*,

Jurisprudentia definitur.

di, iisque *accommodandi species obvenientes*; quorum alterum ad *theoriam*, alterum ad *praxin* pertinet. (§. 199.)

Leges cognoscendæ sunt, ut possint custodiri, (§. 80.) in legum custodia consistit justitia, (§. 165.) hæc porro finis est jurisprudentiæ proprius. (§. 57.) Et quia scientiæ ac artes a materia, quam tractant, & in qua versantur, accipiunt nomen, ideo, etsi justitia a jure grammatice derivetur, (§. 84.) tamen ULPIANUS, postquam observasset juri operam daturum prius nosse oportere, unde nomen juris descendat, *Est autem*, inquit, *a justitia appellatum*; nam, ut eleganter Celsus definit, *jus est ars boni & æqui* L. 1. pr. D. J. & J. Quemadmodum vero actio interna libera intelligitur sine externa, (§. 36. & 46. ita Juris scientia pollere quis potest, etsi nondum teneat jurisprudentiam, quæ e contrario solidam legum cognitionem semper præstruit. Sane prudentia omnis facultas est bene sapienterque excogitata recte exequendi; igitur etiam jurisprudentia est, quæ in applicandis actionibus tam præteritis quam futuris ad legum normam, juribusque disceptandis occupatur. Ex quo apparet terminis nimis angustis artem nostram ab illis circumscribi, qui cum KOEHLERO Exerc. J. N. §. 395. eam habitum imputandi definiunt, siquidem jurisprudentia generatim non modo ad imputandum, seu ad judicandum de merito actionis jam patrata, sed etiam, ut observat CICERO de Orat. I. 48. & pro Muræn. IX. ad respondendum, agendum, cavendum, & scribendum, imo etiam ad leges novas ferendas pertinet. Unde vel judicialis, vel consulatoria, vel eudemathica, vel formularia, vel legislativa nuncupatur. Ceterum non leges ad facta, sed species obvenientes ad leges esse applicandas diximus: Nec enim, ut monet LIVIUS, sibi quisque leges aptas facere, sed suos potius mores ad eas accommodare debet. L. III. C. 20.

§. CCXII. Itaque illa legum & obligatio- Ejus a Ju-
 num notitia, quæ ab experientia tantum usu- risperitia,
 que hauritur, etsi factis singularibus disceptan- & Jurissci-
 dis sufficiat (§. 112. 121.) attamen jurisperitia entia di-
 dicitur non jurisprudentia: hæc enim sine ha- scrimen.
 bitu demonstrandi intelligi non potest. (§. 211.)
 Eam autem esse constat demonstrationis natu-
 ram, ut certis & indubitatis nitatur princi-
 piis, dein conclusiones legitimo ducantur ne-
 xu, denique principiorum, ac conclusionum
 inter se cohærentia distincte perspiciatur. At-
 que ita manifestum est, quodnam inter Ju-
 risperitos, Juriscentes & Jurisprudentes sit
 discrimen.

Scilicet jurisperitus judicio nititur a sensibus or-
 to, seu, ut ajunt, intuitivo, magis quam eo, quod
 ratiocinando colligitur, vulgo discursivo; atque ea-
 tenus Jcti romani non homines modo, sed *cetera quo-*
que animalia naturalis juris peritia censeri docuerunt.
 L. 1. §. 3. de J. & J. Ast juris sciens is est tantum,
 qui legum videre, & explicare rationem potest, ci-
 CERO Off. I. 5. quique, ut hoc utar, non modo fini-
 bus rerum convenienter vivendum, vitamque confer-
 vandam *clare* cognoscit, sed etiam cur finibus hisce
 sui ipsius occisio repugnet, *distincte* perscrutatur.
 (§. 112. Sch.) Cui porro nota sunt principia, ex
 quibus ducatur quæque pars Juris, ut non difficile sit
 quæcunque nova causa, consultatiove acciderit, ejus
 tenere jus. Fieri enim non potest, ut omnia scia-
 mus facta singularia, aut ut legum codicem omnes
 continentem species describamus. Quapropter appo-
 site monuerat CICERO, *ignorationem docendi prode-
 re, qui, quod positum est in una cognitione, id in infinita
 dispartiuntur.* de LL. II. 19. Denique is primum Ju-
 risprudentis seu Jurisconsulti nomen meretur, qui ad
 leges & jura probe perspecta incidentes causas studet
 applicare. Quod si quis verba legum tenet, sed non

vim & potestatem, L. 17. D. de Legib. *Legulejus est*, CICERO, Orat. I. 55; Si vero dolose abutitur Juris-
scientia, *Rabula* vocatur. Idem Orat. XV. *Scientia enim, quæ est remota a Justitia, Calliditas potius, quam sapientia est appellanda.* Idem I. Off. 19.

Dividitur.

§. CCXIII. Sed ex variis legum comple-
xibus totidem jurisprudentiæ genera delapsa
sunt. Quum enim obligationes & leges om-
nes primum in divinas & humanas, iterum
divinæ in naturales & positivas, tertium hu-
manæ in multas adhuc formas dispescantur,
(§. 89.) etiam Jurisprudentia alia *divina* est,
alia *humana*. Porro divina in *naturalem*, &
positivam, humana vero in tot novas abit par-
tes, quot diversæ legum humanarum comple-
xiones existunt. Ex quo satis explicari po-
test, cur veteres Jurisprudentiam in univer-
sum descripserint; *Divinarum & humanarum*
rerum notitiam, justi atque injusti scientiam
L. 10. §. 2. D. de J. & J.

Nec erat, cur hæc definitio ad ostentationem &
pompam magis, quam ad usum facta esse videretur
ANT. MURATORIO de *Navis Jurisp.* C. 1. Siquidem etiam
alii antiquiores sapientes *Philosophiam divinarum & hu-*
manarum rerum scientiam vocarunt. CICERO Off. I. 44.
& II. 2. Jurisprudentiam vero ex *intima Philosophia*
esse hauriendam verissime cogitabant. IDEM de LL. I. 5.
Satis autem ab aliis disciplinis internoscitur jurispru-
dentia per posteriora verba: *Justi atque injusti*, hoc
est, æqui & boni, dein iniqui & mali, *scientia*. Sumi
enim justum hic latius inde patet, quod jurisconsulti
justitiam colere, boni & æqui notitiam profiteri, æquum
ab iniquo separare licitum ab illicito discernere, & veram
Philosophiam non simulatam affectare dicerentur. L. 1.
§. 1. D. de J. & J. & porro inter juris præcepta non
modo alterum non lædere, & summi cuique tribuere, sed
etiam

etiam *honeste vivere* recenserent. L. 10. §. 1. D. de J. & J. Etsi autem humanæ leges sæpe absolutam & apodicticam non habeant certitudinem, satis tamen fuerit, eas certitudine niti hypothetica, seu morali, ut etiam de illis scientia ampliore significatione enuntiari possit. cf. GUNER *ad Davies*. §. 30.

§. CCXIV. Ex his autem elucet jurisprudentiam naturalem in toto suo ambitu acceptam, esse *habitus, obligationes, leges, & jura naturalia demonstrandi, iisque applicandi obvenientes species*; adeoque in omnibus versari officiis, quæ Deo, sibi, ac aliis deberi solius rationis usu intelligi potest. (§. 162.) Quamquam enim nonnulli tam arctos fines constituent nostræ disciplinæ, ut nihil juri naturæ adversari putent, quod non ad alterius hominis tendat injuriam, hi tamen mihi a veterum ratione discedere, atque, sine ulla sufficiente causa suspectum hocce studium invisumque facere videntur.

Quæ sit
naturalis.

Justos Romanos non Justi modo sed etiam boni & æqui notitiam fuisse professos, atque inter juris præcepta illud inprimis quod ad omnem vitæ honestatem pertinet, retulisse, paulo ante vidimus. (§. 213. Sch.) Hi ipsi porro ex “Jure, quod omnibus hominibus commune est, quodque naturalis ratio inter omnes homines constituit.” L. 9. D. de J. & J. Officia erga Deum exemplum posuerunt. L. 2. D. eod. Quomodo igitur, qui hodie Jus naturale tradunt, ab hacce officiorum parte abstrahere queant, minime intelligo. Horum enim est, ut CICERONIS utar verbis, “Veri Juris Germanæque Justitiæ solidare & expressam effigiem tenere, & non umbra & imaginibus uti Off. III. 17.” Noverat is autem Justitiam adversus Deum esse pietatem N. D. I. 2. Fin. IV. §. & ideo ad Jus naturæ non modo vindicationem sed

etiam *Dei cultum & gratiam* revocavit. *Invent.* II. 22. & 52. Equidem hominum sancita tantum in actionibus externis versantur, (§. 197. Sch.) ast ut præclare animadvertit idem CICERO “ aliter leges (*nimirum hu-*
manæ) aliter Philosophi tollunt astutias, leges qua-
 , tenuis manu tenere possunt, Philosophi quatenus
 , ratione & intelligentia., *Off.* III. 17. Igitur leges
 internæ ab absoluto Juris naturalis systemate ne-
 queunt separari. Quemadmodum jam pridem vir
 summus G. G. LEIBNITIUS observarat: “ Sed, *inquit,*
 , quum in internis quoque jus & obligationem pec-
 , cataque in Deum & rectas actiones natura consti-
 , tui nemo negare possit, ubi quæso tractabuntur hæc
 , naturalis utique Juris, Justitiæque capita, nisi in
 , scientia Juris naturalis? Nisi quis aliam quandam
 , universalem Jurisprudentiam confingat, quæ jus
 , naturale respectu non hominis tantum, sed & Dei
 , comprehendat; quod inane fore, & superfluum
 , nemo non videt., *Epist. Cens. ad Puf.* §. XI.

Hujus la-
 titudo.

§. CCXV. Ecquis enim non iis succen-
 feat, qui pium, honestum, atque æquum
 omne a jure naturali dicuntur excludere? Nam,
 quod ajunt, ista quidem se agnoscere officia,
 sed illorum tractationem ad alias spectare dis-
 ciplinas, an non intelligunt, se plane abhor-
 rere a loquendi usu, & ita hoc nostrum stu-
 dium nobilissima sua parte mutilari?

Avaritiam, superbiam, otium, ebrietatem, &
 vagas libidines ab aliis quidem morum regulis abhor-
 rere, Jure tamen naturæ permitti tradidit J. J. SCHMAU.
Syst. J. N. C. I. §. 12. & *C. II.* §. 10. sed eo insoler-
 tius, quod vel ipse HOBBIUS legum naturalium disci-
 plinam etiam ad forum internum spectare agnovit *de*
Civ. III. 27. & IV. 20. ac plerasque virtutes modo re-
 censitis vitiis contrarias suo Jurisprudentiæ natura-
 lis

lis systemate complecti voluit. *Cap. III. §. 9. 10. 13. 25. & 31.* Et sane latius patet quævis Juris significatio (§. 84.) quam ut tam angustis terminis Jus naturale, quod divinum est, (§. 89.) coarctandum sit. Sed nec ullum jus, seu facultatem moralem ad ea, quæ contra bonos mores fiunt, proprie competere posse supra demonstravimus. (§. 85.)

§. CCXVI. Est profecto verus Dei cultus omnium officiorum fundamentum, (§. 59.) de quo qui in Jurisprudencia naturali agere prætermittunt, nec doctrinam de legum conflictu penitus tradere, (§. 88.) nec quam vim habeat invocatio summi numinis ad firmandam sermonis veritatem exponere, nec denique ipsam legem de non lædendis aliis sufficienti sanctione munire possunt. Officia erga nosmet ipsos quod attinet, illa sic comparata sunt, ut re ipsa ab officiis erga alios homines non discrepent, imo vero hæc ab illis maximam accipiant lucem. (§. 115. Sch.) Tandem officia imperfecta ideo saltem hic pernoscenta sunt, ut inde etiam officia perfecta eo facilius discernantur.

Perperam
a quibus-
dam re-
stringitur.

Urgent quidem adversarii, (α) arbitrariam esse disciplinarum divisionem, igitur in Jurisprudencia naturali, vel leges omnes, vel tantum perfectas seu cogentes explanari posse. BARBEYRAC, *in not. ad epist. censor. Leibnitii §. XI.* (β) Posteriores methodum ipsi Hug. Grotio artis nostræ conditori in tribus libris, quos *de Jure Belli & Pacis* inscripsit, magis placuisse. (γ) Atque hanc servari oportere, ne secus Jus naturale cum aliis moralibus disciplinis perperam confundatur. CUNER. *ad Davies I. J. U. præcogn. §. 35.* Enim vero (α) etsi in cujusvis doctoris arbitrio positum sit, an, & quamnam velit Jurisprudentiæ na-

turalis partem adornare, id tamen a ratione alienum est, ut integram profitentes scientiam, præcipua tamen capita, & fundamenta, ab eadem distrahant, divellantque. (§. 197.) Quomodo autem officia erga Deum dissimulare licebit? quum *Pietate adversus Deos sublata, fides etiam, & societas humani generis, & una excellentissima virtus Justitia tollatur.* CICERO N. D. I. 2. Grotium quod attinet, (β) is non tam Jura hominum, quam populorum in artis formam redigere voluit, *de Jur. B. & P. prol. §. 1. & §. 32.* Jus autem naturæ non ea tantum respicere, quæ dicat Justitia expletrix, sed aliarum quoque virtutum actus continere sapius declaravit. *Proleg. §. 9. & §. 41. & L. II. c. 1. §. 9. n. 1.* hoc nomine a COCCEJO *ll. cc.* inepte notatus. Denique (γ) cur ex hac methodo nulla prorsus metuenda sit disciplinarum confusio, patebit ex iis, quæ tradentur paulo post. Illud modo observasse sufficiat, Pufendorfium, Kœhlerum, Heineccium, Wolfium, Dariesium, aliosque plures de officiis, quæ Deo, sibi, atque aliis tam perfecte, quam imperfecte debentur, egisse in Jurisprudentia naturali, ac nihilominus horum aliquos ceteras quoque disciplinas morales omnes separatim adornasse.

Societatis
notio.

§. CCXVII. Status, vi cujus plures ad communem quemdam finem unitis viribus obtinendum tendere obligantur, *societas* generatim dicitur. Hæc vel *absoluta* est, si ex sola hominum natura ad finem ultimum, id est, divinæ gloriæ illustrationem conjunctorum (§. 59.) pendeat, vel *hypothetica*, si ab accedente quodam confociationis facto simul consequatur. (§. 136.) Illa etiam *universalis* est, hæc vero tantum *particularis*. (§. cit.)

Rusticus & boves arationem, dein venator & canes feræ capturam pro scopo habent, quia tamen bruta nec finis (§. 57.) nec obligationis moralis (§. 71.)

sunt

sunt capacia, ideo societas de illis enuntiari nullo modo potest. Universalem hominum societatem quod at-
tinet, eam non modo gentiles Philosophi, CICERO
Off. I. 4. ac Jcti L. 3. D. de J. & J. sed etiam chri-
stiani doctores agnoverunt, LACTANTIUS *Inst.* VI. c. 10.
Attamen COCCEJUS *Diss. proem. I. ad Grot.* nefarium
putat hoc esse Stoicorum figmentum, qui quoniam
naturæ Auctorem confundebant cum hoc universo,
etiam animas humanas particulam esse divinitatis sibi
persuaserunt. Quasi vero omnis rejicienda sit veritas,
quam alii ex spuris tantum principiis collegerunt! Im-
piam Stoæ opinionem & nos supra (§. 8. & §. 56.) nu-
davimus; nunquam tamen nobis venit in mentem, ut
ideo in dubium vocaremus hominum consortionem,
quæ ex connata singulorum obligatione se invicem per-
ficiendi, atque adeo finem ultimum unitis viribus as-
sequendi luculenter demonstratur. Præclare in rem
nostram LIVIUS; *Nobis, inquit, cum Faliscis, quæ pacto
sit humano, societas non est, quam ingeneravit natura,
utrisque est, eritque.* Lib. V. c. 27.

§. CCXVIII. Obligationes & leges, quæ Jus naturæ
vel Ethi-
cum est.
ad hominem solitarium, aut in societate ab-
soluta consideratum respiciunt, traduntur in
jurisprudencia mere naturali, ac sociali gene-
ratim, seu in jure naturæ *Ethico*, quæ vero
ad societatem spectant hypotheticam, eæ in
Jurisprudencia naturali *sociali* strictius ac-
cepta pertractantur. Itaque pars prior officia
hominis vel simpliciter, vel cum aliqua ad-
junctione præterquam sociali, pars autem po-
sterior officia socii in arctiore significatione,
scilicet hypothetica, complectitur.

Ad statum socialem absolutum respexit cum
CICERONE Off. III. 17. H. GROTIUS, quando ex con-
venientia, vel disconvenientia cum natura rationali

ac *sociali* aliquid esse juris naturalis probari solere scribit de J. B. & P. I. 1. §. 12. Ad statum socialem hypotheticum vero spectant, quæ ab OVIDIO memorantur *socialia fœdera* Metam. XIV. v. 380. *socialia Jura*. Amor. III. el. XI. v. 45. & *lex socialis* CICERONIS divin. in Ver. c. 5. Sed dantur quoque Jura hypothetica, quæ non sunt socialia in arctiore significatione; si nimirum ex tali facto, quo nulla instituitur societas, nascantur. Atque hæc ad Jurisprudentiam mere naturalem adhuc pertinent. cf. GRIENERUS *Pr. Jurispr. nat. proleg.* C. V. §. 4. & CANZIUS *disc. mor.* tom. 1. §. 163. Dicitur autem ista nostræ disciplinæ pars *Jus naturale Ethicum*, quod etiam ARISTOTELES in libris X. ethicorum ad Nicomachum, & in duobus libris magnorum moralium præcipua hominis officia pertractasse videatur.

Vel Oeconomicum.

§. CCXIX. Quamquam vero fines, quorum gratia homines conjunguntur, varii sunt atque multiplices, adeoque & plurimæ societatum formæ esse possunt, eæ tamen quam maxime innotescunt, quæ vel in sobole procreanda, vel educanda, vel in operis pro rebus præstandis, vel in binis saltem ex hisce finibus obtinendis, vel denique in mutua defensione sine communi imperio efficienda occupantur. Unde & societas I. *Connubialis*, II. *Parentalis*, III. *Famularis*, seu herilis, IV. *Domestica*, & V. *Anarchica* sunt ortæ; quarum omnium obligationes, jura & leges jurisprudentia naturalis socialis, eademque *Oeconomica universalis* explanat.

Quoniam singulas societatum formas perlustrare non immensum modo foret, sed etiam supervacaneum, earum enim leges ex principiis generalibus suo loco stabiliendis facile erui possunt, ideo Juris naturæ consultis satis visum est, eas enucleare hominum

con-

conjunctiones, a quibus ceteræ omnes exordium, & in quas pleræque exeunt. *Primo, vero societas, ut ait CICERO, in ipso est conjugio, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. Id autem est principium urbis & quasi seminarium reipublicæ. Off. I. 17. Exactas autem harum societatum definitiones infra dabimus, ut inde, & quæ in tribus primis, seu minoribus societatibus obtinent Jura connubialia OVIDIUS Heroid. Epist. VI. 41. Jus patrum seu parentale CICERO Phil. II. 18. Jura famularia OVID. Metam. XV. 597. & reliqua, ac majorum societatum propria naturalia Jura magis determinari possint. Vocant autem horum jurium scientiam, Jurisprudentiam æconomicam, CANZIUS disc. mor. Tom. I. §. 891. DARIESIUS I. J. Un. præc. §. 36. sq. siquidem ARISTOTELES, & innumeri ejus interpretes officia ad istos status sociales pertinentia in binis æconomicorum libris prosecuti sunt.*

§. CCXX. Ex ante recensitis societatibus potissimum major illa tandem coaluit, quæ vocatur CIVITAS, atque definitur: *Cætus hominum sui juris sub eodem summo imperio communis securitates causa colligatus.* Quemadmodum vero, hoc posito facto, nova quasi materies subjecta est obligationibus & legibus naturalibus hypotheticis, ad quas nimirum *Cives*, seu ii, qui in societatem civilem conveniunt, actiones suas componant; ita illarum legum complexus jurisprudentiam naturalem *Politicam*, seu *jus civitatis universale* constituit; quod a jure civitatis particulari, & cujusvis populi proprio probe distinguendum est.

Definitioni, quam dedimus civitatis, latius stabilientiæ jam non immorabimur, id suo loco præstaturi. Illud vero interea juvat observasse, anarchiam quidem cum civitate in eo convenire, quod utraque

ad mutuam efficiendam securitatem dirigatur, eatenus tamen has societates plurimum inter se differre, quia in civitate, secus ac in anarchia, commune quoddam imperium reperitur. Quod discrimen etsi facile concedant omnes, GROTIUS *de J. B. & P.* I. III. 7. illud tamen non satis expressum fuisse videtur ab iis, qui cum CICERONE *de Repub.* III. *Civitatem multitudinem Juris consensu, & utilitatis communione sociatam* appellant GROTIUS I. I. 14. WOLFIIUS J. N. VIII. §. 4. Ceterum scientia legum, quæ ex notione civitatis ducuntur, Jurisprudentia naturalis *politica* vocatur, quia ARISTOTELES octo libros, in quibus de hujusmodi egit officiis, *Politicis* inscripsit. Dicitur etiam *Jus universale*, omnes enim populi eodem uti tenentur, quamvis jura etiam sibi constituent singularia, & cujusvis propria, sive *positiva*. L. 9. D. de J. & J. Atque ex his apparet, quare jam majores nostri exemplo Aristotelis totam moralem doctrinam in tres partes distribuerint. “ *Ethica nimirum seu monastica,*
„ ut observant CONIMBRICENSES, mores hominis in se
„ absolute consideratis componit, œconomica, seu
„ familiaris, domesticam disciplinam tradit, politica
„ seu civilis optimam rempublicam instituit, atque
„ hominem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius sta-
„ tum & universale bonum spectant, probe exequa-
„ tur. „ Præf. disp. in Eth. Arist. ad Nicom.

An & pri-
 vatum n.
 universale? §. CCXXI. Atque his quidem partibus ab-
 solvi jurisprudentia naturalis socialis potest.
 Sunt tamen nonnulli, qui jus naturale civita-
 tis in *publicum* & *privatum* dispescunt; pu-
 blicum vocant, quod officia imperantium &
 subditorum, privatum, quod officia subdito-
 rum inter se declarat. Quæ divisio etsi non
 omni careat fundamento; tamen naturalia ha-
 rum legum principia in systemate Juris civita-
 tis,

tis, ita inter se cohærent, ut duplicem eorum instituere tractationem minime necessarium videatur. Sane & qui in domestica vivunt societate, neque si cum imperante, neque si secum invicem agant, mutuis & naturalibus carere officiis possunt; ast ideo nemini adhuc venit in mentem, ut duas eatenus legum naturalium œconomicarum disciplinas construeret.

Civitas etiam *Populi* appellatione continetur. CERO *de Rep. l.* Et ideo Jus civitatis *Jus publicum* generatim, seu *populicum*, dicitur GRUTER *Inscr. p. 150. n. 6.* speciatim vero Jus publicum ad statum totius sociatæ multitudinis, privatum autem, seu *Civile* strictius, ad statum seu officia singulorum spectat. §. 4. *Inst. de J. & J.* Sed non eadem omnium est sententia de Juris privati universalis disciplina. Primus fere omnium eandem seperatim pertractavit M. H. GRIENERUS, nihil tamen aliud eo nomine intelligi voluit, quam *principia ex quibus cognoscatur, quousque legislatoria potestas imperantis civilis patent, & qua ratione leges condi possint, aut debeant.* Pr. *Jur. nat. L. IV. C. 2. §. 2.* quo sensu quidem existere Jus privatum universale nemo inficias iverit. Ast ipsa hæc pertractatio pars est Juris publici universalis, utpote in quo Jura & obligationes imperantis civilis sunt tradenda. Quamobrem etiam CHR. WOLFIUS *Theoriam legum civilium* in capite V. Juris publici universalis exposuit. ISR. CANZIUS in *discipl. mor. §. 1691.* dein DARIESIUS in *Inst. Jurisp. un. §. 795. sqq.* integrum quidem legum privatarum universalium systema concinnarunt; ast si illæ leges inspiciantur penitius, nisi ad Jus mere naturale, vel sociale œconomicum, vel publicum universale pertinent, erunt tantum positivæ; quippe, quæ quodammodo a libero imperantis arbitrio suum accipiunt robur. Ejus enim est ex pluribus ad mu-

tuan

tuam securitatem æque idoneis remediis, illud quod maxime placet, eligere, ac determinare. Neque ulla alia ex sola civium subjectorum natura fuit obligatio, quam ut de illo fine conjunctim obtinendo laborarent, & porro legibus civilibus, primum determinandis, adeoque positivis, actiones suas attemperent. Hac vero obligatione sublata, uti, fatente ipso DARIUSIO l. c. §. 660 Cor. II. & §. 661. non cogitatur civilis societas, ita nec ullæ aliæ distinctæ & determinatæ leges civiles privatæ universales sunt residuæ. cf. ACHENWALL. J. N. Part. II. §. 208.

An Ecclesiasticum universale statuendum sit?

§. CCXXII. Fuere etiam qui ex nuda ECCLESIÆ, seu *societatis ad Deum eodem modo colendum initæ*, notione, obligationes & leges naturales Ecclesiasticas deducere, & ita jurisprudentiam socialem nova parte augere voluerunt. Quum tamen quilibet homo naturaliter, & ante omnem introductam societatem cultum Dei pro viribus promovere teneatur, (§. 115.) atque eatenus horum officiorum expositio ad jus mere naturale pertineat; facile patet, ut nisi plures enumerentur cœtus ecclesiastici proprietates, & ita magis ejus determinetur scopus, ex generali illa ecclesiæ idea, nullæ prorsus novæ ac definitæ obligationes ecclesiasticæ intelligi possint. Quod si prior quædam exercendæ pietatis norma, libero aut summi numinis, aut hominum arbitrio statuta, animo concipiatur, ea vero non erit naturalis, sed solum positiva.

Ecclesia græcis vocabatur *concio*, in qua decreta sanciebant, teste SUIDA VOC. ΕΚΚΛΗΣΙΑ, sed in sacris literis ea voce cœtus hominum eundem cultum deo tribuentium denotatur. Numer. XIX. 20. XX. 4. & I. Reg. XVII. 47. Atque hoc sensu Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ universalis elementa conscribere G. G.

G. KEUFEL *Rostoch.* 1728, tum CANZIUS in *disc. mor. discipl.* IV. & V. dein DARIESIUS in *Inst. Jur. un.* Sect. VII. aliique. Enim vero præterquam quod horum aliqui non tam Ecclesiæ generatim, quam Ecclesiæ christianæ definitionem ex principiis propriæ sectæ effectuatam spectarunt CANZIUS *l. c.* §. 2363. nec ceteri, qui latissimam Ecclesiæ notionem sunt amplexi, re ipsa alias, quam quæ ex Jure mere naturali jam cognitæ erant, conclusiones inde rite haurire potuerunt. Utlius itaque nobis visum est, primo elicere naturalis pietatis leges, dein ad easdem varios status sociales accommodare. Quemadmodum non modo JCTi romani. L. 1. §. 2. D. de J. & J. sed etiam GRATIANUS in suo decreto *distinct. I. Can. XI. Jus publicum in sacris & sacerdotibus* quoque consistere tradiderunt. Sumas vero societatem Ecclesiasticam, quæ ab omni alia confociatione sit remota, & illius officia partim ex natura divini cultus, & societatis generatim considerata, partim ex scopo datæ Ecclesiæ magis definito, ceterisque notis ejusdem propriis colligere licebit.

§. CCXXIII. Jus mere naturale ad omnes homines, quos nulla specialis tenet communio, pertinere supra vidimus; (§. 218.) quum vero hi ipsi homines vel ut singuli, vel ut sociata quædam multitudo considerari possint, etiam Jurisprudentia mere naturalis, leges atque obligationes cum singulorum hominum, tum quoque diversarum societatum in statu sociali universali inter se viventium exponit. Præter omnes autem laudatas societates præcipuæ ac maximæ sunt civitates, quæ etiam GENTES vocantur, & ideo illa jurisprudentiæ naturalis pars, quæ in explicandis mutuis civitatum officiis versatur, *Juris gentium* nomine jam pridem innotuit. Quo cognito sane, quibus reliquæ minores societates, nullius

Quid veniat nomine Juris gentium naturalis?

alte-

alterius imperio subjectæ, juribus invicem utantur, definire fuerit facilimum.

Varias, quæ *Gentis* vocabulo tribuuntur, significationes suo loco evolvemus. Illam vocem modo cum SERVIO ad *Virgil. Georg. III. 133.* accipimus pro *sociorum multitudine*, quæ nimirum nullius alterius hominis imperio subjecta sit, & potissimum qua civitas contineatur, quales erant apud VIRGILIUM.

Ansonii Troja Gens missa Coloni. Georg. II. 385.

Inde est, quod Jus inter plures obtinens populos nuncupetur *Jus gentium*, LIVIUS XXI. 10. CORN. NEPOS *Them. c. VII. n. 4.* Aut etiam *Jus civitatum* scilicet *externum*, ut a Jure civitatum *interno*, seu publico universali distinguatur. HOBBESTIUS de *Civ. XIV. 4.* KOEHLER Sp. VII. §. 1568. Non autem hic loquimur de Jure quodam gentium arbitrario, sive positivo, sed de eo Jure, quod ex natura & notione gentis usu tantum rationis intelligitur, & quod porro a partibus Juris naturalis nequit separari. An vero Jus naturale gentium, & Jus naturale hominum, subjecto tantum, in quo versantur, differant inter se, vel etiam regulis, esse inanem fere verborum disceptationem alibi patebit. Quicunque tamen præferatur loquendi modus, id extra omnem dubitationem positum est, Jus gentium minus accurate a quibusdam cum Jure sociali commisceri; HEINEC. J. N. I. §. 31. Quum enim gentes sine ulla mutua speciali conjunctione possint cogitari, illæ nec ex Jure civitatis interno, seu publico universali, nec ex civili privato, sed tantum ex Jure mere naturali judicandæ sunt. (§. 218.) Ceterum jam ratio reddi potest, cur nostræ disciplinæ titulus vel *Juris prudentia universalis*, vel *Juris naturæ & gentium*, vel de *Officio hominis & civis* fuerit adhibitus.

Differt
Jus natu-
ræ a The.

§. CCXXIV. Ne autem, qui latiore jurisprudentiæ naturalis ambitum complexi sumus,

mus, illam cum Theologia naturali, ethica, ologia na-
 economica, aut politica confudisse videamur, turali.
 operæ pretium est, ut quodnam inter hasce
 disciplinas sit discrimen, ostendamus. Ac
 primo quidem ex Theologia naturali doctrina
 de Dei existentia, & proprietatibus hauritur;
 ast obligationes & leges naturales, quas cog-
 nitio contemplatioque auctoris naturæ sugge-
 rit, partem jurisprudentiæ naturalis consti-
 tuunt. Quod si malunt nonnulli etiam de
 officiis adversus Deum agere in Theologia na-
 turali, eandem nobis non recusent liberta-
 tem, ut nos illa ad jus naturæ referamus.
 Utimur alioquin veterum exemplo, quod non
 pauci recentiores sunt secuti. §.7.Sch.& §.215.)

Igitur Theologia naturalis, quoniam æternam,
 necessariam, atque infinitam naturam esse demonstrat,
 scientia contemplativa est; contra illa Juris naturalis
 pars, quæ officia adversus Deum solo rationis usu
 cognita exponit, scientia est activa. Ita & in Psy-
 chologia animæ, in Physica corporis naturam con-
 templamur, ast ideo officia vel erga animam, vel erga
 corpus observanda, nemo inseruit illis disciplinis.
 Ecquis autem naturalem Theologiam solidius, aut co-
 piosius prosecutus est quam Chr. Wolfius? attamen &
 ille doctrinam officiorum erga Deum ad jurispru-
 dentiam naturalem reservavit. Cui methodo & nos
 inhærebimus eo lubentius, quod verissimum esse sem-
 per duximus illud Chrysippi apud PLUTARCHUM de
 Stoic. Rep. p. 1035 Non potest, inquit, inveniri princi-
 pium aliud, aut origo Justitiæ, quam ab Jove & communi
 natura, Inde enim initium duci debet, ubi de bonis malis-
 que differendum est.

§. CCXXV. Ethicam quod attinet, ea A Pru-
 quidem in universum integram morum do- dentia
 ctrinam complectitur, adeoque & Jus natu- Ethica.
 rationale;

rale; minus late tamen in illam doctrinæ moralis partem, quæ hominis in statu mere naturali consideranti propria est, accipi consuevit. (§. 216. Sch.) Sed facto juris naturæ & reliquarum Philosophiæ partium divortio, *Ethicæ* appellatione illa nobis venit scientia, quæ in modos, præsidia, & quasi artes inquirat, quibus ad ea facienda, quæ lege naturali præcepta sunt, vel omittenda, quæ eadem sunt prohibita, facilius pervenitur. Et ita quid inter jurisprudentiam naturalem & ethicam intersit, perspicue intelligi potest.

Illa Philosophiæ pars, quæ pertinet ad mores, quos græci ἠθικὴ vocint, ab his *Ethica*, a latinis vero *Philosophia de moribus*, dein *moralis* appellata est, CICERO *de Fato* l. quo sensu hæc disciplina leges quoque naturales sive mere tales, sive sociales continuit. Postquam vero ethica ab œconomica, & politica discerni cœpit, prima actiones hominum in statu naturali, altera in societatibus minoribus & familiarum, tertia in civitatibus dirigendas sibi vindicarunt (§. 219. Sch. & §. 220.) Quamprimum autem Jus naturale etiam a tribus illis disciplinis discretum est, exin vero acriter semper disputatum est inter doctos, quænam partes *Ethicæ* arctius adhuc contractæ essent assignandæ. Qui Jurisprudentiæ naturalis limites tam arcte definiunt, ut solas leges perfectas atque externas ad illam spectare arbitrentur, ii cetera hominum officia Philosophiæ morali, seu *Ethicæ* attribuunt. GUNER ad *Davies. prol.* §. 34. Quoniam vero Juris naturalis prudentiam patere latius, & officia erga Deum, seipsum, atque alios complecti supra docuimus (§. 215.) facile iis assentiti sumus, qui cum WOLFIO *diff. præl. Log.* §. 68. dein ERNESTIO *Init. doct. sol. Part. III.* p. 505. & BAUMEISTERO *Elem. Ph. rec. Phil. pract.* §. 125. 199. in Jure naturæ obligationes & leges, in *Ethica* vero

vero legibus alacrius parendi remedia tradiderunt. Quæ duo jam sejunxit HORATIUS scribens: *Quid leges sine moribus vanae proficiunt.* carm. lib. III. XXIV. 35. Neque objicias cum GUNERO l. c. has ipsas mores effingendi regulas ratione sola cognitæ, ad Jus naturæ, si latissime sumi velit, esse revocandas. Enimvero Jus naturæ viam veluti & normam ex inmoto rerum nexu fluentem figit; at Ethica monita tantum suggerit, atque consilia, & quasi facem præfert, ne a via recta aberremus. Ita & corporis conservandi obligatio dicitur in Jure naturali, etsi tuendæ, aut recuperandæ valetudinis præsidia in medicina explicentur.

§. CCXXVI. Ita quoque in œconomica olim non modo, quæ in minoribus societatibus qua talibus bona essent vel mala, sed etiam qua ratione & via comparari ea bona, vel evitari mala possent, conjunctim explicarunt. (§. 219. Sch.) Ex quo vero jurisprudentia naturalis œconomica in separatam reducta est disciplinam, (§. cit.) id superest modo, ut *œconomica* moralis in artibus & præfidiis versetur, quorum ope legibus naturalibus œconomicis eo promptius obsequamur. Illi autem strictissimos ponunt œconomiae limites, qui eandem res externas acquirendi, & rite administrandi scientiam definiunt.

Oecono-
mica.

Igitur uti ethica, seu monastica, a Jure mere naturali, ita etiam œconomica ab illa Juris naturæ parte, quæ officia tractat minorum societatum propria, distinguitur. Quare qui ad Jus naturale solas leges cogentes referunt, ii hæc officia socialia, si sint interna, *ethicæ philosophicæ* sociali, seu œconomicæ, si vero sint externa & perfecta, Jurisprudentiæ naturali attribuunt. GUNER. ad *Darius. præcog.* §. 36. Sed jam supra satis a nobis est ostensum, cur in horum ire sententiam, & a Jurisprudentia naturali pietatis,

honestatis, atque æquitati præcepta excludere nequeamus. (§. 213. fqq.) Ceterum quoniam minoribus societatibus ea cura plurimum esse debet, ut res externas parent, & rite distribuant; inde factum est, ut hujusmodi ars *œconomia* nomen sibi proprium usurparet; quorsum, quæ nostro ævo adeo commendantur & excoluntur *œconomica* disciplina, vulgo scientiæ camerales, pertinent.

Et politica.
ca.

§. CCXXVII. Tandem illud antehac politicae tributum est munus, ut cum jura & leges civitatum, tum hæc conservandi, ac perficiendi modos explanaret. Quia tamen ex juribus & legibus civitatum naturalibus jus publicum universale, & jus naturale gentium concinnatum est, id tantum erat reliquum; ut in *politica* strictius accepta artes & præsidia, quorum ope leges naturales civitatum impleri, ipsaque adeo societas civilis conservari ac perfici magis possit, docerentur. Et sane Jcti, quid civilibus sociis, quid gentibus inter se agere liceat, exponunt, an autem, quod naturaliter licitum est, certo civitatis statui utile sit ac proficuum, a politicis expendendum est.

Quæ de discrimine ethicæ, & *œconomia* a Jure naturali ante tradita sunt, hic quoque ratione politicæ sunt repetenda. Neque enim cum iis facimus, qui officia interna a Jure publico universali & gentium fecernunt, GUNER. ad *Davies. præc.* §. 38. ne secus etiam officia imperantis erga subditos, quæ coactionis sunt expertia, in Jure civitatis oporteat prætermittere. Recte igitur a CHR. WOLFIO observatum est *diff. præl. Log.* §. 68. & §. 104. *Sch.* Jurisprudentiam naturalem esse ethicæ, *œconomica* & politicæ theoriam, cujus praxin universam prudentia ethica, *œconomica*, & politica, seu civilis constituent. A vocis au-

tem

tem origine recedit magis illa politicæ significatio, qua generatim dicitur, vel disciplina, quæ regulas prudentiæ exponat, BAUMEIST. *El. Ph. rec pag. 550.* vel scientia, quæ tendat ad remedia effectui danda, quibus utilitas nostra externa in communione hominum ampliviciari possit. KOEHLER *Exerc. J. N. 9. 1170.* quo sensu illa etiam regula ad politicam pertinet, ut, etsi liceat levem repellere injuriam, satius tamen sit, tum hoc jure non uti, quando vitato malo minori, majus inde malum nobis conflaremus. Veluti Calvus apud PHAEDRUM. V. Fab. III. *Cujus momordit musca nudatum caput, quam opprimere captans alapam sibi duxit gravem.* Spuria autem politica seu astutia & calliditas ejus est, qui, ut ait KIRCHNERUS, „ ad omnium nuntus frontem componit, quod in comicis Gnathonum „ esse videmus, omnibus arridet, gestibus peregrinis „ crurumque flexionibus scite uti, seria salesque temporis accommodare, principium gratiam venari, hominum favores aucupari, qui cum omnibus ludere, „ hibernere, naso quemvis suspendere, dicteria jacere, „ & incommunis vitæ scena, quamvis, ut dicunt, „ personam apte, hoc est simulate, agere novit. „ de *Legat. I. cap. 4.*

§. CCXXVIII. Longe autem facilius est A Jure divi-
jurisprudentiam naturalem dignoscere a juris-
prudentia divina positiva. Prior enim leges vno poli-
complectitur æternas, ac necessarias, quæque tivo uni-
ex ipsa Dei rerumque conditarum essentia at-
que natura solius rationis usu intelligi possunt; versali.
(§. 99. sqq.) contra posterior in legibus ver-
satur extra naturam, ut nobis cognita est, pe-
titis & eatenus fortuitis, seu voluntariis,
quasque divina primum auctoritas, seu reve-
latio vel toti generi humano, vel alicui sal-
tem genti patefecit. (§. 8.)

Falluntur itaque, qui a legibus divinis positivis omnem rationem a subjecto, in quo versantur, petitam excludunt. Nec enim ideo vocantur voluntariæ, quod omni interno careant fundamento, sed quia humana intelligentia perspicere nequeunt, nec porro ex natura Dei & creaturarum nobis cognita necessario promanant: CANZIUS discip. mor. §. 3708 sqq. Hujusmodi autem leges positivas universales triplici tempore a Deo datas putat GROTIUS: “ Statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiore reparatione per Christum. Quæ tria jura scilicet Adamicum, Noachicum, & Evangelicum, haud dubie omnes homines obligent, ex quo, quantum satis est, ad eorum notitiam pervenerunt. de J. B. & P. I. I. §. 15. & II. V. §. 15.

Quod tribus discerni solet notis.

§. CCXXIX. Verum gravis adhuc illa est disceptatio: an & quænam existant leges divinæ positivæ universales, quæ nimirum (α) lumine rationis non innotescant, & tamen (β) omnes obligent homines; quandoquidem (γ) illarum promulgatio, in veteri & novo Testamento illis, qui totum genus humanum repræsentabant, fuerit facta: quod quidem alii pluribus, alii paucioribus exemplis adserere conati sunt.

Quamquam in formando hujusmodi legum universalium catalogo varient viri docti: sequentia tamen præcepta tribus illis, quas ex GROTIUS II. cc. indicavimus, notis esse insignia plerisque visa sunt.

I. *Benedixit diei septimo, & sanctificavit illum.* Gen. II. 3.

II. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas.* Gen. II. 17.

III. *Masculum & fæminam creavit eos.* Gen. I. 27. & *erunt duo in carne una,* Gen. II. 25. unde vetitum esse polygynæciam colligunt.

IV.

IV. Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adheret uxori suæ. Gen. II. 24. quibus verbis divortio prohibeantur.

V. Et ipse dominabitur Tui. Gen. III. 16. quo imperium mariti in uxorem statuatur.

VI. Carnem cum sanguine non comedetis. Gen. IX. 4.

VII. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Gen. IX. 6.

VIII. Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus. Levit. XVIII. 6.

Attamen H. GROTIUS divortium, & matrimonium cum pluribus feminis lege evangelica tantum prohiberi docuit, II. V. §. 9. quibus adhuc quasdam adjecit leges vetantes ea, quæ Jure naturali licita fore opinatur, scilicet concubinatum I. I. §. 6. n. 2. ultionem II. XX. §. 10. n. 2. & 6. usuras II. XX. §. 42. occisionem innocentis, qui interpositus fugam, sine qua evadi non potest, impediret, rerum denique defensionem, vel depulsionem levis injuriæ cum morte aggressoris. II. I. §. 4. §. 10. & §. 13.

§. CCXXX. Contra alii ita ad objecta respondent exempla, ut vel leges universales esse negent propter necessariæ promulgationis defectum, vel negent esse positivas, quod sufficientem vim obligandi ex ipsa rerum natura haurire videantur. Cui quidem sententiæ, quod ad Jus adamiticum & noachicum attinet, facile adstipulamur; illæ enim inter adductas propositiones, quæ congenito hominum sensu non continentur, vel non sunt obligatoriæ vel peculiari tantum genti a Deo fuerunt manifestatæ: quemadmodum suis infra locis singillatim ostensuri sumus.

Quamquam hoc nec ab Adamo, nec a Noacho.

Qui post H. GROTIUM Jurisprudentiam divinam positivam universalem in primis concinnare molitus fuerat CHR. THOMASIUS in diss. de crim. bigam & in Insti-

tut. *Jurispr. div.* L. II. c. II. §. 122. tum cap. IV. §. 79. eandem editis observationibus Hallensibus Tom. VI. obs. XXVII. iterum se destruxisse gloriatur in *Fund. J. N. & G. proæm.* §. 14. Quot vero inde inter harum legum adsertores, & impugnatores ortæ sint contentiones, longum foret recensere. Præter plures autem Grotii Commentatores pro illarum legum promulgatione pugnarunt acriter HOCHSTETERUS *Coll. Puf. Ex. III.* §. 12. BUDDEUS *Phil. pr. II.* c. 2. §. 13. GEORG. BEYER. *del. Jur. div. nat. & pos.* GENZKEN. *Jur. div. pos. prud.* GLAFEY *Recht der Vernunft.* c. I. §. 260. & qui sunt reliqui. Unicam vero ejusmodi legem, eamque de sanctificando sabbatho agnovit CANZIUS in *disc. mor.* §. 3729. Cui duas adhuc ex veteri testamento, nimirum de subjectione uxoris erga maritum, & de salute æterna per fidem in Christum consequenda, adjecit KEUFEL *Exercit. ad Grot. I. I.* §. 16. Sed nullum Jus divinum positivum universale admittendum esse docuerunt præter THOMASIIUM II. cc. cum postea ipse BUDDEUS *Th. mor. II. c. I.* §. 9. tum vero GUNDLINGIUS *J. N. & G. L. I.* §. 75. BARBEYRACIUS *ad Puf. I. VI.* 18. & potissimum COCCEJUS *dissert. præm. ad Grot. III.* atque JO. ANDR. HANNESSEN. in opusculo: *de non existent. Leg. div. pos. un.* Göttingæ 1744. quos etiam SAM. CHK. HOLLMANNUS, ex longe aliis tamen, ut ait, rationibus, quam Thomasius, & Buddeus protulerint, est secutos in *Jurispr. nat. prim. lin.* §. 71. editis Göttingæ 1751. Equidem nulla dubitatio est, potuisse Deum leges ferre positivas universales, quarum transgressio & iis fuisset imputanda, qui propria culpa, ne earundem tenerent notitiam, effecissent; attamen a nemine adhuc confectum est, summum Numen tales leges in veteri Testamento re ipsa præscribere voluisse: imo potius contrarium colligitur ex PSALMISTAE verbis: *Non fecit taliter omni nationi, & Judicia sua non manifestavit eis.* Psalm. CLXVII. v. 20.

Cui consentit APOSTOLUS, qui gentes legem non habere præter naturalem satis perspicue declaravit. *Rom. II. 14.* Exempla autem in contrarium adducta suis locis separatim enodabimus.

§. CCXXXI. Diversa est omnino Legum evangelicarum ratio. Præterquam quod enim divinus Redemptor naturæ leges summa circumfudit luce, præcepta quoque dedit de mysteriis ac sacramentis, quæ humanam utique superant rationem, hæcque omnia per universum orbem prædicari diserte mandavit; quocum ad æternam beatitudinem consequendam monstraretur via, tum jura naturalia præmiis ac pœnis omnium maximis munirentur. Quin igitur leges evangelicæ juris positivi universalis nomen mereantur, nefas esset dubitare.

Sed primum a Christo repetendum est.

Regnum suum non esse de hoc mundo, liquido nos docuit divinus Servator *Joan. XVIII. 36.* Itaque a ferendis hoc nomine legibus abstinuit, sacras autem scripturas propter vitam æternam nos scrutari voluit. *Joan. V. 39. & XX. 31.* Atque ea propter primo tenebras, quas pravæ hominum opiniones obduxerant, ipse dispulit a lege naturali, cujus robur novis auxit, hisque gravissimis momentis, declarans se non venisse legem solvere, sed adimplere. *Math. V. v. 17.* Dein præcepta credendi seu mysteria umbris & figuris ante involuta, clarius atque expressius præscripsit; & denique leges sacramentorum abrogatis Mosaicis ritibus idem iussit. cf. DAN. CONCINA *Theol. chr. Tom. VI. diff. VI. c. 2.* Huc vero spectant illa loca Prophetæ ISAIAE: *De Sion exhibit lex & verbum domini de Hierusalem. c. II. v. 3.* Dominus legifer noster, ipse salvabit nos. *c. XXXIII. v. 22.* Tum PAULI Apostoli: *Cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi. I. Cor. IX. v. 21.* Voluisse autem CHRISTUM hasce leges esse universales ex ejusdem verbis luculenter apparet. *Eug.*

tes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos. Math. XXVIII. 19. Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ: Marc. XVI. §. 15. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. Joan. III. 5. Quid ergo sibi vult communis illa, ut scribit GRONOVIVS ad Grot. I. II. §. VI. not 66. omnium protestantium sententia, Christum legislatorem esse negans? si tamen leges Evangelicas & quidem universales non possunt non tueri; uti BUDDIVS *Hist. J. Nat.* §. XLIII, & HEINECCIUS *præl.* ad Grot. I. I. §. 15. & I. II. §. 6. aliique agnovere. Imo vero plures sunt jam inter illos, qui proprius accedentes ad veritatem Christum Legislatorem esse confitentur. I. W. FEVERLINI *diff. de Christo novo Legislat.* Göttingæ 1739. G. KEUFEL *Exer. ad Grot. I. I. §. 16.* Nec ideo tamen H. GROTIUS simpliciter assentimur docenti: *Extra præcepta credendi, & sacramentorum*, Christum prohibuisse actus, qui inspecta naturæ lege jiciti fuissent de *J. B. & P. I. I. §. 6.* Videbimus enim in progressu exempla ab eodem in medium prolata (§. 229. Sch.) ejus esse generis, ut, quæ in illis actibus inest turpitudine, ea simul ex principiis ratione sola cognitis eluceat.

Sine ulla
tamen de-
rogatione
Juris na-
turalis.

§. CCXXXII. Atque ex his abunde colligitur immane quantum a vero aberrare illos, qui juris naturæ disciplinam vel jam constitutis civitatibus, vel latis evangelicis legibus inanem atque supervacaneam esse arbitrantur. Quum enim præcepta naturalia, a quibus omnes actiones nostræ liberæ aliquam accipere debent normam, (§. 132.) nulla penitus ætate tolli, aut abrogari possint, (§. 123.) consequens est, ut illarum cognitionem ac studium neque obliterari fas sit, neque usum aliis novis sancitis exolescere unquam liceat.

Ex quo Jurisprudentia naturalis a Philosophia
prac-

practica, Theologia morali, & Jure Romano separari cœpit, atque in peculiarem redigi disciplinam, plures eam esse expertam adversarios ex capite sequenti cognoscemus. Irati enim multi vetustis se possessionibus spoliari, tantumque gloriolæ suæ detrahi putantes, quantum veræ laudis præstantissimi hujus studii scriptores sibi vindicabant, totum Jus naturæ inter aniles fabulas referre non dubitarunt. Paucissima, agebant, esse naturalia præcepta, atque in vulgus nota, nugas porro agere eos, qui hujusmodi legibus in systema redigendis, explicandisve vacarent. BOECLER, *præf. ad Grot.* p. 31. 36. & 40. Scilicet non cogitabant naturam ab arte longe perfectiorem fieri, (§. 112.) ac naturaliter quidem cantare homines, numerare, ratiocinari, ideo tamen frustraneam non esse operam, quæ musicæ, arithmeticæ, vel logicæ discendæ impenditur.

§. CCXXXIII. Sed nec is est Evangelii vel legum civilium scopus, ut negotia regant populorum, (§. 231.) quod munus sibi vindicat scientia juris naturalis (§. 220.), quæ cum variis Theologicis quæstionibus lucem foeneratur, tum maxime ceteris omnibus jurisprudentiæ partibus adeo faciem præfert, ut ea destituti, non solidam expressamque justitiæ effigiem tenere, sed umbra tantum vanisque imaginibus uti videantur.

Cujus
semper
eximius
est usus.

Nec exiguus est illorum numerus, quos ad contemnendum studium nostrum cœcus abripuit zelus: quum enim a cultura rationis neglectum metuerent doctrinæ revelatæ, Jurisprudentiam naturalem non inutilem modo, sed & maxime periculosam esse declamabant. Enimvero plurimum sua illos fefellit opinio: si enim inculta sit, ac depressa ratio, quomodo revelationis veritatem certam compertamque nobis

faciet? (§. 108.) Præclare igitur D. THOMAS *Jus divinum, quod est ex gratia, non tollere jus humanum quod est ex naturali ratione observavit.* Frustra vero urgent nonnulli abusum rationis, & gravissimos quorundam interpretum errores; hæc enim hominum vitia sunt, non disciplinæ. Nec quemquam latet, nisi historiæ prorsus ignarum, ex falsis sacrarum literarum interpretationibus ingentes sæpius provenisse clades populorum. Ast sua nihilominus divino codici auctoritas, atque sanctitas semper constabit.

Præsertim
in nego-
tiis sum-
morum
imperan-
tium,

§. CCXXXIV Sed non abs re erit de hoc argumento differere paulo latius. Non equidem inficiamur pauciores esse hodie homines, qui vivant in statu naturali, attamen populorum Rectores primæva adhuc utuntur libertate. (§. 220.) Itaque illorum obligationes & jura, quæ speciali quodam facto nondum satis determinata sunt, ex jure partim simpliciter naturali, partim publico universali omnino sunt discenda. Certe jura civilia non imperantium, sed subditorum actiones moderantur. (§. 221.) Sacri autem codicis auctoritatem neque agnoscunt omnes; nec qui agnoscunt, ignorare debent esse aliquid justum, & injustum ante omnem revelationem; hanc vero non tam ad negotia hujus vitæ, quam ad alium longe præstantissimum finem pertinere (§. 231. Sch.)

Non jam Aborigines, Getulos, Libyos ex SALUSTIO *Catil. VI. & Jugurth. XVIII.* nec quod adhuc hodie in Africa, & America sine communi imperio vagatur, genus hominum agreste laudabimus. Satis enim est suis quemque haurire oculis posse, subditos diversarum civitatum communi superiore esse destitutos, ac porro non tam ex civili, quam naturali jure judicandos. (§. 218.) Sunt præterea Imperantes ci-

viles

viles folius summi Numinis potestati subiecti, nec tenentur eo nomine actiones suas aliis, quam divinis legibus attemperare: ex his nimirum intelligunt se quidem sanctione civili esse immunes, pœnas tamen vitæ futuræ, si rempublicam male gerant, non esse evasuros. *Psal. L. v. 5.* Quapropter inepti omnino fuere Juris Romani interpretes, qui inde Jura imperantium in ferendis legibus, sanciendis pœnis, & exigendis tributis æstimari voluerunt. Sacræ literæ quidem officia tradunt imperantium & subditorum generatim, nimirum ut illi *quietam vitam, & tranquillam* efficiant civibus I. Timot. II. 2. hi vero ut *potestatibus subditi sint, iisque tributum & vectigal* persolvant Rom. XIII. 1. & 7. non tamen ad species omnes descendunt singulares; igitur certam dari, ut hoc exemplo utamur, justamque tributorum mensuram, nullumque subditum ab iis præstandis revelatione fuisse exemptum, id vero ex principiis rectæ rationis, etiam illis, qui vel sanctas ignorant scripturas, vel iisdem abutuntur, demonstrandum est. cf. quoque OBRECHTI *diff. de abdic. Caroli V.*

§. CCXXXV. Ita & omnes civiles socie- Ac popu-
tates statum naturalem inter se tuentur (§. lorum.
223.) quum tamen sæpissime invicem agere, &
aliquando incidere in controversiam soleant,
utique est opus communi norma; ad quam hu-
jusmodi negotia exigantur. Quod subsidium,
quia nunquam in jure civili, nec semper in
doctrina evangelica reperitur, illud tantum-
modo reliquum est, ut ad leges naturales, quæ
sub nomine juris gentium veniunt, velut ad
universalem omnium populorum regulam re-
curramus; cujus ignoratio quo majores peperit
læsiones & clades, eo insignior est ab illius
doctrina rite exposita utilitas.

Qui in Jure Romano illustrando non vulgarem
col-

collocarat operam JO. GOTT. HEINECCIUS, non potuit tamen non dicam impingere glossatoribus, qui ex *L. 9. Dig. de lege rhodia de jactu*. Imperatorem mundi dominum esse colligebant; quique in juribus pacis, belli, foederum, & legatorum titulos Juris Romani de *captivis*, de *veteranis*, de *testamento militari*, tum de *pactis*, de *transactionibus*, denique de *legationibus* consulendos duxerant, in *Præf. ad Elem. Jur. Nat. p. VI. sqq.* Quis vero non ridebit TABOREM JCTum, qui a principe in senatum sanctiorem lectus, ubi de Gallorum *neurſionibus* reprimendis consultabatur, actione romana ex *lege Aquilia* opus esse dixit. LEYSER. *meditat. ad Pand. sp. 571. §. IX.* Longe alia profecto fuerat ipsis romanis mens, qui controversias cum exteris gentibus non proprio, & civili, sed communi jure discernendas esse probe noverant. Quocirca singularis quædam visa est Cn. Pompeji laus & præstabilis esse scientia in *foederibus*, *pactionibus*, *conditionibus* populorum, regum, *exterrarum nationum*, in universo denique belli jure ac pacis. CICERO *pro Balb. c. VI.* Id si in animum revocassent Galli, terras belgicas anno 1667. non invasissent, ea de causa, quod, mortuo Philippo IV. Hispaniarum Rege, illæ provinciæ non jam ad filium Carolum II. ex secundis nuptiis procreatum, sed ad filiam Galliarum reginam utpote ex priore matrimonio susceptam spectarent jure devolutionis: id enim Jus non est naturale, sed civile, & subditis Brabantinis proprium. Rectius itaque nuper adhuc Hollandi jus commerciorum contra Anglos, & Lusitani jus sequendi neutras partes contra Hispanos tueri conabantur ex lege universalis, ex qua etiam Austriaci articulum IV. secretum foederis anno 1746. cum Russia initi, de modo coercendi vicinam gentem, si animum indueret hostilem, justitiæ apprimè consentaneum esse demonstrarunt.

§. CCXXXVI. Etsi vero civitates publica jura tam interna quam externa aliquando sibi constituent, ea tamen tantum sunt particularia, atque adeo definiendis quibusvis speciebus obvenientibus minime sufficiunt. Sane jus particulare universali tantum est superadditum, quemadmodum igitur partes generi subjectæ non prius intelliguntur, quam distincta ipsius generis notio habeatur; ita & omnia jura particularia ex principiis juris universalis necessario declaranda sunt. Quod porro etiam in jure publico particulari, & in Jure gentium arbitrario observare oportet; ne secus in turpes ac perniciosos errores rapiamur.

Etsi propria sibi condiderint jura.

Notiones societatis, civitatis, imperii & subjectionis, atque omnium, quæ inde manant jurium, repetendæ sunt ex Jurisprudencia naturali, & adplicandæ ad civitates singulares, quarum quidem modi & affectiones aliter, atque aliter determinari, attributa autem & proprietates abesse nunquam possunt. (§. 8.) Hæc qui in tractando Jure publico particulari ad loci temporis, & personarum circumstantias accommodato probe non discernit, quotidie errandi periculo obnoxius est. Ita morem vel legem, ut ajunt, salicam gallorum propriam, ne femina, & ex iis nati in regnum succedant, Bignonius, Puteanus, & Lechassierius, viri ceteroquin docti, sed nostra disciplina haud imbuti ad leges naturales absolutas perperam retulerunt. Alii ex eadem causa pejori hæsitant in luto, qui facultatem tribuunt civibus jus suum armis inter se persequendi, vel resistendi imperanti, vel plane eum a republica removendi. Siquidem ut civitas sine imperio, ita imperium cum jure eidem refragandine cogitari quidem potest. Præclare CAJUS, *Omnes populi, inquit, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur.* L. 9. dig. de J. & J.

§. CCXXXVII.

Dein in
Theolo-
gia dog-
matica.

§. CCXXXVII. Id vero exacta juris naturalis cognitio præstat Theologiæ positivæ, ut non modo sufficientis præmii vel pœnæ naturalis in mortali hac vita detectus, & porro vitæ alicujus futuræ imo & revelationis necessitas intelligatur, (§. 131.) sed etiam ut mira Evangelii cum recta ratione in doctrina morum conspiratio plenissime eluceat. (§. 115. Sch.) Quod si vero inter leges, quas naturalis ratio suggerit, & quæ sacris continentur codicibus, aliqua se offerat diversitas, vel opinata quædam appareat repugnantia, tum quidem solida juris naturæ principia præsto esse oportet, nec enim aliter veritatem perspicuo intueri, nec, quæ in contrarium existunt, dubitationes explicare facile licebit.

Si quis in Jurisprudentiam naturalem incumbat paulo accuratius, eum perfectio non latebit, nullam tantum valere meditationem, ut vel clarior fiat notio vitæ futuræ, vel ut humana ad peccandum proclivitas emendetur satis, vel denique ut modus sanandis conscientiae moribus, ac peccatori in gratiam summi numinis reconciliando idoneus reperiatur. cf. PLATO in *Phæd.* p. 85. & *Alcibiad. dial. II.* p. 150. edit. ser. Quæ remedia cum sola suppleat revelatio, istius utique necessitas ex solido Juris naturæ studio magis patet. cf. BURLAMAQUI *El. J. N. L. II. c. XIV.* §. 16. Hoc porro viam parat ad doctrinam evangelicam, & non modo leges positivas separat a naturalibus, sed etiam exposito rationis cum revelatione consensu ad convertendos infideles maxime conducit. S. XAVERIUS *L. III. Epist. VII.* Dein vera quoque legis revalatæ significatio sæpius colligitur ex Jure naturali; ideo *David comedit panes propositionis* fame compulsus, MATTH. XII. 4. & Machabæi ipsa die sabbathi se defenderunt. I. MACH. II. 40. 41. Contra Origines neglecto hoc lumine locum MATTHÆI XIX. 12. perperam inter.

interpretatus semetipsum evitavit. EUSEB. *Hist. Eccl.* L. VI. c. 8. Ac tandem ex hoc ipso fonte derivandum est, quod multi misere se extricent illis quaestionibus: an & quoad fas esset: Samsonem se occidere, obstretices Aegyptias, & Raabam contra mentem loqui, Hebræos vasa auferre Aegyptiorum, & extranei pecuniam fœnori dare, Oseam filios fornicationis sibi facere, Abrahamum plures ducere uxores, ab iisdem divertere, filium innocentem immolare, & quæ sunt hujusmodi. Ut merito theologis juris naturæ expertibus occlames illud EURIPIDIS; *Nam turpe id esset, quum scias hominum ac Deum quod est, eritque, iuste haud cognoscere.* in Helen. v. 928.

§. CCXXXVIII. Iis porro, qui in dirigendis aliorum conscientiis, atque in doctrina, quam vocant, *casuistica*, versantur, nisi scientia juris naturalis probe sint imbuti, aquam sæpius hædere necesse est. Quum enim facta omnia singularia vel memoria discere, vel intelligentia prævidere nullus homo possit; quotiescunque nova causa, consultatiove acciderit, ea profecto ad principia legum universalium exigenda est, ut inde demum, quid iustum sit, quidve iniustum, certo colligatur. (§. 212. Sch.) Sed & eo spectat rationis lumen, ut, quæ propter indifferentiam objectivam aliter quidem determinari poterant, si tamen determinata non sunt, juribus universalibus attemperentur. Ac morali.

Sufficiet capita materiam, e quibus hodie conflata est theologiæ moralis disciplina, inspexisse, ut intelligatur, cur Casuistarum animi, cum a nostro discendi, docendique genere discesserint, sæpius vagentur errore, nec habeant semper, quid sequantur. Ubi enim prima quærenda erunt principia, quæ in materiis de *Actibus humanis*, de *Legibus*, de *Peccatis*, de

Iustis

Justitia & Jure, de Contractibus, omnino sunt adhibenda? Anne aliorum auctoritati se committent, adeo inter se dissidentium, ut non raro opinio communis alteri etiam communi objiciatur? Culpat quidem nonnullos juris naturæ scriptores DAN. CONCINA *Th. chr. T. VI. diss. procluf. c. XI.* quod genus humanum lue originali fauciatum velint solo rationis lumine sanare. Enimvero hunc scopum nunquam spectarunt conditores nostræ disciplinæ, quæ si nihilominus separatim tradatur a doctrina sacrarum literarum, non magis obstabit revelationi, quam prima, quæ a pictoribus ducuntur lineamenta, addendis postea coloribus officiunt. Neminem fane oportet quiescere in lege rationis, sed ab illa transire ad legem revelatam; quam utique ficto legis naturalis simulacro cum sæpius tum quoque in fœdere Schmalcaldico Juris romani tantum peritos fuisse calumniatos ultro confitemur. cf. HORTLEDERUS *de fat. & Ind. belli germ. T. II. L. I.*

Quæ valeat collectio a legibus sacrarum Litterarum ad Jus N?

§. CCXXXIX. Quamquam vero leges naturales non ex auctoritate (§. 107. sq.) sed ex suis ac domesticis principiis derivandæ sunt, nihilominus plura suppeditant sacræ litteræ secundaria argumenta, quibus aliquid jure naturali vel præceptum, vel prohibitum, vel etiam permissum esse arguamus. Idem enim est sapientissimus rationis ac revelationis auctor, quem a semet ipso dissentire, & leges essentia immutabiles tollere, omnino repugnat. Ex quo triplex illa elicitur argumentandi ratio: ut I. nihil, quod in sacris literis præcipitur, lege naturali prohibitum, II. nec vicissim quod iis prohibetur, hacce esse præceptum possit.

Usum nosse Bibliorum in quæstionibus Juris naturalis ad multa referre jam observavit HUG. GROTIUS *de J. B. & P. I. I. §. 17.* quod quidem non eo perti-

pertinet, ut præcepta vel vetita in sacris literis, ea talia etiam esse in lege naturali statim arbitremur; plures enim fuerunt divinæ leges folius populi hebraici propriæ: sed id eam vim habet, ut saltem intelligamus, nullum præceptum, aut nullum vetitum in sacro codice ferri potuisse, quod a recta ratione abhorreat. Ita quoniam concedere *asylum homicidæ voluntario*. *Exod. XXI. 19.* & *Levitas tenere possessiones*. *Num. XVIII. 20.* prohibuit divinus Legislatur, absurdum foret, vel eum asylorum morem, vel ecclesiastica rerum immobilium dominia inter legum naturalium præcepta recensere. Econtrario quum plura delicta ab Hebræis morte puniri *Exod. XXI. 12.* & fratris improlis viduam a fratre superstite duci oportuerit *Deuter. XXV. 5.* nemo salva pietate contendet, hujusmodi facta Legi alicui naturali adversari.

§. CCXL. Denique III. quidquid in divinis Pandectis permissum esse legimus, etiam Quæ a
permissio-
nibus. jure naturali licitum esse oportebit, si sacer textus, de plena, quæque etiam ad forum internum spectet permissione, loquatur. (§. 107. Sch.) Secus autem foret, si permissio tantum esset minor plena, & non nisi pro foro externo impunitatem tribueret: illicite enim manent naturaliter hujusmodi actus, nec a poena interna & divina sunt immunes.

Verissime quidem traditum est ab H. GROTIUS *J. B. & P. I. I. 17.* an plena sit vel plena minor permissio id ex principiis Juris naturalis esse disquirendum, at tamen si quod adhuc dubium alicui superesset, locum habebit illa collectio: Actionis a viris sanctis, nec eo nomine reprehensis susceptas inter plene permissas esse annumerandas, præcipue si ab ipso Deo certus agendi modus lege sit præscriptus, quod exemplis divortii *Exod. XXI. 8.* Polygynæciæ *Deuter. XXI. 14. 15.* Judicii zeli *Nummer. XXV. 8.* & *1. Macch. II. v. 24.*

abunde illustratur. Aliter se res habet cum Rege, qui sua potestate abutitur 1. Reg. VIII. 11. & cum ultore sanguinis, quum nimirum propinquo occisi homicidam extra asyli loca interficere permittebatur; huic enim concessa videtur impunitas tantum a civili poena. Numer. XXXV. 27. cf. GROTIUS II. XX. §. VIII. n. 6. & §. IX. n. 5. SELDENUS J. N. & G. L. IV. C. I. & Cap. IV.

Jus N. est
Juris civi-
lis fax.

§. CCXLI. Leges mere civiles omnes sunt particulares, (§. 221.) igitur ad Jus universale tamquam rivuli ad fontem suum referendæ sunt. (§. 236.) Speciatim vero jus civile romanum magnam partem collectum est ex præceptis naturalibus; (§. 213. Sch.) quare, qui ad horum normam loca vel supplet prætermissa, vel declarat ambigua errare nullo pacto potest. Ast multa quoque occurrunt populi romani scita, quæ tantum arbitraria sunt, quædam autem quæ plane a ratione abhorrent. Cuinam vero vel priora a legibus necessariis discernere, vel posteriora corrigere sine jurisprudentia naturali licebit?

Quibus vinculis & legibus cives inter se colligentur, non antea penitus intelligitur, quam cognita civitatis natura, (§. 220.) quæ cum explicetur in Jurisprudentia universali, ideo eleganter a CICERONE observatum est: *Considerandas leges, quibus civitates regæ debeant, tum hæc tractanda, quæ composita sunt jussa populorum, quæ vocantur Jura civilia.* Porro non a prætoris edicto vel XII. tabulis, sed penitus ex intima philosophia hauriendam Juris disciplinam: quod adeo necessarium sit, ut, qui aliter Jus civile tradunt, non tam *Justitiæ, quam litigandi tradant vias* de L. L. I. §. 5. & 6. Atque id profecto in omnibus accidit studiis perveniendi aliquo, quæ nihil profunt, nisi, ut idem scribit romanus orator, *illud, quod eo, quo intendas, ferat,*

perat, deducatque, cognoris. Orat. I. 30. Jus civile in parvum quemdam & angustum locum concluditur, ast in Jure naturali quævis etiam rarissime species continentur, ut qui in hoc sunt versati, si de casu insolito vel insolentissimo respondendum sit, non contremiscant cum Saliceto, sed provocent ad illud CICERONIS: *Hoc si minus Jure civili præscriptum est, lege tamen naturæ, & communi gentium Jure sancitum est.* de Harusp. resp. cap. XIV. quocum consensit IUSTUS PAULUS: *Hæc, inquit, æquitas suggerit (seu lex naturalis) licet Jure civili destituamur.* L. 2. §. fin. dig. de aq. plu. Quorsum respicere neglexit ACCURSIUS, nimis confidenter scribens: *omnia in corpore Juris contineri.* ad L. 1. D. de J. & J. Nec minori adjumento est Jurisprudencia universalis ad leges civiles declarandas; quandoquidem, monente IUSTO CELSO: *in quæstionibus de bono & æquo (seu de Jure naturali) plerumque sub auctoritate juris (scripti) scientiæ perniciose erratur.* L. 91. §. 3. D. de V. O. Ecquis vero hoc admittendum censebit, nisi Legulejus, quod scribit ULPIANUS *licere servis naturaliter in suum corpus sævire.* L. 9. §. 7. D. de pecul. vel quod jubet Novella LXXXIX. c. ult. liberis ex incestu procreatis etiam alimenta juste denegari; quod quidem ipso Jure naturali obtineri arbitratus est STRAUCHIUS *diff. IV. ad univ. Jus Justin. C. III.* Corruit itaque animadversio Illust. SENKENBERGII, cui Jus naturale nil aliud esse visum est, quam *Jus civile naturalisatum* Meth. Jur. Append. II. §. 23. Ex dictis enim abunde patet, a principiis rationis normam accipere Jus civile, ejusque magnam partem, Jus naturæ in scripturam redactum esse adpellandam, ipso consentiente CICERONE *de Off. III. 17.*

§. CCXLII. Inter juris civilis capita illud postremum non est, quod leges continet Tum Juris criminalis
S 2 de

de delictis, & eorum pœnis descriptas, vulgo criminales. Qua in re inprimis malefactorum veritas, (§. 178.) & magnitudo, tum quantitas imputationis, (§. 183. sqq.) & denique pœnarum modus finesque, (§. 186.) diligentissime pernoscendi sunt, quo Justitiæ ultatrici (§. 176.) examussim possit satisfieri. Quum igitur harum materiarum principia tradantur in juris naturalis disciplina, non obscurum est, illius studium etiam in jurisprudentia criminali utramque facere paginam.

Actiones minus rectæ pœna humanæ coercendæ legibus civilibus omnes comprehendi nequeunt, ast propterea imputationem etiam in foro externo effugere non debent. “Nec enim, *ut ait CICERO*, si regnante Tar. quinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, Id. circo non contra illam legem sempiternam Sex. Tar. quinius vim Lucretiæ attulit. *de LL. II. 4.* Et quamquam Jurisprudentia naturalis pœnas externas non definiat pro quovis facto singulari, docet tamen naturaliter pœna dignos esse, qui delinquant, & regulas exponit, ex quibus naturalis pœnarum mensura cognoscatur. H. GROT. *J. B. & P. II. c. VIII. §. 20.* Quomodo autem sine Jurisprudentia naturali quis ad perdifficiles illas respondebit quæstiones: unde oriatur jus puniendi? quibus in delictis illud competat? sintne relegatio, infamia, mutilatio pœnæ satis idoneæ? liceatne aliquando delinquentem in quæstionem seu torturam dare? an & quænam peccata possint morte coerceri? cur pœna, quam quis meretur, sæpius ab ea, quæ exigitur, differre possit? quando deceat imperantem clementia, ex qua gratia legis fit? cf. DARIUS *Obs. J. N. XL.* Hæc quidem & hodie acriter disceptantur, plures tamen non tam rem a stirpe repetere, quam proprio potius ingenio indulsisse sunt inventi: scilicet haud satis illam meditati sunt legem, quæ, ut ait CICERO, “Justorum inju-
 „ sto.

„ storumque distinctio est. ad illam antiquissimam,
 „ & rerum omnium principem expressa naturam, ad
 „ quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio
 „ improbos afficiunt. *de L. L. II. §. 5.*

§. CCXLIII. Jus ecclesiasticum partim ex legibus divinis, tam naturalibus quam positivis, (§. 222.) partim ex constitutionibus humanis coaluit. Ex quo conficitur, ut quæ de usu jurisprudentiæ naturalis cum in theologia (§. 237.) tum in jure civili (§. 241.) ante tradita sunt, ea omnia etiam in jure ecclesiastico obtineant. Sed & id maxime præstat juris universalis scientia, ut limites inter Ecclesiasticam potestatem a Christo institutam, & civile imperium nullo negotio statuantur. Illa enim non tam corpori quam animo, & fini, qui humanam excedit intelligentiam, destinata est; (§. 231.) hoc vero ad scopum spectat ratione sola cognitum, nec actiones mere internas moderatur, (§. 107.) quapropter, posita licet revelatione, firmum tamen ac stabile permanfit. (§. 231. Sch.) Ex quorum principiorum neglectione, incredibile dictu est, quanta malorum copia fit exorta.

Innumeræ prope sunt Juris Ecclesiastici regulæ, quæ quia naturalem exprimunt honestatem, solidius profecto ex proprio rationis fonte explicantur. Quod vero ad regulas attinet arbitrarias, illud utique generatim cavere oportet, ne iis significatio naturalis æquitati contraria tribuatur. Speciatim autem in singulis materiis solerter observandum est, nec civile imperium ad res spirituales pertinere, nec leges revelatas naturalibus civitatum juribus quidquam detraxisse, (§. 221.) quin potius, ut *omnis anima potestatibus sit subiecta*, Rom. XIII. 1. sqq. & ut reddan-

tur Deo, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ Cæsaris, dif-
 ferte inculcare. Quam late autem pateant Cæsaris,
 seu potestatis civilis jura, non alio ex fonte colligi-
 tur, quam ex Jurisprudencia universali, a cujus ne-
 glectu tot, quæ in historia leguntur, publicæ cala-
 mitates pullularunt. Hos utique limites transiluire
 imperatores orientis, qui Arianos, Monothelitas,
 Iconoclastas, aliasque hæreses fovere, imo harum
 rerum cognitionem ad suum forum pertrahere, at-
 que editis constitutionibus causam mere spirituales
 decidere non dubitarunt. Sed etiam plura occur-
 runt in Jure canonico capita, veluti Can. 34. X. de
Electione. Clem. unic. de *sacr. unct.* Extravag. *unam*
sanctam inter Com. de *major.* a Jure publico universali
 aliena, & porro ex hujus principiis corrigenda.
 Quorsum & infausta pertinet sententia, quam Cardi-
 nalis Julianus Uladislo Hungariæ Regi, ut eum ad
 pacem cum Amurathe initam violandam permoveret,
 anno MCCCXLIV. exposuit. *Cum infidelibus nul-*
lius omnino rei commercium inire licuit, & initum non
zenet injussu Pontificis maximi. CALLIMACH. in *Reb. Ula-*
dis, L. III. Plura non addemus, sed cf. CELEBER. de
 WIEGER. *Instit. Jurispr. Eccl.* Sect. II. cap. IX. Vi-
 ennæ 1765.

§. CCXLIV. Ceteros legum ab homini-
 bus conscriptarum complexus veluti Jus feu-
 dale & cambiale silentio præterimus, satis enim
 ex dictis intelligi par est, cur in quovis recte
 obeundo jurisprudentiæ munere (§. 211.) ju-
 ris naturæ studio carere nemo possit. Illud
 addemus modo, hujus disciplinæ adminiculo
 varios quoque populorum mores an cum ra-
 tione consentiant, vel eidem repugnent, ex-
 pendendi oportere. Quamquam enim magna sit
 morum

Ad illud
 exigendæ
 sunt aliæ
 leges, &
 mores po-
 pulorum.

morum seu consuetudinis auctoritas, quæ ducitur a vetustate, nunquam tamen adeo valitura est, ut naturalem evertat honestatem seu Justitiam. (§. 125.) Quare hujusmodi consuetudo non inter agendi regulas usu receptas, sed inter vitia (§. 164.) & corruptelas erit referenda.

Multa ad æquitatem *Juris naturæ* & gentium etiam in *Jure feudali* esse exigenda tradidit MASCOVIUS de *Jur. feud. proleg.* §. VII. quod idem de *Jure Cambiali* observavit JO. GOTTL. HEINECCIUS *Elem. Jur. Camb.* C. I. §. 14. Quapropter CHR. WOLFIUS utriusque hujus juris principia universalialia in parte V. *Juris naturalis* §. 1. sqq. & parte VI. §. 154. sqq. declinavit, quem postea & alii sunt secuti. An negotia clientelaria, vel Collybistica sint celebrata, cognitionis equidem historicæ est, attamen, quam late pateat harum conventionum obligatio, in Jurisprudentia naturali declarandum. Atque ex hoc ipso fonte, qui aliquando invalescunt pravi mores, veluti duellandi, & bona occupandi naufragorum, oportet eradicari. GROTIUS *J. B. & P. L. II. c. VII. §. 1.* Recte igitur Imperator CONSTANTINUS ethnicorum querelas, qui suas impias consuetudines abrogari ægre ferebant, redarguit. *Consuetudinis, inquit, ususque longevi, non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem. L. 2. Cod. quæ sit long. consu.*

§. CCXLV. Denique si jus constitutum non quavis auctoritatis trutina, sed rationis Ceteraque omnia constituenda jura. statum examini opus est, constituendi quoque juris ab illa summa lege capiendum est exordium, quæ seculis omnibus ante nata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnino civitas sociata. Quæcunque enim facta natu-
S 4
ralem

ralem lædunt justitiam, ea nullius legislatoris jussu cohonestari possunt (§. 79.) Atque ex his omnibus perspicuum est, inesse quidem in quavis Jurisprudentiæ parte suam dignitatem, usumque; nulla tamen cum hac nostra, si quis legum fontes & capita viderit, vel principiorum amplitudine, vel utilitatis ubertate esse comparandam.

Necessaria est legum conditoribus Jurisprudentia naturalis, primo ne quidquam legibus æternis adversum præscribant, dein, ut præcepta rationis, nova, si opus fuerit, muniant sanctione, denique ut quod naturaliter sive simpliciter, sive in certo statu permissum, atque indeterminatum est, ex loci, temporis, personæ, aliisque adjunctis determinare possint. Qua in re præclare more suo philosophatus est cicero: “Constat, inquit, profecto ad salutem
 „ civium, civitatumque in columitatem vitamque
 „ hominum quietam, & beatam inventas esse eges:
 „ eosque, qui primum hujusmodi scita sanxerint,
 „ populis ostendisse, ea se scripturos atque laturus,
 „ quibus illi adscriptis susceptisque honeste, beate
 „ que viverent., L. L. II. 5. Igitur non modo lex illa Sardorum, *ut filii patres senio confectos clavis interimant* ALIAN. III. 37. & IV. 7. & Cabadis Persarum Regis edictum, *ut omnes feminae communes essent*, turpissimæ fuerunt corruptelæ, non leges, quarum altera etiam auctori, suo capitis periculum creavit. PROCOP. bell. Persic. L. I. c. 4. p. 12. sed etiam ARCADII & HONORII intolerabilis constitutio est, qua innocentibus liberis perduellium, vita lenitate imperatoria concedi dicitur, quia paterno deberent perire supplicio. L. 5. Cod. ad L. Jul. maj. Ceterum qui usum præstantiam, & dignitatem Jurisprudentiæ naturalis satis prosecuti sumus, longe tamen ab illorum

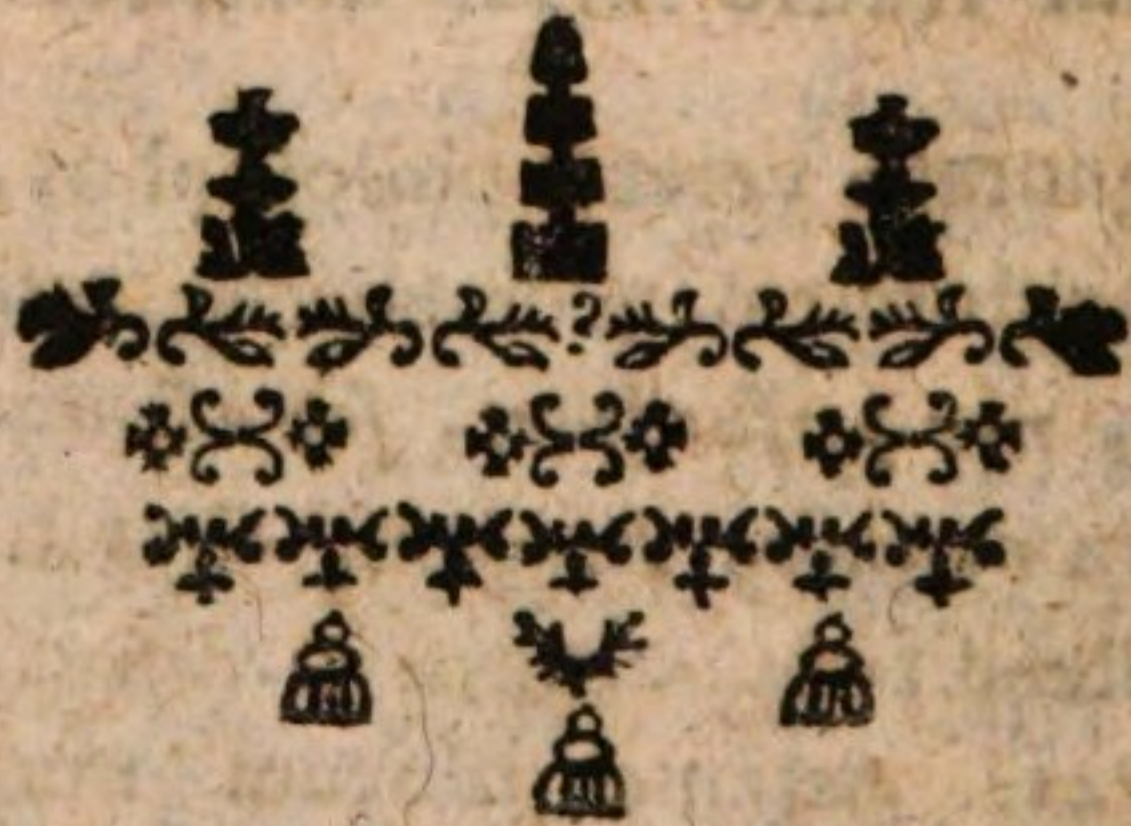
rum hæresi, qui leges fastidiunt humanas, atque omnes causas ex lege naturali dijudicandas esse arbitrantur, verissime enim observatum est a DARIUSIO: “Experientiam docere, Jus naturæ omnia atque singula non ita definire, ut non plurima ad usus & civiles, & ecclesiasticos componi, atque accommodari, civitatum atque gentium intersit.” Obs. J. N. IX. §. 15.

§. CCXLVI. Methodum mathematicam vocant eam disciplinas tradendi rationem, ac viam, quæ vagas adhuc & ambiguas non adhibet voces, sed illas prius accurate definit, quæ certa præstruit principia, & inde conclusiones legitimo nexu deducit, quæ denique propositiones ita collocat, ut illæ, quæ reliquis demonstrandis inferviunt, semper præmittantur. Quoniam Jurisprudentia naturalis evidentibus nititur principiis, (§. 116.) hinc veritates certas exponit & necessarias, (§. 122. & §. 125.) atque adeo scientiam veritatis nominis constituit, (§. 212.) in aperto est methodum mathematicam seu philosophicam ad eandem quoque pertinere. Illud tamen facile damus in libris usui discipulorum, & methodi parum peritorum destinatis a severo demonstrandi studio satius abstineri.

Quæ Methodus conveniat J. N. disciplinæ.

Non ignorasse veteres philosophos, veluti Platonem, & Aristotelem geometricas rationes, quæ, ut ait CICERO, non persuadeant, sed assentiri cogant, & vim afferant in docendo, Academ. Quæst. IV. 36. satis quidem ostendit CÆL. ERNESTI in defensione vet. Phil. edita Lips. 1741. Attamen illorum multi, ipseque Aristoteles doctrinæ morali apodicticam certitudinem abjudicarunt, (§. 122. Sch.) Et quamquam hunc errorem refutare conati sunt NIC. HEMMINGIUS in libello

de lege nat. meth. apodict. Witt. 1562. dein PUFENDORFIUS de J. N. & G. I. c. II. §. 5. alique plures, nemo tamen integrum Juris naturæ systema perfecerat via hac mathematica, quam P. HONOR. FABRY S. J. in *Euphyandro* L. I. c. II & L. II. c. 7. nec non Cardinalis PTOLOMÆUS S. J. in præf. ad Phil. *In omnibus disciplinis optimam, facillimam, ac opportunissimam esse non asseruerant modo, sed etiam editis operibus comprobarant.* Primus igitur fuit CHR. WOLFIUS, qui difficultates contra evidentiam doctrinæ moralis obmotas, *γεωμετρικῶς*, ut verbis utar CICERONIS ad Att. XII. 5. *refellere* cupiens, disciplinas morales omnes ad normam rationis mathematicæ elaboravit. Non erat itaque ut hanc methodum P. DAN. CONCINA Theol. Chr. Tom. VI. & P. ANS. DESING. in *Diatriba de meth. Wolf.* alique exhibilarent. Cujusmodi ingenia contra phantasmata potius sua, quam contra methodum pugnare recte animadvertit P. PHIL. STEINMEYER S. J. in Præfat. libelli, cui titulus est, *Regulæ præcip. meth. math.* edit. Friburgi in Brisg. 1750. ubi simul quatenus hac methodo sobrie utendum sit, solide declarat. cf. & DARIUS *Obs. Jur. Nat.* VIII.

CONSPECTUS OMNIUM CAPITUM ET PARAGRAPHORUM.

CAPUT I.

DE NATURA STATUQUE HOMINUM MORALI.

§.
1 Naturæ notatio, & definitio.

2 Datur natura æterna.

3 Necessaria & independens.

4 Immutabilis porro, simplex, atque infinita &c.

5 Ab hoc mundo.

6 Ac quibuscumque ejus Elementis diversa, quæ dicitur DEUS.

7 Quod & aliis argumentis probari solet.

8 Cur jam Naturæ Auctor DEUS, jam vires mundi motrices;

9 Jamque vis cujusvis Entis propria, imo & ejusdem essentia tam possibilis, quam existens, naturæ nomenitur.

10 Naturale quid dicatur.

11 Hominis natura unde sit derivanda.

12 (1) Quod corpus.

13 Hoc suas habet motus regulas.

14 Unde illius perfectio, aut imperfectio.

15 Nec non bonum, malumque intelligitur.

16 Et (2) quoad animam generatim.

17 Vel intuitu (a) perceptionum.

18 Vel (b) phantasæ.

19 Quæ variæ adjuvari, ac impediri potest.

20 Vel (c) facultatis appetendi, aut averfandi sensitivæ.

§.

21 Istam boni & mali representationes impellunt.

22 Variique stimuli naturales.

23 Cum propensionibus adscitiis haud confundendi.

24 Quomodo appetitio aut averfatio in affectus abeant.

25 Et quæ horum sint radices.

26 Sæpe anima est indifferens; aliquando in æquilibrio.

27 Quæ anima hominis in specie ejusque facultates.

28 Cum (a) in cognoscendo attentio, reflexio, intelligentia.

29 Deinde Ingenium, ratio, atque judicium.

30 Quibus evidentia perfectionem, opinio, ignorantia, error imperfectionem afferunt.

31 Tum (b) In appetendo voluntas, & declinatio.

32 Hæ agere nequeunt sine momenti.

33 Quæ vera sunt aut opinata.

34 Ambo vel in se, vel comparative tantum.

35 Quando appetitiones pugnent inter se.

36 Definitur actio interna, externa, mixta, perperio, possibilitas, seu facultas agendi.

37 Nec non impossibile, necessarium, contingens.

38 Necessitas simplex, & cum adjunctione interior, ac exterior.

- §.
 39 Principium quotuplex sit.
 40 Gaudet anima spontaneitate.
 41 Et nudo arbitrio.
 42 In actionibus intellectus & voluntatis.
 43 Refellitur, quod objici posset.
 44 Gaudet & libertate.
 45 Quod ulterius declaratur.
 46 Inde novæ actionum divisiones earumque principia ducuntur.
 47 Quæ actio lubens, quæ invita per violentiam, aut errorem.
 48 Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera cessatio.

- §.
 49 Hominis dotes inutiles sine aliorum auxilio & socialitate.
 50 Naturæ definitio ad hominis corpus, atque animam proprie applicatur.
 51 Improperie vero ad ejus indolem, temperamentum, consuetudinem & nativitatem extenditur.
 52 Sed posteriores hæ naturæ primam illam non tollunt.
 53 Et perperam pro vera hominis natura usurpantur.
 54 Status quid? naturalis vel adventitius.
 55 Estque hominis physicus vel moralis.

CAPUT II.

DE OBLIGATIONE, LEGE, ET JURE, GENERATIM AC SINGILLATIM NATURALI.

- §.
 56 Per examen animæ humanæ ad cognitionem aliorum Dei attributorum pervenitur.
 57 Finis quid & quotuplex; quid medium.
 58 Quæcunque a Deo creata sunt, suos habent fines.
 59 Qui omnes ad manifestandas Dei perfectiones referuntur.
 60 Actio, quæ cum fine hoc consentit bona, quæ ab eo dissentit, mala est.
 61 Et quidem naturaliter atque interne.
 62 Et jam physice tantum, jam moraliter, jamque utroque modo.
 63 Dantur actiones indifferentes spectata sola earum notatione.

- §.
 64 Non vero cum suis adjunctis considerata.
 65 Nisi quatenus æqualem habere videntur bonitatem.
 66 Nec plus evincunt adversariorum argumenta.
 67 Quid sit obligare in sensu grammatico.
 68 Quid obligatio physica activa, & passiva; quid Regula.
 69 Quæ obligationis physica, & Regulæ, legisque sit essentia.
 70 Obligatio & Lex animalis definitur.
 71 Tum obligatio & Lex moralis.
 72 Quodnam hujus subjectum sit & objectum.
 73 Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam.

- §.
74 Quæ sint legis partes, quid præmium, & pœna.
75 Consilium definitur, ejusque a lege differentia.
76 Primæ obligationis & legis Divisiones.
77 Nec non robur atque mensura.
78 De legibus permisivis.
79 Quid legum scopus.
80 Quando legi quis dicatur obtemperare.
81 Vel eam violare.
82 Actiones rectæ sunt vel minus rectæ.
83 Licitæ vel illicitæ, moraliter possibiles, vel impossibiles.
84 Variæ Juris acceptiones declarantur.
85 Quo sensu Juri respondeat obligatio.
86 Officii definitio & divisio.

- §.
87 Quomodo ab obligatione & lege liberemur.
88 De legum collisione.
89 Obligatio & lex in divinam abit & humanam, in naturalem & positivam.
90 Argumenta ad probandam legis naturalis existentiam haud satis idonea.
91 Necessitas alicujus divinæ legis firmitus demonstratur.
92 Et quidem naturalis non modo mechanicæ & animalis,
93 Sed etiam moralis.
94 Cui maximum accedit robur a divinis attributis.
95 Dubia adversus datas obligationis & legis definitiones.
96 Resolvuntur.
97 Atque aliæ quædam difficultates refutantur.

C A P U T III.

DE LEGUM NATURALIUM PRINCIPIIS AC PROPRIETATIBUS.

- §.
98 Transitio & ordo Capitis.
99 Quæ principia sint essendi L. N.
100 Quænam existendi.
101 Principium cognoscendi, vel qua facultas est, vel qua fons, consideratur.
102 Prius reperitur cum in naturæ stimulis.
103 Tum maxime in ratione.
104 Si modo recta sit.
105 Ea vero ope experientiae confirmatur.
106 Perperam igitur alii ad Ideas legum innatas, vel ad inspirationem.
107 Alii ad solam auctoritatem recurrunt.

- §.
108 Nec rationem delevit Adami labes.
109 Principii cognoscendi, qua fons est, requisita.
110 Cur multis inutile, multis impossibile sit visum.
111 Probatur illius necessitas.
112 Et dubitationes refutantur.
113 Indicatur Legum naturæ fons.
114 Unde unica propositio fundamentalis.
115 Dein tres partiales promanant.
116 Est principium nostrum verum, evidens, & adequatum.
117 Ab eo multi verbis recedunt, non re.

- §.
 118 Multi vero principio utuntur inadæquato & partiali.
 119 Quæ aliæ sint apparentis inter doctores dissensus causæ.
 120 Quæ principia plane non sint idonea.
 121 Ad legum naturalium proprietates pertinet I. earum perspicuitas.
 122 II. Certitudo mathematica.
 123 III. Immutabilitas.
 124 Quam quidam impugnant, sine causa.
 125 IV. Necessitas.
 126 V. Aeternitas.

- §.
 127 VI. Materia, quam tractat, intrinseca moralitas.
 128 Cui adversariorum argumenta nullo modo refragantur.
 129 VII. Conceptus pro parte possibilis abstrahendo a prima rerum causa;
 130 Quidquid alii obloquantur.
 131 Plena tamen earum sanctio non habetur sine vita futura.
 132 VIII. Universalitas.
 133 IX. Sanctitas atque X. Facilitas.
 134 Refelluntur hostes nostræ disciplinæ.

CAPUT IV.

DE JURIRUS HOMINUM UNIVERSALIBUS, ET EO, QUOD INDE FLUIT, ACTIONUM MORALIUM DISCRIMINE.

- §.
 135 Existunt naturalia hominum jura.
 136 Connata & universalia.
 137 Quæ sunt æqualia.
 138 Sine prærogativa.
 139 Ex quibus conflatur status hominum moralis.
 140 Naturaliter æqualis.
 141 Imperium quid?
 142 Inter homines naturaliter exulat.
 143 Suum hominis definitur.
 144 Ejus partes.
 145 Alienum meum non est.
 146 Læsis quid?
 147 Tum injuria & infortunium.
 148 Jus hominis connatum se conservandi.
 149 Et hinc parandi res necessariae.
 150 Tum jus securitatis.
 151 Jus defensionis.
 152 Jus violentiæ.

- §.
 143 Quod a læsione tantum ducitur.
 154 Non vero ex nuda obligatione erga se.
 155 Quæ obligatio & jus perfectum, vel imperfectum.
 156 Unde ducatur duplex illius juris forma.
 157 Et quibus enuntiatis contineatur.
 158 Jus commune & proprium.
 159 Pax & bellum definitur.
 160 Status naturæ est status pacis.
 161 Justum & honestum latissime.
 162 Pium, tum justum, & honestum minus late.
 163 Justum, æquum, honestum & decorum strictissime.
 164 Virtus, & vitium quid?
 165 Quæ varia utriusque genera.
 166 Justitia universalis, & particularis.

167 Expletrix & attributrix.
168 Personæ, & actionis.

169 Quisque præsumendus est
justus.

C A P U T V.

DE VARIA ACTIONUM MORALITATE, IMPUTATIONE, AC CONSCIENTIA.

§.

170 Differunt actiones moralitate.

171 Pro obligationis magnitudine.

172 Ac libertatis.

173 Adeoque arbitrii & rationis gradu.

174 Quis dicatur actionis auctor.

175 Quid imputatio.

176 Hæc constat ratiocinio.

177 Tam quoad factum, quam quoad jus.

178 Est vera vel falsa.

179 Certa vel incerta.

180 Imputationis subjectum, objectum, & fundamentum.

181 Causa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subjecta.

182 Quæ causæ morales speciatim.

183 Actio non imputatur, si careat spontaneitate.

184 Si non sit fortuita agenti.

185 Vel in ejus intelligentiam non cadat.

186 Ex gradu moralitatis accipitur imputationis mensura.

187 Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.

188 Invita minus, quam ultronea.

189 Contra causæ præcipuæ minus quam subjectæ.

190 Quænam agendi momenta augeant imputationem.

191 Culpa minus imputatur quam dolus.

§.

192 Actio deliberata magis, quam non deliberata.

193 Quando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum.

194 Et pro gradu diligentiae aut negligentiae varietur.

195 Tum pro modo ætatis, temperaturæ, & affectuum.

196 Cur actio composita magis æstimetur quam simplex.

197 Quid forum, & quotuplex.

198 Existit forum conscientiae.

199 Hæc antecedens est, vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala.

200 Recta, vel errans, probabilis, vel improbabilis, vel dubia.

201 Quatenus teneamur sequi dictamen conscientiae.

202 Quid si fuerit errans.

203 Vel dubium.

204 Vel tantum probabile.

205 Cur id imprimis tenendum sit, quod verissimum.

206 Opinione minus probabili rejecta.

207 Quid objiciant adversarii.

208 Refelluntur argumenta a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis petita.

209 Tum & reliquæ fallaciæ diluuntur.

210 Quæ dormiens dicatur conscientia, quæ expergefacta.

C A P U T VI.

DE JURIS NATURALIS PARTIBUS ATQUE USU.

§.

- 211 Jurisprudentia definitur.
- 212 Ejus a Jurisperitia, & Jurisscientia discrimen.
- 213 Dividitur.
- 214 Quæ sit naturalis.
- 215 Hujus latitudo.
- 216 Perperam a quibusdam restringitur.
- 217 Societatis notio.
- 218 Jus naturæ vel Ethicum est.
- 219 Vel Oeconomicum,
- 220 Vel Politicum,
- 221 An & privatum universale.
- 222 An Ecclesiasticum universale statuendum sit.
- 223 Quid veniat nomine Juris gentium naturalis.
- 224 Differt Jus naturæ a Theologia naturali.
- 225 A Prudentia Ethica.
- 226 Oeconomica,
- 227 Et Politica.
- 228 A Jure divino positivo universali.
- 229 Quod tribus discerni solet notis.
- 230 Quamquam hoc nec ab Adamo, nec a Noacho.

§.

- 231 Sed primum a Christo repetendum est.
- 232 Sine ulla tamen derogatione Juris naturalis.
- 233 Cujus semper eximius est usus.
- 234 Præsertim in negotiis summorum imperantium.
- 235 Ac Populorum.
- 236 Etsi propria sibi condiderint jura.
- 237 Dein in Theologia dogmatica,
- 238 Ac morali.
- 239 Quæ valeat collectio a legibus sacrarum Litterarum ad Jus N.
- 240 Quæ a permissionibus.
- 241 Jus N. est Juris civilis fax.
- 242 Tum Juris criminalis.
- 243 Atque Ecclesiastici.
- 244 Ad illud exigendæ sunt aliæ leges, & mores populorum.
- 245 Ceteraque omnia constituenda jura.
- 246 Quæ methodus conveniat J. N. disciplinæ.

Martini, Carl Anton von,

Caroli Antonii De Martini S.C.R.A.M. In Supremo Judiciorum Tribunali A
Consiliis Aulicis, Et Prof. Publ. Ord. De Lege Naturali Exercitationes Sex

Confluentiæ 1781

Ph.pr. 800 r

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10041250-0

VD18 11773014